

ISSN 2300-5726

Language and Literary Studies of Warsaw

Rocznik Naukowy
Lingwistycznej Szkoły Wyższej
w Warszawie

Nr 5

LINGWISTYCZNA SZKOŁA WYŻSZA W WARSZAWIE

Warszawa 2015

Wydawca / Publisher:

Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie
ul. Kasprzaka 2/8, 01-211 Warszawa

Redakcja / Editorial Board:

Redaktor Naczelny / Editor-in-chief: prof. dr hab. Krzysztof Fordoński
Redaktor / Executive Editor: dr Paweł Wojtas
Redaktor językowy / English Language Editor: dr Matthew Foley

Rada Naukowa / External Board:

Przewodnicząca Rady Naukowej: Prof. dr hab. Zofia Jancewicz (Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie)
Prof. dr hab. Leonarda Dacewicz (Uniwersytet w Białymstoku)
Prof. dr hab. Jacek Fabiszak (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu)
Prof. dr hab. Stanisław Obirek (Uniwersytet Warszawski)
Prof. dr hab. Piotr Urbański (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu)
Dr Sabina Siebert (Uniwersytet w Glasgow)

Recenzenci / Reviewers:

Prof. dr hab. Silvia Bonacchi
Prof. dr hab. Robert Cieślak
Prof. dr hab. Jacek Fabiszak
Prof. dr hab. Małgorzata Fabiszak
Prof. dr hab. Roman Hajczuk
Prof. dr hab. Zofia Jancewicz
Prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek
Prof. dr hab. Aniela Korzeniowska
Prof. dr hab. Ewa Kujawska-Lis
Prof. dr hab. Jo Lewkowicz
Prof. dr hab. Halina Stasiak
Prof. dr hab. Piotr Wilczek
Prof. dr hab. Krzysztof Witczak
Dr Jarosław Aptacy
Dr Sławomira Brud
Dr Dominika Buchowska-Greaves
Dr Wojciech Charchalis
Dr Agnieszka Chmiel
Dr Iwona Drabik
Dr Alicja Fandrejewska
Dr Mariusz Górnicz
Dr Łukasz Karpiński
Dr Robert Kusek
Dr Anna Kwiatkowska
Dr Tomasz Łysak
Dr Joanna Maciulewicz
Dr Piotr Michałowski
Dr Maciej Parkitny
Dr Radosław Piętka
Dr Piotr Podemski
Dr Jacek Pokrzywnicki
Dr Iwona Puchalska
Dr Piotr Romanowski
Dr Tomasz Sikora
Dr Artur Stęplewski

Projekt okładki / Cover design:

Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie

Skład i łamanie / Typesetting:

Adrian Szatkowski

Druk i oprawa / Print and binding:

Sowa – Druk na życzenie
www.sowadruk.pl
tel. (+48) 22 431 81 40

Wersja papierowa stanowi wersję pierwotną czasopisma.

© Copyright by Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie

Contents / Spis treści

Od Redakcji	7
Editors' preface	9
Literary and Cultural Studies / Studia Literaturoznawcze i Kulturoznawcze	
Edward Morgan Forster i Polska: Przypis do biografii i próba studium recepcji <i>Krzysztof Fordoński</i>	13
Enjoy!: Transgression (aga)in(st) Consumer Culture <i>Paweł Wojtas</i>	25
Evasion and/or expiation? – Telling/reading stories in <i>A Pale View of Hills</i> and <i>An Artist of the Floating World</i> by Kazuo Ishiguro <i>Małgorzata Hołda</i>	41
Linguistic Studies / Studia Językoznawcze	
O polskich odpowiednikach czeskich przymiotników potencjalnych w korpusie Inter- corp oraz w słownikach dwujęzycznych <i>Lenka Ptak</i>	55
How do you fish lexicographic pearls out of a terminological sea via a semantic net? – The thesaurus as an interdisciplinary exponent of specialist knowledge <i>Iwona Drabik</i>	69
Polskie ekwiwalenty abstrakcyjnych użyć chorwackiego przyminka <i>prema</i> <i>Sybilla Daković</i>	91

Foreign Language Teaching / Metodyka Nauczania

Developing Content-area Literacy in Teaching Culture: Understanding the Discourse of University Prospectuses

Izabela Dąbrowska 109

„Odwrócona lekcja” (*flipped lesson*) jako innowacyjny model organizacyjny lekcji języka obcego

Renata Czaplakowska 125

Kształtowanie kompetencji komunikacyjnej a procesy innowacyjne we współczesnych językach rosyjskim i polskim

Elwira Stefańska 137

Rola czasopism specjalistycznych w nauczaniu medycznego języka obcego studentów medycyny

Żelazowska Magda, Zabielska Magdalena 163

Nowoczesne mechanizmy oceniania znajomości języka obcego (rosyjskiego) na poziomie akademickim

Agata Buchowiecka-Fudała, Dorota Piekarska-Winkler 189

Reviews / Recenzje

Danilo Facca, Valentina Lepri, 2013. Polish culture in the Renaissance. Studies in the arts, humanism and political thought. Firenze University Press: Firenze. pp. 140.

Roberto Peressin 209

Authors' biodata 213

Procedura recenzowania i przyjmowania do druku 317

Uwagi techniczne dla autorów 220

Reviewing and accepting for publication 222

Notes for Contributors 224

Od redakcji

Zapraszamy Państwa do lektury piątego numeru „Language and Literary Studies of Warsaw”, rocznika naukowego Lingwistycznej Szkoły Wyższej w Warszawie. Możemy chyba uznać aktualny numer jako jubileuszowy, nasze pismo istnieje już pięć lat, mamy nadzieję przygotować dla Państwa jeszcze wiele wydań. Kolejny rok przyniósł dla naszego pisma nową wyższą punktację zarówno na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jak i w ocenie Index Copernicus International. Przyniósł nam również przenosiny do nowej siedziby uczelni. Dołączyli do nas kolejni nowi recenzenci, z radością witamy także nowych autorów. Z prawdziwą przyjemnością witamy ponownie współzałożycielkę naszego pisma prof. Jo Lewkowicz, która powraca w roli recenzentki. W tym wydaniu znajdziecie Państwo jedenaście artykułów. Mamy nadzieję, że uznacie je Państwo za interesujące.

Tradycyjnie już bieżące wydanie otwiera sekcja poświęcona studiom literaturoznawczym. Znalazły się w niej trzy artykuły – Krzysztof Fordoński omawia polskie elementy twórczości i biografii angielskiego powieściopisarza Edwarda Morgana Forstera, Paweł Wojtas podejmuje się analizy miejsca transgresji we współczesnej kulturze, Małgorzata Hołda zaś omawia wczesne powieści brytyjskiego pisarza Kazuo Ishiguro.

Sekcja poświęcona studiom językoznawczym, których lekturę Państwu proponujemy w tym wydaniu, również zawiera trzy artykuły. Otwiera ją artykuł Lenki Ptak poświęcony analizie korpusowej polskich i czeskich przymiotników potencjalnych. Iwona Drabik zajęła się interlingwalnym transferem wiedzy w komunikacji zawodowej, Sybilla Daković zaś omówiła polskie ekwiwalenty abstrakcyjnych użyć chorwackiego przymimka ‘prema’.

W trzeciej, wyjątkowo w tym roku obszernej, sekcji bieżącego numeru zgromadziliśmy pięć bardzo różnorodnych artykułów poświęconych metodyce nauczania. Izabela Dąbrowska proponuje zastosowanie krytycznej analizy dyskursu w środowisku

edukacyjnym. Renata Czaplikowska prezentuje w swoim artykule innowacyjny model organizacji lekcji, „lekcję odwróconą”. Elwira Stefańska demonstruje na przykładzie języków polskiego i rosyjskiego zmiany innowacyjne zachodzące w języku i ich wpływ na nauczanie języków obcych. Magda Żelazowska i Magdalena Zabielska analizują wspólnie rolę czasopism specjalistycznych w nauczaniu języka obcego na przykładzie studiów medycznych. Dorota Piekarska-Winkler i Agata Buchowiecka-Fudała omawiają nowoczesne mechanizmy oceny znajomości języka obcego na przykładzie nauki rosyjskiego na poziomie akademickim. Numer obecny zamyka recenzja pióra Roberto Peressina.

Na zakończenie tego zwięzłego wprowadzenia wypada nam złożyć podziękowania. Dziękujemy władzom Lingwistycznej Szkoły Wyższej za wsparcie finansowe dla naszego czasopisma przez cały dotychczasowy okres jego istnienia. Dziękujemy członkom Rady Naukowej za wsparcie merytoryczne. Dziękujemy recenzentom za czas i wysiłek włożony w ocenę nadsyłanych do naszego pisma artykułów. Autorom zaś dziękujemy za zaufanie, jakim nas obdarzyli, poddając się surowej ocenie recenzentów z nadzieją, iż publikacja w „Language and Literary Studies of Warsaw” okaże się dla nich sensowną inwestycją, kiedy dotrą dzięki niej do szerokiego grona zainteresowanych naukowców. Czytelników zapraszamy zatem do lektury, autorów zaś do przesyłania materiałów do rocznika 2016.

Krzysztof Fordoński, Paweł Wojtas, Matt Foley

Editors' Preface

We would like to welcome you to the fifth issue of *Language and Literary Studies of Warsaw*, the scholarly yearbook of the Warsaw School of Applied Linguistics. This volume's publication sees our journal complete its fifth year and so, in a way, the papers collected here form a jubilee edition. Of course, we hope to prepare for you many more issues in the coming years; we have now moved to new modern premises. In 2015 we have improved our ratings both on the list of academic journals of the Polish Ministry of Science and Higher Education and on the Index Copernicus International. We have gained new reviewers and attracted new authors. We are very happy to welcome again the co-founder of our journal, Professor Jo Lewkowicz, who joins us once more as a reviewer for this issue, which includes eleven papers; we hope that you will find them interesting.

It has become something of our tradition to begin each issue with a selection of literary studies. This year we propose three papers in this section – Krzysztof Fordoński discusses the Polish aspects of the biography and oeuvre of the novelist Edward Morgan Forster, Paweł Wojtas seeks to locate the place of transgression in contemporary culture, while Małgorzata Hołda offers an intriguing analysis of the early novels of Kazuo Ishiguro.

This issue's linguistic studies section is just as varied and it also consists of three papers. Lenka Ptak writes about a corpus analysis of selected Polish and Czech adjectives. Iwona Drabik investigates the various issues connected with the interlingual transfer of knowledge in professional communication, while Sybilla Daković presents Polish equivalents of the abstract usage of the Croatian preposition 'prema'.

The third, exceptionally large, section of this issue includes as many as five studies in glottodidactics. We begin with Izabela Dąbrowska and her paper on critical discourse analysis as it is applied in education. Renata Czaplikowska discusses an innovative teaching method – the "flipped lesson". Elwira Stefańska presents examples of the changes taking place in the Russian and Polish languages and their influence on foreign language

teaching. Magda Żelazowska and Magdalena Zabielska analyse the role of specialist professional journals in foreign language teaching in medical academies. Dorota Piekarska-Winkler and Agata Buchowiecka-Fudała discuss modern methods of language competence evaluation in the example of teaching Russian at an academic level in Poland. We finish the present issue with a single book review by Roberto Peressin.

We would like to end this brief introduction by expressing our gratitude. We are grateful to the authorities of the Warsaw School of Applied Linguistics for their continuous financial support of our journal. We would like to thank all the members of our External Board for their kind assistance. We are extremely grateful to all our reviewers for their time and effort. Finally, we thank our authors who chose to publish in *Language and Literary Studies of Warsaw*; we hope that time will tell that it was the right decision and that the publications will reach a wide range of interested scholars. Finally, we would like to welcome our readers to the 2015 issue of our journal and we also invite prospective authors to submit their work to the prospective 2016 issue.

Krzysztof Fordoński, Paweł Wojtas, Matt Foley

Literary and Cultural Studies

**Studia Literaturoznawcze
i Kulturoznawcze**

Edward Morgan Forster i Polska: Przypis do biografii i próba studium recepcji

Krzysztof Fordoński
Uniwersytet Warszawski

Abstract

The article deals with the Polish connections in the life and works of Edward Morgan Forster. It presents the two visits of the writer to Polish territory and seeks their traces in his memoirs and correspondence, as well as essays and radio broadcasts. The second part of the article deals with the reception of Forster's works in Poland from the 1930s (the critical reception of *A Passage to India*, the first Forster's novel published in Poland in 1938 is presented in closer detail) to our times. The article ends in a discussion on scholarly works on Forster published recently in Poland.

Keywords: Edward Morgan Forster, Poland, reception, literary translation, English-Polish relations

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest związkom angielskiego pisarza Edwarda Morgana Forstera z Polską. Na podstawie zachowanych materiałów omawia dwie wizyty Forstera na polskim terytorium i ich ślady w twórczości pisarza, zarówno we wspomnieniach i korespondencji, jak i tekstach publicystycznych, esejach i pogadankach radiowych. Druga

część artykułu poświęcona jest obecności twórczości Forstera w Polsce od okresu międzywojennego (szczegółowo omówiona została krytyczna recepcja pierwszej wydanej w Polsce powieści pisarza *Droga do Indii* w roku 1938) do współczesności. Artykuł zamyka omówienie opublikowanych w Polsce prac naukowych o twórczości Forstera.

Słowa kluczowe: Edward Morgan Forster, Polska, recepcja, przekład literacki, stosunki angielsko-polskie

Niniejszy artykuł ma dwa cele, pierwszy z nich to omówienie związków angielskiego pisarza Edwarda Morgana Forstera z Polską, drugi zaś to próba opisu recepcji jego twórczości w naszym kraju.¹ Na pytanie o związki Forstera z Polską czytelnik nieźle nawet zaznajomiony z biografią i twórczością pisarza z dużą pewnością odpowie, że takowe nie istnieją. Polska nigdy szczególnie pisarza nie zainteresowała, niewiele miała do zaoferowania, nigdy nie znalazła się wśród krajów, które stały się źródłami inspiracji dla jego twórczości. Sztuka polska za życia pisarza nie była zbyt dobrze znana poza granicami kraju, nie ma w jego pismach dowodów na to, by się z nią stykał. Nawet polska muzyka najwyraźniej do Forstera nie przemawiała, Fryderyk Chopin, pojawia się wprawdzie w jednym z esejów w tomie *Two Cheers for Democracy* (Forster 1972, 105) wyłącznie jednak jako przykładowy kompozytor. Uważna lektura biografii i dorobku pisarza dowodzi jednak, że w jego życiu i twórczości można się doszukać, nielicznych wprawdzie, polskich elementów. Twórczość zaś pisarza, chociaż wciąż nie w całości, jest dostępna polskim czytelnikom od blisko osiemdziesięciu lat.

W 1905 roku, czekając na decyzję w sprawie publikacji swojej pierwszej powieści *Where Angels Fear to Tread*, Forster przyjął zaproszenie hrabiny Elizabeth von Arnim (1866-1941) i posadę guwernera trzech córek hrabiostwa, które miał uczyć języka angielskiego. Sam, jak później zauważył, „chciał nauczyć się niemieckiego i trochę popisać” (Lago – Hughes – MacLeod Walls 2008, 456). Urodzona w Australii hrabina, która zdobyła sławę swoim Niemieckim Ogrodem i jego literackim opisem zawartym w quasi-autobiograficznej powieści *Elizabeth i jej ogród* (*Elizabeth and Her German Garden*,

¹ Niniejszy artykuł stanowi rozwinięcie i aktualizację artykułu *Polish Aspects of E. M. Forster – A Postscript* (Fordoński 2010, 161-173) uzupełnionego o opublikowane od roku 2010 materiały. Cytaty ze źródeł anglojęzycznych w przekładzie autora.

1898), mieszkała wraz z rodziną w zabytkowym dworze we wsi Nassenheide (obecnie Rzędziny) położonej około dwudziestu kilometrów na północny-zachód od Szczecina. Oczywiście, ani Forster ani hrabina nie mogli wówczas mieć pojęcia, że dokładnie czterdzieści lat później miejscowość ta znajdzie się w granicach (a bardziej nieco precyzyjnie, na samej zachodniej granicy, wieś dzieli od Niemiec zaledwie kilometr) Polski.

Trzeba tu zaznaczyć, że Nassenheide/Rzędziny już wówczas mogły się poszczycić pewnym doświadczeniem w przenosinach z państwa do państwa. Wieś założona została w połowie XIII wieku w Księstwie Zachodniopomorskim. W latach 1637-1720 należała do Królestwa Szwecji (z krótką przerwą na okupację duńską), później zaś kolejno do Królestwa Prus, Cesarstwa Niemiec i Rzeszy Niemieckiej, by ostatecznie znaleźć się w Polsce. Forster i hrabina von Arnim nie byli pierwszymi literatami związanymi z tym miejscem, na początku XIX wieku dobra Nassenheide należały do bliskich krewnych Johanna Wolfganga von Goethego.²

W Nassenheide/Rzędzianach nie pozostały żadne ślady wizyty Forstera. Dwór nie przetrwał II Wojny Światowej. Zdaniem polskich historyków regionu został zniszczony w sierpniu 1944 roku podczas brytyjskiego nalotu na pobliską fabrykę paliwa syntetycznego Hydrierwerke Poelitz AG w Policach (Kalita-Skwierzyńska – Opęchowski 2007, 104). Nicola Beauman twierdzi jednak, że dwór padł ofiarą rosyjskiego ostrzału artyleryjskiego w 1945 roku (1994, 175). Niezależnie od tego, która z tych wersji jest prawdziwa (możliwe również że w ostatnich miesiącach wojny dom został zaatakowany dwukrotnie) do naszych czasów zachowały się jedynie stajnie i aleje kasztanowców.

Próbowałem się doszukiwać „polskich” śladów w listach Forstera pisanych z Nassenheide, ale, co dość oczywiste, nic tam nie znalazłem. Również w swoich wycieczkach po okolicy pisarz kierował się raczej ku zachodowi, obecnym terenom Meklemburgii-Przedpomorza. Do swojej wizyty pisarz powrócił pamięcią po ponad pięćdziesięciu latach, kiedy w listopadzie 1958 recenzował dla BBC (recenzje, które prezentował najpierw w formie pogadank w programie radiowym, następnie ukazywały się drukiem w wydawanym przez BBC piśmie „The Listener”³) wydaną właśnie biografię swej gospodyni, hrabiny von Arnim, pióra Leslie de Charmsa. W recenzji tej natrafiłem na fragment “the light from the trees fell marvellously on the moving hay carts and on the shoeless Poles” – „światło poprzez drzewa padało w śliczny sposób na posuwające się wozy z sianem

² O szczegółach literackiej historii Rzędzin patrz: Kalita-Skwierzyńska – Opęchowski 2007: 100-105.

³ Tekst tej recenzji ukazał się jako *Recollections of Nassenheide* (Forster 1959, 12-14).

i bosych Polaków” (Lago – Hughes – MacLeod Walls 2008, 461). Czy zatem byli w Nassenheide jacyś Polacy? Najwyraźniej tak, byli to jednak sezonowi robotnicy rolni, którzy w poszukiwaniu pracy migrowali z Kongresówki do Niemiec.

Późną wiosną roku 1932 Forster odwiedził Polskę ponownie w podróży przez południowo-wschodnią Europę. Na początku czerwca pojechał do Rumunii, gdzie jego dawny przyjaciel był pierwszym sekretarzem ambasady brytyjskiej w Bukareszcie. Po pełnym atrakcji dwutygodniowym pobycie, 17 czerwca dotarł pociągiem do Krakowa. W tym mieście, które bardzo przypadło mu do gustu, choć uznał je za dość dziwne (Furbank 1981, 2, 174), czekała na niego szczególna przygoda.

Forster otrzymał w Anglii listy polecające do dwojga krakowian: władającej językiem angielskim damy, Heleny Mysłakowskiej, którą odwiedził kilka razy podczas swego pobytu w Krakowie, oraz hrabiego Paślawskiego. Mysłakowska, którą Forster opisuje jako „kobietę jak Junona, bardzo piękną, wysoką i młodą” (Heath 2008, 201) okazała się zdecydowanie ciekawszą towarzyszką od wiekowego hrabiego, z którym pisarz spotkał się jedynie przelotnie. Małżonka „wykładowcy etymologii”⁴ na Uniwersytecie Jagiellońskim była tłumaczką literatury angielskiej i niemieckiej (np. w roku 1934 przełożyła sztukę Eugene’a O’Neilla *The Moon of the Caribbees* jako *Księżyc nad Karybami*), pisała również opowiadania publikowane w prasie. Wkrótce zatem przyszło im obojgu do głowy, że mogłaby przystąpić do pracy nad przekładem powieści Forstera (Furbank 1981, 2, 174). Ich wzajemne relacje nieco się jednak popsuły, kiedy Mysłakowska zaczęła dzielić się z pisarzem co bardziej intymnymi szczegółami swego nieudanego pożycia małżeńskiego. Zamierzała się rozwieść, ponieważ, jak twierdziła, mąż groził jej rewolwerem.

Wizyta w Polsce nie trwała długo, pisarz już 23 czerwca wrócił przez Berlin do Anglii. W domu czekał na niego list od Mysłakowskiej, która ni mniej ni więcej tylko oświadczyła mu się drogą korespondencyjną. Kilka tygodni później przybyła osobiście do Anglii i podczas spaceru w lesie w West Hackhurst powtórzyła swoje oświadczenia. Sytuację i humor pisarza pogorszyła jeszcze reakcja jego matki, która gościa z Polski bardzo polubiła i uznała panią Mysłakowską za bardzo atrakcyjną partię. Forster skłonny był wręcz podejrzewać, że matka chciała go wreszcie ożenić w dość zaawansowanym wieku lat

⁴ Jak wynika z komentarzy redaktora tomu Jeffrey M. Heath (2008: 606) tekst tego wspomnienia jest wyjątkowo mało czytelny, nie ma zatem pewności, czy specjalność prof. Mysłakowskiego została właściwie odczytana. Forster mógł się jednak również przesłyszeć. Mąż Heleny Mysłakowskiej, Zygmunt Mysłakowski (1890-1971) był bowiem wybitnym pedagogiem, profesorem UJ i w latach 1950-1956 rektorem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie.

pięćdziesięciu trzech (Furbank 1981, 2, 175). Pisarz zdołał się jakoś wykaraskać z nieprzyjemnej sytuacji, a zrobił to na tyle kulturalnie, że zachował przyjaźń Mysłakowskiej. Znajomość przetrwała długie lata, jeszcze w roku 1965 Forster wspomina w swoim dzienniku o prowadzonej w tym czasie korespondencji z synem Mysłakowskiej (Forster – Gardner 2011, 2: 166). W sierpniu 1934 roku pośród swoich zajęć opisywanych w liście do Christophera Isherwooda wymienił:

Przygotowuję się do zabawiania pani Mysłakowskiej, która próbowała mnie uwieść w Krakowie dwa lata temu, aby pozbyć się w ten sposób swego męża, a która przyjechała właśnie do Anglii (Lago – Furbank 1985, 122).

Literackim wspomnieniem wizyty w Krakowie pozostaje esej *Chess at Cracow* (*Szachy w Krakowie*) opublikowany po raz pierwszy w „Time and Tide” (13 sierpnia 1932, następnie zamieszczony w tomie *Abinger Harvest*), w którym opisał partię szachów żywymi pionkami rozegraną na dziedzińcu zamku na Wawelu. To jedyny opublikowany tekst w którym Forster wypowiada się na temat swojej wizyty w Polsce (Forster 1996, 51-54).

Pisarz powrócił pamięcią do osób poznanych w Krakowie na początku roku 1940, kiedy do Wielkiej Brytanii dotarły informacje o Sonderaktion Krakau. Po raz pierwszy wspominał o niej w pogadance radiowej zatytułowanej „The Freedom of the Artist” nadanej 11 marca 1940 roku i opublikowanej w „The Listener” 28 marca (Heath 2008, 253). Forster opisuje postępowanie Niemców w okupowanej Polsce, wspominając „przyjaciół z uniwersytetu”, z którymi nie ma kontaktu, nie wie zatem, co ich spotkało. Ostrzega, że los, jaki spotkał Kraków i Uniwersytet Jagielloński, może spotkać również Cambridge. Zmieniony nieco i rozbudowany tekst pogadanki ukazał się w postaci eseju „What Would Germans Do to Us?” w tomie *Two Cheers for Democracy* w 1951 (Forster 1972, 38-39). Nie sposób jednak stwierdzić, czy Forster wspomina tu wyłącznie państwa Mysłakowskich, czy może w ich mieszkaniu na Basztowej 3 poznał kogoś jeszcze spośród wykładowców Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zachowało się jedynie krótkie wspomnienie z wizyty w Polsce (Heath 2008, 200-201)⁵, być może pisarz nawiązał więcej trwałych znajomości podczas swojej krótkiej

⁵ Drobne wspomnienie znaleźć jeszcze w *Commonplace Book*. Podczas podróży pociągiem przez Polskę Forster rozmyślał o „Inwokacji poezji przez retorykę” w sztukach Szekspira, a temat ten przywiódł mu na pamięć cytat z Hamleta: “So frowned he once when in an angry parle / He smote the sledged Polack on the ice”(I, i, 62-63) (Forster 1988, 94). W przekładzie Stanisława Barańczaka cytat ten brzmi: „Z tym samym marszem na czole wydawał / Rozkazy, aby rozgromić Polaków, / Ciągających na nas saniami przez lody” (Shakespeare 1990: 13).

wizyty. Śladów takich należałoby zapewne szukać wśród jego obfitej korespondencji, jednak opublikowany w roku 1985 przez Mary Lago spis listów wymienia tylko dwóch korespondentów Polaków – poetę, dramaturga i krytyka literackiego Antoniego Słonimskiego (1895-1976) oraz malarza ekspresjonistę Feliksa Topolskiego (1907-1989). W obu przypadkach korespondencja pochodzi z okresu późniejszego i obydwaj wymienieni tu Polacy mieszkali w tym czasie w Wielkiej Brytanii. Szczególnie ciekawe wydają się dwa listy do Słonimskiego, pisane we wrześniu 1944 w czasie powstania warszawskiego (Lago 1985, 160). Niestety, nie zostały opublikowane i znajdują się w rękach prywatnych. Należy tu jednak zaznaczyć, że jeśli Forster prowadził jakąś korespondencję z poznanymi późną wiosną 1932 roku Polakami, listy najprawdopodobniej zaginęły podczas wojny. Jeśli nawet ocalały, Lago nie miała do nich w pierwszej połowie lat 1980-tych dostępu.

W okresie międzywojennym twórczość Forstera była w Polsce prawie zupełnie nieznaną. Jego nazwisko pojawia się w prasie literackiej wyłącznie w kontekście jego działalności publicznej, nie zawsze w pełni i właściwie rozumianej. W maju 1936 roku Jan Ciepliński z Krakowa informował czytelników „Wiadomości Literackich” o skonfiskowanym pierwszym wydaniu „zbioru nowel” *Abinger Harvest*, twierdząc, że pisarz „znany ze swych przekonań lewicowych naraził się widocznie angielskiej cenzurze, która poleciła cały nakład wycofać z druku”⁶. Krótka ta notka kończy się apelem o publikację w Polsce książek Forstera, którego „stosunek do Polaków nacechowany jest szczerą i serdeczną sympatią” (1936, 6). Można domyślać się, że Ciepliński należał do osób, które Forster poznał osobiście podczas krótkiej wizyty w Krakowie.

Na apel bezzwłocznie, bo już w kolejnym numerze „Wiadomości Literackich”, odpowiedziało Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, donosząc czytelnikom tygodnika, że powieść *W słońcu Indyj* ukaże się już „w sezonie jesiennym” (1936, 8). Optymizm był jednak przedczesny i przykład Mysłakowskiej zatytułowany ostatecznie *W słońcu Indii*⁷

⁶ Sprawa była o wiele bardziej skomplikowana i nie miała żadnego związku z poglądami politycznymi pisarza. Forster wspominał w eseju *Flood in the Office* o konflikcie między dwoma brytyjskimi urzędnikami, do którego doszło w Egipcie podczas Pierwszej Wojny Światowej. Nie wiedział jednak, że sprawa była przedmiotem postępowania sądowego dwadzieścia lat przed publikacją książki, a informacje zawarte w eseju sąd uznał za potwarz. Nie chcąc wdawać się w spór sądowy z urażonym bohaterem eseju Forster zmuszony był wycofać z rynku pierwsze wydanie *Abinger Harvest* i zastąpić je drugim, w którym kłopotliwy esej został pominięty (Heine 1996, XIII-XVI). *Flood in the Office* ukazał się ponownie dopiero w wydaniu z roku 1996.

⁷ Różnica w zapisie tytułu to wynik przeprowadzonej w roku 1936 reformy polskiej ortografii.

znalazł się w księgarniach dopiero na początku roku 1938. Książka spotkała się początkowo z dość życzliwym przyjęciem, recenzję zamieścił nawet „As. Ilustrowany Magazyn Tygodniowy”, tygodnik dla pań (Kurowska 1987: 74).

Recenzje w poważnej prasie literackiej były jednak bardzo krytyczne. W „Wiadomościach Literackich” Zbigniew Grabowski (1903-1974), modernistyczny powieściopisarz i anglista, uznał powieść za „rzetelnie banalną i szczerze nudną”, jej polską publikację zaś podsumował wnioskiem, iż była to „jeszcze jedna pomyłka przekładowa, jeszcze jeden niepotrzebny wkład pracy” (1938, 5). Podobne zdanie wyraził w opublikowanej w „Roczniku Literackim” recenzji Andrzej Tretiak (1886-1944), pierwszy profesor filologii angielskiej na Uniwersytecie Warszawskim, badacz i tłumacz literatury angielskiej. Tretiak stwierdził, że dla Polaków „ludzi pozaimperialnych [*Droga do Indii*] jest powieścią „prowincjonalną” mimo całej swojej wartości artystycznej” i skutkiem tego “jest... dla polskiego czytelnika nudnawa” (1939, 124). Jego ocena jakości przekładu była jednak o wiele bardziej negatywna, Tretiak stwierdza, iż „Forster jest jednym z najpoważniejszych stylistów. Niestety, przekład nie dba wcale o styl – upraszcza zdania lub przeciwnie daje dodatki, banalizuje” (1939, 124). Recenzja wymienia dość długą listę rażących błędów: „zamiast „bawoła” mamy tu w Indiach „żubra”... „under regulations” (stosownie do regulaminu) przełożono „pod pewnymi warunkami”, a „deposition” (zeznanie) potraktowano jako wyrok sądowy... „caterpillars”... zmieniono z gąsienic na motyle” (1939, 125). Konkluzja Tretiaka jest jednoznaczna “tak nie wolno przekładać poważnej pozycji literackiej” (1939, 125).

Za życia pisarza, w roku 1964, ukazał się jeszcze tylko przekład opowiadania *The Other Side of the Hedge* pióra H. Carroll, w wychodzącym w Londynie magazynie „Kontynenty”, który, z oczywistych przyczyn, nie był dostępny w Polsce. Kolejna powieść w języku polskim ukazała się dopiero w 1977, i był to przekład *Howards End* autorstwa Ewy Krasińskiej wydany pod tytułem *Domostwo pani Wilcox*. Stulecie urodzin pisarza w roku 1979 uczczone zostało wydaniem nowego przekładu *Drogi do Indii*, dzieła Krystyny Tarnowskiej i Andrzeja Konarka. Przez ponad dekadę były to jedyne powieści Forstera dostępne w języku polskim.

Do wzrostu zainteresowania twórczością pisarza na całym świecie doszło na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy pojawiły się adaptacje filmowe jego powieści. W Polsce zbiegło się to z powrotem wolnego rynku, szybko więc znaleźli się wydawcy, którzy ponownie wprowadzili do księgarni wcześniejsze przekłady i choć częściowo uzupełnili braki. Jako pierwszy w roku 1992 ukazał się *Pokój z widokiem* w niezbyt udanym przekładzie Agnieszki Majchrzak. W roku 1993 ukazały się

wznowienia wcześniejszych przekładów *A Passage to India* i *Howards End*. Ta druga publikacja zbiegła się w czasie z wprowadzeniem na ekrany filmu *Merchanta i Iwory'ego*, o czym dość jednoznacznie świadczył fotos z filmu umieszczony na okładce książki, która tym razem ukazała się jako *Howards End*. Co dość intrygujące, tytuł książki nie został zmieniony na *Powrót do Howards End*, który kojarzyłby się jednoznacznie z tytułem oscarowego filmu, w tym czasie wyświetlanego w polskich kinach. Wydanie książkowe pod tytułem *Powrót do Howards End* ukazało się dopiero w roku 2009. W roku 1994 ukazał się jeszcze przekład *Maurycego* pióra Marii Olejniczak-Skarsgard i Forster ponownie na blisko dekadę zniknął z polskiego rynku wydawniczego.

Przekład Majchrzak był na tyle słaby (Kramarz 2010, 52-68), że kiedy w roku 2003 nieistniejąca już polska gałąź koncernu wydawniczego Bertelsmann zaczęła ponownie wydawać powieści Forstera, wydawca wykorzystał wcześniejsze tłumaczenie *Drogi do Indii*, zamówił jednak nowy przekład *Pokoju z widokiem* u Haliny Najder. Niestety, projekt zakończył się na publikacji tych dwóch, znanych już wcześniej w Polsce powieści. *Where Angels Fear to Tread* i *The Longest Journey* wciąż nie zostały przełożone na język polski.

Opowiadania Forstera znane są jeszcze mniej niż jego powieści, gdyż łącznie ukazały się drukiem cztery, z tego jedno przełożono dwukrotnie. Przekład *The Other Side of the Hedge* został już wspomniany powyżej. Natomiast pierwszy przekład *Machine Stops* pióra Hanny Kobus zatytułowany *Maszyna staje* ukazał się w roku 1986 w antologii klasycznych utworów science-fiction. Opowiadanie to zostało przetłumaczone po raz drugi w roku 2005 przez Piotra Szymora jako *Koniec maszyny*, przekład ten dostępny jest w Internecie na stronie Stowarzyszenia Artystów fabs. Szymor zamieścił również w Internecie przekład opowiadania *The Story of a Panic (Panika)*. Dwa kolejne opowiadania *The Rock (Skala)* i *The Classical Annex (Aneks klasyczny)* ukazały się w roku 2000 w przekładzie Krzysztofa Fordońskiego w pismach literackich „Znak” i „Przekrój”. Przygotowany przez tego tłumacza dla „Literatury na Świecie” wybór sześciu opowiadań, pięciu esejów i fragmentu powieści *Where Angels Fear to Tread* wciąż czeka na swoją kolej. Jeśli chodzi o teksty publicystyczne Forstera, „Zeszyty literackie” opublikowały jedynie fragment *Alexandria: A History and a Guide* w roku 2014 w pod tytułem *Aleksandria* przetłumaczony przez Agnieszkę Pokojską.

O wiele bardziej żywym zainteresowaniem cieszy się w ostatnim czasie Forster wśród polskich badaczy. O ile do roku 2010 ukazała się tylko jedna powstała w Polsce książka na temat twórczości pisarza (Fordoński 2005), w ciągu ostatnich pięciu lat ukazały się aż trzy monografie poświęcone jego twórczości. W roku 2010 ukazał się zbiór ośmiu esejów

poświęconych twórczości Forstera zatytułowany *New Aspects of E. M. Forster* (Fordoński 2010), w roku 2013 wyszła *Sztuka na miarę, czyli dwa światy bohaterów E. M. Forstera* Anny Kwiatkowskiej (Kwiatkowska 2013)⁸, w roku 2014 zaś monografia Bogdana Moczki *Filmowe adaptacje prozy Edwarda Morgana Forstera* (Moczko 2014). Obecnie zapowiedziana jest publikacja kolejnej książki, zbioru dziesięciu artykułów zatytułowanego *Focus on Forster: Studies in the Fiction of Edward Morgan Forster* (Fordoński 2016). W ciągu kilku ostatnich lat pojawiło się także sporo artykułów naukowych publikowanych w czasopiśmie i pracach zbiorowych. Forster znalazł także swoje miejsce w pracach dyplomowych, powstają coraz to nowe prace licencjackie i magisterskie poświęcone jego twórczości, z których wymienić tu można, dla przykładu, pracę magisterską „*To See the Siren*” – *The Interplay of Queer and Censorship in Selected Short Stories by E. M. Forster* Martyny Bohdanowicz (Uniwersytet Gdański), która uzupełniła swoje rozważania teoretyczne autorskim przekładem pięciu opowiadań Forstera.

Zdzisław Najder, przedstawiając zwięźle postać Edwarda Morgana Forstera czytelnikom „Literatury na świecie” w roku 1977, stwierdził, iż „poza granicami Anglii Forster był... i chyba na zawsze pozostanie pisarzem mało znanym” (1977, 297). O ile w odniesieniu do wielu krajów stwierdzenie to straciło na aktualności dzięki sukcesowi adaptacji filmowych powieści Forstera, o tyle w Polsce niewiele zmieniło się przez minione blisko 80 lat, które dzielą nas od publikacji pierwszej powieści pisarza w naszym kraju. Tłumacze, wydawcy i badacze wciąż mają wiele do zrobienia, by przybliżyć Forstera i jego twórczość polskim czytelnikom.

Polskie wydania utworów E. M. Forster

Powieści

1938. *W słońcu Indii (A Passage to India)*. Helena Mysłakowska (tłum.). Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze Rój.
1977. *Domstwo pani Wilcox (Howards End)*. Ewa Krasieńska (tłum.). Warszawa: Czytelnik. Wznowienia: 1993 (jako *Howards End*) Warszawa: Czytelnik; 2009 (jako *Powrót do Howards End*). Warszawa: Prószyński Media.

⁸ Recenzja tej książki ukazała się numerze 3/2014 *Language and Literary Studies of Warsaw*.

1979. *Droga do Indii (A Passage to India)*. Krystyna Tarnowska i Andrzej Konarek (tłum.). Warszawa: Czytelnik. Wznowienia: 1993 Gdańsk: Atext; 2003 Warszawa: Świat Książki.
1992. *Pokój z widokiem (A Room with a View)*. Agnieszka Majchrzak (tłum.). Warszawa: Comfort.
1994. *Maurycy (Maurice)*. Maria Olejniczak-Skarsgard. (tłum.). Gdańsk: Atext.
2003. *Pokój z widokiem (A Room with a View)*. Halina Najder (tłum.). Warszawa: Świat Książki. Wznowienia: 2009 Warszawa: Świat Książki (wydanie klubowe). [2009] [Słupsk:] Oxford Educational (w serii "Love & Story – Klasyka Romansu"). 2011 Warszawa: Wydawnictwo Zwierciadło.

Opowiadania

1964. *Po drugiej stronie żywopłotu (The Other Side of the Hedge)* H. Carroll (tłum.), „Kontynenty” 72, 18-20.
1986. *Maszyna staje (Machine stops)* Hanna Kobus (tłum.) w zbiorze: James E. Gunn (red.) *Droga do science fiction 2 (Road to Science Fiction: From Wells to Heinlein)*. Warszawa: Alfa.
2000. *Skala (The Rock)* Krzysztof Fordoński (tłum.), „Znak” 11 (546), 156-159.
2000. *Aneks klasyczny (The Classical Annex)* Krzysztof Fordoński (tłum.), „Przekrój” 46 (2689), 54-55.
2005. *Koniec maszyny (Machine Stops)* Piotr Szymor (tłum.), Fabs <http://www.fabs.ic-media.pl/main.php?index=490&show=351&lang=pl> (dostęp 6 listopada 2015).
2005. *Panika (The Story of a Panic)* Piotr Szymor (tłum.), Fabs <http://www.fabs.ic-media.pl/main.php?index=491&show=351&lang=pl>

Inne publikacje

2014. *Aleksandria, (Alexandria: A History and a Guide)*, Agnieszka Pokojska (tłum.), *Zeszyty literackie* 32.4 (2014), 94-96.

Bibliografia

- Beauman, Nicola. 1994. *E. M. Forster. A Biography*. New York: Alfred A. Knopf.
- Ciepliński, Jan. 1936. *Skonfiskowana książka E. M. Forstera*, „Wiadomości Literackie” 24, s. 6.

- Fordoński, Krzysztof. 2005. *The Shaping of the Double Vision: The Symbolic Systems of the Italian Novels of Edward Morgan Forster*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Fordoński, Krzysztof. 2010. *Polish Aspects of E. M. Forster – A Postscript*, w: *New Aspects of E. M. Forster*, red. Krzysztof Fordoński, 161-173. Warszawa: Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej UW / International E. M. Forster Society.
- Fordoński, Krzysztof. 2016. *Focus on Forster: Studies in the Fiction of Edward Morgan Forster*, Warszawa: Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej UW (w druku).
- Fordoński, Krzysztof, (red.). 2010. *New Aspects of E. M. Forster*, Warszawa: Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej UW / International E. M. Forster Society.
- Forster, Edward Morgan. 1940. *The Freedom of the Artist*, „The Listener” 23, 636-637.
- Forster, Edward Morgan. 1959. *Recollections of Nassenheide*, „The Listener” 1, 12-14.
- Forster, Edward Morgan. 1972. *Two Cheers for Democracy*. Abinger Edition vol. 11. London: Edward Arnold.
- Forster, Edward Morgan. 1996. *Abinger Harvest and England’s Pleasant Land*. Abinger Edition vol. 10. London: Andre Deutsch.
- Forster, Edward Morgan – Philip Gardner (red.). 1988. *Commonplace Book*. Aldershot: Wildwood House Ltd.
- Forster, Edward Morgan – Philip Gardner (red.). 2011. *The Journals and Diaries of E. M. Forster*. London: Pickering & Chatto.
- Furbank, P. N. 1981. *E. M. Forster. A Life*. San Diego, New York and London: Harcourt Brace & Company.
- Grabowski, Zbigniew. 1938. *Przekłady z angielskiego*, „Wiadomości Literackie” 25, 5.
- Heath, Jeffrey M. (red.). 2008. *The Creator as Critic and Other Writings by E. M. Forster*, Toronto: Dundurn Press.
- Heine, Elizabeth. 1996. “Editor’s Introduction”, w: Edward Morgan Forster. *Abinger Harvest and England’s Pleasant Land*, IX-XVIII. Abinger Edition vol. 10. London: Andre Deutsch.
- Kalita-Skwierzyńska, Kazimiera, Mirosław Opęchowski. 2007. *Stolec Rzędziny Łęgi*. Szczecin: Stowarzyszenie Czas Przestrzeń.
- Kramarz, Krzysztof. 2010. *Deletion, Metaphore, and Footnote: the Analysis of Polish Translations of „A Room with a View”*, w: *New Aspects of E. M. Forster*, red. Krzysztof Fordoński, 52-68. Warszawa: Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej UW / International E. M. Forster Society.

- Kurowska, Elżbieta. 1987. *Recepcja literatury angielskiej w Polsce (1932-1939)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Kwiatkowska, Anna. 2013. *Sztuka na miarę, czyli dwa światy bohaterów E. M. Forstera*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Lago, Mary (red.). 1985. *Calendar of the Letters of E. M. Forster*. London and New York: Mansell Publishing Limited.
- Lago, Mary – P. N. Furbank (red.). 1985. *Selected Letters of E. M. Forster. Volume Two 1921-1970*. Cambridge Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Lago, Mary – Linda K. Hughes – Elizabeth MacLeod Walls (red.). 2008. *The BBC Talks of E. M. Forster 1929-1960. A Selected Edition*. Columbia and London: University of Missouri Press.
- Moczko, Bogdan. 2014. *Filmowe adaptacje prozy Edwarda Morgana Forstera*. Katowice: Śląsk sp. z o. o. Wydawnictwo Naukowe.
- Najder, Zdzisław. 1977. *E. M. Forster*, „Literatura na świecie” 12 (80), 296-298.
- Shakespeare, William. 1990. *Hamlet*. tłum. Stanisław Barańczak. Poznań: W drodze.
- Towarzystwo Wydawnicze „Rój”. 1936. *E. M. Forster*, „Wiadomości Literackie” 27 (659), 8.
- Tretiak, Andrzej. 1939. *Przekłady. Literatura angielska i anglo-amerykańska*, „Rocznik Literacki” VII (1938), 114-133.

Enjoy!: Transgression (aga)in(st) Consumer Culture

Paweł Wojtas

Warsaw School of Applied Linguistics

Abstract

This article seeks to offer a repositioning of the limits of transgression in contemporary popular culture against the backdrop of some theoretical articulations of postmodernist and poststructuralist theory. With an eye to testing the limits of the transgression-limit dichotomy, the opening part seeks to chart some major philosophical and theoretical articulations of transgression as a conceptual stepping stone towards the ensuing interrogation of the body, obscenity and pornography in contemporary culture. I argue that mainstream representations of the body in popular culture at present paradoxically both override and intensify transgressive energies: the paradox unfolding from the compliance with the dominant spurious logic of the marketplace as well as from a resistance to the limits registered in contemporary simulacrum culture.

Keywords: transgression, limit, capitalism, body, obscenity

Abstrakt

Niniejszy artykuł proponuje rekapitulację granic transgresji we współczesnej kulturze popularnej w oparciu o wybrane teorie postmodernistyczne i poststrukturalistyczne. W celu zbadania dychotomii transgresja-granica, pierwsza część artykułu oferuje zarys filozoficzno-teoretyczny pojęcia transgresji jako punktu wyjścia do analizy zagadnień

ciała, obsceniczności i pornografii we współczesnej kulturze. Artykuł stara się dowieść, że powszechne formy reprezentacji ciała we współczesnej kulturze popularnej zarówno potwierdzają jak przeczą logice transgresji, skutkując tym samym paradoksem spowodowanym dominującą logiką późnego kapitalizmu.

Słowa kluczowe: transgresja, granica, kapitalizm, ciało, obsceniczność

Is it possible to think outside capital? If the ubiquity of the marketplace in the postmodern age begs no further commentary, as it has already inflated academic cultural debates to the brim, it still lends itself handsomely to productive considerations over the feasible limits of culture, or the human condition for that matter. The mercurial quality of these limits of sorts – passing their sell-by date rather too hastily these days – necessitate an unremitting, contemporized repositioning.

Protean, unstable, malleable; the limit now espouses the cultural logic of the marketplace: that is the state of permanent transformations and absorption of all manner of the cultural articulations that capitalism perpetuates. So structured, the indeterminacy of the limit entails no less complex interrogations of the functional validation of its transgression that thus legitimated the limit (and vice versa) in a rather candid dialectical cohabitation of these two poles. Transgression depends on the limit for its existence, and the limit can be defined as such only if the threat of transgression is viable: after all, why draw borders if the territory they demarcate risks no trespassing? When general Robert Nivelle first cried his timeless "You shall not pass!" against the Germans at the Battle of Verdun during World War I, the transgressor-limit relation could hardly be subject to questioning. With limits delineated, sides taken, goals set, transgression counted for more than an abstract notion. If this pattern serves the purposes of abstract dualistic reasoning (*pace* Foucault, an instrument of social ordering and domination effected by the totalizing enlightened mind rather than an unbiased reflection on the human condition) it is rather short of breath when exposed to the intricacies of human existence at the backdrop of cultural transformations of the simulacrum age and late capitalism (where the time-specificity of this failure is debatable).

Transgressing the limit; limiting the transgression

If anywhere, transgression begins, and delineates its own limits, within itself: in its own prefix. You might be forgiven for thinking, after Paweł Jędrzejko, that by “denoting liminality”, prefixes – these “seemingly innocent morphemes” – “have the power of collapsing binary oppositions upon which Western metanarratives so heavily depend” (2011, 13). Along these lines, standing for both *across* and *beyond*, the prefix *trans* – does inaugurate a liminal blind spot within itself which positions it both within and beyond what it transgresses. After postmodernism one cannot tell philosophy from the language it is constructed upon, and language – with every minute linguistic unit at that – always-already subject to deconstruction of its illusory stable meanings, cannot override its inherent polysemy. The double bind of this “dangerous prefix” renders the mapping of limits a serious, if unworkable, business, if only in denotative terms. After all, how may we apply the reassuring (in the western philosophical terms) dualistic transgression-limit stencil to any cultural phenomenon if the language that seeks to express it slips into semantic indeterminacy that traditional western dialectics takes pains to iron out?

If indeed the inherent polysemy of language poses a radical challenge to infiltrating intricacies of transgression, what further complicates such conceptual recapitulations is the encroachment of the liminal spaces into the problematic transgression-limit dichotomy. George Bataille’s reading of transgression has fuelled postmodernist reassessments of the concept:

There exists no prohibition that cannot be transgressed. Often the transgression is permitted, often it is even prescribed (2006, 63).

Transgression... opens the door into what lies beyond the limits usually observed, but it maintains these limits just the same. Transgression is complementary to the profane world exceeding its limits but not destroying it (67).

In Bataille’s account, transgression is defined by the limit or prohibition which it endeavours to violate. Transgression underpins, rather than cancels the limit, as the latter calls for both obedience and infraction at one stroke. So staged, far from being antagonistic to the limit, transgression figures as its inextricable component.

In “A Preface to Transgression”, Foucault, quoted below at length, suggests a useful way out in terms of the undoing of this clean-cut dichotomy by introducing a spatial understanding of the liminality of transgression and the limit:

[I]t is likely that transgression has its entire space in the line it crosses... The limit and transgression depend on each other for whatever density of being they possess: a limit could not exist if it were absolutely uncrossable and, reciprocally, transgression would be pointless if it merely crossed a limit composed of illusions and shadows. But can the limit have a life of its own outside of the act that gloriously passes through it and negates it? What becomes of it after this act and what might it have been before? For its part, does transgression not exhaust its nature when it crosses the limit, knowing no other life beyond this point in time? And this point, this curious intersection of beings that have no other life beyond this moment where they totally exchange their beings, is it not also everything which overflows from it on all sides?... Transgression, then, is not related to the limit as... the outside to the inside... Rather, their relationship takes the form of a spiral which no simple infraction can exhaust (1977, 33-35).

Taking the traditional transgression-limit interdependence as a valid point of departure, Foucault complicates the commonly sanctified loci of the dichotomy. Existing nowhere outside of the “moment” of their “intersection”, transgression is thought to inhabit the limit it seeks to intrude. Rather than perched on the opposite poles or otherwise constructed as perpendicular lines, transgression and the limit are configured as a “spiral”, which thwarts their accepted bipolar spatial formation. Such a proposition defies the totalising status of an assumed, purely uncrossable limit, or transgression’s unhampered access to the limit, and by so doing strikes at the very foundation of “a thought that centers on the ‘origin’” (37).

However radical the project of invalidating the traditional western conceptualisation of the limit, such deliberations never exist in a cultural or historical vacuum: interminably answerable to cultural and temporal repositioning. Speaking of functional staging of transgression, or its figuration within cultural precincts, the Marquis de Sade’s libertine indulgence in all manner of sexually deviant activities – acts of incest, murder, torture and humiliation of the body – strikes as a blatant pioneering case in point. Sade’s project – be it fictional or otherwise – is one promulgating unbridled sexual and personal liberties making a fetish out of running roughshod over the limits of the socially acceptable. With transgression on his banner, Sade attempts a rather uncomplicated venture that banks on the recognition of established ethical limits and their radical infraction. According to Foley, et al., so conceived, “transgression is always traced with, and limited by, its situation on the border of the norm and its reliance upon a limit” (2012, xvi). However extreme the acts he promotes, Sade does little to confound the pre-modern constitution of metaphysical (social, ethical, legal) limits. His venture sails closer to a theatrical

demonstration of the compulsion to violate the norm, rather than proffering a new-fangled paradigm shift in terms of rethinking the conventional ethical standards. Considered against its historical backdrop, such a venture appears as hardly surprising. Completed only three years prior to the storming of the Bastille in the advent of the French revolution, it should little surprise one that (although Sade was no Romantic himself) revolutionary sentiments, triggered by the urge to quash the obsolete and fossilised dictates of reason, were steadily growing rife in the collective European imagination. In the end, how else did Romanticism succeed in undoing the Enlightenment than by trading its tenets for their direct opposites in an act of deliberate reversal of the commonplace political, aesthetic and social values?

If Romanticism superseded the Age of Reason – if only tentatively – authoring its demise by means of the latter’s dialectical tools, the modern mind fails to avail itself of dialectics to overturn the collective standards. In this context Sade’s assailment of the norm proves ground-breaking only in limited terms: as a flagship trail-blazer for the forthcoming counter-cultural or pornographic texts of its own ilk. When applied during the fat years of modernism – tirelessly undermining the moral Victorian high-ground and aesthetic conventions of the Great Tradition – the representation of obscenity in literature still has the ability to shock. (Take the likes of Lawrence or Joyce, whose works proved so controversial as to become the subject of obscenity trials.) Postmodernity, however, absorptive of all manner of articulations of the obscene, takes such texts as rather forced, second-order attempts orientated at audience gratification with a limited shock value at best. To devise a sort of calculated transgression (or “pseudo-transgression” in Kristeva’s terms) is to operate according to “the law anticipating its own transgression” (Kristeva 1986, 42). A “pseudo-transgressive” artwork succeeds in generating transgressive ambience at best: viewers of a Gorno film know only too well they are about to indulge in a gory sexualised spectacle set in line with fixed generic horror conventions. This dramatization of pre-conceived limits that await infringement rescinds the transgressive impulse as the aesthetic, generic or visual laws of the spectacle are respected and kept intact. This flies in the face of the principle upon which transgression, as a dynamic singular event, operates.

In a similar vein, Nick Zedd’s 1980s movement, *The Cinema of Transgression*, depends on the shock value as well as manifest pornographic and obscene imagery of its output. The founder’s manifesto leaves little doubt as to its aesthetic and ethical agenda:

All values must be challenged. Nothing is sacred. Everything must be questioned and reassessed in order to free our minds from the faith of tradition... We propose to go beyond all limits set or prescribed by taste, morality or any other traditional value system shackling the minds of men... We violate the command and law that we bore audiences to death in rituals of circumlocution and propose to break all the taboos of our age by sinning as much as possible. There will be blood, shame, pain and ecstasy, the likes of which no one has yet imagined. None shall emerge unscathed (1985).

Again, rehashing such threadbare transgressive war-cries as: unrepressed sexuality, cultivation of profanity, rejection of tradition and moral values, breaking sexual taboos, promulgating sadomasochism, to list but a few, does little to make Zedd's subversive project live up to what it preaches. With the 1960s Counter-cultural sexual revolution far behind, after the entry of such taboo-breakers as de Sade or Henry Miller into the literary Canon, or (to recall an exponent from within the fold) with Porno Chic fad (inaugurated by *Deep Throat*) making it to the mainstream cinema back in 1970s, the 1980s Cinema of Transgression bursts forth as dated and untimely at its outset: not only when set against its cultural background, but first and foremost in purely theoretical and aesthetic terms.

Again, if in legal terms a criminal act does not immediately entail an amendment of the law it violates: thus nurturing the illusion of inalterability of law, the cultural logic has it that on entering the public awareness the transgressed limit necessitates its own repositioning as it fails to capture the collective imagination when reiterated. In view of that, transgression in the contemporary culture (as elaborated at length further) operates on the premise of measured testing of cultural perimeters as opposed to pushing the limits to their impossible extremes, such as stooping to devices calculated to entice the masses, characteristic of some lower forms of contemporary cinema or literary fiction. Needless to say, such sterile transgression is answerable to the injunctions of market economy as well as the cultural logic of late capitalism.

The market of/as transgression

As stressed by Jameson, "the axiomatic of capitalism decodes the terms of the older pre-capitalist coding systems and 'liberates' them for new and more functional combinations" (1998, 152-153). Late capitalism comes out as the system that not only recognises, 'decodes' and 'liberates' a variety of cultural 'combinations', past and present, but effectively sets straight and feeds on the antinomies the axiomatic generates. This constitutes

an unprecedented quality of the late-capitalist cultural order, whose “voids have been saturated and neutralized, not by new values, but by the visual culture of consumerism as such” (150). Irrespective of the systemic flaws, or ‘voids’, intrinsic to its inner workings, consumer capitalism still proves capable of overriding or absorbing the defective components, thus assuring its own survival.

If the axiomatic of late capitalism depends on the reclamation of constituents that seemingly undermine its logic, is it absorptive of transgression – this cancerous organism on the healthy body of law which it pushes to the outside? Jameson would answer in affirmative. With neo-liberalism as its status-quo, contemporary culture not only contains, but endorses and capitalises on the elements which the earlier conservatively-bent cultural and political paradigms marginalised. Put otherwise, in the law that no longer side-lines transgression, transgression becomes law. Vytautas Rubavičius notes,

The capitalist system not only replaces the feudal one by breaking relationships, norms, attitudes and various taboos prevailing to it, but itself evolves by constantly breaking all emerging relationships without letting them ‘ossify’. This means that transgressivity is considered as the necessary systematic characteristic of capitalism implicating individual acts of transgression (2006, 70-71).

The resistance to ‘ossification’ of relationships and identities is part and parcel of the neo-liberal model, where the system assimilates not only social, sexual and ethnic minorities, but also transgressive selves and subcultures. This new social order matches the postmodernist diagnosis of society structured as assemblage of fragmented, rhizomatic identities ricocheting from the crisis of postmodern subjectivity. Deprived of her/his formative identity, the postmodern subject neurotically looks for a new unique avatar, which consumer capitalism hastens to cater. The proliferation of subcultures and lifestyles marks capitalism’s to-have-the-cake-and-eat-it manoeuvre in that it does not only embrace transgressive characters, it *constructs* them for purely economic purposes. Cultivation of a distinctive lifestyle greases the wheels of consumerism through the production of culture-specific items and services (e.g. gadgetry, music, tourism, etc.) which the market is only too desperate to provide. In capitalism you can *be* whoever you wish as long as you find means of *celebrating* your identity, as such self-serving dramatizations of one’s unique self can hardly come to fruition without the liberating provision of capital.

This marks the moment when the Big Brother of consumerism compels the subject to join the parade, and the mandate to transgress comes with the package. Speaking of such, Slavoj Žižek identifies another powerful injunction characteristic of postmodern

society, which has the earmarks of both ‘totalitarian democracy’ and ‘permissive society’: “Enjoy!”

The superficial opposition between pleasure and duty is overcome in two different ways. Totalitarian power goes even further than traditional authoritarian power. What it says, in effect, is not, ‘Do your duty, I don’t care whether you like it or not,’ but: ‘You must do your duty, and you must enjoy doing it.’ (...) Duty becomes pleasure. Second, there is the obverse paradox of pleasure becoming duty in a ‘permissive’ society. Subjects experience the need to ‘have a good time’, to enjoy themselves, as a kind of duty, and, consequently, feel guilty for failing to be happy. The superego controls the zone in which these two opposites overlap – in which the command to enjoy doing your duty coincides with the duty to enjoy yourself (1999, 6).

The diagnosis of the postmodern society as occupying the mystifying liminal milieu mixing up and accommodating totalitarian orders and liberal freedoms does seem to sustain the argument. And one should not be deceived by the reassuringly neo-liberal course it takes. The pattern refuses to exhaust itself: we merely succeed (and Cadmean victory it is) in trading one Big Brother for another. This esoteric totalitarian-permissive injunction seems to have far-reaching consequences as it readily welcomes transgression. Because “you may” you are now given *carte blanche* to violate moral codes, traditional sets of values, feel free to speak your mind (against the tight corset of political correctness), engage in sexual pleasures of unlimited sorts, or what have you, but do not expect it will elude the watchful, regulating eye of the restless Big Brother, the ‘superego’ that regulates this antinomic and transgressive system.

‘Entertain me!’: Transgression and scopophilia.

The transgressive potential of the command ‘enjoy’ in the contemporary visual culture makes itself manifest in the peculiar interpellation of the viewer. If the Big Brother commands one to ‘enjoy’, s/he is bound to respond: “Entertain me!” Here the injunction allows the viewer to give vent to his/her guilty pleasures: it calls for transgressive enactments (like graphic representations of violence, torture or sexual explicitness) sealed off from the ‘real world’, sitting in the safety-bubble of entertainment. The spectacle may be nothing short of genuine acts of transgression, but transgression becomes annulled in an anticipation of itself. The scopophilic dimension of the performative space of the

injunction ‘entertain me’ speaks volumes. The performance gives rise to a sort of what-goes – on-tour-stays-on-tour effect wherein transgression is but a parade, and as such never totally real; now the law is, paradoxically, both in operation and suspended. The ancient Roman Gladiators or Spanish Corrida should ring some bells; in both cases the acts of transgression are justified on the grounds of their brief incorporation into the law. After all, why does the law seek to punish transgression? To help restore the belief in the infrangible law and order. Law is stable, authoritative; transgression – temporary, marginal.¹ Organised according to the fixed guidelines of state authorities, acts of transgression are tamed, controlled, approved, although no less cruel and barbaric. This is to suggest that such acts are never inherently contrary to the law; transgression is never merely outside the law which is capable of internalising transgression in order to preserve the illusion of its own normalcy and universality.

This unsettling interplay of law and transgression is revealingly portrayed in the 2013 thriller *The Purge*, directed by James DeMonaco. Setting the scene, in 2022 crime and unemployment rates in the US are at a record low as a result of the effective governance of the New Founding Fathers who introduce The Purge: one-day a year on which all major criminal acts are legal (including rape or murder). Overlooking the fairly obvious fact that such a regulation, as befits post-industrial dystopias, serves the purpose of population control as opposed to the lofty ideal of reducing crime rates, the idea of transgression being at the service of law does capture the public imagination. So posited, the theory comes fairly close to Bataille’s notion that transgression – far from being detrimental to the law – serves to complete the law it transgresses and institutes its fixed boundaries. In keeping with this greenhouse effect of law and transgression, the latter serves as the law’s constituent component, rather than a foreign parasite seeking to disrupt it.

Another instance of the pseudo-transgression, offering little else than scopophilic gratification endemic in postmodern visual culture, is instantiated in contemporary horror films. The British film critic Mark Kermode, in his interview with Nigel Floyd, discusses the prevalent contemporary horror filmmaking device which the latter critic has coined as *cattle-prodding*. Cattle Prod Cinema operates on the premise of “lull[ing] [the viewer] into a false sense of security” just to frighten him/her witless by means of a number of gimmicks (e.g. unexpected screams, chilling music, etc.) to which the

¹ But even this given order is subject to reversal. The constant possibility of transgression, helps perpetuate the illusive image of the firm law, which in its anticipation of transgression proves, in fact, fragile.

viewer “cannot but respond.” Whereas some more distinguished horror film directors (like David Cronenberg, to take a leaf from Floyd’s book) invest in the viewer’s attention by building up the suspense or “accumulative dread” consistently throughout the film, CPC depends on primitive, behaviouristic ploys that offer short-term indulgence at best (Kermode 2013).

Here, the fixated gaze of the spectator both invites and precludes transgression. Such acts appear as transgressive, but since anticipated (aware of the tricks of the trade, the viewer is only left unmindful as to *when* exactly s/he would become prodded) the gesture annuls transgression the moment it ushers it in, hence burning its own boat. But pseudo-transgressive representations are by no means limited to the cheap audio-visual tricks of popular horror films, e.g. *Gorno* or *Splatter Punk*. They are, I gather, part and parcel of what Martha Bayles calls “perverse modernism” (2001, 40) which introduces these aspects of cultural production in the contemporary mainstream that exploit vulgar aesthetics and tenets of modernism, like kitsch, obscenification of art, disregard towards tradition, etc. It appears that the subcutaneous needle of consumer capitalism makes its jab conspicuously felt here. If the reversal of the high and low aesthetics is the flagship modernist war-cry, the marketeers hasten to fish out the chunks they can best capitalise on. Bluntly, having been given *carte blanche*, after Joyce and Lawrence, to talk explicitly about sex which always sells, we think we may now skip the refined modernist stylistics underlying the transgressive impulses of the high-brow moderns, which makes, for a change, no easy sell. Put two and two together, and the staggering commercial success of *50 Shades of Grey* should strike as no surprise. As put forth by Adrian Hunter,

In the context of the academy, I find it interesting how the radical work of postmodernism – deconstructing authority, challenging regimes of absolute value, and so on – is celebrated, while the obvious complicity between such deconstructive and transgressive practices and the dominant logic of the marketplace (the state of permanent revolution capitalism seeks to induce) is passed over. The oddity here is that academics, at least in Britain, are never done complaining about the “marketisation” of higher education. It must be that we in the humanities draw sufficient satisfaction from the blows we believe we’re landing against hegemonic power not to notice that we are, by the same means, authoring our own demise (2014, 103).

A useful conduit to Bayles’s line of reasoning, Hunter’s argument shows, after Jameson, how postmodernism is complicit with the logic of consumer capitalism, and posits that not only marketeers, but also academics and critics (the presumed last bastions of

High Culture) unknowingly oil the cogs of their vulgar adversaries. Drawing on modernist premises, and legitimised by radical postmodernism, “perverse modernism goes beyond the usual run of sex and violence into a deliberate intellectualized attempt to make sex and violence as offensive as possible” (Bayles 2001, 45). Perverse modernism limits its shocking tactics to pushing the envelope: a further gradual violation of the already transgressed limits. If Molly Bloom’s fantasies about performing oral sex on Greek statues seemed obscene enough back in 1920s, Robert Mapplethorpe’s photograph *Self-portrait* of 1978 – depicting the author forcing a whip up his rectum – does raise the bar incomparably higher. And the political and cultural dominance of neo-liberalism over the past few decades, assuring unrestrained sexual liberties and expression, surely contributed to guarding artistic and popular manifestations fetishizing the breaking of sexual taboos in all manners imaginable. But how far can one effectively push the envelope? Just as one can exhaust the configurations and articulations of sexual acts, there must be limits to their (re)presentation in arts. This solicits a final enquiry: what happens if the last of the limits is transgressed? Is it that the principle on which ‘pseudo-transgression’ works no longer holds?

Fred Botting submits the logic of transgression in postmodernity to Baudrillardian notion of *simulacrum*:

In a world without limits transgression vanishes on a distant and receding horizon of some vestigial memory, or, holding onto an inchoate longing for some Thing Other, it beats its wings in a vacuum, plummets and implodes (2012, 53).

The infinite semiosis and homogeneity of cultural signs renders the world of functional values and limits of the real null and void. Incapable of recognising vestiges of heterogeneity, reclaiming nature, or instituting its limits, transgression, having “run its course” implodes (50). Of course, one generalises on such radical postmodern reasoning with trepidation: after all, how is one to test the limits of transgression (partial business of this article) with no limits left? Still, Botting’s argument feeds another worthwhile interrogation. To plant the final argumentative flag of this article, if pseudo transgression of perverse modernism manifests itself in tactics foregrounding transgressive articulations that heavily depend on social limits for their recognition, does contemporary culture participate in a production of transgressive acts that solicit, in a more postmodernist gesture, a renegotiation of the cultural limits? Let us tentatively accept Botting’s thesis at this point. If limits and transgression are no more, what are the plausible hypodermic cultural manifestations of transgressions, other than the relatively exhausted and

'limited' in-your-face overtness of pseudo transgression? Or else, is there a transgressive energy to pseudo transgressive representations?

Madelena Gonzalez offers a sound valuation of the aesthetics of post-realist contemporary fiction, which the critic deems pornographic, not least in that these authors tackle conventionally transgressive issues of "incest, violence, pornography, deviance, and so on," which they often do (2008, 125), but in "destroying their texts' mystique by overexposure and overkill, imposing an excess of the real (...) and vouchsafing unlimited access to that which should remain hidden" (126). Having contravened and relinquished all imaginable limits and taboos in the simulacrum age, transgression can no longer be recorded in overt subversive dramatizations to which the viewer/reader is desensitised anyway. Instead, the cultural logic of the marketplace foists its own ultra-pornographic dynamics. The simulacrum culture (defined by unbounded semiosis of signs, stripped of their symbolic anchoring, given to the over-accretion of multiphrenic, unrelated items) evinces itself as pornography par excellence, as it is informed by the same defining principle: "overexposure" of "that which should remain hidden."

By extension, if Cattle Prod Cinema misses the mark by feigning transgression, it appears that its subversive potential lies in the ultra-pornographic algorithm it acts in keeping with. To clear the air, CPC, unlike Torture Porn, should contain no (or at least is not defined by) pornographic imagery in a traditional sense. The perversion, however, unfolds in the pattern itself: the unexpected shocking tactics call to mind an act of exhibitionism, wherein, in the same vein, the victim is involuntarily traumatised by a totally unforeseen explicit spectacle. Or to recall another sexual metaphor, the viewer may feel pierced through, intruded, or 'penetrated' by the invasive visual ploys.²

The treatment of the body assumes a peculiar place in the considerations of scopophilic gratifications of the spectator in contemporary cinema and culture as well as those of the inversion of the transgressive vector: that is, overemphasis on explicit transgression at the expense of more organic transgressive enactments. One cannot but be amazed at the impossible body transformations that actors undergo to make it to a multi-million dollar Hollywood production.³ Money talks, of course, but why not just select an actor

² There are, however, foreseeable limitations to this infracultural reasoning. If applied as a universal pan-cultural stencil, it risks totalising all cultural acts, deeming them transgressive or pornographic. In so doing, it offers itself as little else than a Rorschach test funnelling multiple possibilities down to a single interpretative pot.

³ Examples multiply endlessly, but let us turn on some rather more telling examples: staggering body emaciation – Jake Gyllenhaal (for *Nightcrawler*, 2014), Christian Bale (*The*

that matches the exact physical proportions for the target role? Now we get it, actors are gladiators and we like to watch them suffer! Unmoved by the extremes of transgressive mimetic imagery (there is nothing CGI cannot reproduce), we now follow press conferences and fansites to find out to what great lengths our Hollywood darlings have gone to entertain us. In operation here is the tracing of bodily limits in the public imagination and discourse. Judith Butler, in her reading of Mary Douglas, posits that

any discourse that establishes the boundaries of the body serves the purpose of instating and naturalising certain taboos regarding the appropriate limits, postures, and modes of exchange that define what it is that constitutes bodies (2010, 2544).

Far from a private property, the body itself becomes the site of social inclusion, projections, inhibitions and taboos, transgression of which may entail social exclusion or marginalisation. Such a discourse, in Foucault's terms, seeks to internalise the body as the site of inscription securing its inclusion into the dominant ideology (*Discipline and Punish*). Hence, the metaphysical parameters of the body (including gender, race, aesthetics, size, functions) are established to comply with the systemic coding. Kristeva adds the notion of 'the abject' to the debate on the internalisation of the body, by showing the ways in which the subject is defined by those elements that the body expels (the abject) in order to constitute a conscious separation from between itself as subject and object. In both Foucault and Kristeva the body is the site of inclusion that consciously defines its limits by repudiating remnants of the Other: be they metaphysical or bodily. Hence the *othering* of the body marks the moment of transgression of its accepted limits; one of the jettisoning of the body out of its comfort zone – a milieu of inclusion. Since the body as the Other denotes the irruption of transgression, the extreme body transformations of the film stars figure as those sites of the Other that cannot but hook the viewer through their enticing transgressivity.

But what if the body diverts attention from – as opposed to offer itself up as the site of – transgression? Intriguing for these deliberations is the casus of *Shame* (2011), directed by Steve McQueen and starring Michael Fassbender. Brandon, a thirtyish yuppie, leads

Machinist, 2004), 50 Cent (*All Things Fall Apart*, 2011), Mathew McConaughey and Jaret Leto (*Dallas Byers Club*, 2013), Anne Hathaway (*Les Misérables*), Natalie Portman (*Black Swan*, 2010); excessive bulking up to get the superhero physique: Henry Cavill (*Man of Steel*, 2013), Tom Hardy (*The Dark Knight Rises*, 2012), Edward Norton (*American History X*, 1998); extreme weight gaining – Jared Leto (*Chapter 27*, 2007), Renee Zellweger (*Bridget Jones's Diary*, 2001), Russell Crowe (*Body of Lies*, 2008).

a peaceful solitary life in his deluxe New York apartment. Without biting into the details, the plot centres on the character's failure to control his sex life (he masturbates excessively, even at work, engages in chance sexual encounters, frequents brothels, regularly visits porn websites, etc.) and his existential struggle with the "addiction". Although the film is lavishly furnished with nude (though not clinical) scenes and shots (a dangling penis, gay sex, multiple female nude acts), the film cleverly avoids overegging the pudding in terms of pornographic display: shots are often taken from peeping angles rather than close-ups. This distancing is to make the viewer realise there is bigger fish to fry behind the graphic smokescreen. During one of the film's revealing moments, unnerved and agitated, Brandon embarks on a sex spree – including abusing a young girl in a pub, a brawl, gay oral sex, and capped by a threesome with two prostitutes. Particularly telling is the threesome scene: during Brandon's orgasm the camera, seconded by an uneasy violin soundtrack, moves close-up to Brandon's face which gives away a depressing fusion of pleasure, lust, and a sense of dejection: Fassbender's superb acting delivers it all. Far from ostracising sexual aberration, the logic of capitalism welcomes it not under the banner of consumerism, but one of sexual freedom inherited from the 1960s Counterculture and internalised. On this principle the sex industry thrives. (*Fight Club* and *American Psycho* act as spot-on cautionary tales – although there is infinitely more to them than their moral fibre – of what might befall you when you obsequiously toe the line of blithe Ikea boys or profiteering yuppies.)

But *Shame* is not about sex, of which the orgasm scene is an incontrovertible proof! *Shame* is transgressive, not because it strikes any moral cords – it does not; (hardly any sexually deviant acts – however mind-boggling – have the ability to push the envelope any further in the culture of no recognisable limits). It is transgressive because it emphasises so starkly the fact that perpetual obedience to the injunction "enjoy" because "you may", sooner or later ends up in guilt for failing to enjoy what we are supposed to enjoy. The film's evocative ending makes it evident that there is no escaping the shame inscribed in life's rich tapestry; shame is to be found in failing to conform to the pervasive all-singing, all-dancing template of happiness, just as there is no overriding the dictates of capital. By the same token, what is truly transgressive about Torture Porn, Cattle Prod Cinema, and celebrity body transformations is not their *othering* of the body or shocking tactics, but the market's crafty ways of inveigling us into relishing them, of which we are hardly proud. But we do obey the injunctions that the Lacanian Big Brother capitalises upon. Even if we are ashamed for failing to be happy, we must enjoy because we may! And we do. Check the box office...

Works cited

- Bataille, Georges. 2006. *Eroticism*. Translated by Mary Dalwood. London: Marion Boyars Publishers Ltd.
- Bayles, Martha. 2001. "The Perverse in the Popular." *Wilson Quarterly* 25: 40-47.
- Botting, Fred. 2012. "After Transgression: Bataille, Baudrillard, Ballard." In *Transgression and Its Limits*, edited by Matt Foley, et al., 37-58. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Butler, Judith. 2010. "Subversive Bodily Acts." In *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, edited by V. B. Leitch, et al., 2542-2553. New York and London: W.W. Norton and Company.
- Foley, Matt, Neil McRobert, and Aspasia Stephanou, eds. 2012. *Transgression and Its Limits*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Foucault, Michel. 1977. "A Preface to Transgression." In *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, translated by D.F. Bouchard and S. Simon, 29-52. Oxford: Basil Blackwell.
- Foucault, Michel. 1977. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon.
- Gonzalez, Madelena. 2008. "The Aesthetics of Post-Realism and the Obscenification of Everyday Life: The Novel in the Age of Technology." *Journal of Narrative Theory* 38: 111-133.
- Hunter, Adrian. 2014. "Spectres of Posts – and – Isms." In *A Roundtable of Interdisciplinary Literary Studies*, edited by Paweł Wojtas, 99-106. Warsaw: AL UW.
- Jameson, Fredric. 1998. *The Cultural Turn: Selected Writings on the Postmodern, 1983-1998*. Verso: London and New York.
- Jędrzejko, Paweł. 2011. "The Dangerous Prefix." In *Inside(Out). Discourses of Interiority and Worldmaking Imagination*, edited by Zbigniew Białaś, Paweł Jędrzejko and Karolina Lebek, 13-18. Bielsko-Biała: WSEH.
- Kermode, Mark. 2013. "Cattle Prod Cinema." *Kermode Uncut*. Accessed July 24, 2014. <<http://www.bbc.co.uk/blogs/markkermode/posts/Cattle-Prod-Cinema>>.
- Kristeva, Julia. 1986. "Word, Dialogue and Novel." In *The Kristeva Reader*, edited by Toril Moi, 34-61. Oxford: Blackwells Publishers Ltd.
- Rubavicious, Vytautas. 2006. "The Pleasure of Transgression: Consuming Identities." *ATHENA* 3: 68-80.

- Zedd, Nick. 1985. "The Cinema of Transgression Manifesto." *The Underground Film Bulletin*. Accessed July 24, 2014. <<http://feastofhateandfear.com/archives/zedd.html>>.
- Žižek Slavoy. 1999. "You May!" *London Review of Books* 21: 3-6. Accessed July 24, 2014. <<http://www.lrb.co.uk/v21/n06/slavoj-zizek/you-may>>.

Evasion and/or expiation? – Telling/reading stories in *A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World* by Kazuo Ishiguro

Małgorzata Hołda

The Pontifical University of John Paul II in Cracow

Abstract

A belief in the therapeutic role of writing seems to be Kazuo Ishiguro's motivation for writing. Melancholy and grief permeate his fictions, all of which, as critics seem to agree, arise from the author's own separation from his Japanese origins. Departing in his early childhood his motherland, Ishiguro places the action of his first two novels (*A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World*) in post-war Japan. The first person narratives of these two novels are intended to free the storytellers from distressing feelings begotten by psychological wounds caused by their war experiences. The narrators (Etsuko, in the former, and Ono, in the later text) are both writers and readers of their stories. Does the telling, writing and/or rereading of an incapacitating, but also discomfiting, past from hindsight have a recuperative and therapeutic value? The aim of this paper is to examine whether the unreliable narratives of Etsuko and Ono, through their mutual stratagems, lies, and omissions, effect a catharsis. Reading Ishiguro's two early novels through the lens of reader-response criticism, Paul Ricoeur's philosophical hermeneutics and Linda Hutcheon's postmodern theorization of nostalgia helps uncover to what extent his narrations propose the view of the writing/reading process as a therapeutic activity.

Keywords: Ishiguro, therapy, past, narration, war

Abstrakt

Jedną z przyczyn, dla których Ishiguro został pisarzem, jest prawdopodobnie wiara w terapeutyczną funkcję pisania. Jego proza przeniknięta jest melancholią i żalem, co, jak zgodnie twierdzą krytycy, jest skutkiem oderwania autora od jego japońskiej ojczyzny, którą opuścił we wczesnym dzieciństwie. Akcja dwóch pierwszych powieści Ishiguro, *Pejzażu w kolorze sepii* (*A Pale View of Hills*) i *Malarza świata uludy* (*An Artist of the Floating World*), osadzona jest w powojennej Japonii. Zamysłem tych opowiedzianych w pierwszej osobie historii jest uwolnienie narratorów od bolesnych uczuć, których źródłem są rany psychologiczne spowodowane przez wojenne doświadczenia. Narratorzy, Etsuko w pierwszej powieści i Ono w drugiej, są zarówno „pisarzami” jak i czytelnikami własnych historii. Czy opowiadanie/pisanie/ponowne odczytywanie obezwładniającej, ale także niepokojącej przeszłości z perspektywy czasu może mieć leczniczą i terapeutyczną wartość? Celem niniejszego artykułu jest próba zbadania, czy nierzetelne narracje Etsuko i Ono, poprzez podstępne zawilości, kłamstwa i niedopowiedzenia skutkują osiągnięciem katharsis. Czytanie dwóch wczesnych powieści Ishiguro z perspektywy teorii rezonansu czytelniczego (reader-response criticism), filozoficznej hermeneutyki Paula Ricoeura i postmodernistycznej teorii dotyczącej nostalgii Lindy Hutcheon pozwala zbadać, w jakim stopniu te narracje traktują proces pisania/czytania jako czynność terapeutyczną.

Słowa kluczowe: Ishiguro, terapia, przeszłość, narracja, wojna

In one of his interviews Kazuo Ishiguro, a contemporary British writer of Japanese ancestry, confesses: “I think a lot of [writers] do write out of something that is somewhere deep down and, in fact, it’s probably too late ever to resolve it. Writing is a kind of consolation or a therapy” (Shaffer and Wong 2008, 85). Ishiguro’s biography, his sudden and irreversible severance from the fatherland and the strong family ties at an early stage of his emotional development, undeniably, points to the nature of his own urge to write: the strong conviction that writing has a therapeutic nature. The creative process viewed as having a therapeutic function for Ishiguro as a writer is an immediately recognizable aspect of his narratives. The other, subliminal, and far more intriguing stratum, though, is the one relating to the type of narrative voice and the stylistics he deploys to create his protagonists/first person narrators. Ishiguro construes them as curious writers/tellers of

their own stories, who possibly might undergo a therapeutic/cathartic process through storytelling. They are crafted as narrators concurrently building and dismantling their discourses, as well as levelheaded readers capable of distancing themselves from their narratives, and interpreting what they have said in a contradictory manner, producing thus disturbing and confusing accounts of their lives. Through their stories they both reveal the truth about themselves, and paradoxically, conquer it and amend it, perpetually denying such a revelation.

One central concern of Ishiguro's fiction, frequently traced and commonly discussed by reviewers, will not constitute the overriding subject matter of this paper. Sorrowfulness and melancholy permeate his fictions, all of which, as critics seem to agree, arise from the author's own separation from his Japanese origins. Almost all of his novels happen in Japan, to which he nostalgically returns through writing, disclosing in several interviews his need to recreate the image of Japan from his childhood. The place of action of his first two novels (*A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World*) studied in this paper is post-war Japan.

An analysis of another aspect of Ishiguro's fiction, the character of his narratives as construed by protagonists/narrators who as much reveal as fear revelation, suggests an awareness of condemnation, where concomitantly and at all costs the texts avoid it, in turn unleashing queries as to the therapeutic nature of storytelling. Ishiguro artfully uses narrators whose knowledge of language is such that it is equally well destined to expiate and condemn, the language which constantly undermines its depictive and reflective viabilities. On face value the first person narratives of *A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World* seem to be intended to cleanse the storytellers of distressing feelings begotten by some deep psychological rift in connection with experiences of the Second World War. The question arises, however, if telling/writing/rereading the incapacitating past from hindsight really has a recuperative value? Does it beget solace? The aim of this paper is to examine whether the unreliable narratives of Etsuko in *A Pale View of Hills* and Ono in *An Artist of the Floating World*, through their mutual stratagems, lies and omissions, effect a catharsis. The critical perspectives deployed to execute such a task are reader-response criticism, Paul Ricoeur's philosophical hermeneutics and Linda Hutcheon's postmodern theorization of nostalgia.

According to the reader-response critic Wolfgang Iser, communication in literature is an interaction between revelation and concealment. Reading Ishiguro's two early novels through the lens of reader-response criticism shows that the truth in those texts is being dynamically constructed and is amendable to the narrative's movement from revelation

to concealment in which the seeming therapeutic function of the narrators' stories is patently belittled or gets lost. The narratives effectively hamper the spontaneity of the healing process as they continuously generate tacit, unspoken meanings disabling the first person narrators' innermost thoughts and feelings to run free, pushing them into some ethical and ideological vacuum. Moreover, the narrators' memory is shown as depleted and deflected, which impedes a true reconciliatory rendition of a most discomfiting past.

Both *A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World* are written on two time plans; the present narration reminisces the past of the characters struggling to rebuild their lives after the atrocities of the Second World War. Each of the texts creates a heart-moving portrait of a human being capable of an industrious self-study. Unambiguously, Etsuko, the widow/narrator in the former, and Ono, the widower/narrator in the later text are both 'writers' and readers of their stories. *A Pale View of Hills* is narrated with a tint of the macabre by Etsuko, a Japanese widow living alone in England, brooding upon the recent suicide of her daughter, and recollecting one particular summer in Nagasaki when she as a young woman expecting a child faced the calamities of war and its difficult aftermath. *An Artist of the Floating World*, in a similar fashion, is narrated by a Japanese widower, an artist, whose life lived according to the tranquil rhythm of simple household activities, is marred by memories of violence, betrayal, aggression, and the post-war rise of Japanese militarism.

The narratives of the two novels are deceptive stories whose confessional manner is bound to generate paradoxes. Self-narration by its very nature is always open to suspicion, and the unreliability of the understated, economic narratives of Etsuko and Ono makes them demonstrably dubious. However, even if these narratives pose the question of reliability, they somehow inescapably proceed towards at least partial revelation of the truth since the reader uncovers, by the timidity of the hints and traces and the tentative aura, the unwarrantable, the hidden, and the shameful past of the storytellers. One is moved by Ono's and Etsuko's manner of articulating the past since through the unshaped and misty memories come to the surface the unpardonable deeds, the sorrows and regrets, and the storyteller's humane compulsion to tackle, to relive, or to explain.

By means of preordained elisions Etsuko's and Ono's narratives provide perfect models of how texts exist according to reader-response criticism. Wolfgang Iser claims that "it is only through inevitable omissions that a story will gain on its dynamism" (Iser 1992, 216). The seeming inexpressibility, the storyteller's reliving of the past experiences is of no more than provisional and inadequate nature, the images of the past are more excerpts saturated with meaningful absences rather than descriptions of events in

their true state. Etsuko's and Ono's narratives attest to contemporary approaches to narration, showing that the narrative is performative rather than constative; it constructs a version of truth rather than provides an absolute truth. The narratives of the two novels also subscribe to the realist illusion of confession. The reader expects the truth to be unveiled, whereas the very impulse to search and present the truth by means of words is flawed by language constraints and imperfections.

The permeating sense of the discomfiting past is precipitated in the narrative of the first novel, *A Pale View of Hills*, by a structurally and thematically interesting device. Ishiguro creates a foil character, Etsuko's alter ego, Sachiko – a wealthy woman reduced to vagrancy, whom Etsuko makes friends with one particular summer. This is an intriguing invention, as on the one hand, Etsuko's narrative depicting a portrait of a woman's friendship is rendered in a succinct, elliptical manner, on the other hand, though, paradoxically Sachiko and her uneasy relationship with her daughter bespeak the very truth about Etsuko; Sachiko anticipates and mirrors Etsuko's own drama of losing her daughter and the troublesome memories. Sachiko, serves for Etsuko as a perfect narrative mirror. What is most private and excruciating is revealed, and the parallel experience narrated in retrospect appears to be a less painful wound. One can say that Etsuko actually sees herself in the other woman, reads her life story through the prism of Sachiko's life experiences and through telling about the other woman's experiences (Holmes 2005, 13). The duality of her narrative, the concurrent writing and reading of her own life in the light of another's experiences, proves to be an apt device. While we are on tenterhooks, wishing to hear the truth about the relations in Etsuko's family and the cause of her daughter's suicide, we are to make do with scraps of information; a fragmented, enigmatic story of Sachiko's dishonorable liaison with an American, and her daughter's psyche disturbed by the dreadful images of the war and its aftermath. We are to be invariably content with making connections and inferring meanings on our own.

Although some light is shed on Etsuko's life from the perspective of its similarity to Sachiko's, and in this we seem to be closer to the resolution of the enigma, this comparison is very misleading as her narrative in its entirety is organized in such a way as to display the stripping away of layers of disguise. Ultimately, this is only to make us discover that storytelling/writing is an unstoppable and ultimate disguise, and that the cathartic process is beyond the power of writing/story telling. The translucence of vision is nonexistent as the aspirations of "writing"/telling in order to depict, to explain, but also to cure are incessantly undermined. Until the end of the novel Etsuko remains in actual fact unconsolated and astonishingly calm in her pain. In the final instance the mystery enveloping

her daughter's death remains unsolved. Thus, telling the story of her Japanese past remains merely an obscure retrospection, the titled pale view of 'things'. Her narrative, though hoped to cleanse her of the harrowing memories, does not fulfill its function. Even the dialogue parts of the present story line – Etsuko's attempts of talking to Niki, her younger daughter about the elder daughter's death – do not satisfy her need to overcome the trauma as the dialogue again is fraught up with strategic silences. Etsuko tries in vain to open her heart as Niki's former, antagonist feelings towards her sister, Keiko, die hard, and she happens to be an imperfect interlocutor. While Etsuko strives to calm her mind by bringing back and converging the images of her dead daughter as a small child and the little girl that she used to know in Japan, Niki does not react, and none of the methods to manage the tormenting feelings seems to be successful.

Etsuko's narration is a long nostalgic spiritual journey back in time aiming at restoring the positive, whereas neglecting and forgetting the negative and disagreeable. She is searching in her memory for the time of her youth, and her remembrances are wholly dominated by nostalgia's emotional power to distance her from the true account of the past, by its potential to deflect and construe preferable versions of the past. Etsuko's narrative accurately subscribes to Linda Hutcheon's analysis of how nostalgia affects our consciousness. Here we come to the very heart of the paradox of Etsuko's story. It simultaneously invokes catharsis and shackles it. The very act of recalling the past undergoes a constant mental reorganizing of the memorized bits and pieces of the past; Etsuko's memory appears to exert its curative propensity, only to build an illusion of soothing the nerves and remaking of most distressing feelings, while its intrinsically selective and evasive nature instantaneously disorganizes and chains the narrative, discarding its spirit-lifting power. Hutcheon's definition of nostalgia sheds light on memory's penchant for cleansing the mind and its concomitant fettering of such a capacity:

Nostalgia in fact, may depend precisely on the irrevocable nature of the past for its emotional impact and appeal. It is the very pastness of the past, its inaccessibility, that likely accounts for a large part of nostalgia's power – for both conservatives and radicals alike. This is rarely the past as actually experienced, of course; it is the past as imagined, as idealized through memory and desire. In this sense, however, nostalgia is less about the past than about the present. It operates through what Mikhail Bakhtin called an "historical inversion": the ideal that is not being lived now is projected into the past. It is "memorialized" as past, crystallized into precious moments selected by memory, but also by forgetting, and by desire's distortions and reorganizations. Simultaneously distancing and proximating, nostalgia exiles us from the present as it brings the imagined past near.

The simple, pure, ordered, easy, beautiful, or harmonious past is constructed (and then experienced emotionally) in conjunction with the present – which in turn, is constructed as complicated, contaminated, anarchic, difficult, ugly, and confrontational (Hutcheon 1998, 3).

As a result of the conflicting forces constituting Etsuko's mental composure, on the one hand memory's potential to purify the mind, and on the other, its proclivity to obstruct its recuperative function, Etsuko's imagining of the past becomes a projection of an idealized past, distancing, discriminating and emotionally careful, which surmounts the disagreeable while construing an insipid image of the past.

In his second novel, *An Artist of the Floating World*, Ishiguro uses a similar narrative technique to the one that he employs in his first novel. The first person narration of an aging artist Masuji Ono, recalling the difficult time after the Second World War, through unspoken, implicit meanings opens up space for an alternative understanding of his story. Ono narrates on two time planes: respectively, recalling his past as a prominent artist and describing his present situation as a widowed father looking after his family. He speaks on four separate occasions within the span of two years from 1948 to 1950, and as the novel progresses, his story is slightly modified as each of the entries is told from a different emotional position. Ono accumulates details and his story apparently seems to acquire a more complete form. What emerges, however, is an altered version attuned to his sense of acceptability; his lies are not outright lies, but careful evasions resulting from an anxiety that some unwanted elements will come to light. Peter Verdonk's thorough lexical and stylistic study of the opening paragraph of the novel, which is in fact symptomatic of the whole text, shows how in the narrator's discourse the use of certain linguistic devices not only presupposes the presence of the reader, but also originates from the narrator's ideological perspective conveying the subjective nature of his perceptions and observations. Significantly, these observations bespeak the inner conflict of ideologies and an ambivalence of attitude (Verdonk 2003, 38-39). Verdonk explains that at certain points the permeating sense of Ono's artistic appreciation of his surroundings is interwoven with the voice of materialism, of someone for whom possession is of great importance despite his frequent denials. The inherent conflict in the attitudinal positioning of Ono leads to uncover the dynamic aspect of the narrative:

sometimes the narrator seems to be confidently assertive, sometimes tentative. It is difficult to pin his position down. And this seems to be borne out by the very syntax he uses. His sentences are formal and carefully wrought: they unfold as complete and finished

patterns without a flaw. Their very measured correctness can be said to reflect an ordered and analytic mind, and one disposed to propriety and decorum. At the same time, the style seems just a touch too well organized, so controlled as to seem contrived, and we might suspect that the surface features of the narrator's syntax, suggestive as it is of coherence and logical control, is being used to disguise an underlying conflict of attitude (Verdonk 2003, 39).

Drawing upon Peter Larmarque and Stein Haugom Olsen's *Truth, Fiction, and Literature: A Philosophical Perspective*, Cynthia Wong, in a similar fashion to Verdonk's, comments upon contrivance in Ono's narrative discourse: "Contrived utterances particularly indicate that sense-making is related to attitudinal responses [such as] sympathy, revulsion, amusement" (Wong 2005, 39). Wong notices that, "Ono's way of telling his tale stems directly from the care he takes to direct a listener's response to his cause of self-relieve". Deepening her analysis by using Jacques Derrida's classic discussion of the 'trace', she further broods on the pervasive effect of the meaningful cues in constructing Ono's narrative explaining that: "At the same time he proclaims to be telling the truth, he calls attention to his own distortions; Ono's slips may be read as accidental, or as moments when his façade shows off. Literally, Ono leaves traces for the reader's detection of his insincerity, while he remains ambiguous about his own knowledge of those slips" (Wong 2005, 39).

Similarly to Etsuko's narrative, Ono's discourse reinforces the sense of alienated consciousness, and consequently one is left to believe that the narrative endeavor is always profoundly elusive. Ono's writing/telling of story about the past events constantly undermines its depictive capabilities as his narrative oscillates around the unstated, the consciously distorted, or even the lies and half-truths, and concomitantly rebuts its therapeutic proclivity. Using the example of *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* in an analysis of identity in *Postmodern Narrative Theory*, Mark Curie explains thoroughly the possible functioning of narrative as therapy:

If self-narration can function as a form of therapy by recognizing the truth about a past lie, it can do so only at the expense of this kind of narrative self-consciousness because it has to present itself as reliable narration in order to distance itself from the unreliability of what is narrated. In other words, in order to stabilize one's identity as narrative, one has to erase or naturalize a new kind of madness which is performed in the process of narrating oneself as if one were another person, exposing the schism of the past by disguising the schism between the present and the past (Curie 1998, 118).

In this light, an analysis of Ono's self-narrative, in fact, shows that it does not function as a form of therapy as it fails to recognize the truth about a past lie. Ono is shown as someone who actually fails to adjust to the demands of time, his nationalist inclinations of the former period in his life, even if estimated as wrong in the present, are never openly dwelled upon. At one critical moment when forced to share an opinion on an act of salvaging honor by committing suicide, he expresses disapproval, considering it as a waste. His moral condition is that of feigned ignorance about the past. Ono's revisiting of his professional, public past is instigated by the requirements of his private, family life. He constructs a sense of a proper self in order to save his daughters' well-being. Under the advice of his elder daughter he takes steps to protect his younger daughter's marriage negotiations from failing. The schism between his 'true' self and persona deepens as he realizes an impossibility of accepting who he really was in the eyes of the public. The present which bombards him in the condemning voice of the younger generation summons to rethink and actually reevaluate his advocating of national imperialism, yet he continuously reassures himself of his own positive self-attitude. The only area in which he seems to near the self-knowledge is the private life. This, however, is not enough as such partial self-knowledge does not result in a healing revelation. Incapable of accepting the consequences in public, he mourns the lost self and continues to narrate his story as if he were another person, yet the narrative is not truly cathartic since the gulf between the present and the past lays devastatingly bare, it is never bridged and remains fully exposed. Ono lacks trustworthiness, his memory is hampered, and the free, confessional overflow of words gets shackled, the vexing reminiscences are not reconciled.

One of the helpful philosophical backdrops in an analysis of the failure of Ono's narrative to execute the possible reconciliatory function of storytelling is Paul Ricoeur's concept of narrative identity. Ricoeur claims that it is the identity of the story which makes the identity of character. Propounding the essential narrative nature of identity, he points that identity is split. He proposes three models of intersubjectivity: translation, the exchange of memories and the model of forgiveness. David Vessey, discussing the last model of intersubjective recognition, explains that, "Forgiveness enables one's character for the present by freeing of its obligations from the past. Invoking memory could be a way of recalling debt; it could function to remind someone of an unfulfilled promise and of the continual demands of justice. Forgiveness goes beyond justice to charity, beyond recognition to the gift 'whose logic of superabundance exceeds the logic of reciprocity'" (Vessey 2004, 217). The narrative of Ishiguro's *An Artist of the Floating World*, revolving around ideas of justice, forgiveness and memory attests to Ricoeur's concept of narrative

identity. The text of the novel shows that the identity of Ono's story is indeed the character's identity. The narrative is ostensibly crafted in such a way as to camouflage the truth about an infamous past and eliminate the demands of justice, thus it never fulfills a potentially purgatorial function. Ono's narration defines its narrator; Ono is a liar, succumbing to an illusion, disclaiming the power of his memory to restore the past precisely. Ono Masuji is a loser, never admitting to himself that an alliance with the Japanese imperialism, his life as a young artist, was no more than a waste. As the character retreats into a comfortable position failing to recognize the reconciliatory powers of storytelling, the narrative impedes its liberating effort.

Ishiguro's interlacing of the concept of the first person unreliable narration and memory in *An Artist of the Floating World* results in the interrogation of the two notions from a new perspective. Evidently, Ono's memory is shown as faltering, his introspective narrative is full of suggestive voids, and the story proves false, it refutes the qualitative value of any story expected to generate meaningful revelations. Ono appears not to remember, pretends not to remember, denies remembering. His narrative discourse is construed in such a way as to avoid any clear ethical judgment, and resultantly it restrains the soothing effect. The restorative effect being patently belittled prompts no more than misty recollections. For instance, while recalling one particular event in his youth – a defense of a colleague artist, Ono ascertains his position of a storyteller in the following manner: "Of course this is all a matter of many years ago now and I cannot vouch that those were my exact words that morning" (Ishiguro 2001, 69). Such debunking of the capabilities of remembering very often reoccurs in this and Ishiguro's later novels, of which the most prominent example is his *The Remains of the Day* (Maziarczyk 2004, 68). Ono's self-justifications of not remembering well enough are echoed by Stevens's (the main character's in *The Remains of the Day*) self-effacing narration and more than frequent disclosing of his impediments in recalling a precise rendering of past events. The author's intertextual references to his other fictions cause Ishiguro's novels to read like one grand text of storytelling, memory and forgetting. Can we somehow justify the encumbering functioning of Ono's memory, storytelling and the reading of his own narrative? If one contextualizes his narrative within the spectrum of methodological querying as for the interrelations of memory and story, for instance, by means of appropriating the tenets of Wolfgang Iser's reader-response theory, Ono's narrative emerges not so much as diffident, but one which demystifies our notion of an expected univocal record of the past and the internal workings of human memory. Ono's narrative seems concordant with Iser's explication of how our memory works. Wolfgang Iser claims that:

Whatever we have read sinks into our memory and is foreshortened. It may later be evoked again and set against a different background... The memory evoked, however, can never resume its original shape, for this would mean that memory and perception are identical, which is manifestly not so. The new background brings to light new aspects of what we have committed to memory; conversely these, in turn shed their light in the new background, thus arousing more complex anticipations (Iser 1992, 215).

Considering such a perspective, Ono's narrative emerges as one inherently bound to produce differing accounts of the past, subverting the primarily remembered account. Thus, an analysis of Ishiguro's two early novels in light of reader-response criticism, Paul Ricoeur's concept of narrative identity and Linda Hutcheon's postmodern musings on nostalgia and memory, foregrounds an essential insecurity in the act of narration. The narrative's endeavor to cleanse one's mind/consciousness through acts of storytelling and reading is seen, ultimately, as futile. Since the representation of truth is no more than provisional and forever unavailable, the narrative's recuperative effect is viewed accordingly as inherently thwarted. A study of the enactment of these novels' main themes – conflict between truth and lies, differing perceptions of truth, facts and beliefs, reality versus illusion, memory and forgetting – allows us to see that the supposedly plausible function of storytelling, reading and rereading to affect a catharsis gets encumbered, and the storyteller's peace of mind comes to a demise. Ishiguro's characters are crafted as subservient to a constant process of evasion; their evasive storytelling undercuts the possibility of expiation, as the utterance of the truth about the past is invariably destabilized and blocked, the mind is in a state of a spiritual dispossession, hence expiation becomes unattainable. Finally, searching for the possibility of a healing effect in writing/storytelling helps uncover yet a different facet of Ishiguro's early fictions, suggested at the beginning of this paper. Through an evocation of sadness, nostalgia, sorrowfulness and regret, and an observance of events and happenings in hindsight, Ishiguro establishes his first person narrators as imagoes that have come from his unconscious and surface in a disguised form as characters that may express the author's own feelings of bereavement and nostalgia. An analysis of this aspect of the narratives exceeds the limits of this paper, though, and would seek the results of applying a psychoanalytic approach in an examination of Ishiguro's early narratives as potentially exerting a cathartic function.

Works cited

- Curie, Mark. 1998. *Postmodern Narrative Theory*. New York: Palgrave.
- Holmes, M. Frederick. 2005. "Realism, Dreams and the Unconscious in the Novels of Kazuo Ishiguro". In *The Contemporary British Novel*, edited by James Acheson and Sarah Ross, 11-22. C.E. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hutcheon, Linda. 1998. "Irony, Nostalgia, and the Postmodern". Accessed January 19. <http://www.library.utoronto.ca/utel/criticism/hutchinp.http>.
- Iser, Wolfgang. 1992. "The reading process: a phenomenological approach." In *Modern Criticism and Theory*, edited by David Lodge, 211-228. London & New York: Longman.
- Ishiguro, Kazuo. 1982. *A Pale View of Hills*. London: Faber & Faber.
- Ishiguro, Kazuo. 2001. *An Artist of the Floating World*. London: Faber & Faber.
- Maziarczyk, Grzegorz. 2004. "The Skaz Convention in Kazuo Ishiguro's *The Remains of the Day*." In *Perspectives on Literature and Culture*, edited by Aleksandra Kędzierska, Leszek Kolek, Anna Kędra-Kardela, 215-229. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Shaffer, Brian W., Wong, Cynthia F. 2008. *Conversations with Kazuo Ishiguro*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Verdonk, Peter. 2003. "Perspective in narrative fiction." In *Stylistics*. Oxford: Oxford University Press. 30-37.
- Vessey, David. 2004. "The Polysemy of Otherness. On Ricoeur's *Oneself as Another*." In *Ipseity and Alterity*, edited by Shaun Gallagher, Stephen Watson, Philip Brun, Philippe Romański, 2013-224. Mont-Saint-Aignan: Publications De L'Université De Rouen.
- Wong, Cynthia F. 2005. *Kazuo Ishiguro*. Tavistock: Northcote.

Linguistic Studies

Studia Językoznawcze

O polskich odpowiednikach czeskich przymiotników potencjalnych w korpusie Intercorp oraz w słownikach dwujęzycznych

Lenka Ptak

Uniwersytet Wrocławski

Abstract

The article focuses on a specific category of deverbal adjectives which convey the notion of possibility/potentiality. These adjectives are characterized by a high degree of productivity and semantic compositionality, especially in Czech language. Their regular meaning is clearly expressed by specialized suffixes, Czech suffix *-itelný/-itelný*: *čistitelný*, *dělitelný*, *měnitelný*, *nahmatatelný*, *porovnatelný*, *viditelný* and Polish suffix *-alny*: *dopuszczalny*, *jadalny*, *nieporównywalny*, *niewidzialny*, *przesuwalny*, *wyleczalny*. The number of Polish *-alny* adjectives recorded in the dictionary is smaller than Czech *-itelný/-itelný* adjectives. That is why in Polish language these words have different equivalents. The selected adjectives are analysed on the basis of Czech parallel corpus Intercorp and Czech and Polish bilingual dictionaries.

Keywords: comparative linguistics, word formation, corpora, adjectives, suffixes, translation

Abstrakt

Artykuł zawiera omówienie problematyki przymiotników potencjalnych, czyli przymiotników, które zawierają w swym znaczeniu składnik '(nie)może/(nie)można. W opisywanych językach istnieją formanty główne, wykorzystywane w derywacji przymiotników o znaczeniu potencjalnym. Formatami głównymi są następujące przyrostki:

cz. čistitelný, dělitelný, měnitelný, nahmatatelný, porovnatelný, viditelný oraz pol. *-alny* np. *dopuszczalny, jadalny, nieporównywalny, niewidzialny, przesuwalny, wyleczalny*.

Jak wynika z przeprowadzonych wcześniejszych analiz, czeskie derywaty z formantami cz. – *telný/-itelný* są liczniejsze niż formacje na *-alny* w języku polskim. Dlatego też w języku polskim derywaty te mają różne odpowiedniki. W artykule zostanie przedstawiona analiza omawianych przymiotników w czeskim korpusie paralelnym InterCorp oraz w słownikach dwujęzycznych.

Słowa kluczowe: językoznawstwo porównawcze, słowotwórstwo, korpus, przymiotniki, sufiksy, przekład

Przymiotniki odczasownikowe ze znaczeniem potencjalnym wyodrębniane są w języku czeskim i polskim w gramatykach i większych opracowaniach jako podklasa derywatów odczasownikowych. Przymiotniki będące przedmiotem naszej analizy w niektórych opracowaniach dotyczących języka czeskiego i polskiego nazywane są przymiotnikami możliwościowymi. Potencjalność jest pojęciem wieloznacznym i jako takie ma w obrębie słowotwórstwa różne zastosowania terminologiczne. W *Gramatyce współczesnego języka polskiego* Krystyna Kallas definiuje przymiotniki potencjalne jako przymiotniki zwykle określające rzeczowniki w funkcji obiektu czynności, stąd nazywane są one możliwościowymi biernymi i rzadko występują przy rzeczownikach w roli subiektów czynności. Autorka wyodrębnia je jako podklasę derywatów odczasownikowych i określa je jako predyspozycyjne. Przymiotniki takie, jak pisze autorka, zawierają dodatkowo informację o predyspozycji, czyli skłonności – w szerokim sensie – do wykonywania czynności czy też podlegania jej, a także znajdowania się w określonym stanie (Kallas 1998, 471, 478).

W opisywanych językach istnieją formanty główne wykorzystywane w derywacji przymiotników o znaczeniu potencjalnym, które charakteryzują się dużą produktywnością oraz regularnością semantyczną i strukturalną. W każdym z opisywanych języków istnieją również formanty peryferyjne, które mogą tworzyć przymiotniki interesującego nas typu. Takim przymiotnikom towarzyszą zazwyczaj inne znaczenia niż potencjalne,

może to być znaczenie habitualne, kwantytatywne czy oceniające, np. w języku polskim są to formanty *-liwy, ony, -any* czy *-ny* (*przeziąkalny materiał* ‘taki, który może (łatwo) przeziąkać’, a *przeziąkliwy materiał* ‘taki, który łatwo przeziąka’).

W języku czeskim środkiem słowotwórczym jest formant *-telný/-itelný*, który wykorzystywany jest wyłącznie w derywacji przymiotników odczasownikowych. W derywacji przymiotników odczasownikowych o znaczeniu potencjalnym w języku polskim wykorzystywany jest formant *-alny*, który może występować również w derywacji przymiotników odrzeczownikowych. Rzeczowniki motywujące mają na ogół genezę obcą, np. *kontynentalny* ← *kontinent*, *sentymentalny* ← *sentymet*. Wśród przymiotników na *-alny* istnieje też znaczna liczba przymiotników, które nie zawierają informacji o możliwości wykonania jakiejś czynności, ale w sposób bezpośredni wyrażają wykonywanie lub podleganie czynności czy też podleganie procesowi, np. *grzebalny* – ‘służący do grzebania zmarłych, związany z obrzędem grzebania’. Niektóre przymiotniki mogą być interpretowane w zależności od kontekstu jako predyspozycyjne lub niepredyspozycyjne, np. *jadalny grzyb* ‘taki, który można zjeść’, a *jadalny pokój* ‘taki, w którym się jada’.

Jak wynika z wcześniej przez nas przeprowadzonej szczegółowej analizy przymiotników potencjalnych, czeskie formacje na *-telný/-itelný* są liczniejsze niż polskie przymiotniki potencjalne na *-alny*. W języku czeskim ogólna liczba derywatów z formantem *-telný/-itelný* według SSJČ równa się 680. Jeżeli chodzi o język polski, w materiale słownikowym (SJPDor) obserwujemy większe różnice pod względem liczby derywatów utworzonych za pomocą formantu *-alny* (252) niż w języku czeskim (Ptak 2009, 134-135)¹.

Czeskie i polskie przymiotniki potencjalne charakteryzują się bardzo dużą zgodnością pod względem funkcjonowania w tekstach i przekładach. Do bliższej analizy polskich odpowiedników czeskich przymiotników na *-telný/-itelný* w niniejszym artykule wykorzystaliśmy czeski korpus językowy InterCorp. Podstawę materiałową w opisie przymiotników interesującego nas typu stanowi słownik dwujęzyczny czesko-polski.

InterCorp to zapoczątkowany w 2005 roku projekt Uniwersytetu Karola w Pradze, a zarazem część Czeskiego Korpusu Narodowego². Współczesną strukturę ČNK ilustruje tabela nr 1.

¹ Podstawowy korpus przykładów w danej monografii wyekscerpowany został z dużych słowników objaśniających typu akademickiego. Wykorzystywane w badaniach słowniki mają około 120 000 (SJPDor) haseł a SSJČ notuje ponad 192 000 wyrazów i mimo istniejących między nimi różnic mogą być dobrą podstawą materiałową w badaniach porównawczych.

² Adres internetowy ČNK www.korpus.cz; Czeski Korpus Narodowy – Český národní korpus (ČNK), będący rozległym grantem akademickim, którego celem jest stworzenie komputerowego korpusu przede wszystkim czeszczyzny pisanej. Ogólny zakres tekstów, które ČNK

Tabela 1. Struktura Czeskiego Korpusu Narodowego

Czeski Korpus Narodowy (ČNK)		
Korpusy synchroniczne		Korpus diachroniczny
Zawierają współczesne teksty czeskie: teksty beletrystyczne – autor urodzony po roku 1880, utwór był wydany po roku 1945 a jest ciągle czytany i wydawany teksty specjalistyczne – utwór był wydany po roku 1989 publicystykę – nie jest starsza niż 5 lat		Zawiera teksty w języku czeskim pochodzące z różnych okresów czasu począwszy od XIV wieku, stanowi narzędzie badawcze dla analizy ewolucji języka.
Korpusy pisane	Korpusy mówione	Korpus pisany
SYN SYN2013PUB SYN2010 SYN2009PUB SYN2006PUB SYN2005 SYN2000 SYN	ORAL2013 ORAL2008 ORAL2006 Korpusy specjalistyczne BMK – Brněnský mluvený korpus PMK – Pražský mluvený korpus SCHOLA2010	DIAKORP
Korpusy specjalistyczne CZESL-PLAIN CZESL-SGT JEROME KSK-DOPISY LINK ORWELL SKRIPT2012		
Korpusy obcojęzyczne		
Korpus paralelny		
INTERCORP		

W strukturę Czeskiego Korpusu Narodowego wchodzi również pisane korpusy ARANEA oraz pisane korpusy jednojęzyczne deWaC, frWaC, itWaC, ukWaC (korpus języka niemieckiego, francuskiego, włoskiego oraz brytyjskiego angielskiego). Czeski

w korpusach opracował i udostępnił, to ponad 2,2 mld słów w jednojęzycznych i 850 mln słów w obcojęzycznych korpusach paralelnych.

Korpus Narodowy zawiera również jednojęzyczne korpusy specjalistyczne DOTKO (korpus języka dolnośląskiego), HOTKO (korpus języka górnośląskiego), IestRepublicain (korpus tekstów francuskiego pisma L'Est Républicain).³

InterCorp jest dużym synchronicznym korpusem paralelnym, obejmującym 38 języków. Jest to rodzaj korpusu, który zestawia jednakowo treściowe teksty w różnych językach – tekst rodzimy w sąsiedztwie jego obcojęzycznego przekładu. Korpus ten zawiera różne teksty przede wszystkim beletrystyczne, ale i publicystyczne, czy teksty administracyjne. W korpusach paralelnych, takich jak InterCorp wykorzystywane są specjalne programy zestawiające (parujące) tzw. *aligners*, które obydwa zestawy tekstów „układają” obok siebie tak, by zdania, wyrazy i ich połączenia w obu językach korespondowały ze sobą. Język czeski jest dla InterCorpu językiem kluczowym. Aktualnie online dostępna jest wersja 8 udostępniona dla użytkowników w czerwcu 2015r., która zawiera łącznie 1423 miliony słów w tekstach obcojęzycznych i 174 milionów słów w tekstach czeskich. Zastosowanie korpusu językowego jest pewnego rodzaju radykalnym przełomem w lingwistyce, którego pokłosiem stało się powstanie lingwistyki korpusowej. Korpus równoległy ma służyć, między innymi, jako źródło danych do badań teoretycznych, analiz leksykograficznych, poszukiwań studenckich, projektów dotyczących nauki języków obcych, ale pierwszorzędne znaczenie ma w praktyce translacji, gdyż proponuje znacznie bogatszą paletę ekwiwalentów tłumaczeniowych wyjściowego wyrazu, frazeologizmu lub zdania, niż dotychczasowe słowniki przekładowe.

Wykorzystywana w tej pracy część InterCorpu to korpus czesko-polski wersja 8. Materiałem poddanym badaniu będą właśnie przykłady z tego korpusu oraz pary ekwiwalentów wygenerowane automatycznie metodą wyrównania segmentów słownych – *word-to-word alignment*; w nomenklaturze polskiej występuje w tym kontekście również termin „wiązanie tekstów”. Metoda ta umożliwiła frekwencyjną analizę problemu zasygnalizowanego w temacie w oparciu o wymogi walencyjne i semantyczne wyekscerpowanych leksemów. Jak już wspomnieliśmy podstawę materiałową stanowi słownik dwujęzyczny czesko-polski (*Słownik czesko-polski*, 2010).

Szczegółowej analizie zostały poddane czeskie derywaty z negacją na *-telný/-itelný* wyekscerpowane ze słownika czesko-polskiego, które następnie odszukane zostały w korpusie. Przymiotniki potencjalne z morfemem zaprzeczenia *ne-* są licznie reprezentowane w języku czeskim. Łatwość, z jaką negowane są owe przymiotniki wynika niewątpliwie z funkcji przymiotników, którą pełnią jako część mowy. Związana jest również

³ Więcej na ten temat <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod> (date of access September 10, 2015).

z modalnym charakterem badanych przymiotników, z potrzebą określenia niemożliwości zaistnienia jakiejś czynności. W słownikach akademickich języka czeskiego i polskiego dla derywatów będących przedmiotem naszej analizy używane są takie definicje, jak:

czes. ‘takový, který se nedá’, ‘takový, který nelze’
 pol. ‘niedający się’, ‘niemożliwy do’, ‘niemogący być’

Z materiału słownikowego (*Słownik czesko-polski*, 2010) wyekscerpowano 84 derywaty odczasownikowe na *-telný/-itelný* występujące w formie zaprzeczonej, które zostały umieszczone w słowniku jako hasła główne. Ze względów praktycznych (niemożliwość opisanie w niniejszym artykule wszystkich 84 derywatów) w tabeli nr 3 i 4 zostały umieszczone tylko wybrane przymiotniki na *-telný/-itelný* z negacją oraz ich polskie odpowiedniki odnotowane w słowniku czesko-polskim oraz w korpusie InterCorp (wersja 8). Brak niektórych odpowiedników czeskich przymiotników na *-telný/-itelný* w tabelach nr 3 i 4 nie oznacza bynajmniej, że nie instnieją one we współczesnym języku polskim. Listę derywatów wyekscerpowanych z korpusu InterCorp oraz słownika czesko – polskiego można by poszerzyć o przykłady ze słowników akademickich języka polskiego oraz wypisów własnych, np. *nepozorovatelný – niewidzialny; nedosažitelný – niedościgniony, nepozorovatelný – niewidoczny*. Słownik SJPDor odnotowuje 106 przymiotników odczasownikowych na *-alny* występujących w formie zaprzeczonej. Zakres tematyczny obecnego artykułu został jednakże zawężony do materiałów źródłowych InterCorp oraz słownika dwujęzycznego czesko – polskiego, w celu pokazania możliwości innowacyjnych lingwistyki korpusowej.

Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników na *-telný/-itelný* znajdujące się wyłącznie w korpusie InterCorp opatrzone są symbolem ‘*’ przed wyrazem. Dodatkowo w tabeli 3 podajemy frekwencję wyrazów w tekstach oryginalnych jak i również w ich przekładach umieszczonych w wykorzystywanym przez nas korpusie. Obliczenie częstotliwości wyrazów występujących w określonym zbiorze tekstów stanowi jedno z najczęściej stosowanych narzędzi lingwistyki korpusowej. Spisy wyrazów występujących w zbiorze tekstów stają się nierzadko podstawą tworzenia słowników.

Tabela 3.

Czeski przymiotnik potencjalny z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników z negacją na <i>-telný/-itelný</i>				
	Przymiotniki z sufiksem <i>-alny</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-ny</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-íwý</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-lý</i>	Przymiotniki o postaci imiesłowów biernych z sufiksem <i>-otý, -lý</i>
<i>nedocenitelný</i> (13)					<i>nieoceniony</i> (2)
<i>nedoručitelný</i> (2)					<i>niedostarczony</i> (1)
<i>nedosažitelný</i> (39)	<i>nieosiągalny</i> (11)	<i>*niedostępny</i> (6) <i>*nieuchwytny</i> (1)		<i>niedosięgły</i> (1)	
<i>nemyslitelný</i> (33)	<i>*niwyobraźalny</i> (3)		<i>niemożliwy</i> (3)		
<i>nenahraditelný</i> (30)	<i>*nietykalny</i> (1)	<i>*niezbędny</i> (1)			<i>niezastąpiony</i> (18)
<i>nenapodobitelný</i> (12)	<i>*niepowtarzalny</i> (3)				
<i>nenapravitelný</i> (36)	<i>*niereformowalny</i> (1)	<i>*niepoprawny</i> (13)			
<i>neobyvatelný</i> (4)	<i>niezamieszkalny</i> (0)				
<i>neodčinitelný</i> (2)	<i>*niwybaczalny</i> (1)				
<i>neoddělitelný</i> (9)	<i>*nierozdzielny</i> (5)	<i>nierozdzielny</i> (1) <i>nierozłączny</i> (0)			
<i>neodolatelný</i> (59)					<i>nieodparty</i> (8) <i>nieprzeciężony</i> (0)
<i>neodpustitelný</i> (19)	<i>niwybaczalny</i> (12)				
<i>neodvolatelný</i> (29)	<i>nieodwołalny</i> (23) <i>*nieodwracalny</i> (3)				

Czeski przymiotnik potencjalny z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników z negacją na <i>-telný/-itelný</i>				
	Przymiotniki z sufiksem <i>-atny</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-ny</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-lwy</i>	Przymiotniki z sufiksem <i>-fy</i>	Przymiotniki o postaci imiesłowów biernych z sufiksem <i>-ony, -ty</i>
<i>neotřesitelný</i> (83)	*niepodważalny (1)	niezachwiany (5)			<i>niezłomny</i> (4) *niewzruszony (12) *niezmącony (3)
<i>nepochopitelný</i> (85)				<i>niezrozumiały</i> (29)	<i>niepojęty</i> (26)
<i>nepolepšitelný</i> (8)		<i>niepoprawny</i> (6)			
<i>nepopsatelný</i> (45)		<i>nieopisany</i> (8) <i>niewymowny</i> (0)			*niewysłowiony (1) *niepojęty (1)
<i>neporazitelný</i> (70)		*niepokonany (18)			<i>niezwycięzony</i> (17)
<i>neporovnatelný</i> (2)	<i>nieporównywalny</i> (0)				
<i>neporušitelný</i> (13)	<i>nienaruszalny</i> (0) <i>nietykalny</i> (0)				
<i>nepostižitelný</i> (5)	<i>niedostrzeżalny</i> (1)	<i>nieuchwytny</i> (2)			*niepojęty (1)
<i>nepozorovatelný</i> (2)	<i>niedostrzeżalny</i> (1) <i>niezauważalny</i> (0)				
<i>neproniknatelný</i> (28)					<i>nieprzeniknione</i> (12)
<i>nepředstavitelný</i> (25)	<i>niewyobrażalny</i> (rzad.) (6)	<i>niewiarygodny</i> (0)	*straszliwy (żał) (1) *niemożliwy (1)		

Tabela 4.

Czeski przymiotnik potencjalny z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	
	wyrażenie do+dopełniacz rzeczownika odczasownikowego	zwroty opisowe lub przymiotniki bliskoznaczące nieoddające jednak pełnej treści danej formacji
<i>nedocenitelný</i>	<i>*nie do przecenienia</i>	<i>*taki, którego nie można przecenić</i> <i>*niezwykle cenny</i> <i>*taki, który wręcz nie ma ceny</i> <i>*bezcenny</i> <i>*(człowiek) wartościowy</i>
<i>Nedosazitelný</i>	<i>*niemożliwy do osiągnięcia</i>	<i>*poza zasięgiem</i> <i>*taki, który nie da się osiągnąć</i> <i>*taki, który wydają się być daleko (život)</i> <i>*niemożliwy (realizacja celu)</i>
<i>nedoručitelný</i>		<i>taki, którego nie można doręczyć</i> <i>*taki, którego nie można dostarczyć</i>
<i>nemyslitelný</i>	<i>nie do pomyślenia</i> <i>*niemożliwy do pomyślenia</i>	<i>*taki, który nie mieści się w głowie</i> <i>*taki, który nie może istnieć bez</i>
<i>nenahraditelný</i>	<i>*nie do odzyskania</i> <i>*nie do zastąpienia</i>	<i>*(małżeł) idealny</i>
<i>nenapodobitelný</i>	<i>nie do naśladowania</i> <i>*nie do podrobienia</i>	<i>*jedyne w swym rodzaju</i> <i>*niemożliwy do naśladowania</i> <i>* (hlas) charakterystyczny</i>
<i>nenapravitelný</i>	<i>nie do naprawienia</i>	<i>*(člověk) nieuleczalny, szalony, nieprzejednany, nędzny, bez skrupułów, zatracony, szalony</i>
<i>neobyvatelný</i>	<i>nie nadający się do zamieszkania</i> <i>*nie nadający się do spania</i>	
<i>neodčinitelný</i>		<i>(chyba) nie do naprawienia</i>
<i>neoddělitelný</i>		<i>*taki, którego nie można oddzielić</i> <i>*nierozzerwalnie związane</i>

Czeski przymiotnik potencjalny z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	
	wyrażenie do+dopełniacz rzeczownika odczasownikowego	zwroty opisowe lub przymiotniki bliskoznaczne nieoddające jednak pełnej treści danej formacji
<i>neodolatelný</i>		(<i>úsměv, krása</i>) <i>zniewalający</i> *przekonujący *porywający *kuszący *doskonały *taki, któremu nie można się oprzeć *taki, któremu nie sposób się oprzeć *taki, którego łatwo pokochać *bardzo pociągający *dziarski *niezmordowany
<i>neodpustitelný</i>		*taki, którego nie można przebaczyć *śmiertelny grzech
<i>neodvolatelný</i>		<i>bezapelacyjny</i> *bez prawa apelacji
<i>neotřesitelný</i>		*głęboka wiara *żelazny (charakter człowieka)
<i>nepochopitelný</i>	*nie do pojęcia *nie do wiary	
<i>nepopsatelný</i>	<i>nie do opisanía</i>	*nie dający się odtworzyć *taki, który nie da się opisać *niemożliwy do opisanía *zupełnie niesamowity *nieokreślony *zadziwiający
<i>neporazitelný</i>	*nie do pobicia	*którego nie można pokonać *naprawdę dobry
<i>neporovnatelný</i>		
<i>neporušitelný</i>		*(slib) <i>wieczysta przysięga</i> *(mír) <i>niezakłócony spokój</i> *(pravidlo) <i>taki, którego nie wolno łamać</i>
<i>nepostižitelný</i>		*nie dający się uchwycić

Czeski przymiotnik potencjalny z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	Polskie odpowiedniki czeskich przymiotników z negacją na <i>-telný/-itelný</i>	
	wyrażenie do+dopełniacz rzeczownika odczasownikowego	zwroty opisowe lub przymiotniki bliskoznaczne nieoddające jednak pełnej treści danej formacji
<i>nepozorovatelný</i>		<i>*nie dający się dostrzec</i>
<i>neprokazatelný</i>	<i>nie do udowodnienia</i>	<i>nie dający się dowieść</i>
<i>neproniknutelný</i>		<i>*trudno dostępny</i> <i>*spokojny, nieodgadniony</i> <i>wyraz twarzy</i> <i>*(štit) mocny</i>
<i>nepromlčitelny</i> (praw.)		<i>nie ulegający przedawnieniu</i>
<i>nepředstavitelný</i>	<i>*nie do pomyślenia</i> <i>*nie do opisanania</i> <i>*nie do wyobrażenia</i>	<i>przechodzący wszelkie wyobrażenia</i> <i>*taki, którego nie można przewidzieć</i> <i>*poza granicami wyobraźni</i>

W tabeli nr 3 przedstawiono 24 a w kolejnej tabeli 25 derywatów zaprzeczonych z sufixem *-telný/-itelný*. W pierwszej tabeli pominięto dwa derywaty *neprokazatelný* a *nepromlčitelny*, których frekwencja w InterCorpie jest zerowa a w słowniku dwujęzycznym zostały przetłumaczone za pomocą zwrotów opisowych. Jak zauważają czescy lingwiści Václav Cvrček i Dominika Kovářiková w swoim artykule poświęconym możliwościom i ograniczeniom w lingwistyce korpusowej, sam fakt braku zjawiska w obszernym i reprezentatywnym korpusie może być jednakże cennym wynikiem prowadzonych badań (Cvrček, Kovářiková 2011, 129). Powyższe tabele wskazują, iż korpus operuje bogatym materiałem, dostarcza wiele przykładów przekładów przymiotników omawianego typu.

W przypadku korpusu widać, iż różnorodność ekwiwalentów polskich osiągnięta jest w dużej mierze poprzez użycie zwrotów opisowych lub przymiotników bliskoznacznych nieoddających jednak pełnej treści danej formacji. Jako przykład niech nam posłuży przymiotnik *neodolatelný*, który przetłumaczony został w słowniku czesko-polskim jako ‘nieodparty, nieprzewyciężony, (úsměv, krása) zniewalający’. W akademickim słowniku języka czeskiego (*Slovník spisovného jazyka českého*, 1960-1971) przymiotnik ten definiowany jest jako ‘takový, kterému není možno odolat’ (*neodolatelná touha* – ‘mocná’;

neodolatelný vyprávěč – ‘získávající posluchače’; *neodolatelná dívka* – ‘rozkošná, půvabná’). W korpusie InterCorp odnotowaliśmy 59 przykładów przymiotnika *neodolatelný*, z czego 8 razy został przetłumaczony jako ‘nieodparty’. W innych przykładach wyraz ten przetłumaczony był za pomocą przymiotników bliskoznacznych, nie zawierających w sobie znaczenia potencjalności albo zwrotów opisowych, np.:

- cz. *neodolatelný šarm* – pol. ‘porywający czar’;
 cz. *neodolatelný divoch* – pol. ‘prawdziwa bestia’,
 cz. *neodolatelný muž* – pol. ‘porywający facet; doskonały; dziarski; przekonujący; taki, któremu żadna się nie oprze; taki, któremu nie można się oprzeć; taki, któremu nie sposób się oprzeć’;
 cz. *To jsi teda měla, protože byl absolutně neodolatelný* – pol. *Bo bardzo łatwo było go pokochać.*;
 cz. *V bezvědomí byl naprosto neodolatelný.* – pol. *To był najłodszy nieprzytomny mężczyzna.*

W tabelach zwraca uwagę pewna liczba takich przymiotników, które chociaż posiadają odpowiednik polski z formantem *-alny*, który wyspecjalizował się w tworzeniu przymiotników potencjalnych w języku polskim, w przekładach dostępnych w korpusie InterCorp zamiast nich wykorzystano inne przymiotniki bądź zwroty opisowe, np. (przykłady podajemy w następującej kolejności – słownik dwujęzyczny, InterCorp):

- czes. *neporušitelný* – pol. *nienaruszalny, nietykalny* – czes. *Neporušitelný slib nemůžeš porušit. Složil jsem neporušitelný slib.* – pol. *Takiej przysięgi nie można złamać. Złożyłem Wieczystą Przysięgę.*
 czes. *neobyvatelný* – pol. *niemieszkalny* – czes. *Povrch je přece neobyvatelný. Můj byt je neobyvatelný. Na každý neobyvatelný čtvereční kilometr připadá tři sta obyvatel.* – pol. *Oczywiście, powierzchnia nie nadaje się do zamieszkania. Mieszkanie nie nadaje się do spania. Na każdą nie nadającą się do zamieszkania milę kwadratową przypadało czterystu pięćdziesięciu mieszkańców.*

oraz przymiotnik czes. *neporovnatelný* – pol. *nieporównywalny*, który nie został umieszczony w tabeli nr 4 z powodu dużej swobody w przekładzie:

- cz. *Génius skoro neporovnatelný.* – pol. *Niemal skończony geniusz.*
 cz. *...nepřekonatelný a neporovnatelný Samuraj* – pol. *...zobaczycie niesamowitego! Niezrównanego samuraja!*

Przeprowadzona w zarysie analiza przymiotników potencjalnych w czeskim korpusie InterCorp pokazała, że korpus ten dysponuje znacznie bogatszą paletą ekwiwalentów tłumaczeniowych wyjściowego wyrazu, niż dotychczasowe słowniki przekładowe i może okazać się doskonałym narzędziem nadającym się do tłumaczenia analogicznych formacji w 38 językach, którymi to operuje korpus InterCorp, np. z formantami ang. *-able*, fr. *-able/-ible*, niem. *-bar*, *-lich*, łac. *-abilis*.

Do niewątpliwych zalet korpusu należą ilości dostępnych tekstów źródłowych, a zwłaszcza możliwość automatycznej konfiguracji znalezionych leksemów według ich frekwencji w tekstach. Pełniejsza analiza kontekstów może jednak w niektórych przypadkach ujawnić pewne wady korpusu. Mamy na myśli takie sytuacje, kiedy jeden z leksemów w tekstach posiada stosunkowo wysoką częstotliwość, przy czym, może się okazać, że większość lub nawet wszystkie przykłady, pochodzą z jednego źródła. Na przykład przymiotnik *neporušitelný* został w korpusie InterCorp odnotowany 13 razy, z czego 9 razy go przytłumaczono jako 'Wieczysta Przysięga' a źródłem są napisy filmu *Harry Potter i Księżę Półkrwi*. Może się okazać, że praca z korpusem oznacza dla badacza nie tylko potrzebę weryfikacji każdego wyniku, ale dodatkowo również to, że wyciągnięte wnioski zależą od interpretacji oraz subiektywnie określonych granic. Innymi słowy, powstanie i rozwój korpusów językowych i innych narzędzi elektronicznych ułatwia pracę językoznawcom, a nawet umożliwia rozwiązywanie zadań do tej pory nie do zrealizowania, co nie oznacza jednak, że lingwistyka korpusowa może lekceważyć lub całkowicie odrzucać rolę czynnika ludzkiego. Umiejętne więc stosowanie podstawowych parametrów wraz z zachowaniem największej obiektywności w procesie weryfikacji zebranego materiału korpusowego jest wyrazem wysokiego kunsztu warsztatowego tłumacza czy badacza lingwisty.

Bibliografia

- Cvrček, Václav, Kovaříková, Dominika. 2011. *Možnosti a meze korpusové lingvistiky*. W „Naše řeč” 94: 113-133.
- Cvrček, Václav, Richterová, Olga. 2015. „Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus?” Data dostępu 10 września. <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:uvod&rev=1434621271>.
- Rosen, Alexandr, Vavřín, Martin. 2015. „Korpus InterCorp – čeština, verze 8. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK.” Data dostępu 10 września. <http://www.korpus.cz>.

- Kallas, Krystyna. 1998. *Przymiotnik*. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, pod redakcją Renaty Grzegorzczukowej, Romana Laskowskiego i Henryka Wróbla, 17-21. Warszawa: PWN.
- Ptak, Lenka. 2009. *Przymiotniki o znaczeniu potencjalnym w językach czeskim, słowackim i polskim*. Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- Siatkowski, Janusz, Basaj, Mieczysław. 2010. *Słownik czesko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Slovník spisovného jazyka českého*. 1960-1971. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

How do you fish lexicographic pearls out of a terminological sea via a semantic net? – The thesaurus as an interdisciplinary exponent of specialist knowledge

Iwona Drabik

Warsaw School of Applied Linguistics

Abstract

Notwithstanding a significant advancement in research on translation studies over the last three decades, a need for facilitating the interlingual transfer of knowledge in the professional communication channel still remains unsatisfied. This paper ventures to examine the theoretical aspects of the final and most complex stage of the translation process, i.e. the compilation of a thesaurus comprising a set of specialist terms, and to position it on an interdisciplinary map of human cognition. As the term *thesaurus* still does not seem to have been encapsulated within one incontestable definition, there is a wide spectrum of available interpretations, the majority of which may be synopsisized into three linguistic approximations: (1) cognitive, focusing upon the innate hard-wired hypothetical models accounting for a human's predisposition for mental development; (2) textological, where the language is materialized as a textual unit; and (3) semiotic, casting a structuralist light upon language as it is construed as a system of signs forming a specific communication code.

Key words: thesaurus, cognitivism, textology, semiotics, semantic network

Abstrakt

Pomimo znacznych osiągnięć zarejestrowanych w dziedzinie przekładoznawstwa na przestrzeni ostatnich trzech dekad, proces interlingwalnego transferu wiedzy w kanale komunikacji zawodowej wciąż pozostawia poczucie intelektualnego niedosytu. Celem artykułu jest analiza finalnego etapu procesu tłumaczenia, zmierzającego ku skonstruowaniu tezaury terminów specjalistycznych, który w porównaniu z pozostałymi fazami translacji wykazuje największą kompleksowość i najwyższy poziom kompresji tekstowej. W artykule zostaje podjęta próba umiejscowienia badanego narzędzia leksykograficznego na interdyscyplinarnej mapie poznania ludzkiego. Ze względu na fakt, iż pojęcie *tezaury* nie zostało jak dotąd zdefiniowane w sposób jednoznaczny, a jego pole semantyczne nadal posiada charakter fluktuacyjny i cechuje się nieregularną dynamiką, postanowiono przyjąć trzy perspektywy badawcze: (1) poznawczą, zakładającą istnienie wrodzonego kognitywnego potencjału predysponującego człowieka do dalszego rozwoju intelektualnego; (2) tekstologiczną, w przypadku której język ulega materializacji, przyjmując postać szeroko pojętych tekstów, oraz (3) semiotyczną, według której język w ujęciu strukturalistycznym pojmowany jest jako system znaków, konstytuujący określony kod komunikacyjny.

Keywords: tezaurus, kognitywizm, tekstologia, semiotyka, sieć semantyczna

A variety of denotata and designata are attributable to the term *thesaurus*, which gives rise to considerable divergence in determining the nature, extent and scope of the notion concerned. Within the remit of lexicography the expression under study may be specified as referring to either a mental system of highly advanced idiosyncratic knowledge or a materialized system of terms, i.e. exteriorization of an idiolectal conceptual grid taking the form of a human-specific specialist text (Nagórka 2009: 224-5). Consequently, a specialist text may be defined as a representation of a particular technolect within a professional communication channel, where a terminological lexicon is linearly introduced into a syntagmatic sequence in accordance with syntactic rules. Reiterated and reformulated manifold times in the literature, the term *thesaurus* deserves a more heterogeneous inspection, which will here be vigilantly conducted against the kaleidoscopic backdrop of (1) cognitivism, (2) text linguistics and (3) semiotics.

A cognitive compass in a lexicographic labyrinth

One of the key topics challenging a lexicographer's mind is an irrefutable entanglement of human language, knowledge and thought, which entails an in-depth analysis of the accurate organization of a conceptual system as it reflects a given theoretical framework. The proper generation of a semantic structure, prior to the naming of concepts, constitutes the departing point for the onomasiological process of applied terminology. Thus, a thesaurus may be credited as an extension of a meticulously woven net, the architectonics of which is grounded upon a set of semantic nodes, i.e. conceptual units representing distinguished mental spaces and upon the respective mappings established between them (Evans and Green 2006, 368-369). Any arduous attempts at exteriorizing the specialist knowledge, deeply-rooted in one's brain, in a form which would faithfully represent the conceptual scaffolding of knowledge configuration, resembles a continuous cycle of approximating and distancing the proverbial dichotomy of form and content. Yet the possibility of reproducing the external image of knowledge with any completeness or precision is so limited that it may be virtually nonexistent.

From a cognitive perspective, a thesaurus constitutes a carefully designed information unit which stands for a perfectly erected conceptual framework composed of meaningful items conveying specialist knowledge and forming a semantic grid. The structure of each semantic net is determined by basic concepts (disguised in a verbal, i.e. terminological, coating), first order derivative terms, and second order derivative terms. Apparently, first order derivative terms are regular due to their direct and unambiguous relations to basic terms, whereas the second order derivative terms are implied from the multilaterality and multidimensionality of semantic interrelations (Lukszyn 2009, 11).

A sample visualization of a semantic grid is depicted in Figure 1, where the scrupulously designed net covering the field of morphology may be compared to a galaxy or star constellation, the main layers of which are designated by terminological units.

A wide array of cognitive operations as well as emotive, volitive and conative processes conducted at the level of consciousness may be defined in compliance with the major tenets of the information processing theory. According to the cybernetic model by Weaver and Shannon, the information is deemed a manifestation of an energy quantum materialized within the boundaries of the energetic system under study (Weaver and Shannon 1964, 8-9). The overall brain activity, commonly construed as the information processing, arises from the everyday functioning of a nervous system strenuously attempting at transmitting nerve impulses and secreting chemical substances along the synapses. In light of the

SEMANTIC GRID**Basic terms**

A	<i>lexeme</i>
B	<i>morpheme</i>
Δ	<i>concept</i>

First order derivative terms

α	<i>stem</i>
β	<i>derivation</i>
δ	<i>term</i>

Second order derivative terms

a	<i>apophony</i>
b	<i>reduplication</i>
d	<i>terminological paradigm</i>
f	<i>suppletion</i>
g	<i>ablaut reduplication</i>
h	<i>terminological doublets</i>

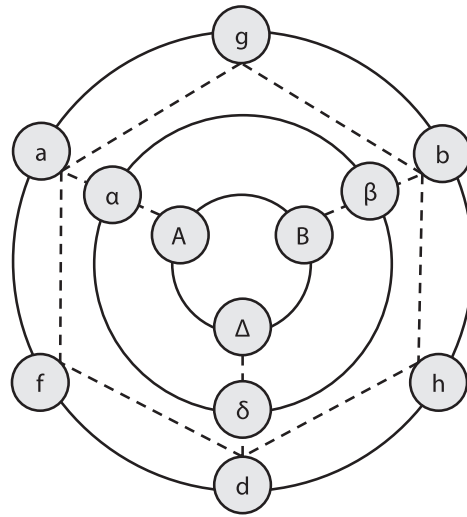

Figure 1. A sample semantic network for the realm of morphology

foregoing, the information may be interpreted as a scale measuring the extent to which a given portion of energy ultimately crystallizes in the communication channel. In all the physical, chemical and biological processes, the primarily amorphous fraction of energy adopts a specific shape, structure and configuration, or reflects the pre-determined relations between particles, concepts and notions. The fashion in which the message is transmitted and received is contingent upon the architectonics of an individual cognitive apparatus and perceptive capabilities with which both a sender and receiver are equipped.

However prolifically and insightfully described in a massive volume of scientific papers, the notion of *perception* (Latin *perceptio*) still incomputably oscillates within the liminal space of the human senses, yet it strives for a more metaphysical and extrasensory interpretation transgressing the borders of human cognition. While adhering to a commonly approvable explication, perception is comprehended as the process of an active reception, analysis and interpretation of sensual stimuli in which the information reaching the recipient's cognitive apparatus is processed against the background of commonsense knowledge registered and stored in one's memory. The fact that human sensations and experiences are far from being summarized as a motionless endeavour to inertly reconstruct the features of the physical world is conditional upon the active and volatile nature of a perceptive system. Admittedly, a productive dimension of perception enables one to accurately construe the external reality despite potential deficiency in data resulting from

e.g. physical disturbances such as noise, auditory irregularities, etc. One should not ignore the heuristic extent of a perceptive continuum, entailing the establishment of conjectural hypotheses which are subsequently verified through the prism of incoming data.

The foregoing speculations, predictions, and projections are based upon one's previous experience, which corroborates the validity of existing interconnections between perception and memorization. The object under perception fails to be a simplified ephemeral snapshot capturing the data received and analyzed at a given moment, but rather tends to funnel the processing of data, reaching one's cognitive apparatus, through the lens of one's mental filters, semantic frames, scripts and schemas. Thus, perception may be deemed an act of cognitive creativity, consisting in an active reception, integration and construal of sensations from the outside world (Hamlyn 1961; Kohler 1964; Hempoliński 1969; Ayer 1971; Kaufman 1979; Rock 1984; Merleau-Ponty 1986; Yolton 1996). Heterogeneous and multilateral as it is, a thesaurus constitutes an external substitution of one's mental states and images represented by terminological units within a particular specialist domain. The process of discriminating and differentiating terms is determined by the multi-level scale of consciousness, a prelude of which was introduced by Aristotle in ancient times. Scrutinized from a neurolinguistic perspective, understanding means creating an adequate mental representation of the meaning in the form of a conceptual network (Lukszyn 2007, 51-70).

Signals reaching a human brain are filtered through the prism of the cultural background, where the internalized knowledge, stereotypes, traditions and customs determine the way in which the above stimuli are perceived. Thus, culture becomes a measure of compatibility between a human being and the surrounding world, which laid foundations for such constructs as (a) lexical hypothesis (Galton 1884, 181), (b) the language picture of the world / naive picture of the world (Apresjan 2000, 4-8), or (c) linguistic relativity (Whorf 1956, 116), all of which propound the notion that numerous patterns of conceptualization inherent in any natural language are linguistically determined and culture-specific. Therefore, a lexicographic work is considered as a linguistic portrayal of a given society, community or population, depending on the social group subject to a thorough lexical examination. The assiduous reconstruction of *naive pictures* of the surrounding reality, typical for each nation separately, results in the establishment of a multi-dimensional matrix of linguistic parameters immersed in the perpetual, aeonian and eternal discourse of ethnicity (Lukszyn and Zmarzer 2008, 10).

The web of signifieds (i.e. semantic nodes) which have their extensions taking the form of Saussurean signifiers (i.e. terms) and the net of rhizomatic connections between

them may be accounted for by parallel distributed processing models in which all forms of knowledge are represented within the network comprising neuron-like units (McClelland and Rumelhart 1981, 1985; Rumelhart and McClelland 1982). The interconnected patterns of concept-representing nodes enable an individual to organize meaningfully the knowledge contained within the set of connections (Sternberg 2014, 349). Every use of knowledge entails the reconfiguration and rearrangement of its constituents. Thus, knowledge representation is not as much a final product, but a process of its permanent reorganization. No particular pattern of connections is stored, but rather a pattern of potential excitatory or inhibitory connection strengths.

Upon its reception, the activation from the new information either intensifies or weakens the existing connections between those individual units that form the incumbent framework of knowledge. The ability to create new information by drawing inferences and making generalizations allows for a virtually infinite versatility in knowledge representation and manipulation (*ibid.* 351).

The foundation for such data processing is well-validated by a biological neural network, which may be defined as a series of interconnected neurons whose stimulation delineate a recognizable linear pathway. The interface through which neurons interact with their neighbouring units usually consists of several axon terminals connected via synapses to dendrites on other neurons. Assuming the sum of the input signals reaching one neuron surpasses a certain threshold, the neuron concerned sends an action potential and transmits the electrical signal along the axon. Lexicographically perceived, the neural circuit metaphor foregrounds the relevance of semantic nodes corresponding to neuronal cell bodies from which the message is transmitted via axons (semantic relations) to the dendrites of surrounding neurons that propagate the electrochemical stimulation over the network (Haykin 1999, 43-44).

Under textual scrutiny

Since each thesaurus is constructed upon a representative corpus of texts covering a particular domain, the conclusion seems inescapable that it is a highly condensed hypertext embodying all the common features displayed by the overarching majority of specialist texts representing a given professional area. The process of fishing these terms out leads to the systematic and hierarchical arrangement of terminological units and the reproduction of an overall semantic network. The final outcome shall be treated as an exponent of

a specific technolect within a professional communication channel, where a terminological lexicon is linearly inserted into a syntagmatic sequence in compliance with the predetermined syntactic rules.

With a large body of linguistic literature abounding with the definitions explaining the notion *text* (cf. Harweg 1968, 148; Hartmann 1971, 10; Mayenowa 1976, 191; Gülich and Raible 1977, 47; van Dijk 1977, 3; de Beaugrande and Dressler 1990, 31; Heinemann and Viehweger 1991, 126), placing an equality symbol between a text and a thesaurus is an outcome of the general understanding of what *text* actually is. A wealth of explications stipulated in numerous research projects confirms the multifarious approach towards *text* itself as well as the difficulties in designing one incontrovertible interpretation of it.

A text shall be treated as a reverberation of a mental reality that displays a high level of complexity, constituting a cognitive critical mass, composed of a series of thoughts, images, associations, emotions or feelings, covering a given constitution, the recipient's reactions, and the sender's intentions and self-control mechanisms (Hejwowski 2003, 195-196).

For the sake of brevity, the strata of textual analysis may be limited to three tiers: (1) At a preverbal level the text functions as a sender's intention or as a text *in statu nascendi* understood as an entity being at the stage of conversion from mentales into a verbalized code. (2) A verbal level introduces the text acting as a linear sequence of linguistic signs, conveying a certain meaning, arranged in accordance with the formalized, grammatically conventionalized and proper intonational patterns (Luszczyński and Zmarzer 2009, 122-124). (3) The postverbal layer entails the application of various semiotic codes which are frequently far from representing the verbal system of signs, thus, are substituted by non-verbal, symbolic, ideographic means of exteriorizing knowledge, including but not limited to algebraic, geometric or symbiotic codes (compare the volume dedicated to the aesthetics of semiotic codes applicable for representing specialist knowledge – Zmarzer 2011). In order to underpin the complexity and advancement of cognitive derivation while processing the data extracted from a specialist domain, a thesaurus, by its very nature, should combine the verbal and postverbal components. Thus, a quantum of specialist knowledge which appears to be unconfined within one single verbal term, may be expressed via a more symbolic metalanguage exhibiting a higher level of abstract sophistication.

Notwithstanding the degree to which the conceptual units have been processed and irrespective of the level within the three-tier model of a conceptual analysis presented

above, the examination of a text may be conducted in threefold steps, while adhering to the rules of cognitive introspection: (1) identification, (2) semantization and (3) interpretation, which has been depicted in the diagram below (Figure 2). Each stage requires separate scientific procedures determining the use of a specific metalanguage, and aims at addressing particular issues, which results in a practical algorithm instructing one as to the activities to be undertaken while dealing with informational units of whatever nature, including lexicographic works (Lukszyn 2008a, 190).

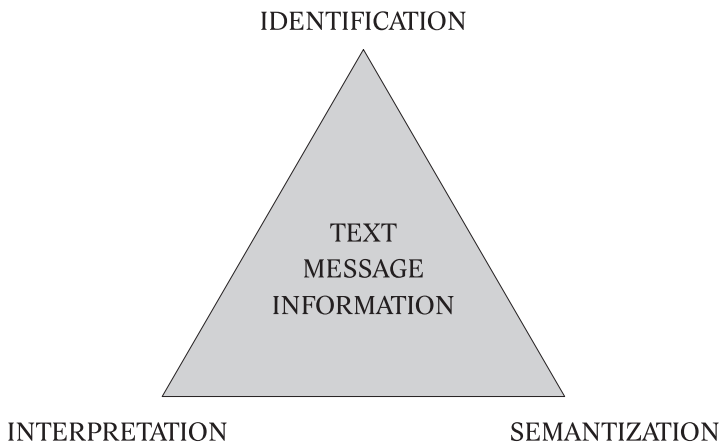

Figure 2. Consecutive stages of a textual analysis

The vertices of the above triangle open ample space for specific research questions which may be derived from the structure of a selected information unit, represented by a given thesaurus. The axis IDENTIFICATION → SEMANTIZATION illustrates the way in which a linguistic sign is introduced into a hierarchical conceptual structure, which implies the dissection of semantic relationships (hypernymy – hyponymy, entirety – meronymy, implicature – association) between the terms composing a dictionary under study. In other words, what is investigated within the approach above is a discursive and combining capacity exhibited by a term deployed among other terminological units.

The vector SEMANTIZATION → IDENTIFICATION depicts the manner in which a selected section of a reality is being portrayed by way of pre-determined linguistic signs, which fuels speculation concerning the relationships between Saussurean *signifieds* and *signifiers*, i.e. designation of verbal labels to specific concepts upon the conceptualization and categorization of the surrounding specialist reality (Evans 2007, 38; Lukszyn 2008b, 177; Zmarzer 2011, 195-196).

The relationship SEMANTIZATION → INTERPRETATION enables one to identify the meaning conveyed by a lexeme functioning in a specific lexicographic environment, i.e. to attribute a particular thought structure to a linguistic unit. As a result, the sense to be captured seems to be alterable depending upon its distribution and deployment amongst other lexemes. The meaning attribution hinges upon the architectonics of a recipient's mind, i.e. the hierarchy and arrangement of their internalized knowledge which is stored in one's memory at various levels in the form of cognitive structures, such as mind models, schemas, scripts, etc. (cf. Collins and Loftus 1975; Anderson 1976; Rumelhart and Ortony 1977; Schank and Abelson 1977; Rumelhart 1980; Dretske 1981; Langacker 1987; Jackendoff 1990).

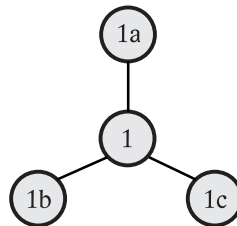
The INTERPRETATION → SEMANTIZATION arrow positions a thesaurus, being a highly compact form of text, in a perpetual professional or ethnical discourse, i.e. resorts to the primary meanings reflected in traditional texts, such as fables, fairy tales, aphorisms, proverbs, etc. Such a tendency originates from the notion of intertextuality understood as a permanent interaction between textual units, where previously employed motives are interwoven in the tissue of the ensuing texts, which immerses them into a limitless cultural context (Kristeva 1969; Riffaterre 1978; Genette 1979; Culler 1981; Bakhtin 1986). The research claims arising at that stage revolve around the idea of hypertextuality, which entails the diagnosing of all contextual presuppositions pertaining to the discipline under analysis and the depiction of a philological space within which a given text exists.

The INTERPRETATION → IDENTIFICATION direction allows for the overview of the vast repertoire of meanings and senses attributable to a lexeme in an open realm of professional discourse (Bakhtin 1986, 523), where none of the linguistic units may be enshrined in one unequivocal sense. The difference in construing a given notion results from a variety of conceptual networks, into which a particular unit is inextricably intertwined and whose nodes activate heterogeneous senses of a *designatum* involved.

The IDENTIFICATION → INTERPRETATION vector emphasizes the changes to which a lexeme is subject. With the ubiquitous contradistinction concerning the actual meaning and alleged construction of an informational unit, i.e. *plurality of senses* vs. *plurality of interpretations*, a given message is trapped in an infinite loop of interpretations, which means that the sense may be re-deciphered an immeasurable number of times in an absolutely nonsaturable fashion. The subsequent receptions reorganize or modify the previously produced semantic net demonstrating the conceptual systematization of a text involved (cf. Eco 1994; Dobrzyńska 2001).

Each text is constructed in adherence to the laws of temporal and spatial linearity, which implies that the content may not be transposed from one utterance to another in a systemic and holistic way, but rather in a manner displaying order and successiveness. Cognitively speaking, one may distinguish three pivotal transposition/discursive techniques: (1) radial, (2) sequential and (3) telescopic.

With a radial technique, while creating the consecutive predicative units, one refers to the prior utterance in order to specify its message, which is presented in the following formula:

By means of a sequential transposition a message is transferred consecutively, i.e. from a previous predicative unit to the directly subsequent sentence in order to extend and unfold the idea under study:

$$(1) \rightarrow (1a) \rightarrow (a2) \rightarrow (2b) \rightarrow (b3) \rightarrow (\dots).$$

While transposing the message telescopically, the entire information is rendered to the next predicative unit acting as a *fully-fledged* proposition. Not only a selected component, but also the complete sentence is being transposed:

$$(1) \rightarrow (12) \rightarrow (123) \rightarrow (1234) \rightarrow (1234\dots n).$$

The type of thinking consists in the juxtaposing of mental units within a conceptual net (Lukszyn 2007, 51-70). Each line of intellectual reasoning is echoed by a particular kind of discursive structure which would enable one to exteriorize a semantic grid representing the knowledge configuration in the most faithful manner. Practical thinking reflected in appellative texts promotes a sequential transposition. For artistic lines of reasoning, fastidiously mirrored in expressive and emotive texts, a stylistic determinant is marked by a radial transposition, providing a valid point of departure for employing rhythmic and syntactic figures. Reproduced in referential texts, scientific reasoning is realized via a telescopic introduction of concepts in a syntagmatic sequence in a manner

furthering all the markers of textual cohesion and coherence. Religious thinking, on the other hand, is externalized by a merging of all of the above discursive structures, depending on individual preference and judgment (Zmarzer 2008, 83-84).

Assuming the above articulations were atomized through the prism of phylogenetic tenets, the only conclusion that would suggest itself is that the very basic and primary manner of text organization, reflecting a practical line of reasoning, is a sequential structure, which consequently lays foundations for a radial technique, indicating a higher complexity of cognitive operations and depicting the artistic pattern of conceptualizing reality. The two above types of discursive structures give rise to a religious thinking, being the merger of both radial and sequential relationships. The most faithful visualization of the scientific arrangement of data, involving the highest level of cognitive operations, realizes a telescopic technique within an academic discourse. Hence, each higher-ranking unit is composed of a lower-level unit supplemented by an additional component. A telescopic process represents a mental expansion and enlargement of knowledge, which may be figuratively compared to a *snowball effect*.

The above deliberations reflect the consecutive order of forming multifarious discursive structures within human cognitive development. The *sine qua non* condition for the well-grounded establishment of more advanced levels of human cognition is the solid formation of the basic cognitive pillars and mental rudiments. Gradually as they are formed, each further stage of cognitive development entails a higher degree of mental intricacy (Figure 3). Conversely, cognitive dexterity at the level of higher-ranking structures makes at the same time the lower-level intellectual operations more effective and automatic. The core of intellectual faculties may be epitomized by means of a telescopic transposition which underlines the complexity of mental processes carried out in the human brain.

Legend:

1	▶	Sequential structure
2	▶	Radial structure
3	▶	Mixed structure
4	▶	Telescopic structure
←	▶	The increasing level of cognitive complexity

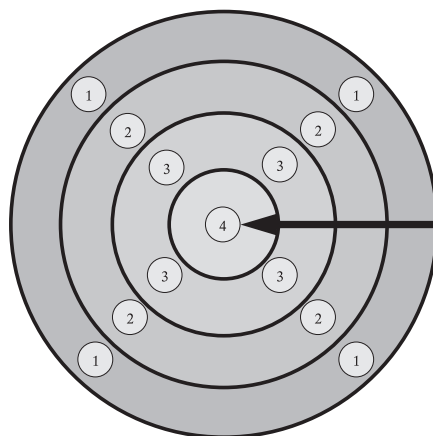

Figure 3. The model of discursive structures depending on the complexity of mental operations

Acting as a linguistic and cultural intermediary, a translator/interpreter tends to serve a wide spectrum of functions, all of which may be synopsized into four major roles within the translation cycle, i.e.: (1) code switching, (2) reformulation, (3) adaptation, and (4) condensation.

1. Code switching, understood as a word-for-word translation from one language to another, due to the indexation of signifiers, displays the features of machine translation, i.e. literality, superficiality as well as a failure to interpret a deep structure of a text.
2. Reformulation, construed as the rewording or paraphrasing of the message received, otherwise known as an intralingual transfer, is an intermediary stage which enables a translator to express the message in a target language. Controversial as it may seem, it is one of the techniques used when translating verses into prose and striving to achieve “a precarious equilibrium” between poetry and prose (Lefevere 1975, 42).
3. Adaptation, entailing a shift in a cultural environment and introduction of a message into a new cultural framework, may be defined as a transgression beyond ethnic barriers. As a translation technique, it is applicable mainly to the rendition of religious, theological texts as well as folk tales. Numerous metaphors, symbols and archetypes interwoven into the textual layer require a higher level of linguistic processing, which will result in employing a mixture of discursive structures. Adaptation very often requires a more reflective kind of agency for the translator and makes them depart from the exigencies of equivalence.
4. Condensation applies chiefly to scientific texts and results in a visual representation of a selected discipline as a semantic grid of terms and their interrelations, i.e. the construction of a dictionary for specialist purposes. Professional knowledge represented by a thesaurus may be captured within a three-tier model, where the first stratum is composed of primary concepts, the second layer consists of derivative terms, and the third level is constituted by a net of semantic relations reflecting a particular type of professional thinking and featuring a specific cognitive style adopted by a given professional circle. Terms ordered vertically, i.e. designating the relations of subordination and partition, indicate the level of a civilizational advancement, whereas concepts arranged horizontally are complimentary to each other and within a specialist lexicon under study serve a synonymous or interchangeable function (Luk-szyn 2008a, 258).

The roles of a linguistic intermediary as stated above may be inserted into the diagram presented in Figure 3 upon expanding the content thereof, where the legend should be enriched by the following components:

Extended Legend:

1	▶	<i>Appellative texts → Sequential transposition → Code-switching</i>
2	▶	<i>Expressive texts → Radial transposition → Paraphrase</i>
3	▶	<i>Religious texts → Symbiotic (hybrid) transposition → Adaptation</i>
4	▶	<i>Referential texts (including specialist texts) → telescopic transposition → Compression</i>
←	▶	<i>The increasing level of cognitive complexity</i>

As observed above, the most accurate translation technique applicable to the operative texts is code switching, which may be furthered and assisted by artificial intelligence methods. Prior to their transfer to another linguistic code, expressive texts shall firstly be paraphrased, which commits the translator to penetrate the artistic intentions concealed by the author. To a certain extent, a cultural intermediary co-authors and rewrites the source message into the target language. Hence, the higher the verbal craftsmanship of an original, the more subjective and individual the translation (Kielar 2003, 63).

The translation of religious texts usually requires considerable modifications in order to adjust the textual module to the constraints imposed by a particular audience, which entails employing an adaptation technique, construed as a covert translation, in which the output departs from the cultural and linguistic requirements of the source text (Shuttleworth and Cowie 1999, 3).

For the sake of their purpose, scientific texts are rendered into a target language most faithfully while condensing their content, i.e. when presenting a scientific message in the form of a thesaurus which displays the highest level of succinctness, conciseness and terseness. If a given discipline is, nonetheless, developed to a satisfying extent and both source and target languages boast of properly established terminology, one may easily resort to code switching. Whenever, from a scientific angle, a given realm of specialist knowledge has been properly researched and scrutinized, the translation thereof may be subject to indexation and, consequently, to automation. The more advanced a discipline, the higher specialization of LSP.

Through a semiotic magnifying glass

Astounding as it may seem, a human brain is designed in such a manner as to minimize the volume of data processed at every stage of intellectual activity being undertaken. Each human being is equipped with a module for the processing of preverbal signs, i.e. *mentalese*, otherwise known as the language of thought, laying grounds for a natural language (Fodor 1975). The linguistic signs are firmly set and well-specified, yet they occasion to expand in terms of their cognitive capacity. Thoughts, by their very nature, have their pre-conceived structure and follow a pre-determined syntactic order, which allows them to merge into more complex propositions and assertions. Suffice it to say that mental representations are composed of concepts which, while altering their configurations, give rise to new thoughts that are involuntarily subject to sequential transformations. A cognitive flexibility endows one with a great deal of latitude to create more abstract, yet less abstruse, mental constructs (Chlewiński 1999, 99). Thus, it emerges that *mentalese* is a non-sensory, amodal and universal code characterized by conceptual density and saturable compactness.

The articulations as stated above implicitly place a significant emphasis upon inter-semiotic grounds of lexicographic works compiling the net of specialist terms. Given the intertextual nature of a thesaurus, as a lexicographic device mirroring the hierarchy of specialist knowledge, it should employ a wide repertoire of semiotic codes stimulating further cognitive derivation and preponderantly aiming at reorganizing a semantic potential of a given discipline as well as opening the ground for neo-semantization understood in a broad sense. In the quest for the reliable exteriorization of knowledge, the introduction of neosemantic methods for representing mental structures seem a requisite for framing, capturing and/or formalizing, at least on a feasible and attainable scale, an apparently boundless subject of scientific research, ostensibly transgressing the limits of human sensory perception (Lukszyn 2010, 12-13). Knowledge is far beyond verbality, which may be corroborated by numerous scientific discoveries primarily inspired by a mental image seen in one's *mind's eye*. Perception hinges heavily upon coding the world into iconic signs that can represent it within one's mind. Methodology applied for the purposes of substantiating specialist knowledge may be limited to the three rudimentary modes realized by (1) verbal languages, (2) algebra-based codes and (3) geometry-assisted codes. In other words, while constructing a thesaurus of specialist terms, one should bifurcate the available resources of scientific expressiveness into natural (verbal) and artificial (conventionalized and formalized) codes.

What characterizes the craft of compiling professional thesauri may be defined as bipolarity, i.e. splitting the expressive capacity of a lexicographic work into, at least, two semiotic systems interlocking with each other in order to transfer the specialist message to the most accurate degree. LSP polarity ranges from natural language on one side, through a variety of symbols and visual signs, eventually reaching the extreme of artificiality displaying the highest level of codification (Figure 4). The intertwining of verbal language with a highly conventionalized technoelect (such as the LSP of chemistry or mathematics) intends to decrease the level of ST redundancy and facilitates reflecting the structure of specialist knowledge to an impeccable extent.

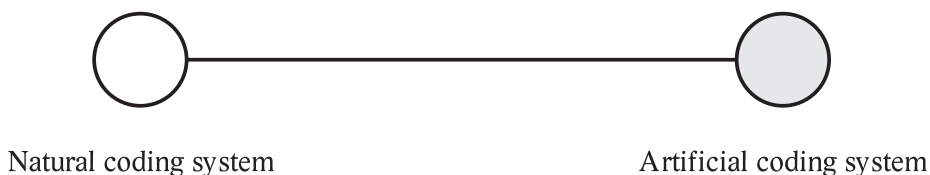

Figure 4. Bipolarity of a thesaurus-like codification

In reference to the foregoing, each lexicographic work is supported by (1) algebra-related codes, purporting to reconstruct a linear sequence of systematized concepts constituting the major pillars in the textual architectonics and (2) geometry-based codes, drawing on ideograms serving as an exponent of a theoretical structure and explaining scientific notions via the juxtaposition of geometric figures. Any superimposing of all of the mental lexicons of individuals will seek to extract the alphabet of human thoughts, i.e. the language shared by everyone, otherwise known as *lingua mentalis*, composed predominantly of universals which fail to be subject to further conceptual divisions; compare the insightful deliberations dedicated to the properties of undefinable semantic primitives (Wierzbicka 1997, 25) and considerations pertaining to the culture-free lexemes along with the universal grammar structures, whose adequate verbalization is feasible in any language (Urbanek 1996, 121-122).

A semiotic approach towards lexicography arises not only from a multitude of extraverbal codes that may be used for the construction of lexicographic works, but also from the function served by each dictionary, i.e. from positioning thesauri on the intellectual map of human cognition as macrosigns substituting for specialist knowledge. Thus, each dictionary acts as a *tertium comparationis*, also known as a *lingua universalis*, i.e. a mental code mediating between SL and TL. Such metalanguage is posited as a semantic common denominator via which the source meaning, construed as an invariant,

is instinctively transferred to the target language. The approval of such an interlingual invariable implies an unwavering belief in limitless translatability and in the unequivocal gravity of equivalence. Following the lead of Chomskyan linguistics, where the notion of *tertium comparationis* is deeply rooted in bilingual generative models of translation, the interlingual transfer is conceived as the process of encoding and decoding an unalterably mental message. Viewed from that perspective, *tertium comparationis* serves as an Archimedean point from which the surface structures of both languages may be generated (Shuttleworth and Cowie 1997, 167). As a rebuttal to that point, it may be convincingly argued that the existence of *tertium comparationis* remains unverifiable and is basically parole-based, which means that it is not simply a matter of converting decontextualized, idealized phrases and sentences from one language to another, but rather a recodification of an elusive, context-determined, implicature-laden source message into target language.

The consolidated conclusions to be drawn from the above analyses are as follows:

- Construed as a substitution for a specific professional reality, a thesaurus serves an array of functions, all of which may be funneled down into three basics (cf. Leski 1978; Zmarzer 1991; Lukszyn and Zmarzer 2006; Lukszyn 2008b): (1) denotation, (2) designation and (3) reference (Figure 5).

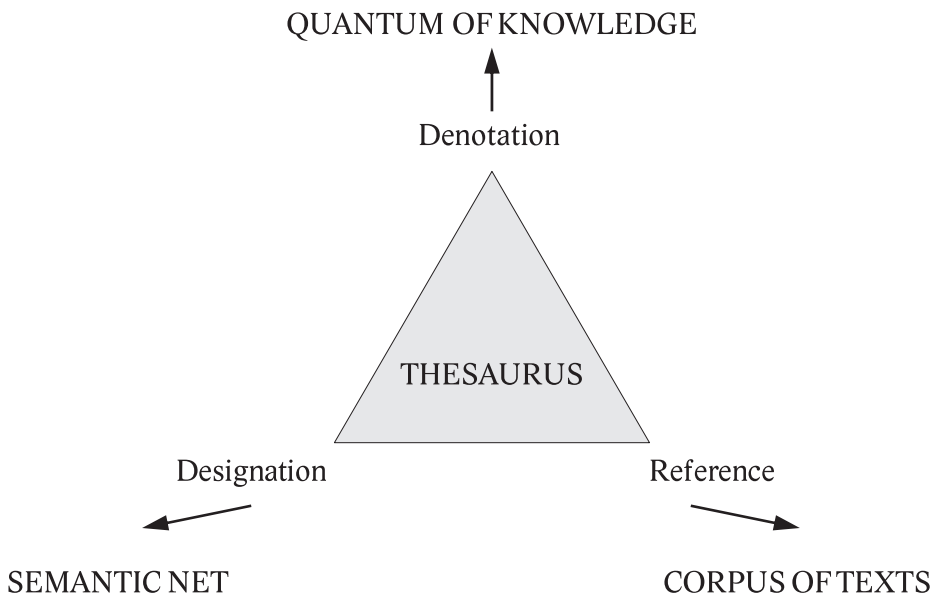

Figure 5. The functions of a thesaurus

- * Compact as it is, the thesaurus serves its denotative function as a result of replacing a given quantum of specialist knowledge externalized by way of a specific metalanguage. Whenever the higher-ranking metalanguage is used, a selected fraction of knowledge becomes terminologically oversaturated, which renders a thesaurus intelligible exclusively for a hermetic circle of highly qualified professionals.
- * Perceived as a designatory device featured by the multilaterality of its inter-conceptual relations, it refers to a set of semantic constants which in their very configuration resemble an extragalactic nebula.
- * A referential role of a thesaurus is revealed upon its projection on a representative corpus of texts employed as a foundation for its construction. With the empiricist view in mind, corpus linguists may be deemed as working very much against the grain of the prevailing competence-based and rationalist approach.
- Introspectively perceived, a thesaurus is an internalized knowledge system accompanied by an elaborate cognitive algorithm used for distinguishing and categorizing mental spaces and underlying the production and comprehension of specialist texts.
- A materialization of a thesaurus is (a) presaged by the text *in statu nascendi* being in the course of formation at a prefigured stage and (b) supported by a more abstract extraverbal codification of specialist knowledge which absorbs the highest level of condensation.
- Observed from a semiotic angle, a thesaurus may be defined via the ensuing formula: $mS < L_T // C_S < LSP$, where the macrosign of specialist knowledge (mS) is composed of a terminological lexicon (L_T) introduced into the syntagmatic order in compliance with the rules of cognitive syntax (C_S), and pursues communicative, productive as well as cumulative functions within the remit of languages for specific purposes (LSP).

With the foregoing articulations outlined and solidified, this paper may inaugurate a wealth of further research questions which provide an intriguing background for additional analyses, for instance:

- How does the specification of semantic relations (e.g. generic, partitive, contradictory, etc.), which prevail within a particular domain, facilitate the transfer of specialist knowledge within a professional communication channel?
- How can semantic relations under study contribute to the advancement of an effective algorithm for knowledge absorption?

- To what extent does a selected corpus of texts demonstrate the complexity of an examined quantum of knowledge?

The comprehensive examinations of the phenomena, such as (1) the ontological status of specialist knowledge, (2) the nature of cognitive processes embroiled in the creation of specialist texts, and (3) the conversion of human-like verbal messages into a diversity of semiotic codes may prove particularly revealing and informative. These three aspects would definitely assist in unraveling the intellectual, Gordian knot troubling the minds of specialists and experts within the professional communication channel.

Works cited

- Anderson, John Robert. 1976. *Language, memory and thought*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Apresjan, Juri. 2000. *Systematic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Ayer, Alfred. 1971. *The Problem of Knowledge*. Baltimore: Penguin Books.
- Bachtin, Michaił. 1986. *Estetyka twórczości słownej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Beaugrande, de Robert-Alain, and Wolfram Dressler. 1981. *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman.
- Chlewiński, Zdzisław. 1999. *Umysł: dynamiczna organizacja pojęć*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Collins, Allan M., and Elizabeth F. Loftus. 1975. "A spreading-activation theory of semantic processing." *Psychological Review* 82: 407-428.
- Culler, Jonathan. 1981. *The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dijk, van Teun Adrianus. 1977. *Text and Context. Explorations on the Semantics and Pragmatics of Discourses*. London: Academic Press.
- Dobrzyńska, Teresa. 2001. "Od niespójności do (super)koherencji. Rola metatekstu w utworze literackim." In *Semantyka tekstu artystycznego*, edited by Anna Pajdzińska, and Ryszard Tokarski, 45-57. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Dretske, Fred. 1981. *Knowledge and the Flow of Information*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Eco, Umberto. 1994. *Dzieło otwarte. Forma i nieskończoność w poetykach współczesnych*. Warszawa: Czytelnik.
- Evans, Vyvyan, and Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Evans, Vyvyan. 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fodor, Jerry. 1975. *The Language Of Thought*. New York: Crowell Press.
- Galton, Francis. 1884. "Measurement of Character." *Fortnightly Review* 36: 179 – 185.
- Genette, Gérard. 1979. *Introduction à l'architexte*. Paris: Seuil.
- Gülich, Elisabeth, and Wolfgang Raible. 1977. *Linguistische Textmodelle: Grundlagen und Möglichkeiten*. München: Fink Verlag.
- Hamlyn, David. 1961. *Sensation and Perception. A History of the Philosophy of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hartmann, Paul. 1971. "Texte als linguistisches Objekt." In *Beiträge zur Textlinguistik*, edited by David Stempel, 9-29. München: Fink Verlag.
- Harweg, Roland. 1968. *Pronomina und Textkonstitution*. München: Fink Verlag.
- Haykin, Simon. 1999. *Neural Networks. A comprehensive foundation*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Heinemann, Wolfgang, and Dieter Viehweger. 1991. *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen: Niemeyer.
- Hejwowski, Krzysztof. 2003. "Tekstualizm a funkcjonalizm – kwestia odpowiedzialności tłumacza." In *Teoria i dydaktyka przekładu*, edited by Krzysztof Hejwowski, 189-202. Olecko: Wszechnica Mazurska.
- Hempoliński, Michał. 1969. *Problemy percepcji. Teoria danych zmysłowych w brytyjskiej filozofii analitycznej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge: MIT Press.
- Johnson-Laird, Philip, Douglas J. Hermann, and Roger Chaffin. 1984. "Only connections: A critique of semantic networks." *Psychological Bulletin* 96 (2): 292-315.
- Kaufman, Lloyd. 1979. *Perception. The World Transformed*. Oxford: Oxford University Press.
- Kielar, Barbara Z. 2003. *Zarys translatoryki*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Kohler, Ivo. 1964. *The formation and transformation of the perceptual world*. New York: International University Press.
- Kristeva, Julia. 1969. *Semiotiké. Recherches pour une sémanalyse*. Paris: Seuil.
- Langacker, Ronald. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Lefevere, André. 1975. *Translating poetry: Seven Strategies and a Blueprint*. Assen & Amsterdam: Van Gorcum.
- Leski, Kazimierz. 1978. *Zasady budowy tezasurusów*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Lukszyn, Jurij (ed). 2010. *Metafrastyczna typologia języków ludzkich*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lukszyn, Jurij, and Wanda Zmarzer. 2006. *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lukszyn, Jurij, and Wanda Zmarzer. 2008. "Polsko-rosyjski tezaurus konstant kulturowych." In *Języki Specjalistyczne 8. Kulturowy i leksykograficzny obraz języków specjalistycznych*, edited by Łukasz Karpiński, 9-15. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lukszyn, Jurij, and Wanda Zmarzer. 2009. *Dydaktyczny słownik terminologii lingwistycznej*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lukszyn, Jurij. 2007. "Tekst specjalistyczny pod lingwistyczną lupą." In *Języki Specjalistyczne 7. Teksty specjalistyczne jako nośniki wiedzy fachowej*, edited by Małgorzata Kornacka, 51-70. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lukszyn, Jurij. 2008a. "Parametry analizy tekstów specjalistycznych." In *Podstawy technolingwistyki I*, edited by Jurij Lukszyn. 182-196. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Lukszyn, Jurij. 2008b. "Struktura kognitywna leksykonu specjalistycznego." In *Podstawy technolingwistyki II*, edited by Jurij Lukszyn. 7-12. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Lukszyn, Jurij. 2009. "W kwestii definicji pojęcia tekst specjalistyczny." In *Komunikacja specjalistyczna. Tom I*, edited by Stanisław Szadyko, 7-13. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Mayenowa, Maria R. 1976. "Posłowie: inwentarz pytań teorii tekstu." In *Semantyka tekstu i języka*, edited by Maria Renata Mayenowa, 191-196. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- McClelland, James L., and David E. Rumelhart. 1981. "An interactive activation model of context effects in letter perception: Part 1. An account of basic findings." *Psychological Review* 88: 483 – 524.
- McClelland, James L., and David E. Rumelhart. 1982. "An interactive activation model of context effects in letter perception: Part 2. The contextual enhancement effect and some tests and extensions of the model." *Psychological Review* 89: 60 – 94.
- McClelland, James L., and David E. Rumelhart. 1985. "Distributed memory and the representation of general and specific information." *Journal of Experimental Psychology: General* 114(2): 159 – 188.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1986. *Phenomenology of Perception*. Atlantic Highlands, New Jersey: Humanities Press.

- Nagórka, Piotr. 2009. "Miejsce tezaury na mapie poznania naukowego." In *Publikacja Jubileuszowa II. W kręgu problematyki technolektalnej*, edited by Jurij Lukszyn, 192-225. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Riffaterre, Michael. 1978. *Semiotics of Poetry*. Bloomington: Indiana University Press.
- Rock, Irvin. 1984. *Perception*. New York: Scientific American Library.
- Rumelhart, David, and Andrew Ortony. 1977. "The representation of knowledge in memory." In *Schooling and the acquisition of knowledge*, edited by Richard C. Anderson, Rand J. Spiro, and William E. Montague, 99-135. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rumelhart, David. 1980. "Schemata: The building blocks of cognition." In *Theoretical issues in reading comprehension*, edited by Rand J. Spiro, Bertram C. Bruce, and William F. Brewer. Hillsdale, 33 – 58, NJ: Erlbaum.
- Schank Roger C., and Robert P. Abelson. 1977. *Scripts, plans, goals and understanding: An inquiry into human knowledge structure*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. 1999. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Sternberg, Robert. 2014. *Cognitive Psychology*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Urbanek, Dorota. 1996. "Słownik przekładowy a gramatyka translacyjna." In *Gramatyki translacyjne*, edited by Jurij Lukszyn, 121-132. Warszawa: TOPOS.
- Weaver, Warren, and Claude Elwood Shannon. 1964. *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Whorf, Benjamin L. 1956. "The Relation of Habitual Thought and Behavior to Language." In *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, edited by John B. Carroll, 134 – 159. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Wierzbicka, Anna. 1997. *Understanding cultures through their key words*. New York: Oxford University Press.
- Yolton John. 1996. *Perception and reality: A History from Descartes to Kant*. Ithaca: Cornell University Press.
- Zmarzer, Wanda (ed). 2011. *Języki wiedzy*. Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Zmarzer, Wanda. 1991. "Leksykografia terminologiczna." In *Teoretyczne podstawy terminologii*, edited by Franciszek Grucza, 117-132. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zmarzer, Wanda. 2008. "Estetyka języków specjalistycznych." In *Podstawy technolinguistyki I*, edited by Jurij Lukszyn, 75-86. Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
- Zmarzer, Wanda. 2011. "Kilka uwag o sposobach odtwarzania struktury znaczeniowej tekstu." In *Języki wiedzy*, edited by Wanda Zmarzer, 193-201. Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Polskie ekwiwalenty abstrakcyjnych użyc chorwackiego przyimka *prema*

Sybilla Daković

Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Wrocławski

Abstract

This paper is an attempt to determine Polish translation equivalents of Croatian preposition *prema* in abstract uses. The main research method of the article is the contrastive method, with elements of cognitive semantics approach. Based on the corpus of modern Croatian prose translated into Polish we establish 17 Polish equivalents: primary prepositions, secondary prepositions, and expressions that tend to become secondary prepositions: *do* + G, *wobec* + G, *zgodnie z* + I, *według* + G, *dla* + G, *zależnie od* + G, *wedle* + G, *na* + A, *na podstawie* + G, *po* + L, *przed* + L, *względem* + G, *stosownie do* + G, *nad* + L, *w stosunku do* + G, *w imię* + G, *na* + L. We noted considerable differences between the frequency of equivalents. In the research material secondary prepositions prevail, which shows abstract relations more precisely and unambiguously than primary prepositions – metaphorical extensions of prototypical spatial uses.

Keywords: prepositions, secondary prepositions, Polish language, Croatian language, equivalence

Akstrakt

Artykuł poświęcony jest polskim ekwiwalentom przekładowym chorwackiego przyimka *prema* w użyciach abstrakcyjnych. W analizie zastosowano metodę konfrontatywną oraz odwołano się do założeń semantyki kognitywnej. Na podstawie materiału pochodzącego ze współczesnej literatury chorwackiej oraz jej tłumaczeń na język polski ustalono, że badany przyimek ma 17 ekwiwalentów, przyimków pierwotnych, wtórnych czy wyrażień dążących do uprzyimkowania. Są to: *do* + G, *wobec* + G, *zgodnie z* + I, *według* + G, *dla* + G, *zależnie od* + G, *wedle* + G, *na* + A, *na podstawie* + G, *po* + L, *przed* + L, *względem* + G, *stosownie do* + G, *nad* + L, *w stosunku do* + G, *w imię* + G, *na* + L. Pomiedzy ekwiwalentami zaobserwować można znaczne różnice we frekwencji. W materiale przeważają przyimki wtórne, które precyzyjniej i jednoznaczniej oddają relacje abstrakcyjne, niż to czynią przyimki pierwotne, które w badanych użyciach są metaforycznymi rozszerzeniami prototypowych użyc spacialnych.

Słowa kluczowe: przyimki, przyimki wtórne, język polski, język chorwacki, ekwiwalencja

Celem tego artykułu jest ustalenie polskich ekwiwalentów przekładowych chorwackiego przyimka *prema* + D w użyciach abstrakcyjnych. Badanie zostało przeprowadzone na materiale ekscerpowanym z sześciu dzieł chorwackiej literatury współczesnej oraz ich tłumaczeń na język polski, przy czym istotnym kryterium doboru tekstów źródłowych były przekłady różnych tłumaczy, dla otrzymania bardziej wiarygodnych wyników. Zastosowana metoda jest metodą konfrontatywną wspieraną przez założenia semantyki kognitywnej.

Chorwacki przyimek *prema* należy do grupy przyimków pierwotnych o podstawowym znaczeniu przestrzennym oznaczającym ukierunkowanie elementu lokalizowanego względem lokalizatora. Znaczenie to wpisuje się w prymarne znaczenie przypadku, z którym *prema* występuje, tj. celownika¹. Relacja ukierunkowania może być dwojaka: dyna-

¹ Chorwaccy językoznawcy nie są jednogłośni co do przypadku, z jakim występuje przyimek *prema* ze względu na pokrywanie się form celownika i miejscownika. W literaturze fachowej obecne są różne opinie dotyczące przypisywania wszystkich użyc przyimka do danego przypadku, albo do niektórych, przy czym argumentacja odwołuje się do cech semantycznych, morfologicznych, prozodycznych. W mojej pracy, opieram się koncepcji mówiącej, że *prema* we wszystkich użyciach występuje z celownikiem (Silić and Pranjković 2005, Rišner 2009, Šarić 2008, Palić 2010, Antonić 2011).

miczna – zakładająca translokację, tj. przemieszczenie elementu lokalizowanego w kierunku lokalizatora lub statyczna – bez translokacji, czyli z ukierunkowaniem elementu lokalizowanego znajdującego się w pewnym punkcie bez jego przemieszczenia w stronę lokalizatora. Wśród niedynamicznych użyć przyimka *prema* wymieniana jest też sytuacja zajmowania naprzeciwległej pozycji przez element lokalizowany względem lokalizatora lub w pozycji obok siebie (Silić and Pranjković 2005, 222).

Zgodnie z najnowszymi badaniami opartymi na metodologii semantyki kognitywnej zakłada się, że podstawowe znaczenie przyimka z domeny przestrzeni fizycznej zostaje przeniesione w drodze metafory pojęciowej do innych domen, w tym interesujących nas abstrakcyjnych (Šarić 2008, 228). W przypadku podstawowego, prototypowego użycia wyrażenie przyimkowe *prema* + D pojawia się w kontekście czasowników ruchu ukierunkowanego z wyłączeniem czasowników, które zawierają znaczenie osiągnięcia punktu docelowego (np. *ići, trčati, nositi, gurati*), zaś w przypadku braku translokacji – czasowników ukierunkowania statycznego (np. *okrenuti, okrenuti se, nagnuti, nagnuti se*). Domenę przestrzeni postrzeżeniowej (czasowniki oznaczające percepcję wzrokową, np. *gledati, buljiti, zaškiljiti*) usytuować można na pograniczu domeny fizycznej.

Domeny abstrakcyjne obrazujące ukierunkowanie metaforyczne opierają się na schemacie tak ruchu ukierunkowanego, jak i ukierunkowania statycznego. Transpozycja ta, według AntoniĆ (2011, 173), dokonuje się głównie do składniowo-semantycznego pola dopełnienia z semantyczną rolą odbiorcy, występując przy czasownikach ze znaczeniem posiadania, przekazywania, kierowania emocji do żywego, nieżywego lub abstrakcyjnego referenta w celowniku² uzupełnionych dopełnieniem bliższym oznaczającym uczucie, emocję (*osjećati, pokazati, ispoljavati, izraziti ljubav, divljenje prema* + D). Inne, wyróżnione przez AntoniĆ pole nazywane jest celownikiem komplementarnym eksplikatywnym (komplementan eksplikativni dativ). Występuje on przy czasownikach nieprzechodnich znaczeniowo niekompletnych, które wymagają obligatoryjnego uzupełnienia o znaczeniu przysłówkowym (np. *odnositi se dobro prema* + D, *ponašati se loše prema* + D), rzeczownikach odczasownikowych oraz odprzymiotnikowych i przymiotnikach. W obu przypadkach mowa jest o tym samym typie relacji znaczeniowej, która jest inaczej formalnie realizowana, zaś przysłówkowe uzupełnienie semantycznie odpowiada dopełnieniu bliższemu w strukturze z czasownikiem przechodnim.

² Palić (2010, 317) nazywa czasowniki w takiej konstrukcji pseudoprzechodnimi, a badane wyrażenia przyimkowe według badacza pełnią funkcję uzupełnienia gramatyczno-semantycznego (*gramatičko-semantička dopuna*).

Za transpozycję opierającą się na schemacie ukierunkowania statycznego można uznać warunkowo-sytuacyjną relację porównywania (*uslovno-situacioni poredbeni odnos*) wskazującą na względne odniesienie do siebie dwu imiennych referentów prowadzące do wartościowania. Antonić przeniesienie to rozumie w następujący sposób: „jedan nominativni referent postavlja se tako da se perceptivno usmerava u pravcu drugog nominalnog referenta, najpre da bi se s njim poredio a u krajnjem da bi se afirmisalo njegovo pozitivno kvalifikovanje (Šta je on *PREMA tebi!* → Šta je on *U ODNOSU NA tebe!* → Šta je on *u poređenju s tobom – ako se poredi s tobom – u slučaju kada se poredi s tobom!* => Ti si neuporedivo bolji!)” (2011, 174). Na schemacie spacialnej relacji ukierunkowania statycznego opiera się także relacja jedności, pokrywania się, zgodności w konstrukcjach z predykatem imiennym (Haljina je baš *PREMA prilici*), podobnie do relacji proporcjonalności dwu wielkości liczbowych (Napraviti smesu od vode i sirćeta u razmeri 3 *PREMA* 1).

Znaczenie podstawy/kryterium (osnov/kriterij) może być konceptualizowane jako relacja lokalizator – cel, opierając się na relacji ukierunkowania statycznego lub dynamicznego zarówno z celownikowym referentem przedmiotowym (Ređala je papire *PREMA delovodnom broju*), jak i pod postacią rzeczownika odsłownego i odprzymiotnikowego (*PREMA kazivanju profesora Jovanovića*, često su se sastajali i razgovarali).

Wymienione powyżej trzy grupy znaczeniowe abstrakcyjnych użyć przyimka *prema* obecne były w zebranych materiale źródłowym. Łącznie zgromadzono 73 takie konstrukcje, co stanowiło tylko 27% wszystkich konstrukcji z przyimkiem *prema* – pozostałych 195 wyrażen przyimkowych wyrażało relacje spacialne. Przyglądając się stosunkowi poszczególnych nieprzestrzennych znaczeń przyimka *prema*, stwierdzamy, że taka sama liczba wyrażen przyimkowych należała do semantyczno-składniowego pola dopełnienia (35 okurencji) oraz pola podstawy/kryterium (35 okurencji). Semantyczne pole porównania na tle wymienionych grup jawi się jako bardzo nieliczne (3 wystąpienia), co wskazuje na rzadkość wykorzystania tego środka w języku chorwackim, jak przypuszczamy na rzecz innych środków o funkcji porównania.

Przychodząc do badań ekwiwalencji, w ekscerpowanym materiale abstrakcyjne użycia przyimka *prema* miały łącznie 17 polskich ekwiwalentów, przyimków pierwotnych i wtórnych oraz wyrażen dążących do uprzyimkowania (por. Milewska 2003, Lesz-Duk 2011): *do* + G (14 wystąpień), *wobec* + G (12), *zgodnie z* + I (12), *według* + G (8), *dla* + G (6), *zależnie od* + G (4), *wedle* + G (3), *na* + A (2), *na podstawie* + G (2), *po* + L (2), *przed* + L (2), *względem* + G (2), *stosownie do* + G (2) – wyrażenie dążące do uprzyimkowania (Milewska 2003a, 226), *nad* + L (1), *w stosunku do* + G (1), *w imię* + G (1), *na* + L (1).

Zaobserwować można znaczne różnice we frekwencji ekwiwalentów, z dominacją nielicznych, często pojedynczych okurencji.

Prześledźmy ekwiwalencję w poszczególnych polach semantycznych. Przyglądając się ekwiwalentom, pod uwagę weźmiemy frekwencję, etymologię, wielo- lub jednoznaczność oraz specyfikę znaczeniową, które pozwolą na wyciągnięcie wniosków dotyczących ogólnej charakterystyki ekwiwalentów chorwackiego *prema*.

W pierwszych z wyróżnionych przez Antonić pól – semantyczno-składniowym polu dopełnienia – odpowiednikiem chorwackiego *prema* było siedem przyimków: *do* + G (14), *wobec* + G (9), *dla* + G (6), *względem* + G (2), *przed* + L (2), *nad* + I (1), *w stosunku do* + G (1). Jak widzimy frekwencja poszczególnych jednostek jest różna, z dominacją przyimka pierwotnego *do* + G. Należy nadmienić, że ta grupa znaczeniowa przyimka *prema* jest specyficzna na tle dwu pozostałych, gdyż wyrażanie przyimkowe stanowi tu zawsze składnik obligatoryjny, fraza implikowna jest przez inny wyraz, najczęściej czasownik. Można jednak zauważyć, że ekwiwalentne przyimki można stosować zamiennie.

Osjećam strahopostovanje prema svim aparatima. (VR)

Czuję wielki respekt do wszelakich urzędzeń.

Ja bih ga vrhom cipele izbacio odavde da nemam respekta prema Cikoriju, koji ga je doveo. (RM)

Ja bym go czubkiem buta stąd wyrzucił, gdybym nie czuł respektu przed Cykorieszem, który go przyprowadził.

Najczęstszy w tej grupie przyimek *do* + G (14) jest jednocześnie najczęstszym odpowiednikiem dla wszystkich abstrakcyjnych użyć *prema*. Jest on przyimkiem pierwotnym cechującym się bogatą polisemią o podstawowym znaczeniu spacialnym adlatywnym, a przy tym należy do najczęstszych przyimków języka polskiego, gdyż zajmującym czwarte miejsce (Zgółkova 1978). W znaczeniu abstrakcyjnym obecnym w badanych przekładach desygnuje cel czy odbiorcę uczuć, emocji.

To nisam učinio zbog nekakvih naročitih simpatija prema vama. (FM)

Nie zrobiłem tego z jakiejś szczególnej sympatii do pana.

Uvijek je tako osjećala prema mesnim prerađevinama. (FM)

Zawsze miała taki stosunek do mięsnych przetworów.

Drugi pod względem frekwencji jest przyimek wtórny *wobec* + G (9) pochodzący od wyrażania przyimkowego, pierwotnie posiadający charakter przysłówkowy i znaczenie prezentacji przestrzennej ('w obliczu kogo', 'w obecności czyjej'), obecnie jest to wykładnik funkcji dotyczenia. Nie tylko wskazuje na osobowego lub nieosobowego adresata czynności, stanu uczuciowego i skłonności, ale również może być wykładnikiem funkcji przyczynowej, wskazując na zwykłą bądź niepomyślną, przymusową okoliczność oraz wykładnikiem funkcji porównawczej, który wskazuje na przedmiot porównania lub względnego odniesienia (Milewska 2003b, 117-118). Milewska określa jego funkcję jako „ogólnierelacyjną”, znak odniesienia do siebie treści dwóch wyrazów. Buttler (1967, 79) nazywa przyimek słowotwórczo niewyrazistym, usuwanym przez wyrażenia o żywej treści leksykalnej w *obliczu*, w *stosunku do*. Uznała go też wraz z konstrukcją w *stosunku* za niepoprawny w funkcji wykładnika relacji skierowania czynności do jej adresata, tj. typowej relacji celownika (1976: 155). Lesz-Duk (1995, 15-16) określa go jako bardzo częsty, uznając wyrażaną przez *wobec* relację jako relację względu (odniesienia), synonimiczny do wyrażen w *stosunku do*, *względem* oraz w *odniesieniu do*. Według autorki w pozycji dopełniacza występują tu zarówno konkretne, jak i abstrakcyjne rzeczowniki.

*Zasto Kiki ne osjeća nimalo poštovanja **prema** pokojnoj teti Jozici? (VR)*
*Dlaczego Kiki nie czuje najmniejszego szacunku **wobec** zmarłej cioci Jozicy?*

*I svaki put kad bi ulovio sebe u spremnosti na žrtvu, još dok se rađao u njemu taj inferiorni osjećaj laskave poniznosti javljala se i srdžba i odvratnost **prema** svemu tome, pa i prema sebi samome u svemu tome. (RM)*

*I za. každy razem, gdy tylko dostrzegł w sobie gotowość do poświęcenia, dopóki jeszcze rodziło się w nim to poniżające uczucie schlebiającej uniżoności, pojawiała się wściekłość i obrzydzenie **wobec** tego wszystkiego, również wobec siebie samego w tym wszystkim.*

Już o ponad połowę niższą frekwencję od najczęstszego przyimka *do* + G miał w badanym materiale *dla* + G (6), który traktowany jest jako przyimek pierwotny (Gawroński 1922,1) o podstawowym znaczeniu celu (Brodowska 1955, 53) niekiedy z odcieniem pożytku, przez co badacze wskazują na konkurowanie *dla* + G z celownikiem (Brodowska 1955, 32 i 52, Buttler 1976, 158-159, Topolińska 2010, 161).

*Mažda to i nije istina, ali S. M. **prema** njoj ipak neće biti osobito pažljiv. (IS)*
*Može to też nie jest prawda, ale i tak S.M. nie będzie **dla** niej przesadnie miły.*

Sudbino, ne budi okrutna prema ovom napršnjaku nezasoljenog mozga, za mnogo toga on nije kriv.(RM)

O, losie, nie bądź okrutny dla tego naparstka niesolonego mózgu, nie bardzo temu winien.

Pozostałe przyimki w tej grupie można zaliczyć do nielicznych. Są tu przyimki pierwotne oraz wtórne. Przyimek wtórny *względem* + G (2) jest skostniałą formą narzędnikową rzeczownika *względ* tj. ‘okoliczność, przyczyna, pobudka’, będąc „wykładnikiem relacji względnego odniesienia do siebie treści dwu wyrazów” (Milewska 2003b, 154). Uważany za synonimiczny do przyimka *wobec*, jednak występujący o połowę rzadziej (M. Lesz – Duk 1995, 16), po wielu przymiotnikach i niektórych czasownikach oboczny jest do *wobec* (Lesz-Duk 1993, 102).

Pierwotny przyimek *przed* + L (2) w podstawowym znaczeniu spacialnym lokatywnym, w użyciach nieprzestrzennych używany również w abstrakcyjnej domenie relacji społecznych, w której element lokalizowany jest osobowym agensem wykonującym jakieś działanie, zaś osobowy lokalizator jest świadkiem tych działań, mogącym wartościować działanie agensa (Przybylska 2002, 397-400). Z historycznojęzykowego punktu widzenia *przed* jest jednym z zamienników celownika o funkcji prezentacyjnej, obecnie tę funkcję przyimka *przed* zawłaszczają przyimki wtórne *wobec* i *względem* (Brodowska 1955, 42, 44).

Tylko jeden raz wystąpiły w materiale badawczym ekwiwalenty *w stosunku do* + G oraz *nad* + I. Przyimek wtórny, w *stosunku do* + G, według Milewskiej (2003b, 139-140) jest to wzmocniony wyrażaniem w *stosunku* wielofunkcyjny przyimek *do*. Ciąg jest wykładnikiem funkcji dotyczenia, wskazując na osobowego odbiorcę czynności, stanu lub skłonności, albo wykładnikiem funkcji porównania. Obecnie rozpatrywane znaczenie przyimka *prema* odnosi się do pierwszej z wymienianych funkcji. Lesz-Duk (1995, 15-16) traktuje wyrażenia w *stosunku do* + G jako synonim przyimka *wobec*, a jednocześnie zaznacza ich dużą frekwencję.

Przyimek pierwotny *nad* + I w podstawowym znaczeniu oznacza relacje przestrzenne lokatywne. Użycia abstrakcyjne zawierają interpretację czynności w aspekcie psychicznym, psychologicznym lub społecznym. Motywacją dla takiego użycia przyimka może być obraz osoby pochylającej się nad inną osobą, doznającej w tej sytuacji opisanych przez czasownik uczuć.

... reklo bi se da bi bilo više humano, i pravedno i milosrdno prema nama koji smo još relativno mladi ljudi... (SN)

...w gruncie rzeczy, jest humanitarne... a byłby to sprawiedliwy akt miłosierdzia nad nami, bo jesteśmy jeszcze względnie młodzi...

Drugie z wyróżnionych znaczeń przyimka *prema* + D, nazwane przez Antoniów warunkowo-sytuacyjną relacją porównywania, jest najsłabiej reprezentowane w zgromadzonym materiale, gdyż występujące jedynie trzy razy. W polskich przekładach zastępowane było jednym ekwiwalentem, przyimkiem *wobec* + G (3), który wystąpił także w poprzednim polu semantycznym – polu dopełnienia. W tym przypadku mamy do czynienia z funkcją porównania, tj. wskazywaniem na przedmiot porównania lub względne odniesienia (Milewska 2003b, 117-118). Lesz-Duk (2011, 135) podkreśla książkowy charakter tej funkcji przyimka *wobec* oraz zaznacza brak ograniczeń co do rzeczowników z prawej strony przyimka.

Ali razlozi su ništavni prema krvnom prijateljstvu što nas sada vezuje. (RM)

Ale powody są nieważne wobec braterstwa krwi, które nas teraz wiąże.

Tek smo sada otkrili koliko je naš svijet sićušan prema vašem. (ZF)

Dopiero teraz odkryliśmy, jaki nasz świat jest malutki wobec waszego.

Ostatnie z pól semantycznych to pole podstawy/kryterium, które charakteryzuje się największą liczbą ekwiwalentów – jest ich aż dziesięć: *zgodnie z* + I (12), *według* + G (6), *zależnie od* + G (4), *wedle* + G (3), *na podstawie* + G (2), *stosownie do* + G (2), *na* + A (2), *po* + L (2), *na* + L (1), *w imię* + G (1). Zdecydowanie najczęstszym ekwiwalentem był przyimek wtórny *zgodnie z* + I, a następny co do frekwencji, *według* + G, wystąpił o połowę rzadziej. Największą grupę stanowiły odpowiedniki nieliczne.

Przyimek wtórny *zgodnie z* + I (12) Milewska (2003b, 166) określa jako wykładnik odpowiedniości, stosowności oznaczający zgodność z wzorcem (2003a, 146). Lesz-Duk (2011) zalicza ten przyimek do przyimków względu, o znaczeniu „odpowiednio do czegoś, według czegoś”, nadmieniając, że występuje wyłącznie z rzeczownikami abstrakcyjnymi.

David je sinteza atributa koji su prema nešto opreznijim konvencijama od kamena napravili „čovjeka». (RM)

I Dawid jest syntezą atrybutów, które zgodnie z trochę bardziej ostrożnymi konwencjami z kamienia zrobiłyby „człowieka”.

Według tej samej badaczki взгляд, odniesienie oznaczają także przyimki wtórne *według* + G (6) oraz *wedle* + G (3). Milewska (2003b, 108) do znaczenia odpowiedniości, stosowności dodaje też modalność. Użycie tego przyimka z rzeczownikami poprzyimkowym osobowym lub nieosobowym różnicuje znaczenie przyimka, oznaczając w pierwszym przypadku wyrażanie przez kogoś własnego zdania.

Przyimek *zależnie od* + G (4) rejestrowany jest przez Milewską (2003b, 157) jako wykładnik funkcji warunkowej z odcieniem stosowności.

*Ovaj žig predstavlja mitskog guštera koji **prema** predaji živi u vatri.* (FZ)

*Ten wzór przedstawia mityczną jaszczurkę, która **według** legendy żyje w ogniu.*

*Sve **prema** sposobnostima.* (RM)

*Wszystko **zależnie od** zdolności.*

Rzadkie ekwiwalenty w semantycznym polu podstawy/kryterium należą do grupy przyimków wtórnych i pierwotnych. Wtórny przyimek *na podstawie* + G (2) zaliczany jest do przyimków przyczynowych właściwych, oznaczających przyczynę prawną lub źródło wiedzy (Milewska 2003a, 131-132), z kolei w *imię* + G do przyimków przyczynowych właściwych z odcieniem celowym, ze wskazaniem motywu sankcjonowanego społeczną aprobatą (Milewska 2003a, 133; 2003b, 113). Lesz-Duk (2011: 107) określa to jako relację przeznaczenia „dla dobra kogoś lub czegoś”, zaliczając jednocześnie przyimek w *imię* + G do przyimków akcesoryjnych. Trzeci, rzadki przyimek wtórny w tej grupie to *stosownie do* + G (2), określane przez Milewską jako ciąg dążący do uprzyimkowania, nie został scharakteryzowany przez autorkę, można jednak uznać, że podobnie jak *zgodnie z* + I wyraża odpowiedniość.

*... predmet kontesa Madona Markantunova zahtjev za povrat u trajni posed i sve ostale stvari kako ide, i onda sam naveo u dispozitivu, **prema** živućim svjedocima, katastru, ecetera, ecetera...* (SN)

*... sprawa kontesy Madony Markantunowej o zwrot w wieczyste posiadanie, i dalej wszystko, jak idzie, a potem **na podstawie** katastru, zeznań żyjących świadków et-cetera, etcetera...*

*... i to sve predajemo u ruke monsinjora rimskog guvernera ili njegova ovdje prisutnog zamjenika, da s tim raspolaže i postupi **prema** zakonima...* (SN)

...wszystko to oddajemy w ręce monsiniora namiestnika rzymskiego (...) aby rozporządził tym w imię prawa...

*Jer mi smo navikli gledati stvari ukroćene oblicima, upregnute u naše ograničene potrebe, izrezane u zalogaje **prema** našem apetitu.* (RM)

*Ponieważ przywykliśmy oglądać rzeczy poskromione, wprzęgnięte w nasze ograniczone potrzeby, pocięte na kęsy **stosownie do** naszego apetytu.*

Nieliczne okazały się w tej grupie przymyki pierwotne. Ich podstawowe znaczenie jest przestrzenne, cechują się przy tym wielością użyc. W badanych zdaniach są to użycia metaforyczne. Przymiek *po* + L (2), w swoim podstawowym znaczeniu oznacza sytuację, gdy obiekt lokalizowany znajduje się w wielu różnych miejscach (przemieszcza się), regionach związanych z lokalizatorem (Przybylska 2002, 460). Użycie widoczne w badanych zdaniach opiera się na relacji przestrzennej przeniesionej do domeny abstrakcyjnej, w której element lokalizowany konceptualizowany jest jako pozostawiający podczas pokonywania trasy ślady w miejscach lokalizatora, na podstawie których można wnioskować o naturze lokalizatora, jego zachowaniu w czasie drogi (Przybylska 2002, 480).

***Prema** tragovima u psećem mozgu ona je približno izračunala kada je Hijacint napustio pseće tijelo.* (ZF)

***Po** śladach w psim mózgu w przybliżeniu obliczyła, kiedy Hiacynt opuścił psie ciało.*

*A zašto **prema** mahovini, zna li tko?* (RM)

*A dlaczego **po** mchu, kto wie?*

Przymiek *na* + A (2) w znaczeniu prototypowym oznacza ruch ukierunkowany z lokalizatorem jako górą, poziomą, nieosłoniętą powierzchnią (Przybylska 2002, 303). Jedno z abstrakcyjnych użyc, będące odpowiednikiem chorwackiego *prema*, zostało określone przez Przybylską (2002, 335) jako uzasadnienie akcji, w którym metaforycznie lokalizator jest nazwą przejawu woli stanowiącej uzasadnienie, podstawę lub przyczynę działania. Z kolei drugie występujące użycie nazwane jest pomiarem wielkości stopnia natężenia czegoś.

*Znade zakone poluge i vage i hodaj, skoči, trči, lezi, sjedni; zna što na poledici zna-
ći «mogli bismo pasti», što znači «moj naklon» i udarac nogom (desnom ili lije-
vom, **prema** želji)... (RM)*

*Zna prava, dźwignie i wagi, i kroczy, skacze, biega, wstaje, kładzie się, siada; wie,
co znaczy na ślizgawicy „można upaść”, co znaczy „moje schylenie» i uderzenie
nogą (prawą lub lewą, **na** życzenie)...*

Ostatni przyimek to *na* + L (1). W znaczeniu podstawowym lokalizator to fizyczna podpora podtrzymująca obiekt. W użyciach przenośnych zamiast fizycznej podpory chodzi o wskazanie podpory lub podstawy metaforycznej dla wypowiedzianych twierdzeń lub opisów różnych stanów rzeczy.

*Čovjek mora izgledati **prema** svojim godinama.
Człowiek musi wyglądać **na** swoje lata.*

*O tome su napisane mnoge knjige, studije, pjesme, snimljeni filmovi, dokumentar-
ni filmovi, ja sam luda za njima, i filmovi **prema** istinitoj priči iz života.
Napisano o tym wiele książek, rozpraw, pieśni, nakręcono wiele filmów dokumen-
talnych, szaleję za nimi, i filmów opartych **na** historiach z życia wziętych.*

Powyższe badania ukazują, jak liczny jest inwentarz polskich ekwiwalentów abstrakcyjnych użyć chorwackiego przyimka *prema*, najliczniej zaś reprezentowane jest pole semantyczne podstawy/kryterium, oferując aż dziesięć odpowiedników. Pokazuje to, jak bogaty w środki relacyjne jest język polski. Tylko jeden przyimek, *wobec* + G, obsługuje dwa pola znaczeniowe przyimka *prema*: pole dopełnienia dalszego/odbiorcy uczuć oraz porównania. Z jednej strony świadczy to o przenikaniu się relacji odnoszenia i porównania, ale jednocześnie wskazuje na wyspecjalizowanie innych jednostek, szczególnie przyimków wtórnych. To właśnie one są w grupie najczęściej występujących. W porównaniu z przyimkami pierwotnymi wyrażają najczęściej jeden typ relacji, niekiedy jednak mogą się różnić między sobą niuanssem znaczeniowym, albo otoczeniem, w jakim występują, jak to miało miejsce z przyimkiem *według* + G, który z prawostronnym rzeczownikiem osobowym oznaczał wyrażanie swojego zdania, zaś z nieosobowym, głównie abstrakcyjnym, znaczenie odpowiedniości. Synonimiczność można zaobserwować dokonując

podmiany przyminka w zdaniu, co dotyczy również sytuacji gdy wyrażenie przyminkowe uzależnione jest od wyrazu nadrzędnego, np.:

*Była pani straszliwie niesprawiedliwa **wobec** mnie.*

*Była pani straszliwie niesprawiedliwa **dla** mnie.*

*Była pani straszliwie niesprawiedliwa **względem** mnie.*

*Była pani straszliwie niesprawiedliwa **w stosunku do** mnie.*

*... odwoływanie się do wojny to zwykły polityczny fortel w kilku różnych wersjach, zmieniających się **zgodnie z** lokalnym zapotrzebowaniem...*

*... odwoływanie się do wojny to zwykły polityczny fortel w kilku różnych wersjach, zmieniających się **według/wedle** lokalnego zapotrzebowania...*

*... odwoływanie się do wojny to zwykły polityczny fortel w kilku różnych wersjach, zmieniających się **stosownie do** lokalnego zapotrzebowania...*

*... odwoływanie się do wojny to zwykły polityczny fortel w kilku różnych wersjach, zmieniających się **zależnie od** lokalnego zapotrzebowania...*

W semantycznym polu nazwanym przez Antonic polem podstawy/kryterium możliwości podstawienia przymków wydają się być mniejsze, co pokazuje na większe zróżnicowanie niuansów relacji oraz pewne ograniczenia związane z otoczeniem przyminka związane np. z uzusem, stylem, nacechowaniem.

*...wszystko to oddajemy w ręce monsiniora namiestnika rzymskiego (...) aby rozporządził tym **w imię** prawa...*

*...wszystko to oddajemy w ręce monsiniora namiestnika rzymskiego (...) aby rozporządził tym **zgodnie z** prawem...*

Podstawienie przyminka wtórnego w miejsce pierwotnego często nie jest możliwe, a w przypadku, gdy można go dokonać, często wpływa to na styl. Mniejsza niż w przypadku przymków wtórnych wymiennosc z innymi przymkami może być związana z pewnymi ustalonymi połączeniami wyrazowymi w przypadku wyrażania przymkowego jako składnika fakultatywnego. W polu dopełnienia mowa jest o rekcji, w której przymek traktowany jest jako część nadrzędnej jednostki leksykalnej.

*A dlaczego **po** mchu, kto wie?*

*A dlaczego **na podstawie** mchu, kto wie?*

Trudno z kolei wyciągnąć wiarygodny wniosek z występowania tylko jednego ekwiwalentu w polu semantycznym porównania. Użycia te były tak nieliczne, że pełniejszy obraz ekwiwalencji wymagałby znacznie większej próby tekstów.

Przymyki pierwotne, za wyjątkiem *do + G*, przeważnie miały w badanym materiale niską frekwencję. Ich użycia były skomplikowanymi metaforycznymi rozwinięciami relacji przestrzennych, lokatywnych oraz adlatywnych i pomimo że w badanych kontekstach były zrozumiałe i jednoznaczne, w opisywaniu sytuacji abstrakcyjnych tłumacze częściej wybierali przymyki wtórne. Przewaga tych drugich może świadczyć o rosnącej potrzebie stosowania precyzyjnych jednostek relacyjnych, wyrażających bardziej zaawansowane operacje myślowe.

Na koniec uwagę zwrócimy na przyminek *do + G* charakteryzujący się największą frekwencją w badanym materiale, oznaczający relację odniesienia. Jego wysoką frekwencję można wytłumaczyć po pierwsze jego bardzo dużą częstością w języku polskim, a po drugie podobieństwem znaczenia podstawowego z chorwackim przymikiem *prema*, co może prowadzić do metaforycznego rozwinięcia podobnych typów relacji.

Przeprowadzone badanie z uwagi na ograniczony korpus tekstów i ich rodzaj jedynie w przybliżeniu może oddać relacje ekwiwalencji pomiędzy analizowanymi jednostkami dwu języków. Dobory dokonywane przez tłumaczy mogą być uwarunkowane tematem czy stylistyką tekstu i nie zawsze są przykładem wzorcowej polszczyzny. Dają jednak wgląd w wielość możliwości, jakim dysponuje język tłumaczenia, ukazując bogaty lub ubogi system wyrażania poszczególnych znaczeń przyminka. Wyniki badań można wykorzystać w glottodydaktyce oraz w leksykografii dwujęzycznej. Z całą pewnością zagadnieniu należałoby poświęcić więcej uwagi, sięgając po zróżnicowany gatunkowo korpus.

Teksty źródłowe

FZ – Ferić, Zoran. 1996. *Mišolovka Walta Disneya*. Zagreb: NakladaMD – tłum. Gordana Đurđev, Marta Korpanty, Anna Krukowska. *Pułapka na myszy Walta Disneya*. Sejny: Fundacja Pogranicze.

IS – Sajko, Ivana. 2011. *Rio Bar*, Beograd: Stubovi kulture – tłum. Dorota Jovanka Ćirlić, 2011, *Rio Bar*, Warszawa: W.A.B.

RM – Marinković, Ranko. 1996. *Kiklop*, Zagreb: Lukom – tłum. Krystyna Bąk, 1981, *Cyklop*, Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.

- SN – Novak, Slobodan. 1968. *Mirisi, zlato i tamjan*, Zagreb: Matica hrvatska – tłum. Danuta Ćirlić-Straszyńska, 1971, *Mirra, kadziło i złoto*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- VR – Rudan, Vedrana. 2004. *Uho, grlo, nož*, Beograd: Rende – tłum. Grzegorz Brzozowicz, Janusz Granat, Władysław Szablewski, 2004, *Ucho, gardło, nóż*, Warszawa: Drzewo Babel.
- ZF – Furtinger, Zvonimir. 1978. *Trebam tvoje tijelo*, W YU Sirius *Prva zbirka jugoslaven-skog sf-a*, pod redakcją Borivoja Jurkovicia, Zagreb: Vjesnik – tłum. Elżbieta Kwaśniewska, 1986, *Potrzebne mi twoje ciało*, Warszawa: Iskry.

Bibliografia

- Antonić, Ivana. 2011. *Sintaksa i semantika predloga prema*. „Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku” 2: 161 – 178.
- Brodowska, Maria. 1955. *Historyczne procesy przekształceń polskiego celownika w formy przyimkowe*. „Studia z filologii polskiej i słowiańskiej 1: 9 – 58.
- Buttler, Danuta. 1976. *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gawroński, Andrzej. 1922. *O przyimku dla w dzisiejszej polszczyźnie*. „Język Polski” VII, z. 1 – 2: 1 – 12.
- Lesz-Duk Maria. 1995. *O pewnych fakultatywnych wariantach syntaktycznych we współczesnej polszczyźnie*. „Poradnik Językowy” 5-6: 12-21.
- Lesz-Duk, Maria. 2011. *Przyimki wtórne w języku polskim. Stan współczesny i ewolucja*. Częstochowa: Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza.
- Lesz-Duk Maria. 1993. *Wtórne przyimki lokatywne w języku polskim*. „Poradnik Językowy” 7: 402-414.
- Milewska, Beata. 2003a. *Przyimki wtórne we współczesnej polszczyźnie*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Milewska, Beata. 2003b. *Słownik polskich przyimków wtórnych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Palić, Ismail. 2010. *Dativ u bosanskom jeziku*. Sarajevo: Bookline.
- Przybylska, Renata. 2002. *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: TAIWPN Universitas.

- Rišner, Vlasta. 2009. *Prijedlog „prema” između dativa i lokativa*, W *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, pod redakcją Lady Baduriny, Ivo Pranjkovicia, Josipa Silicia, Zagreb: Disput.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial concepts in Slavic. A cognitive linguistic study of prepositions and cases*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Zgólkowa, Halina. 1978. *Zasób i częstość występowania przyimków we współczesnej polszczyźnie*, W *Z zagadnień współczesnego języka polskiego* pod redakcją Mieczysława Szymczaka, 243-249. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Topolińska, Zuzanna. 2010. *DLA – semantyka i składnia*. „Linguistica Copernicana” 1(3): 153-163.

Foreign Language Teaching

Metodyka Nauczania

Developing Content-area Literacy in Teaching Culture: Understanding the Discourse of University Prospectuses

Izabela Dąbrowska

John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska

Abstract

The purpose of the paper is to introduce a commonly used approach to language analysis in the social context, namely Critical Discourse Analysis, more specifically, James Paul Gee's strand, which incorporates both a theory of language-in-use and a method of research. The paper considers the theoretical and conceptual underpinnings of the approach and looks at the practical ways in which this model can be applied to cultural texts in the educational environment. To illustrate the applicability of the approach, some excerpts from university prospectuses are presented to show how they reflect the latest reforms in Higher Education in Britain. Their analyses indicate that a cross-curricular approach to teaching culture, i.e. one that combines traditional textual work with linguistic analysis, may lead to a greater cultural awareness. The study results from the surge in popularity of hybrid methodologies in teaching that call for providing instruction that goes beyond subject and content learning.

Keywords: literacy, discourse, understanding culture, hybrid methodology

Abstrakt

Celem pracy jest przedstawienie jednej z częściej stosowanych metod analizy języka w kontekście społecznym, tj. krytycznej analizy dyskursu, a dokładniej, podejścia Jamesa Paula Gee, które zawiera zarówno teorię języka jak i sposobu badania jego użycia. Praca rozważa podstawy teoretyczne i konceptualne podejścia i omawia praktyczne sposoby, w jaki model ten może być stosowany w środowisku edukacyjnym. Aby zilustrować przydatność podejścia, artykuł omawia fragmenty prospektów uniwersyteckich i pokazuje, w jaki sposób analiza dyskursu może odzwierciedlić ostatnie reformy w szkolnictwie wyższym w Wielkiej Brytanii. Ukazuje zatem, iż ponadprzedmiotowe podejście w nauczaniu kultury, tj. takie, które łączy tradycyjną pracę nad treścią z analizą językową, może prowadzić do większej świadomości kulturowej. Praca wynika z wzrostu zainteresowania metodami hybrydowymi w nauczaniu, które popularyzują wykraczanie poza temat i treść nauczania.

Słowa kluczowe: rozumienie tekstu, dyskurs, zrozumienie kultury, innowacje w nauczaniu

1. New literacies

Learning and teaching are no longer seen as passive processes of accumulating and presenting given knowledge. To function successfully in the present day world of multi-modal texts – web surfing, channel surfing or network communication – people need to develop special literacies to move across different fields freely. They need to adapt to reality by being able to actively use and construct knowledge based on their educational experience as well as their own attempts to comprehend the world. They require a new methodology, or rather a varied methodology of teaching and learning in any disciplinary field, that may broaden their knowledge, enhance skills and boost self-confidence. Different types of texts, e.g. newspapers, advertisements, slogans or postings call for different types of background experience and skills to become meaningful (Wallace 2003, 8).

The search for new perspectives on literacy began in the 1990s in order to question the traditional, largely psychological or cognitive approach to literacy (Gee 1990, 42-43).

Soon, the New Literacy Studies initiative was launched that wished to set new trends. The name itself became a collective term that included work from varied perspectives, i.e. social, interactional, political, institutional or cultural, to mention just a few (Lankshear and Knobel 2007, 2). What was central to “new literacies” was not the ability to use technology or reading and communicating online. It was rather to investigate how literary practises could mobilize different kinds of values, priorities or sensibilities to those that people were familiar with (*ibid.*, 7). New technologies may afford new ways of text transfer or creation but what really matters is how these practices enact new identities and mindsets. These, in Lewis’s understanding, are connected with comprehending and experiencing “identities, patterns, and the ways of being in the world” (2007, 230). They might involve collaboration, experiencing authority or sociality rather than merely being involved in acts of reading or writing.

There are several potentially available approaches for researching new literacies. Among them is the sociocultural perspective; one that stresses that dealing with texts can only be done properly in the social, cultural, economic or political contexts of which they are a part (Lankshear and Knobel 2007, 2). The same view is supported by Wallace, who stresses that new literacies need to be social. Participating in any type of literary act unfolds in a social context, which allows readers and writers to enact their roles as members of communities they represent. In this way, they become part of the interactive process which posits “a shifting and dynamic relationship between text producers, text receivers and the text itself” (2003, 9).

Without question teaching and learning are social processes. In this vein, any orientated, critical reading of texts needs to be culturally specific. The goal is to provide students not only with some content disciplinary knowledge, e.g. British culture, but also promote insights into assumptions and practices that go along with these field texts (Wallace 2003, 47-8). This view is accepted by Lankshear and Knobel (2007, 2), who claim that sharing different perspectives enables the identification of common ground. Further, it acknowledges readings taken from different cultural perspectives. Dealing with particular texts in particular ways presupposes immersion in sociocultural practices, where participants not only read texts of some type or talk about them but “they hold certain attitudes and values and socially interact over them” (Gee, Hull and Lankshear 1996, 3). The sociocultural approach, then, perceives one’s educational process, be it reading, writing or speaking, as an integral element of social activity.

2. Gee's understanding of literacy

One of the most popular sociocultural approaches to the understanding of “new” literacy studies was fostered by Gee in 1990 in his *Social Linguistics and Literacies. Ideology and Discourse* (1990, 2008), supplemented and extended in *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method* (2005, 2011). His work seems to have met the demand of educationalists and researchers, who have turned to critical text analyses to make sense of the ways in which people construct meanings (Rogers et al., 2005, 366). What Gee offers has appealed to those wishing to understand the implications of different language usage; indeed, most of his works are written in a highly accessible style and provide practical examples. It is only his newest publication, i.e. *How to do Discourse Analysis: A Toolkit* (2011, 2014), that is meant for those who have already followed his methodology but need more detailed tools to analyse such complex issues as video games and their intonation, or multimodal texts (Gee 2014, 4-5).

What lies at the heart of Gee's theory is a mutual relationship between context and meaning. Language, be it words, literacy or text, gives meaning to contexts and contexts give meaning to language (Lankshear and Knobel 2007, 2). In a similar vein, Gee defines literacy in relation to Discourses, understood as socially recognized ways of using language. These may comprise reading, writing, speaking, listening, supplemented with gestures or semiotics such as sounds, graphics or images. Discourses are thus ways of thinking, believing, feeling or valuing. Such an approach to Discourse is of prime importance in any cultural or social context as it may allow the one who uses language properly to be identified with a particular group (Gee 2008, 156). As the author admits, the theory is meant for students or researchers in other areas who are interested in language, culture or institutions, as it may introduce them to one form of discourse analysis and advance their understanding of how language works in society “to create worlds, institutions and human relationships” (2011, 12).

Understood in such a way, language is just one dimension of Discourse. Gee (2011, 34) uses the term “discourse” (with a small “d”) to refer to those linguistic elements, i.e. language bits, that are conventionally employed to relate to specific uses of language or stretches of language. Discourses with a capital “D” are socially acceptable situations in which the language used corresponds to proper ways of thinking or acting in the right place and time. Proper usage may help identify oneself as a member of a socially meaningful group or social network. Thus, only when language bits are used to express particular ways of thinking, believing or valuing do they, according to Gee, constitute social

and cultural models – “D”iscourses, which together are constitutive and work to construct, maintain and transform social intersections (Rogers et al., 370).

The main tenets of Gee’s theory (2011, 17-19) are that language lets us accomplish actions as it serves many functions. By using language, people may accomplish seven things in reality. The way they use language marks **significance**, i.e. the participants’ attitudes or feelings towards the events. What is said has its **implications**. It signals who the doer is or who has any control. The way things are communicated enacts **identity**. Further, language is used to build social **relationship** or to convey certain **perspectives**. The way things are presented stresses their **connections**. Finally, language use shows its **sign system and knowledge**. All of these aspects are integrally linked to one another. They are based on the language-in-use data that is employed in particular contexts to allow the formulating of hypotheses, and the guiding of any analysis further, in order to point to phenomena entrenched in the real world.

Doing any Discourse analysis is thus a constant move from context to language and from language to context, as the term itself (from Latin *discursus* – ‘to run to and fro’) indicates. Also, work on language samples involves moving back and forth between what reflects and constructs the sociocultural world. Seen in this way, language cannot be perceived as neutral, because it is caught up in economic, social or cultural formations (Rogers et al., 2005, 369). For Gee, language means and does. When a piece of language is studied one can always ask themselves what they can learn about the context in which the language is used and how that context is constructed by the speaker or writer (2011, 20). In a similar vein, literacy practices are defined by Street. They are socially evolved activities, “particular ways of thinking about and doing reading and writing in cultural contexts” (2001, 11).

The key to Discourses is a recognition that involves identifying a person as a particular type of **who** (identify) in a particular **what** (activity). This means putting language, interactions, values, beliefs, objects and tools together in such a way that one understands someone else’s discursive practice (Gee 2011, 35). Further, because Discourses are always embedded in a medley of social worlds, like institutions, they are often accompanied by various “props” like symbols, objects, clothes, etc. As Gee (2011, 35) stresses, they are in sync. This “in sync-ness” informs who and what the person is (Lankshear and Knobel 2007, 6). However, Gee’s intention is not to describe data, so that one can admire intricacy of language. Similarly to language use, his method can enable doing things. It can arouse one’s interest in how language functions the way it does when it is put in action. This might be illuminating and provide evidence which shows that “language has

meaning only in and through social practices” (Gee 2011, 12). Further, it can contribute to one’s knowledge in terms of understanding important issues in those areas that motivate people as global citizens.

The tools that help analyse how language works in building tasks in specific instances are relevant as they show how people construct identities and practices and recognise what these are built around. Gee’s tools include **social languages** – styles, varieties, or vernacular language and the ways they are used and mixed. Together with the other ‘stuff,’ i.e. symbols, graffiti, colours, etc., they become **Discourses**. Consequently, Discourse combines and integrates language, actions, ways of thinking, believing and valuing in the way that it uses symbols, objects or tools that are socially recognisable. He also distinguishes **Conversations**, which are seen as societal debates on issues like terrorism or global warming that go on all around us. In other words, Conversations allude to all the themes or motifs that have been the focus of much talk or writing. Such societal discussions also influence the way people understand any new text they hear or read as it impinges on some others. Finally, debates lead to the notion of **Intertextuality**, i.e. a sort of reference to the already encountered words that allude to other texts or types of texts (Gee 2011, 28-29). As Wallace (2003, 41) underlines, well analysed texts may become intertextual points of reference for wider cultural observations.

Summing up, it may be said that a Discourse refer to some characteristic of saying, doing and / or being. People use its resources to project themselves as the kinds of persons they wish to be taken for. Through language, they project different identities in different situations, i.e. formal meetings or family reunions. The utterances have their meanings as they communicate **who** (a socially situated identity) and **what** (a situated practice). Also, institutions author and issue utterances through their “anonymous” texts and products which they circulate. As “who” and “what” are not really separable, utterances communicate an integrated **who-doing-what** (Gee 2011, 30). Such an understanding of Discourse situates any text within a broad perspective that integrates language, society and culture.

3. Gee’s methodology in education

Gee’s (2005, 2011) approach has become particularly important for educational researchers. His distinction between little “d” and big “D” Discourses offers a convenient approach to any text. Besides, his theory is inherently “critical” in the sense that it

involves potential social goods and their distribution, which do not need to be physical objects or artefacts. These are practices that impact and inform about hierarchies of power or one's reputation and status. Also a University Discourse can be perceived as a medley of certain language bits that are particular to academia, which are further associated with the values projected by a particular university (Rogers et al., 370). Each set of such language bits is tied to "some embodied action in the material and social world" (Gee 2013, 136). Besides, what is specific about Gee's approach is that the set of research tools and concepts that he uses to discuss his theory are not only his. He draws on a number of theoretical accomplishments as different DA approaches very often reach similar conclusions though they use different tools and terminologies connected to different micro-communities of researchers (Gee 2011, 10). Further, his perspective offers both a theory about the nature of language-in-use and a method of research. The domain to research is language-in-use, which is about saying-doing-being, and which gains its meaning from the practice of which it is an integral part and which it enacts (Gee 2011, 11).

Gee's approach is accessible at any level of instruction as the linguist distinguishes two aspects of grammar. The first denotes traditional sets of units: nouns verbs, phrases, and clauses. The other refers to grammatical units used to create patterns which signal characteristic *whos-doing-whats*. These patterns are collocational because they signal how various grammatical devices collocate among different units, which in turn collocate with non-language stuff to constitute conventional Discourses (2011, 50). This way, those involved in an analysis may start from small language bits, go through conventional grammar patterns and end with non-language stuff like symbols, colours or textual layouts. They may get access to the so called "hidden grammar," which is the ultimate goal of critical reading (Wallace 2003, 38).

The depth of one's analysis may vary, depending on the prior knowledge and experience. In this respect, foreign learners of English have advantage over native speakers as they already possess some explicit knowledge about the language they learn. Furthermore, they have a way of talking about it, i.e. metalanguage. They are used to talking about texts in terms of pronouns, subjects, and objects that can further construct propositional phrases to make ideological assumptions. They can readily accept Wallace's instruction in Hallidayan's terms – discourse's field, tenor or mode – or Gee's, which include intertextuality, situated worlds, etc. (Wallace 2003, 33). This way, teaching and learning particular kinds of awareness of literacy practices can be used both within schools and in real life. The aim of critical pedagogy is to make students aware of the existence of different forms of language in different settings and the implications

of such choices in certain circumstances. In this sense, as the author admits, Gee's tools and methods might be a good choice in conducting a course on reading literacy as it leads "beyond the specific and local" (Wallace 2003, 47).

In Gee's *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* (2011, 51), one may encounter analyses of language excerpts done by means of traditional grammatical units, i.e. pronouns, modal verbs or in terms of the passive-non-passive voice, as well as academic grammar terms such as deverbal nouns, complex predicates, or assertive modifiers. In this way, Gee shows that the work on a text can be done at any level of instruction. What is important for him is that no single grammatical feature marks social language. They come in bundles that form distinctive configurations. Such units cannot be learnt outside distinctive social practices as they are part of their very "voice." To understand the "voice" of the text, one must learn to recognise its social context. This implies immersion in situated practices if they are to be understood properly.

As Wallace (2003, 43) indicates, teachers might begin with situated practices, raising students' awareness of literary events and artefacts. Then, they could move on to more explicit instructions on analysing specific language with its built-in critical perspectives. By drawing hypotheses from these small bits of writing data based on mutual considerations of context and language in use, students may turn to additional data to guide them further. In the process their confidence may rise if they encounter other examples that appear to illustrate their hypotheses. This way students may see that their hypotheses are entrenched in real problems, institutional conflicts or changes and indicate some real social and political issues (Gee 2011: 25-26). In Rogers' view (2004, 3-8), by doing such analyses, students are involved, for example, in being critical, which she sees as questioning and not taking for granted everything that language presupposes; being reflexive, i.e. considering how one's positionality impacts one's interpretation of things; or being comparative; that is paying attention to texts' similarities, differences and the implications which these may have.

4. Understanding culture through critical analyses

The developments in the British Higher Educational system in the last few decades can also be analysed in terms of Gee's conceptual framework – as actions enacted by policies of the subsequent governments. As language does things and builds the world, the subsequent bills and regulations may be perceived as actions that transformed the system.

Formerly, public universities were non-profit organisations. They were known for their quality of education based on the results of their graduates and their performance in the careers they embarked upon. The reputation was the sole image of universities and their promotional value. Each was identified by the logo and name as other promotional elements were not needed.

To understand the present condition and policies of UK Higher Education, as well as the way the sector functions, one has to go back to the reforms put forward by the Thatcher government in the eighties, which already in the 1979 manifesto pledged to reduce “waste, bureaucracy and over-government” (Finlayson and Hayward, 4). What followed was a direct consequence of the way British universities started to operate. The former system of collegiality, with administrative positions assigned on a solidarity basis, was promptly abolished. Further radical changes took place after 1997, under Labour and then the Conservatives, when the Thatcherite concepts of “value for money” and “efficiency” were supplanted by a more radical understanding of how the University was supposed to function. Economic “dynamism” became the key word of all successive reforms and documents. Policies and reviews indicated the goals that university education was supposed to pursue, among which increased revenues and improved economic efficiency stood out (Finlayson and Hayward, 13). Finally, in accepting Lord Browne’s review of 2010, Cameron’s coalition government finished the process of the sector’s privatisation, with further recommendations of opening it to privately-owned corporations (Hall, 5). Thus, it may be said that all governments in power since the 1980s have in their policies enacted new institutional solutions with their new procedures, public roles and services.

The corporatization of public universities in Britain resulted in the appearance of a different sort of language that was visible in their promotional materials, which Fairclough referred to as “the marketization of public discourse” (1993, 133). Its introduction seemed necessary as public universities started to be treated as any other institutions which were supposed to actively promote their developments and services. Their discourse, as Wernick, underlines, became a vehicle for “selling’ goods, services, organisations, ideas or people” (1991, 181). It aimed at attracting students and managing increasing global competition. Consequently, academic institutions started to issue their prospectuses, which together other newly generated materials: brochures, leaflets or flyers, have become a “genre of consumer advertising” (Fairclough 1993, 146).

Beside information on programmes, academic prospectuses include such elements as mottos, slogans, mission statements, profiles of the institution, information

on facilities, prospective careers, accessible grants as well as entry requirements and contacts. By mixing features of different types of texts, which is referred to as hybridity, academic promotional materials have become a part of the wider intertextuality process (Branston 2006, 55). Being under pressure, universities started to operate like businesses, competing to sell their products to customers. It became evident in their language, which Fairclough described as the neo-liberal discourse of economic change that demanded “adjustments” and “reforms” to enhance “efficiency and adaptability” (2003, 100-101). Accordingly, university brochures, prospectuses or fliers could be seen as persuasive disseminators of cultural values. The traditional image of public universities, independent of political and, to a large extent societal influence, has largely disappeared.

Thus, while studying the issue of British Higher Education, one may consider the governmental reforms, data and statistics that show the effects of changes introduced in the system in order to understand how it has been modified in time. On the other hand, one may try to assess texts connected with academia to practically assess the implications of the reforms, the significance of particular institutions or the identities and perspectives they enact and convey. Such an approach to understanding culture may point to real phenomena entrenched in the real world. For the purpose of the arguments presented in the article, two prospectuses were chosen: *Courses 2016* from the University of Oxford, the most prestigious academic institution in Britain; and *Undergraduate Prospectus 2016. Celebrating Our Diamond Jubilee*, issued by the University of Exeter, a leading educational provider established in 1955. Out of each, the first two pages and the Archaeology course offers were selected for analysis. This choice was determined by this particular course being one of the traditional ones offered at any university, which would in a way guarantee that the texts are not saturated with the most popular marketing notions that are characteristic of the new departments and their offers, as might be the case with Media Studies, Business and Management or Clean Energy.

4. 1 An analysis of the Oxford University prospectus

At first sight both texts appear to include similar features and share many discursive practices but the ratio of particular choices, the layout of the provided information and consequently the form/meaning differ to a great extent. The *Courses 2016* prospectus from the University of Oxford places a short paragraph on its cover that seems striking due to its content and register. The passage refers to a wide choice of Oxford courses but

its primary function seems to be expressive, where the addressee, its prospective student, is constructed as an object of affection. It is visible in the personalised style of the offer, i.e. “we” the university, and “you” the addressee, which is more typical of promotional advertising than educational register. Further, the use of colloquial expressions “exactly what you want,” “lots of” or “make sure” seems to reinforce the appeal to any potential reader. It is the more sophisticated phrases such as “explore the entire breadth of subjects” or “we recommend that” that put the reader back in the right perspective. Also, the following pages enumerating available courses and their categories accompanied by items – “essential”, “recommended,” “helpful” – seem to fulfil the requirements of discursive features of a professional education genre. No catchy phrases, mottos or self-promotional elements are visible.

The Oxford section devoted to the Archaeology and Anthropology course is more inter-discursively complex. It articulates a variety of genres and can thus be seen as a hybridised form. The two-page text, pages 16 and 17, starts with elements of a narrative which, through its reference to the past and tradition, project the university in an impersonal, distant and conservative voice. The first three paragraphs nominalise the name of the course, i.e. “Archaeology and anthropology together,” “The Oxford degree” or “Oxford’s Archaeology & Anthropology.” As Wallace notices, through such strongly schematised order with its headings, initial positions and opening lines, the text underlines the significance of the internal organisation of the institution. People are meant to be “receivers” of transitive verbs, whose agent – the university – enacts “action in which they participate” (2003, 41). Furthermore, such metonymic usage may be seen as a promotional element that stresses the authority of the institution and its course.

The element of personalisation, which is typical of promotional materials, is visible only in the section devoted to students’ prospects, which is located further down in the fourth paragraph. While, in discussing the opportunities available at the university and the research sites, the paragraph refers to the prospective student as “you.” Strong pre-suppositions concerning the student’s progress and employability are made in the form of declarative statements with the modal use of “will,” as in “you will explore how..,” “get to grips with...” or “learn why...” etc. Finally, the use of pronouns accentuates the phatic function, which constructs a close relationship between the student – “you” – and “our tutor.”

It is only at the end of the course’s text, visible at the side column accompanying page 16, where careers and additional information are discussed, that one can see more features of promotional and advertising genres. The items – “successful,” “you can get

a loan,” “career opportunities,” “opportunities in advertising, energy supply, media” as well as “available,” “see podcasts” or “find out more” – may indicate that Oxford University, the institution that should be seen as the one that can afford to resist the latest promotional trends, has not escaped the marketization process.

All the above textual and discursive features together with the University’s logo, a well-chosen visual, i.e. a photo of an archaeological site, and a careful layout of information, constitute what Gee assumes to be Discourse. This socially and culturally constructed language enacts a situated identity of Oxford University and does it in a way that is recognized as viable in the present day Britain. It presents a “figured world,” a simplified image that captures what is typical about the people and practices involved in that particular institution. Thus, the discussed excerpts inform about what, as Gee sees it, counts to be “appropriate” to present such a world (2011, 205).

4.2 An analysis of the Exeter University prospectus

The prospectus issued by the University of Exeter is apparently based on the same components and language features but their distribution differs considerably in terms of the order in which they are introduced and their ratios. Firstly, the cover of the document depicts the title which informs of the 50th anniversary of the institution. Next come other promotional elements under the heading “Why students put us first,” where the university enumerates places that it has won in some national contests on students’ satisfaction or quality of the prospectus. This part also informs about the high ratio of A’s among those who apply (85%) and the amount of money invested in the campuses.

What is most striking though is that the section on programmes and courses starts at page 54. It is preceded by a chapter on Student Life, which includes information on campuses in Exeter and Cornwall, as well as comments on sport, music, and wellbeing supplemented with passages on financial support and accommodation costs. These are typical promotional and advertising components characteristic of holiday sites or travel agents’ offers. Being foregrounded in the prospectus, they seem to present the university offer as a commodity. It is only in the second chapter entitled Programmes that departments present their courses in detail.

The Archaeology pages, 61 and 62, once again highlight the information visible in the cover about students’ satisfaction and prospects and add another important category: their 3rd place in the UK for “world-leading and internationally excellent research.” This section apparently serves its promotional functions as it dominates the page through its

size and colour. The text on the course is placed on the right side, in a smaller font. The first paragraph, like in the Oxford prospectus, starts with a metonymic usage of “Archaeology at Exeter,” which stresses the authority of both the institution and its course. However, in contrast to the former text, right in the second sentence, the prospective student is addressed by “you”, which is over-activated in that particular paragraph and the following ones. Further, personal pronouns “you” and “your” are visible side by side with “we” and “our,” which signals the presence of expressive and phatic functions of the text. As Clark et al. (2003, 37) stress, the direct mode of address is adopted to empower the less experienced audience to some action. Besides, such individualised address simulates a conversational and relaxed atmosphere, characteristic of popular media. A careful analysis however informs that the University claims authority over its applicants by putting “we” or “our” in the subject positions.

The informal style of the Exeter text is reinforced with jargon that is not necessarily academic. Side by side with vocabulary typical of any course description, one may encounter colloquialisms, i.e. “lots of contact with staff” and commodity jargon – “our teaching is delivered,” “we offer” or “a personal tutor is available.” Further, the adjectives used to describe the course itself: “exciting,” “vibrant,” “relaxing” or “friendly,” connote a good holiday offer rather than an institution where work is required. The passages referring to students’ assessment and responsibilities seem to go with this mood indicating a good time at the institution. It is achieved by backgrounding the information concerning duties. Instead, agentless passive structures inform that “some modules require assessed essays and projects,” or “the practical modules are examined by the preparation of written reports”. Furthermore, one sentence informing about the necessary requirements to progress to the second year states that the initial results “do not count towards your final degree classification,” which seems to suggest some leniency on candidates’ results in their first year.

As in the case of the Oxford prospectus, the Exeter text introduces numerous strong presuppositions concerning students’ future employability. The declarative sentences – “our programmes will develop your skills,” “you can boost your employability,” “it [our programme] gives a strong grounding for a wide range of careers” – appear to cast the potential candidates in the roles of employees. However, the whole text in the Exeter prospectus is much more casual and “consumer” friendly. As Fairclough remarked back in 1993, such strong promotional markers in academic discourse may raise ethical implications. If the language of academia is “colonized” by promotion, it may lead to pathological effects and, consequently, the problem of trust (1993, 142).

Furthermore, the extent to which the Exeter prospectus mixes jargon of educational environment and vocabulary of personal qualities and expectations is not the same. The latter one is far more interdiscursive in its character with higher numbers of features typical of promotional and advertising discourses. Its personalised style puts it closer to the travel agent's materials, where the selling aspect of the "commodity" is clearly visible. What is more, the whole prospectus includes a number of images presenting modern facilities, attractive surroundings and enthusiastic and happy young people. Thus, it may be inferred that the Discourse of Exeter University goes well with the realities of any provincial institution which has to fight harder for its intakes and incomes. Such a situated action, as Gee (2013, 137) calls it, reflects the status and opportunities of a particular institution. It shows what is typical of particular actors and actions in particular socio-cultural contexts.

In short, the textual content of both prospectuses seems to reflect the major changes in the academic world and requirements which accord with the way institutions function in this market sector. Their language renders them as more or less significant in the market; informs about the practices they engage in, i.e. attracting students; points to the way both universities build their identity; signals the relationship they have or attempt to have with their audiences (students); conveys academia's perspective on social goods, in this case opportunities to acquire skills and knowledge; helps to build relevant connections between seemingly disconnected things; and finally, indicates how language is used to make certain signs relevant or privileged to create, change or sustain its own usage.

Conclusions

It seems that following a cross-curricular approach to teaching culture can be employed at any instruction level in philological departments, be it culture classes or seminar courses. Pointing to textual features, i.e. its grammar, vocabulary and non-language, enables students to understand what the text really means. Highlighting linguistic features that account for marking texts fosters critical thinking as students observe how particular elements contribute to the presentation of particular issues or events. Furthermore, pointing to the meaning that is determined by multi-semiotic resources such as symbols and visual representation helps in understanding the present day contexts of diverse multimodal communication, which fosters developing future competences that can be transferred from context to context.

Works Cited

- Branston, Gill. 2006. "Understanding Genre." In *Analysing Media Texts*, edited by Marie Gillespie and Jason Toynbee, 43-78. Maidenhead: Open University Press.
- Clark, Vivienne et al. 2003. *Key Concepts and Skills for Media Studies*. London: Dodder & Stoughton.
- Courses. Oxford University website, accessed 20.02.2015. http://www.ox.ac.uk/sites/files/oxford/field/field_document/Courses_UGP_2016.pdf
- Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse and Text: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, Norman. 1993. "Critical Discourse Analysis and the marketization of Discourse: The Universities" *Discourse and Society*, 4/2: 133-168.
- Finlayson, James and Danny Hayward. 2012. "Education towards Heteronomy: A Critical Analysis of the Reform of UK Universities since 1978," accessed 20.03 2015, <https://libcom.org/files/Education%20towards%20Heteronomy.pdf>
- Gee, James P. 2011. *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London and New York: Routledge.
- Gee, James P. 2011, 2014. *How to do Discourse Analysis. A Toolkit*. London and New York: Routledge.
- Gee, James P. 2013. "Reading as Situated Language: A Sociocognitive Perspective." In *Theoretical Models and Processes of Reading*, edited by Donna E, Alvermann, Norman J. Unran and Robert B. Ruddell, 136-151. Newark: International Reading.
- Gee, James P. 1990/1996/2008. *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses*. London: Falmer.
- Gee, James, P., Glynda Hull and Colin Lankshear. 1996. *The New Work Order: Behind the Language of the New Capitalism*. Boulder: Westview Press.
- Hall, Martin. 2011. "The end of the British public university?" *International Journal of Law in the Built Environment* 3/1, 5-10. Accessed 20.06.2015, www.emeraldinsight.com/1756-1450.htm
- Lanshear, Colin and Michele Knobel. 2007. "Sampling 'the New' in New literacies." In *A New Literacies Sampler*, edited by Michele Knobel and Colin Lanshear, 1-24. New York: Peter Lang.
- Lewis, Cynthia. 2007. "New Literacies." In *A New Literacies Sampler*, edited by Michele Knobel and Colin Lanshear, 229-238. New York: Peter Lang.

- Rogers, Rebecca. 2004. "An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education." In *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*, edited by Rebecca Roger, 1-18. London, Lawrence Erlbaum Associates.
- Rogers, Rebecca at al., 2005. "Critical Discourse Analysis in Education: A review of the Literature." *Review of Educational Research* 75/3, 365-416.
- Street, Brian. 2001. "Introduction." to *Literacy and Development: Ethnographic Perspectives*, edited by Brian Street, 1-18. London: Routledge.
- Undergraduate Prospectus 2016. Celebrating Our Diamond Jubilee*, University of Exeter website, accessed 20.04.2015, http://www.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/undergraduatewebsite/documents/UG_Prospectus_2016.pdf
- Wallace, Catherine. 2003. *Critical Reading in Language Education*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wernick, Andrew. 1991. *Promotional Culture: Advertising, Ideology and Symbolic Expression (Theory, Culture and Society)*. London: Sage.

„Odwrócona lekcja” (*flipped lesson*) jako innowacyjny model organizacyjny lekcji języka obcego

Renata Czaplikowska

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Abstract

The main purpose of this article is to present an innovative approach to classroom organization which is the so called “flipped lesson”. The article focuses on the broader aspect of the organization and the teaching process and will present in the first part the origin, the basic assumptions and four fundamental pillars constituting the model of “flipped lesson”, such as the new altered culture of learning, rich and flexible learning environment, intentional content and professional teachers. Against the background of the synthetic characteristics of popular and commonly used models for organizing lessons (the PPP model, task based model, the model pre-, while- and post) shown to be specific and distinctive features of the “flipped lesson” will be presented. Special attention will be devoted to using tools of information and communication technology, which allow much easier and more intensive implementation of this model in the everyday practice of schools nowadays as well as in the foreign language teaching, responding to the expectations of the younger generation heavily immersed in the world of electronic media. The article also provides some practical guidelines that can be useful to teachers of foreign language before starting work with “flipped lesson”.

Keywords: *flipped lesson*, learning management, information and communication technology, ICT, foreign language teaching

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie innowacyjnego podejścia do organizacji zajęć lekcyjnych jakim jest tzw. „odwrócona lekcja”, nazywana też „strategią wyprzedzającą”. Tematyka artykułu ogniskuje się więc wokół szerszego, makroorganizacyjnego aspektu organizacji i przebiegu procesu nauczania. W artykule zaprezentowane zostaną geneza, podstawowe założenia modelu „odwróconej lekcji” i filary konstytuujące ten model takie jak: zmieniona kultura uczenia się, bogate i elastyczne środowisko uczenia się, dedykowane treści kształcenia oraz profesjonalny nauczyciel. Na tle syntetycznej charakterystyki popularnych i powszechnie stosowanych modeli organizacji lekcji (model PPP, model zadaniowy, model pre-, while- i post-) ukazane zostaną specyficzne, wyróżniające cechy modelu „odwróconej lekcji”. Szczególna uwaga poświęcona zostanie tym narzędziom technologii informacyjno-komunikacyjnej, których intensywny rozwój umożliwia obecnie znacznie łatwiejsze i intensywniejsze wdrażanie modelu „odwróconej lekcji” w praktyce szkolnej, w tym również w kontekście glottodydaktycznym, a jednocześnie odpowiada na oczekiwania młodego pokolenia silnie zanurzonego w świecie mediów elektronicznych. W końcowej części artykułu sformułowane zostaną też wskazówki praktyczne przydatne nauczycielom języków obcych przed przystąpieniem do pracy według modelu „odwróconej lekcji”.

Słowa kluczowe: *flipped lesson*, model organizacyjny lekcji, technologia informacyjno-komunikacyjna, nauczanie języków obcych, glottodydaktyka

Wstęp

Mimo daleko idących zmian, jakie szczególnie od przełomowego roku 1989 nastąpiły w systemie edukacji, w dydaktyce ogólnej jak i dydaktyce nauczania języków obcych – w tym zwłaszcza stałej poprawy kwalifikacji kadry nauczycielskiej, jakości materiałów glottodydaktycznych, rosnącej liczby atrakcyjnych pomocy dydaktycznych i narzędzi multimedialnych – efektywność nauczania, zarówno w ocenie nauczycieli jak i uczniów, nadal daleka jest od zadawalającej. Badania i poszukiwania pedagogów i dydaktyków ogniskują się wokół kwestii metod, technik nauczania i uczenia, relacji uczeń – nauczyciel. Warto zwrócić jednak większą uwagę również na aspekty makroorganizacyjne procesu nauczania, rozważyć nowe modele i typy organizacji zajęć lekcyjnych.

1. Geneza modelu „odwróconej lekcji”

Za pionierów modelu „odwróconej lekcji” uważa się dwóch amerykańskich nauczycieli chemii. Od roku 2007 Jonathan Bergmann i Aaron Sams zaczęli w Stanach Zjednoczonych stosować w sposób systematyczny autorskie nagrania wideo oraz screencasty¹ do prezentacji treści nauczanego przez nich przedmiotu. Dzięki przygotowaniu i udostępnieniu uczniom wykładów w formie multimedialnego filmu edukacyjnego przed zasadniczymi zajęciami lekcyjnymi, mogli oni uczyć się w odpowiednim dla siebie czasie i tempie. Natomiast czas podczas zajęć lekcyjnych nauczyciele przeznaczali na realizację ćwiczeń o charakterze praktycznym i utrwalającym.

Najczęściej spotykany obecnie w literaturze przedmiotu polskojęzycznym ekwiwalentem angielskojęzycznego określenia *flipped lesson* jest termin „odwrócona lekcja” (również ang. *flipped classroom*, *inverted classroom* (Strayer 2009); niem. *umgedrehter Unterricht* (Handke i Schäfer 2012), *umgedrehtes Klassenzimmer*). Wśród innych określeń występują takie jak: „odwrócona szkoła”, „odwrócone nauczanie”, „odwrócona klasa”. W fachowych publikacjach pedagogicznych dominuje natomiast wprowadzone na gruncie polskim przez Stanisława Dylaka (2012) określenie „strategia kształcenia wyprzedzającego” lub podobne połączenia ze stosownym wyrazem określanym, jak „nauczanie wyprzedzające”, „strategia wyprzedzająca”.

Model „odwróconej lekcji” można więc zdefiniować jako środowisko uczenia się, w którym działania uczeniowe tradycyjnie wykonywane poza klasą w formie zadania domowego realizowane są wspólnie w klasie; podczas gdy działania wykonywane tradycyjnie w formie prezentacji na lekcji są uprzednio realizowane przez uczniów przed lekcją (Bergmann i Sams 2012, 13).

Model ten odróżnić należy przy tym od tak zwanego „uczenia się przez nauczanie” (ang. *learning by teaching*), z którym bywa mylony. Podczas gdy w „odwróconej lekcji” zamianie ulegają zadania i cele realizowane bezpośrednio na lekcji i te realizowane w ramach zadania domowego w czasie pozalekcyjnym, w „uczeniu się przez nauczanie” mamy do czynienia z czasową, zaplanowaną zamianą ról nauczyciela i ucznia podczas zajęć lekcyjnych.

¹ Filmy, będące zapisem zdarzeń prezentowanych na ekranie komputera, tak jak są one widziane przez użytkownika komputera.

2. Wybrane modele organizacyjne lekcji

W systemie klasowo-lekcyjnym lekcja jest głównym elementem pracy dydaktyczno-wychowawczej i podstawową formą organizacyjną procesu kształcenia, którą planuje i przeprowadza nauczyciel dla realizacji celów dydaktycznych i przedmiotowych. Według Klemensiewicza (1959, 30-31) lekcja to swoisty akt nauczania i uczenia się, który stanowi jedność całą i zamkniętą, porządnie zbudowaną i celową, uwieńczoną określonym i pożądanym wynikiem kształcąco-wychowawczym.

Wśród wielu wypracowanych i stosowanych dotychczas modeli organizacji zajęć lekcyjnych w kontekście glottodydaktycznym najbardziej rozpowszechnione są:

- model PPP (ang. *presentation, practice, production*) (Harmer 2001),
- model zadaniowy (ang. *task-based learning, TABA-model*) (Willis 1998) oraz
- model *pre-, while- i post-* (Komorowska 2005).

Model PPP przewiduje jako pierwszy etap prezentację nowych treści i struktur językowych, po której następuje etap realizacji odpowiednio stopniowanych ćwiczeń. Uczniowie ćwiczą stosowanie poznanej reguły w pierwszej kolejności w ćwiczeniach o charakterze reproduktywnym zorientowanych na poprawność językową a następnie w zadaniach umożliwiających zastosowanie nabytych umiejętności, tworząc własne zdania, wypowiedzi, w ten sposób demonstrując sprawne nabycie danej struktury. Model ten cechuje charakter dedukcyjny, gdyż nauczyciel pozostaje w nim głównym źródłem wiedzy językowej, określając sposób prezentacji jak i rodzaj, formę i progresję ćwiczeń.

Z kolei w modelu zadaniowym podstawowa sekwencja planowania i przebiegu lekcji jest następująca: podczas fazy przygotowawczej (*pre-task*) ma miejsce wprowadzenie tematyki i określenie specyfiki zadania; nauczyciel pomaga uczniom zrozumieć instrukcje oraz przygotować się do kolejnej fazy poprzez wskazanie użytecznego materiału językowego. Po tym następuje faza zadania głównego (*task – focus on meaning*) oraz praca nad językiem (*language focus/focus on form*).

W modelu *pre-, while- i post-* sekwencję rozpoczyna faza wstępna (*pre-stage*), w której nauczyciel dokonuje wprowadzenia tematyczno-językowego do ćwiczenia głównego poprzez aktywizację wiedzy uczniów o świecie i języku. Faza główna (*while-stage*) obejmuje zadania kształtujące umiejętności cząstkowe w ramach określonej sprawności językowej. W fazie końcowej (*post-stage*) uczniowie integrują nową wiedzę uzyskaną w poprzedniej fazie z już posiadanym zasobem informacji realizując zadania produktywne (jak np. odpowiedź ustna lub pisemna, dogłębna praca nad wybranymi środkami językowymi zawartymi w tekście).

Ważną część i nieodzowne ogniwo każdej jednostki lekcyjnej i całego procesu dydaktyczno-wychowawczego stanowi oprócz wymienionych elementów i faz również zadanie domowe, gdyż dopiero w połączeniu z pracą domową lekcja tworzy pełną jednostkę procesu dydaktycznego.

Spośród zasadniczych rodzajów prac domowych wyróżnić można następujące:

- zadanie domowe utrwalające opracowany na lekcji materiał, ułatwiające konsolidację wiedzy i umiejętności głównie poprzez zapamiętywanie faktów i ćwiczenia o charakterze formalnym,
- zadanie domowe pogłębiające i rozszerzające horyzont wiedzy lekcyjnej, pozwalające przenieść zdobytą wiedzę na nowe sytuacje i konteksty,
- zadanie domowe mające na celu usystematyzowanie wiedzy i umiejętności zadawane na zakończenie większych jednostek materiału nauczania,
- zadanie przygotowujące, częściowo lub w całości, materiał do nowej lekcji oraz prace domowe o charakterze twórczym (Kamm i Müller 1977, 131-134).

Szczególne walory kształcące i wychowawcze przypisuje się ostatniej z wymienionych grup, a więc pracom pozostawiającym uczniowi margines pomysłowości i kreatywności w ich rozwiązaniu. To właśnie ten rodzaj zadań domowych rozwija samodzielność ucznia i wyrabia jego zdolności poznawcze. Pozwala to na wykształcenie nawyków uczeniowych, wdrażanie do samokształcenia rozumianego przez Okonia jako „osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której treść, cele, warunki i środki ustala sam podmiot. W procesie samokształcenia jego cele się dynamizują, osiągnąwszy wyższy stopień świadomości uczący się dokonuje często ich przewartościowania i udoskonalenia” (Okon 1975, 257). Model „odwróconej szkoły” wykorzystuje właśnie ten potencjał przygotowujących zadań domowych.

3. Podstawowe założenia modelu „odwróconej lekcji”

Model „odwróconej szkoły” zakłada zmianę punktu ciężkości w obrębie zajęć lekcyjnych i czasu pozalekcyjnego w taki sposób, iż uczeń otrzymuje do opracowania odpowiedni materiał przed lekcją, natomiast czas samej lekcji – przeznaczony dotychczas zwyczajowo na przekazywanie uczniom treści informacyjnych – wykorzystywany jest na prezentację, autoprezentację i ewaluację własnej i grupowej pracy uczniów, powtarzanie i utrwalanie nabytych wiadomości i umiejętności. Takie podejście do organizacji zajęć lekcyjnych zmienia w sposób zasadniczy dominujący obecnie styl organizowania

nauczania i uczenia się uczniów. Warto jednak podkreślić, iż model ten nie jest wąsko pojętą metodą nauczania, ale raczej koncepcją ogólną, która może być realizowana na wiele sposobów.

Według Stanisława Dylaka w modelu tym wyróżnić można cztery etapy pracy ucznia:

- aktywacja – uczniowie aktywują wiedzę, którą już posiadają,
- przetwarzanie – odbywa się w środowisku cyfrowym lub na platformie nauczania zdalnego. Uczniowie korzystając ze wskazanych bądź przygotowanych przez nauczyciela materiałów dydaktycznych uczą się nowych faktów, pojęć i umiejętności,
- systematyzacja – sprawdzian wiadomości, rozumienia oraz rozumowania naukowego przygotowany przez nauczyciela, przeprowadzenie testu wiadomości i rozumienia zagadnień w celu uporządkowania nabytych podczas etapu przetwarzania wiadomości,
- ewaluacja – dostarcza informacji zwrotnej dotyczącej pracy według modelu „odwróconej lekcji”. Faza ta umożliwia nauczycielowi przemyślenie własnych działań dydaktycznych w tej strategii (2013, 93-95).

W realizacji zajęć lekcyjnych zgodnie z modelem „odwróconej szkoły” przydatne jest uwzględnienie poniższych elementów i warunków: zmieniona kultura uczenia się, bogate i elastyczne środowisko uczenia się, dedykowane treści kształcenia oraz profesjonalny nauczyciel (Nagel 2013, 1-2).

Zmieniona kultura uczenia się jest niezbędna dla efektywnej pracy według modelu „odwróconej lekcji”, gdyż podstawową jego cechą jest aktywność, inicjatywność i samodzielność uczniów; co siłą rzeczy musi skutkować mniejszą dominacją nauczyciela. Zaś w tradycyjnym modelu nauczania to nauczyciel stanowi główne bądź dominujące źródło informacji jako swoisty mędrzec czy wszystkowiedzący ekspert. Natomiast w modelu „odwróconej lekcji” stopniowo wdraża się uczniów do przejmowania odpowiedzialności za przebieg i efektywność własnego uczenia się, przez co następuje ich upodmiotowienie.

Kolejny istotny czynnik i element determinujący skuteczność stosowania tego modelu to bogate i elastyczne środowisko uczenia się. Im więcej bowiem możliwości technicznych dostępnych nauczycielowi i uczniom, tym większa swoboda nauczyciela w przygotowywaniu „odwróconej lekcji”, a uczniów w realizacji zaplanowanych zadań domowych.

Model „odwróconej lekcji” bardziej niż inne modele wymaga stosowania dedykowanych treści kształcenia, a tym samym gotowości nauczycieli do ich samodzielnego tworzenia lub daleko idącej adaptacji materiału podręcznikowego oraz wyboru najlepszej

formy prezentacji treści nauczania. W praktyce oznacza to konieczność oceny, które z treści kształcenia korzystnej będzie zaprezentować podczas zajęć lekcyjnych, a jakie mogą zostać z korzyścią dla efektów kształcenia udostępnione z wyprzedzeniem.

Ostatni element to profesjonalny nauczyciel, którego cechuje przede wszystkim gotowość do podejmowania ryzyka, umiejętność aranżowania *ad hoc* sytuacji w klasie, realizacji w razie potrzeby planu alternatywnego lekcji, jak też dysponowanie bogatym repertuarem metod i technik pracy dydaktycznej. Rolę nauczyciela Dylak definiuje następująco: nauczyciel „przestaje być kierownikiem, a staje się tłumaczem, moderatorem. Nie tyle naucza, co wspomaga w uczeniu, nie tyle wykłada temat, co wyjaśnia i tłumaczy” (Dylak 2013, 11). Centralne znaczenie ma tu więc wspomniana wyżej gotowość oddania dominującej roli w klasie; zmiana stylu nauczania z autorytarnego na liberalny.

4. Narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnej (TIK) w modelu „odwróconej lekcji”

Jak zaznaczono powyżej, model „odwróconej lekcji” odwołuje się do rodzaju zadania domowego o charakterze przygotowującym (niem. *vorbereitende Hausaufgaben*, ang. *preparation homework*), w praktyce szkolnej stosowanego obecnie raczej sporadycznie. Dzięki dynamicznemu rozwojowi technologii informacyjno-komunikacyjnej znacznie łatwiejsze jest jednak obecnie stosowanie właśnie tego rodzaju zadania domowego, a tym samym praca według modelu „odwróconej lekcji”.

Współczesne młode pokolenie jest silnie zanurzone w świecie mediów a narzędzia TIK są dla niego naturalnymi narzędziami dnia codziennego; nie zna ono praktycznie świata bez komputerów, telefonów komórkowych i stałego dostępu do Internetu. Z punktu widzenia dydaktyki istotna jest obserwacja, iż młodzi ludzie, mimo iż dorastali w otoczeniu najrozmaitszych nowoczesnych urządzeń technologicznych, potrzebują pomocy, aby efektywnie wykorzystać je w życiu do celów kształceniowych, rozwijać zdolność krytycznego myślenia w czasach, gdy technika niejako zaczyna myśleć za jej użytkownika. W „przeładowaniu informacjami” i „informacyjnym smogu” (Morbitzer 2007, 323) nie ma bowiem nierzadko miejsca na refleksję, retrospekcję, stawianie pytań, tłumaczenie zjawisk, odnajdywanie sensu we własnym doświadczeniu. Nie wyposaża to uczniów w umiejętność radzenia sobie z tymi informacjami, nie sprzyja kształceniu alfabetyzacji informacyjnej rozumianej jako umiejętność zdobywania informacji, ich przetwarzania, krytycznej oceny oraz adekwatnej prezentacji ani kultury informacyjnej uznawanej przez

Babika jako najwłaściwszy sposób przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z funkcjonowania w świecie zdominowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne (Babik 2006, 18-19).

W rozwijaniu alfabetyzacji informacyjnej i kultury informacyjnej pomocna może okazać się praca według modelu „odwróconej lekcji”. Należy jednak zaznaczyć za Bergmannem i Samsem, iż model ten nie jest niezbędnie związany ze stosowaniem zaawansowanych narzędzi TIK: “Flipping does not necessarily use the latest technology” (Bergmann i Sams 2012, 21). Wśród różnorodnych narzędzi TIK, które mogą być jednak pomocne, wyróżnić można następujące grupy:

- instalacje LMS (Learning Management System), np. *Moodle*, *Schoology*, *Edmodo*,
- oprogramowanie do obróbki materiału tekstowego, graficznego, audytywnego,
- narzędzia do prezentacji treści, np. *PPT*, *Prezi*, blogi,
- źródła informacji: słowniki online, *YouTube*, *Wikipedia*,
- aplikacje edukacyjne, np. *Blackboard Mobile*, *Learn*,
- narzędzia zdalnej współpracy: kooperatywne edytory tekstu, wiki, *Skype*,
- sieciowe edytory tekstu, np. *GoogleDocs*,
- sieciowe tablice interaktywne, np. *WIZIQ*.

Zwłaszcza platformy e-learningowe wydają się mieć duży potencjał wsparcia nauczyciela we wdrażaniu modelu „odwróconej lekcji” umożliwiając jednocześnie komunikację, prezentację treści i ich publikację. Do typowych narzędzi dostępnych na platformach e-learningowych jak Moodle, można zaliczyć: pocztę elektroniczną, grupy dyskusyjne, czaty, archiwum materiałów, prace grupowe, czy konferencje dla grupy. Do powszechnie stosowanych narzędzi e-learningowych należą:

- moduły zadań do przesłania rozwiązania,
- moduły wyboru służące do głosowania nad daną kwestią lub do gromadzenia informacji,
- fora dyskusyjne umożliwiające asynchroniczną komunikację,
- moduły quizów z automatyczną oceną.

5. Wskazówki praktyczne do pracy według modelu „odwróconej lekcji”

Ze względu na fakt, iż model „odwróconej lekcji” dla znacznej części uczniów stanowił będzie swoiste novum oraz wymagał przedstawienia i adaptacji do nowego stylu pracy, wskazana jest dobra znajomość zespołu klasowego. Tym samym model ten może być

efektywniej stosowany, gdy nauczyciel poznał z jednej strony predyspozycje swoich uczniów, z drugiej zaś zna dynamikę całego zespołu klasowego. Z powyższych względów model ten wydaje się najbardziej wskazany dla III i IV etapu edukacyjnego, czyli trzeciej i czwartej grupy wiekowej wyróżnionej przez Hannę Komorowską (2005, 40)². Jak w przypadku każdej innowacji uczniowie powinni mieć czas na poznanie i wdrożenie się do nowego modelu zajęć. Ważne jest, aby podczas fazy wdrożenia omówić rolę nauczyciela i uczniów, ustalić reguły wzajemnego komunikowania się z nauczycielem i współuczniwniami podczas pracy samodzielnej oraz ustalić zasady weryfikacji efektów pracy własnej. Nauczyciel powinien starannie rozważyć – po uprzedniej analizie treści programowych – które zagadnienia najlepiej nadają się do realizacji według tego modelu, po czym określić sposób realizacji, dokonać wyboru optymalnych narzędzi upewniając się, czy są one znane uczniom i ewentualnie samemu nauczyć się korzystać z wybranych narzędzi technologicznych.

Istotne jest, by uwzględnić style uczenia się uczniów i wybrać odpowiednie działania w zależności od nich właśnie, tak by optymalnie zaangażować wszystkich uczniów.

W samodzielnej pracy i poszukiwaniu informacji powinny uczniom pomóc przygotowane przez nauczyciela źródła i materiały, gdyż jak wskazuje Morbitzer (2007, 309) paradoksalnie to właśnie najlepsze cechy komputera i Internetu (dialogowość, multimedialność, sieciowość) powodują dla użytkowników największe zagrożenie zagubienia, dezorientacji w sieci.

W kontekście glottodydaktycznym w formie zadania przygotowującego przed lekcją zasadniczą mogą być zaplanowane:

- Ćwiczenia słownikowe wprowadzające do danego zagadnienia/tematu, mające na celu gromadzenie, powtórzenie, utrwalenie słownictwa tematycznego, przygotowanie go w odpowiedniej formie, np. jako mapa myśli (*mind-map*).
- Praca z tekstem obcojęzycznym – czytanie/słuchanie globalne i rozwiązywanie zadań sprawdzających; szczególnie korzystny byłby kontakt z dłuższymi tekstami, także w formie filmów i ćwiczenie rozumienia globalnego, na co zwykle czas lekcyjny jest niewystarczający.
- Wyszukiwanie informacji do zagadnień z zakresu realioznawstwa, krajoznawstwa.

² H. Komorowska (2005, 40) wyróżnia następujące przedziały wiekowe uczniów: 4/5 – 7: grupa przedszkolna i uczniów klasy zerowej, 7/8 – 10/11: grupa wczesnoszkolna, 12/13 – 15/16: grupa dzieci starszych, 16/17 – 18/19: grupa młodzieżowa, 19+: grupa młodzieży starszej i dorosłych.

- Przygotowywanie prac projektowych.
- Opracowywanie quizów, zagadek na podstawie wyszukanych online informacji.

Na kolejnej lekcji następuje sprawdzenie i uporządkowanie wiadomości oraz ich wykorzystanie w zadaniach. Uczniowie powinni tu mieć szansę zweryfikowania własnej wiedzy i oceny poziomu zrozumienia materiału prezentując pod opieką nauczyciela, czego się nauczyli.

6. Podsumowanie

Model odwróconej lekcji jest interesującą innowacją, którą warto poznać i szerzej propagować, także w kontekście nauczania języków obcych. To z pewnością też jeden z najbardziej obiecujących pomysłów, jak produktywnie wykorzystać narzędzia TIK. Odejście od modelu skupionego na nauczycielu, na taki, w którego centrum pozostaje uczeń, skutkuje większą możliwością samodzielnego odkrywania istotnych poznawczo tematów na większej głębokości i tworzenia bogatszych możliwości samodzielnego uczenia się, poprzez zwiększenie udziału uczniów w kreowaniu i samoregulacji procesu uczenia się.

Bibliografia

- Babik, Wiesław. 2006. *O niektórych chorobach powodowanych przez informację*. W *Komputer w edukacji. 16. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe. Kraków 29-30 września 2006*, pod redakcją J. Morbitzer, 15-20. Kraków: Pracownia Technologii Nauczania AP.
- Bergmann, Jonathan and Sams, Aaron. 2012. *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. Eugene: International Society for Technology in Education.
- Dylak, Stanisław. 2012. *Metodyka kształcenia strategią wyprzedzającą*. Poznań: Wydawnictwo OFEK.
- Handke, Jürgen, Schäfer, Anna M. 2012. *E-Learning, E-Teaching und E-Assessment in der Hochschullehre*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag.
- Harmer, Jeremy. 2001. *The practice of English language teaching*. London: Pearson Education Limited.
- Kamm, Helmut, i Müller, Erich. 1977. *Hausaufgaben sinnvoll gestellt*. Herder: Freiburg/Basel/Wien.

- Klemensiewicz, Zenon. 1959. *Wybrane zagadnienia metodyczne z zakresu nauczania gramatyki*. Warszawa: PZWS.
- Komorowska, Hanna 2005. *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Morbitzer, Janusz. 2007. *Edukacja wspomagana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP.
- Nagel, David. 2013. “Report: The 4 Pillars of the Flipped Classroom.” Data dostępu 25 sierpnia 2015.
<http://thejournal.com/articles/2013/06/18/report-the-4-pillars-of-the-flipped-classroom.aspx>
- Okoń, Władysław. 1975. *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: PWN.
- Strayer, Jeremy. 2009. *Inverting the classroom: A study of the learning environment when an intelligent tutoring system is used to help students learn*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Willis, Jane. 1996. *A Framework for Task-Based Learning*. Harlow: Longman Pearson Education.

Kształtowanie kompetencji komunikacyjnej a procesy innowacyjne we współczesnych językach rosyjskim i polskim

Elwira Stefańska,

Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie

Abstract

One of the theses of current contemporary foreign language teaching refers to the necessity of teaching a foreign language (as well as their mother tongue) based on a consideration of innovative changes taking place in that language. Each language is seen as dynamic, complex system and verbal mechanism as an important means of interpersonal communication. It is also a “living organism” that constantly evolves and develops. “Creativity” of the language is based on meeting the needs of language users to use the new nominative, expressive and communicative measures. The observation and analysis of how language works, what changes and phenomena operate in it, is a graceful and at the same time a complex task. The achievement by learners of the appropriate level of linguistic competence and communication does not seem possible without the awareness of the nature and direction of change in innovative techniques to create new elements, mainly lexical units (tokens). Linguists emphasize the complexity of the relationship and the impact of external factors and processes of language. The objectives of this study is to describe and analyse some innovation processes in terms of vocabulary, phraseology, word formation in Russian and Polish that have occurred in the past decade, as well as to explore their causes and attempt to classify the ways in which to create new tokens and expressive compounds.

Keywords: derivation, evolution, innovation, language, communication

Abstrakt

Jedną z aktualnych tez współczesnej glottodydaktyki dotyczy kwestii konieczności nauczania języka obcego (jak również ojczystego) w oparciu o uwzględnienie zmian innowacyjnych zachodzących w danym języku. Każdy język postrzegany jest jako dynamiczny, dość złożony system i mechanizm werbalny, jako ważne narzędzie komunikacji międzyludzkiej. Jest to również „żywy organizm”, który ciągle ewoluuje i rozwija się. „Kreatywność” językowa polega na zaspokajaniu potrzeb użytkowników języka do korzystania z nowych środków nominatywnych, ekspresywnych i komunikatywnych. Obserwacja i analiza tego, jak „żyje” język, jakie zmiany i zjawiska innowacyjne w nim zachodzą, jest wdzięcznym i zarazem złożonym zajęciem. Osiągnięcie przez uczących się danego języka odpowiedniego poziomu kompetencji lingwistycznej i komunikacyjnej nie wydaje się możliwym bez uświadomienia charakteru i kierunku zmian innowacyjnych w języku, technik tworzenia nowych elementów, przede wszystkim jednostek leksykalnych (leksemów). Lingwiści podkreślają złożony charakter wzajemnych relacji i oddziaływania czynników zewnętrznych a procesów językowych. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie, charakterystyka i analiza (również w planie kontrastywnym) niektórych procesów innowacyjnych w zakresie leksyki, frazeologii, słowotwórstwa w języku rosyjskim i polskim w ostatnim dziesięcioleciu, ich przyczyn, jak również próba systematyzacji i klasyfikacji sposobów tworzenia nowych leksemów i związków wyrazowych.

Słowa kluczowe: derywacja, ewolucja, innowacje, język, komunikacja

Współczesna glottodydaktyka zakłada konieczność uwzględniania funkcjonalnego aspektu kształcenia językowego. Pod koniec XX wieku narodziła się nowa dyscyplina filologiczna – neofilologia. Jej podstawowe cele określono jako: 1) funkcjonalne uczenie się oraz nauczanie języków w celu posługiwania się nimi w różnych sferach życia społecznego (nauka, technika, biznes, gospodarka, kultura itp.), 2) opracowanie metod nauczania języka obcego jako instrumentu komunikowania się na tle zawodowym i kulturowym; 3) nauczanie języka obcego w aspekcie synchronicznym, na szerokim tle społecznym, kulturalnym, w ścisłym związku ze „światem” językowym; 4) przygotowanie nauczycieli języków obcych, specjalistów w dziedzinie komunikacji międzynarodowej i międzykulturowej, specjalistów w dziedzinie kontaktów społecznych itp. (Тер-Минасова 2000).

Warto podkreślić, że nie można ograniczyć fenomen komunikacji tylko pragmatyką... Komunikacja jest o wiele szerszym, głębszym, ważniejszym zjawiskiem, niż osiągnięcie konkretnego efektu pragmatycznego... Komunikacja jest sposobem na podtrzymanie funkcjonowania osobowości w społeczeństwie (Пассов 2000, 92)¹.

Prymarnym celem kształcenia językowego jest kształtowanie kompetencji komunikacyjnej, między innymi rozwijanie nawyków komunikacji międzykulturowej. Komunikacja językowa to umiejętność skutecznego porozumiewania się pomiędzy nadawcą a odbiorcą wypowiedzi (komunikatu) za pomocą języka. Kształtowanie kompetencji komunikacyjnej polega na doskonaleniu u uczących się języka obcego sprawności komunikacyjnych, mianowicie: językowej, społecznej, komunikacyjnej, pragmatycznej (Grabias 1991). Komunikacja międzykulturowa w aspekcie języka to adekwatne wzajemne porozumiewanie się dwóch uczestników aktu komunikacji, reprezentujących odzwierciedlane w ich językach odmienne kultury (Верещагин, Костомаров 2005). Ważnym elementem kształcenia językowego jest zapoznawanie się nie tylko z językiem, lecz ze światem jego rodzimych użytkowników, ich kulturą, stylem życia, mentalnością itp. Bariera kulturowa jest o wiele bardziej niebezpieczna, niż bariera językowa. Błędy kulturowe są bardziej rażące, niż błędy językowe (Тер-Минасова 2000).

Uczestników aktu komunikacji (mówiący-piszący i słyszący-czytający) łączy tak zwany „wspólny kod” (wiedza na temat odpowiednich środków językowych, które służą do przekazu komunikatu, jak również wiedza o sytuacji, kontekstu, realiów kulturowych i społecznych). Aby mieć klucze do takich „kodów”, trzeba dysponować przynajmniej podstawową wiedzą na temat tendencji i kierunków rozwoju oraz współdziałania języka jako systemu znaków werbalnych a kultury jego użytkowników, uświadamiać charakter przyczyn oraz zasad tworzenia nowych jednostek językowych (Тер-Минасова 2000, Пассов 2000, Markowski 2009, Porayski-Pomsta 2002, i inne). Jak wspomina Пассов „kultura poprzez język, język – poprzez kulturę” (2000, 46), jak również „komunikacyjna edukacja językowa ma na celu rozwój osobowości w dialogu kultur” (102). Żeby lepiej rozumieć intencje, cechy kulturowe, zachowanie użytkowników danego języka, należy zapoznawać się między innymi z formami i sposobami ich odzwierciedlenia w strukturach językowych, takich jak polityczne, kulturalne, historyczne konotacje elementów języka.

¹ Przekład tekstów rosyjskich Elwira Stefańska.

Teza o współzależności pomiędzy językiem a kulturą, językiem a społeczeństwem, językiem a komunikacją, jest podstawowym założeniem dla klasycznych i współczesnych definicji języka. Autorzy definicji języka wyróżniają jako najważniejszą cechę jego społeczny charakter:

Lecz cóż to jest język? Dla nas nie utożsamia się on z mową; jest to jedynie jej część, określona, choć istotna. Jest to równocześnie społeczny wytwór zdolności mowy oraz ogół konwencji przyjętych z konieczności przez grupę społeczną, aby jednostki mogły z tej zdolności korzystać. (de Saussure 1961, 25).

Język – forma duchowa mówiącego nim narodu, poznanie jak najwięcej poszczególnych języków ma prowadzić do poznania języka w ogóle jako formy ducha ludzkiego, – jest wyrazicielem myśli, który posiada własną materię i określoną formę. Różnorodność języków jest przejawem i konsekwencją różnorodnych światopoglądów (każdy język zawiera całokształt pojęć i sposób pojmowania jakiejś grupy ludzkiej). Naród kształtuje swój język i jest jego wyrazicielem a także język kształtuje i wyraża ducha narodu (Гумбольдт 1984, 67).

Język jest w czystej formie procesem komunikacji w każdym znanym nam społeczeństwie (Э. Сепир 1993, 211).

Język jest zatem składnikiem mowy charakteryzującym się trzema cechami, a mianowicie tym, że jest on społeczny..., że jest tworem, czyli ma trwałe istnienie w czasie..., i wrzeszczcie, że jest abstrakcyjny.. Społeczność języka polega na tym, że jest on systemem wyrazów i reguł gramatycznych, które normują proces mówienia i w ten sposób umożliwiają porozumienie między wszystkimi członkami danego społeczeństwa (Milewski 2009, 6-7).

Język, kreując pewien wizerunek rzeczywistości, wyraża zarówno mentalność poszczególnych jednostek, jak i ducha całych narodów (Nowak 2007, 57).

Jest to system znaków – prymarnie dźwiękowych, wtórnie – graficznych 2) służy do porozumiewania się w obrębie danej społeczności (Porayski-Pomsta 2002, 19).

Język jest wszechogarniający i jedyny. Jest tworem intelektu oraz ducha narodu... (Чайковский 2012, 347).

W każdej z przedstawionych wyżej definicji istotnym elementem jest stwierdzenie, iż język funkcjonuje jako system znaków (werbalnych); jest on w pewnym stopniu abstrakcyjny; służy do porozumiewania się ludzi i ma społeczny charakter. Jest wyrazem światopoglądu, charakterystyki pojęć oraz realiów, „językowego obrazu świata”, czyli „языковой картины мира” w społeczeństwie.

Każdy język będąc „tworem społecznym” (Milewski 2009, 6) pełni szereg ważnych funkcji w społeczeństwie. Dla ich określenia lingwiści przyjmują różne podstawowe kryteria. Austriacki psycholog Karl Bühler (1925) wyróżnia trzy funkcje: reprezentacji (symbolu), ekspresji (symptomu), impresji (sygnału). Dla Bühlera zasadniczymi kryteriami określenia funkcji są schemat aktu mowy oraz koncepcja pól semantycznych. Roman Jakobson (lata 60-e XX w.) wyróżnił następujące funkcje w zależności od modelu sytuacji komunikacyjnej: poznawczą (zastosowanie komunikatu do kontekstu), emotywną (postawa mówiącego wobec tego, o czym on mówi), konatywną (postawa wobec odbiorcy), fatyczną (nastawienie na kontakt), metajęzykową (nastawienie na kod językowy), poetycką (nastawienie na komunikat; Jakobson 1989). Dla Williama Stewarta szczególną wartość ma działalność komunikacyjna (sfera zastosowania języka – czyli lingwistyka stosowana), zgodnie z tym kryterium występują następujące funkcje: oficjalna (zastosowanie języka w sferze polityki oraz administracji publicznej), grupowa (w określonej grupie etnicznej lub zespole), szerokiej komunikacji (język jako środek komunikacji międzynarodowej w granicach jednego państwa), edukacyjna (zastosowanie języka w sferze edukacyjnej), literacka, religijna, techniczna.

We współczesnej lingwistyce określenie funkcji językowych nie straciło na swojej aktualności. R. Gregorczykowa wyróżnia funkcje języka (generatywna, poznawcza) i funkcje wypowiedzi (tekstu) (poszczególnych wypowiedzi: zamierzone, informacyjne, pozainformacyjne – sprawcza, nakłaniająca, ekspresywna, kreatywna) i ogółu działań językowych społeczności (socjalizująca, kulturotwórcza). (Gregorczykowa 1991, 17). Zasadniczym w klasyfikacji Gregorczykowej w kontekście danego opracowania jest wyróżnienie funkcji socjalizującej i kulturotwórczej. A. Markowski wymienia następujące funkcje języka: komunikatywna, ekspresywna, impresywna, stanowiąca (kreatywna), estetyczna, metajęzykowa (Markowski 2009, 10). W monografii A. Akiszyny i B. Szlachowa zostały opisane: instrumentalna, regulacyjna, interakcyjna (funkcja współdziałania), poznawcza, osobowościowa, funkcja wyobraźni (ejdetyczna), informacyjna, przy czym w stosunku do wyżej wymienionych funkcji nadrzędną jest funkcja komunikatywna (Акишина і Шляхов 1991).

Reasumując, w większości przedstawionych wyżej klasyfikacji za najważniejsze kryteria określania funkcji językowych przyznawano charakterystykę aktu komunikacji i jego elementów (nadawca, odbiorca, kontekst, kontakt, kod językowy). Co więcej, zwracano uwagę na kulturotwórczą, kumulatywną rolę języka – „polega ona na gromadzeniu i przechowywaniu wiedzy, doświadczenia pokoleń, świata wartości” (Porayski-Pomsta 2002, 56).

Nie wymaga uzasadnienia stwierdzenie, że język może pełnić należące do niego funkcje w sposób jak najbardziej odpowiedni, pod warunkiem iż ciągle się rozwija i ewoluuje. Niniejsze opracowanie poświęcone jest analizie i charakterystyce innowacji ostatnich lat w języku rosyjskim i – fragmentarycznie – w języku polskim.

Nadawca wypowiedzi, aby osiągnąć cel komunikacyjny w skuteczny sposób, często przekracza ogólnie przyjęte i dobrze znane większości społeczeństwa normy i granice językowe, posługując się jednostkami innowacyjnymi języka lub tworząc je sam (Porayski-Pomsta 2002, 83). Definicję pojęcia *innowacje* przedstawił Andrzej Markowski w monografii „Kultura języka polskiego”:

Innowacja językowa jest to każdy nowy element w tekście, uzusie, normie lub systemie. Innowacją jest zarówno nowy sposób wymawiania określonej głoski lub połączenia głosek. Nowy sposób akcentowania wyrazu, nowa forma fleksyjna bądź wprowadzenie zasady nieodmienności jakiegoś wyrazu, nowy model słowotwórczy, nowy typ połączenia składniowego, jak i nowy wyraz, znaczenie wyrazu czy też nowy frazeologizm (Markowski 2009, 41).

Wobec innowacji, które zostały przyjęte w systemie danego języka, autor proponuje używać terminu *zmiany językowe*. „Innowacje zaś, które nie uzyskały takiej aprobaty, gdyż nie mają uzasadnienia funkcjonalnego, są błędami językowymi” (Markowski 2009, 42).

Porayski-Pomsta również uznaje za podstawę przyjęcia nowego elementu do systemu językowego kryterium jego „przydatności komunikatywnej” i zalicza do innowacji uzasadnionych każdy nowy element językowy, którego wybór oraz użycie w kontekście służą celom komunikacji:

...przecież jest rzeczą oczywistą, że język musi się nieustannie rozwijać, zmieniać się po to, żeby móc funkcjonować jako środek komunikowania o rzeczywistości, nieustannie się zmieniające i stale interpretowanej przez myśl poznawczą człowieka. Ta komunikatywna funkcja języka to jego funkcja podstawowa, racja jego istnienia. Wynika stąd, że to

wszystko, co sprzyja pełnieniu przez język tej funkcji, jest w nim elementem pożądanym, potrzebnym. A więc pożądane są innowacje przydatne funkcjonalnie, niepożądane zaś te, które warunki przydatności komunikatywnej nie spełniają. Błąd zatem to innowacja funkcjonalnie nie uzasadniona” (Porayski-Pomsta 2002, 83).

Nowe elementy językowe (innowacje) powinny spełniać kryteria poprawności (normy) językowej. Współcześni polscy lingwiści (A. Markowski, J. Porayski-Pomsta, J. Podracki, St. Dubisz, Elżbieta Sękowska i inni) za podstawę określenia kryteriów innowacji uznają teorię H. Kurkowskiej, która w latach 70-tych ubiegłego stulecia wymieniła kryteria wewnętrzn językowe (wystarczalność i ekonomiczność języka) i zewnętrzn językowe (stopnia rozpowszechnienia, autorytetu kulturalnego, kryterium narodowe; Kurkowska 1978).

Nie zawsze można precyzyjnie ustalić, czy jednostka językowa już funkcjonuje w systemie jako przyjęta i zaaprobowana, czy istnieje tylko okazjonalnie, czy jest błędem językowym. Pomocną w tym może być literatura informacyjna w postaci leksykonów, słowników, tezaursów, podręczników. Warto też na bieżąco analizować funkcje i użycie elementów językowych we współczesnych tekstach autentycznych (zawartych w artykułach prasowych, materiałach naukowych, utworach literackich, audycjach radiowych i telewizyjnych, filmach fabularnych i dokumentalnych i in.) oraz – między innymi na ich podstawie podejmować próby wyodrębnienia ogólnych zasad tworzenia nowych jednostek (na przykład leksemów), ich funkcjonowania w kontekście lingwistycznym, dyskursywnym i pozajęzykowym – w świetle ewolucji językowej.

Żeby zrozumieć treść i zadanie komunikacyjne przedstawionego poniżej rosyjskojęzycznego tekstu (fragmentu artykułu z gazety „Комсомольская правда” – *Komsomolskaja prawda*” – z dnia 25 października 2015 r.) należy zapoznać się z semantyką, konotacją, stylistyczną charakterystyką, sposobami tworzenia, parametrami kulturoznawczymi zawartymi w nim elementów językowych.

На прошлой неделе в столице подводили первые итоги программы импортозамещения. Три дня в «Крокус Экспо» работала выставка «Импортозамещение» – первая в своем роде. А в «Экспо-центре» – выставка World Food и Российский продовольственный форум. Отечественные производители показывали товар лицом. А эксперты и чиновники обсуждали, чего удалось достичь и какие сложности надо преодолеть. О сложностях говорили больше...

Эксперты за последние полгода уже устали рассказывать, что импортозамещение – процесс долгий. Точнее сказать, кое-что получилось довольно быстро: доля импорта, по данным Росстата, уже в первом полугодии 2015 года снизилась на 40%. Есть отрасли, где нарастить взамен отечественные объемы можно в сжатые сроки – например, в ряде сфер сельского хозяйства. А есть – где потребуются шесть-семь лет, даже если будут инвестиции). Хотя бы потому, что сначала надо наладить выпуск своих станков, моторов и комплектующих. Сейчас все это на 50 – 90% – импорт.

Выставки и демонстрировали разнообразные результаты. Некоторые аграрии уже озабочены поиском новых рынков в Китае и прочей Азии – чего ж на замещении-то останавливаться. Тем временем в промышленных павильонах наряду с образцами продукции от ГАЗа и «Уралвагонзавода», практическое применение которых сомнений не вызывает, можно было лицезреть и «ростки нового» (или забытого старого) типа гигантских хрустальных люстр, многим еще памятных по советским временам. Или детских кресел с росписью под хохлому. Кто будет покупать такие «украшательства» в кризис? Немой вопрос читался в глазах многих посетителей. («Komsomolskaja prawda» 25.10. 2015, 3).

Ramy niniejszego opracowania pozwoliły na krótką charakterystykę niektórych elementów tekstu. Tekst zawiera 221 wyrazów. Styl językowy – publicystyczny (z elementami języka biznesu). 12 wyrazów (6% w stosunku do wyrazów z całego tekstu) to imiona własne (nazwy wystaw, firm, przedsiębiorstw, państw). Z nich co najmniej 5 to elementy innowacyjne (funkcjonują w języku rosyjskim od kilkunastu lat). («Крокус Экспо», «Импортозамещение», «Экспоцентр», World Food, Российский продовольственный форум (złożona nazwa własna). W tekście występują 4 akronimy (abrewiatury): «Экспоцентр», Росстат, ГАЗ, «Уралвагонзавод» oraz jeden wyraz złożony (импортозамещение). 5 wyrazów z grupy zapożyczeń (głównie z języka angielskiego): World Food, эксперты, импорт, инвестиции, аграрии. Tekst informuje o wystawach produkcji krajowych przedsiębiorstw.

W kwestii innowacji językowych warto poruszyć problem ich klasyfikacji. Markowski przedstawia klasyfikację innowacji w języku polskim ze względu na pełniące przez nie funkcje:

1. Innowacje uzupełniające – elementy językowe, najczęściej wyrazy i połączenia wyrazowe, które wypełniają lukę w systemie nazewniczym (promocja, billing, kliknąć, zdrapka, czatować).
2. Innowacje regulujące – nowe formy wyrazowe lub modele składniowe (gałęziami, liśćmi, bić głową w mur).
3. Innowacje rozszerzające – nowe formy fleksyjne, konstrukcje składniowe, modele słotwórcze (sześć kurcząt zamiast sześcioro kurcząt).
4. Innowacje alternatywne – nowe wyrazy, formy i połączenia wyrazowe pojawiają się obok wyrazów, form i połączeń już istniejących, jako wynik nasilania nowych tendencji językowych. (lider obok przywódca, prezydencja obok przewodniczenie, kondycja obok stan, aplikacja obok podanie, prośba).
5. Innowacje nawiązujące – nowa forma lub nowe znaczenie elementu językowego powstają wskutek nawiązania do innych elementów, podobnych kształtem dźwiękowym lub morfologicznym albo pokrewnych znaczeniowo (protokół zebrania – relacja z zebrania). Typem innowacji nawiązujących są kontaminacje językowe.
6. Innowacje skracające (MDK, PiS, Agrotur).
7. Innowacje precyzujące – to takie zróżnicowanie wyrazów, ich form i znaczeń, które pozwalają usuwać zbędną synonimię (wieczorny i wieczorowy, śnieżny i śniegowy, uszy i ucha, akty i akta) (Markowski 2009, 42-45).

Ze względu na części składowe języka wyróżniono innowacje fonetyczne, fonematyczne, leksykalne, słotwórcze, frazeologiczne, paremiologiczne, gramatyczne (morfologiczne i składniowe), stylistyczne, ortograficzne, ortoepiczne. Lingwiści podkreślają, iż części składowe języka „reagują” na zmiany pozajęzykowe w stopniu niejednakowym. Najbardziej intensywne i zauważalne zmiany można obserwować w leksyce i frazeologii języka, ponieważ właśnie w nich odzwierciedla się ewolucja językowa w wyniku rosnących potrzeb społeczeństwa dotyczących nowych środków nominatywnych, komunikacyjnych, emocjonalnych. (Aleksiejenko, Korzeniewska-Berczyńska, Серебрянников, Kaliszan, Konopielko, Pstyga, Nowicka, Ciemińska-Barłóg, Markowski, Szadyko, Лотман, Копыленко, Гвоздарев, Баранов, Караулов i inni).

Zasadniczym aspektem zagadnienia dotyczącego innowacji językowych w świetle ewolucji językowej jest określenie ich przyczyn.

Na funkcjonowanie języka oddziałują czynniki biologiczne, psychiczne i społeczne. (Е. Поливанов). Relacje pomiędzy językiem a społeczeństwem, językiem a procesami socjalnymi, zmianami ustrojowymi istnieją, jednak mają charakter niejednoznaczny, pośredni i skomplikowany (Aleksiejenko 1997). M. Aleksiejenko – autor artykułu o ewolucji językowej w Rosji w latach 90-ch – w okresie tak zwanej pieriestrojki i gwałtownych zmian ustrojowych i politycznych – we wstępie opracowania zaznacza, iż ewolucja językowa powstaje w wyniku prawa dialektycznego – jedności i walki przeciwieństw. Przeciwieństwa mogą być realizowane w następujących antynomiach: mówiący-słyszący, system-norma, kod-tekst, regulacja-emotywność (Aleksiejenko 1997, 14). Listę antynomii przyczyniających się do ewolucji językowej można przedłużać w nieskończoność: intencja-rezultat, treść-forma, idealne-materialne, uzus-okazjonalność, język-dyskurs, synchronia-diachronia, percepcja-recepcja, komunikat-odbiór, synteza-analiza, syntagmatyka-paradygmatyka, system-element, desygnat-nazwa, denotacja-konotacja, werbalna-nieverbalna komunikacja, wystarczalność-ekonomiczność języka itp. Na przykład w Rosji w latach 90-ch ubiegłego stulecia w świadomości społeczeństwa miało miejsce przewartościowanie ocen i stereotypów, między innymi zjawisk społecznych, ustrojowych (*бизнес, демократия, капитал, коммунизм, социализм*), w wyniku czego powstała antynomia językowa konotacja-denotacja: sprzeczność pomiędzy desygnatem leksemu a jego konotacją. W rezultacie wspomniane leksemy (jak wiele innych) nabyły przeciwnego statusu konotacyjnego i aksjologicznego; w tym przypadku mamy tak samo do czynienia ze zmianami językowymi. J. Łotman w swoim opracowaniu „Kultura i wybuch” (Лотман 1992) opisuje zjawisko antynomii pomiędzy mówiącym a słuchającym, zaznaczając fakt istnienia jedności i walki tych dwóch przeciwieństw, przedstawiając je schematycznie:

Doskonalenie kompetencji komunikacyjnej poprzez pokonywanie sprzeczności pomiędzy komunikatem a jego odbiorem jest najważniejszym celem użytkowników języka.

Główne przyczyny i tendencje innowacji językowych (o charakterze pozajęzykowym i wewnątrzjęzykowym) to:

1. Transformacje społeczno-polityczne, ekonomiczno-gospodarcze i ustrojowe w środowisku nosicieli danego języka (Pstyga, 1997, 66). W wyniku zmian ustrojowych, społecznych, gospodarczych w Rosji oraz republikach postradzieckich na przełomie XX i XXI stulecia zaobserwowano gwałtowne zmiany w języku rosyjskim – przede wszystkim w systemie leksykalnym. Leksykę i frazeologię języka rosyjskiego

- wzbogaciły neologizmy określające nowe realia (*гласность, валютная корзина, ельцинизм, СНГ, приватизация, рыночная экономика, корпорация, перестройка, Интернет, кредитная карта, селебрити* i in.).
2. Przewartościowanie ocen, stereotypów, zmiana konotacji leksemów i innych jednostek nominatywnych. Na przykład leksemy *братство, равенство, товарищи*, które były powszechnie używane, szczególnie w środkach masowego przekazu w czasach istnienia Związku Radzieckiego, straciły jakkolwiek sens dla obywateli współczesnej Rosji – są nazwami pojęć, które obecnie dla użytkowników języka nie istnieją, są nierealne. „Równość, której nie ma. Nigdy nie było i ośmielam się mieć nadzieję, że nie będzie”. (Jewgenij Dodolew). Co najmniej trzy razy zmieniała się konotacja leksemu *демократия*; obecnie większość Rosjan negatywnie ocenia określane przez dany leksem pojęcie.
 3. Rosnące w społeczeństwie potrzeby tworzenia i korzystania z nowych środków nominatywnych. Na przełomie XX i XXI wieku przez język rosyjski przeszła fala gwałtownych przemianowań. Leksemy i połączenia leksemów, które w czasach istnienia Związku Radzieckiego zaliczano do aktualnej leksyki – *милиция, первый секретарь горкома, первый секретарь обкома, председатель, товарищи* i in. – zastąpiły nowe nazwy: *полиция, мэр, губернатор, спикер, господа* (większość z nich wcześniej tworzyła grupę elementów archaicznych). Warto wspomnieć także o zmianie konotacji danych leksemów. Większości byłych republik Związku Radzieckiego, jak również miast i ulic, nadano nowe (albo zwrócono poprzednie) nazwy (toponimy): Киров – Вятка, Ленинград – Санкт-Петербург, Свердловск – Екатеринбург, Алма-Ата – Алматы, Целиноград – Астана, Фрунзе – Бишкек, Молдавия – Молдова, Киргизия – Кыргызстан, Площадь Дзержинского – Лубянка.
 4. Potrzeba realizacji funkcji informacyjnej i komunikatywnej języka w związku z istnieniem różnorodnych środków i możliwości przekazu informacji w bieżącym stuleciu. We współczesnym świecie można korzystać z różnych technologii komunikacyjnych oraz kanałów przekazu komunikatu (informacji) (Internet, mass-media, sieci komórkowe, drukowane ulotki informacyjne itp.) Aby dotrzeć do masowego lub indywidualnego odbiorcy, należy korzystać z odpowiednich aktualnych środków językowych.
 5. Globalne zmiany w gospodarce i technice (postęp techniczny). Czytając następującą frazę, można zaryzykować stwierdzenie, iż język rosyjski zmienił się nie do rozpoznania: „Наша холдинговая компания выдала чартер на хайринг по фьючерсному контракту не тому лидеру. Теперь нам грозит

форфейтинг” (Тер-Минасова 2000, 115). Por. w języku polskim: „Zalecamy korzystanie z dedykowanych taryf lub pakietów danych, które umożliwiają korzystanie z transmisji danych.” (fragment tekstu instrukcji obsługi telefonu komórkowego).

6. Fala zapożyczeń z innych języków, przedostanie się „lawiny” anglicyzmów do języków zapożyczanych. Na przełomie XX i XXI wieku Rosja „otworzyła się” dla świata, dla realiów i kultury życia na Zachodzie, światowego biznesu, najnowszych technologii. W związku z tym słownictwo rosyjskie wzbogaciło się o nowe, obcojęzyczne leksemy (*имидж, бутик, тинейджер, принтер, дайджест, ди-джей, мониторинг, шопинг, паб, хеппенинг, лимит, рейдер, бренд, спонсор, аудит, пейджер* i in.). Aktualnym pozostaje problem poprawnego zastosowania zapożyczeń w różnych kontekstach w języku rosyjskim. Czasami odbiór komunikatu jest trudny z powodu nieuzasadnionego użycia neologizmów-zapożyczeń: „Летний оупенэйр состоится на площади Минина 15 июня” (Маринова 2012, 281).
7. W okresach największej dyfuzji leksyka, przede wszystkim terminy stają się bardziej aktywne, przenośne, wzbogacające języki zapożyczające (Konopielko 1997). Wśród zapożyczeń językowych w warunkach „globalizacji życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego” (Markowski 2009, 271) liczną grupę tworzą terminy. B. Konopielko, autor artykułu „О становлении новых отраслевых терминологий” podaje przykłady tego, jak terminologia marketingowa języków rosyjskiego i białoruskiego wzbogaciła się o nowe jednostki, na przykład: *маркетинг* i wszystkie derywaty przedrostkowe pochodne tego leksemu (*микромаркетинг, макро-маркетинг, ремаркетинг* i inne), *лизинг, дилер, постер, консалтинг, бутик, яппи itp.* Można twierdzić o dążeniu systemów terminologicznych języków do większej elastyczności, systematyczności, przejrzystości.
8. Internacjonalizacja języka:

Umiędzynarodowienie procesów ekonomicznych i technologicznych, dominacja ponadpaństwowych struktur politycznych, a także silny wpływ amerykańskiej kultury popularnej na kultury innych narodów spowodowały, że... używa się coraz większej liczby określeń wspólnych, głównie adoptowanych zapożyczeń anglosaskich... (Markowski: s. 271).

Internacjonalizmy – zapożyczenia z innych języków (z angielskiego, łaciny, greckiego, arabskiego i in.), formy oraz brzmienie których są podobne w wielu zapożyczających językach, nawet niepokrewnych. (Internacjonalizmów ostatnich lat w językach rosyjskim i polskim: *аудит, бренд, дивиденд, дилер, риелтор, маркетинг,*

лизинг, коррупция, ингредиент, коллизия, бизнес, Интернет, marketing, leasing, korupcja, ingredient, kolizja, biznes, Internet i in.). Do internacjonalizmów zalicza się morfemy, leksemy, frazeologizmy; większość z nich – terminy naukowe i techniczne. Internacjonalizacja leksyki sprzyja skutecznej komunikacji międzykulturowej i międzynarodowej.

9. Tendencja do zamiany jednostek leksykalnych, które wydają się już archaiczne, nową, bardziej aktualną leksyką, najczęściej zapożyczoną z innych języków. Niektóre rosyjskie neologizmy zapożyczone z innych języków (głównie z języka angielskiego), zastępują istniejące rosyjskie odpowiedniki (*рэкети́р – вымогатель, инвестор – вкладчик, дистрибу́тор – распределитель, маклер – посредник, лидер – руководитель, начальник – босс, подросток – тинэйджер* i inne) (Маринова 2012). Użytkownicy języka rosyjskiego powinni o tym wiedzieć i mieć na uwadze możliwość ich zamiany w różnych kontekstach dla realizacji zadań i celów komunikacyjnych.
10. Dążenie do ekonomii środków językowych, do kompresji tekstu i wypowiedzi – w globalnych warunkach zwiększonego tempa życia i funkcjonowania we współczesnych sferach życia. Ewolucja językowa jest między innymi rezultatem „dążenia” współczesnego języka do doskonałości oraz spełniania kryterium ekonomiczności języka. Do kompresji językowej zalicza się kompresja fonetyczna (na przykład, szybsze niż zwykle tempo wypowiedzi ustnej), morfologiczna (użycie specjalnych morfemów dla skróconych form wypowiedzi), słowotwórcza (uniwersalizacja, elipsa, abrewiacja), leksykalna (użycie krótkich wyrazów, najczęściej jednomorfemowych, wykrzykników, zaimków itp.), syntaktyczna (elipsa składniowa, konwersja, parcelacja), semantyczna (ukryte znaczenia, implicytność). Kompresja wypowiedzi (tekstu) jest częstym zjawiskiem, na przykład, w reklamach. („Новый Colt. А куда на нём отправишься ты?”). Ponieważ kompresja środków językowych zwiększa ich potencjał informacyjny i komunikacyjny, wiedza na temat danego zjawiska jest istotna dla użytkowników języka.
11. Tendencja do systematyzacji i formalnej regulacji oraz standaryzacji jednostek leksykalnych, semajologicznej syntezy (jedno pojęcie – jeden wyraz – zamiast połączenia wyrazowego – tendencja do kompresji i uniwersalizacji) (Kaliszan 1997, 65). Omawiane zjawisko językowe ma związek z dążeniem do ekonomii środków językowych, mianowicie – z kompresją słowotwórczą. Zjawisko uniwersalizacji cechuje głównie potoczną odmianę języka (*кредитная карточка – кредитка, 68 лошадок – 68 лошадиных сил, эконо́мы – суперэкономичные*

автомобили, мышка – компьютерная мышка). Skrótownice również motywowane są kilkoma wyrazami podstawowymi: СПИД – *Синдром Приобретённого Иммунодефицита*, АО – *Акционерное общество*, ЕГЭ – *Единый государственный экзамен*.

12. Dążenie do większej ekspresji i emotywności jednostek językowych, możliwości wyboru z kilku nazw tego samego desygnatu. Jedną z podstawowych funkcji języka – funkcja emotywna (postawa mówiącego wobec tego, o czym on mówi), która może być realizowana również za pomocą jednostek językowych (głównie leksemów), nacechowanych emocjonalnie lub ekspresywnie. Na przykład leksem *хороший* może być zastąpiony (w zależności od kontekstu) przez leksemy *супер, классный, красива, кайфовый, превосходный, путный, приличный*. Leksem *полицейский* (dawniej – *милиционер*) tworzy różnorodną pod względem cech ekspresywnych i konotacyjnych grupę synonimiczną: *часовой порядка, слуга порядка, блюститель законности, страж закона, мушкетер, гаишник, омоновец, сапог, шинель, шарик, служитель порядка, вертухай, лягавый, фараон, центурион, шуруп, инспектор, блюститель порядка, постовой, мент, тулуп, автоинспектор, хомут, эмвэдэшник, страж порядка, оперативник, фуражка, сифон, ходик, свистелка, мусор, мильтон*. Leksem *лох* jako neosemantyzm („człowiek, który daje się oszukać, naiwny, niepraktyczny”) zyskał ogromną popularność wśród użytkowników języka rosyjskiego. Wyraz służy podstawą słowotwórczą dla licznej grupy derywatów pochodnych (*лошара, лохушка, лоховство, лоховский, лошарик, облохосить, лошарничать, лоховедение* i in.). Powstała nowa para synonimiczna: *крутой – лох*. Podobne przykłady: *мажор* („syn bogatych i wpływowych rodziców”), *профурсетка* („młoda kobieta lekkich obyczajów”) i in. Ze względu na to, że użytkownicy języka potrzebują nowych środków językowych dla charakterystyki i trafnego określenia osób, warto sięgać po wiedzę na temat tego, jaki stopień ekspresji i emotywności stylistycznej cechuje ten czy inny środek językowy.
13. Potrzeba różnorodności stylistycznej. „Obecnie w lingwistyce funkcjonalnej rysuje się tendencja do odróżniania językowych stylów i odmian języka” (Sękowska 2002, 413). Styl językowy jako zespół środków językowych powołany jest do pełnienia funkcji językowych (przede wszystkim komunikatywnej). Cele komunikacyjne określają wybór środków stylistycznych w każdym konkretnym akcie komunikacji. „Komunikacja to proces, w którym ludzie wymieniają między sobą znaczenia, posługując się powszechnie znanym zestawem symboli” (Adair 2000: 19). We współczesnych

językach, między innymi polskim i rosyjskim, w dość krótkim czasie (przede wszystkim na potrzeby komunikacji zawodowej), ukształtowały się języki specjalistyczne, każdy z których posiada własny rozbudowany, zunifikowany, zharmonizowany leksykon specjalistyczny (prawny, prawniczy, biznesowy, medyczny, techniczny i inne). Jako przykład służy *język business communication* posiadający własną strukturę i zakresy tematyczne – „...język finansów, bankowości giełdy, prawny język biznesu, język public relations, język korespondencji handlowej i in.” (Cwiklińska, Szadyko 2005, 82).

14. Dążenie – z jednej strony do maksymalnej informatywności z zachowaniem standaryzacji języka i ekonomii środków ekspresywnych, – z drugiej strony zaś zwiększenie ekspresji w celu skutecznego oddziaływania poprzez aberrację (Stasińska 1997, 71). Dane zjawisko charakteryzuje przede wszystkim język publicystyki. W świecie współczesnym wzrosła rola mass-mediów w życiu społeczeństwa. Autorzy tekstów artykułów, przemówień i in. w celu zwiększenia efektywności oddziaływania na odbiorców komunikatów używają przeróżnych pod względem konotacji i ekspresji stylistycznej środków językowych, w tym elementów języka potocznego. Przykłady: *„Когда в Думе Жириновский поддерживает Грачёва, когда в Думе Ж. поддерживает Г. – это не блажь. Карьера самого военного министра висит на соплях.”* (rosyjska gazeta „Московский комсомолец”). Fragment artykułu w języku polskim z rubryki politycznej: „Sprawdziliśmy, czy raper, który startował z głoszącego buntownicze i antysystemowe hasła ugrupowania, jest w stanie pójść na kompromisy. I zamiast luźnych buntowniczych ciuchów założyć coś bardziej pasującego do sejmowych wnętrz, zakryć gęsto pokrywające jego ciało tatuaże czy w końcu zdjąć czapkę bejsbolówkę, która sprawia wrażenie zrośniętej z jego czaszką. I ku naszemu pozytywnemu zaskoczeniu Liroy jest gotowy porzucić atrybuty związane z jego dotychczasowym życiem” (*Super Ekspres* 03. 11. 2015, 4).
15. Demokratyzacja języka, „nobilizacja potoczności i luzu słownikowego” (Markowski 2002). Leksyka i frazeologia potoczna, w tym żargonizmy, slang, nawet przekleństwa stały się codziennym zjawiskiem we współczesnych relacjach. Omawiana tendencja jest rezultatem zmian społeczno-kulturowych, nieopatrznie zrozumianej wolności, odchodzeniem „od elitarnej kultury wysokiej do popularnej kultury masowej i lokalnej” (Gaida 1999, 13). Przykłady leksyki potocznej w języku rosyjskim: *чел, кайф, малышка, бабки, музон, тачка, папик, пупсик, халява, чувак, музон, торчок, подсесть (на что-то), клёвый, врубиться, братки, братва, хорьки, красава, аська* i inne; języka polskiego: *szczepa, cebulak, kasiora, fura,*

LOL, ćpać, dać plamę, kurdupel i inne). „Słownictwo potoczne i środowiskowe, jako nacechowane ekspresywnie, odświeżało leksykę mediów, pozwalało pełniej wyrazić uczucia i stany emocjonalne nadawcy..” (Markowski 2009, 272).

Przyczyny i tendencje ewolucji językowych można wymieniać praktycznie w nieskończoność – jest to dość obszerny i sięgający głęboko temat. W ramach niniejszego opracowania zostały przedstawione główne, zasadnicze tendencje i przyczyny procesów innowacyjnych.

Jak zaznaczono powyżej, innowacje w wyniku wymienionych uwarunkowań i tendencji najczęściej reprezentują leksykę oraz frazeologię. Powstają nowe jednostki leksykalne, zachodzi transformacja strony formalnej i struktury semantycznej już istniejących. Niżej zostały zaprezentowane modele słowotwórstwa i przykłady innowacji w języku rosyjskim i polskim ostatnich dziesięcioleci.

Słowotwórstwo (derywacja) morfologiczne (Земская 1992; Костомаров 1994). Sposób tworzenia formacji słowotwórczych powoduje zmiany formalne i morfemowe w składzie jednostek leksykalnych: zmiany fonetyczne, kompresja, skrócenie, połączenie dwóch (lub trzech) rdzeni, słowotwórstwo morfemowe, uniwerbizacja, abrewiacja. Słowotwórstwo morfemowe: sufiksacja i prefiksacja.

Prefiksacja. W ostatnim stuleciu do grupy najbardziej aktywnych prefiksów w słowotwórstwie języka rosyjskiego (jak również polskiego) należą: – Анти (*anty*) (*антиглобализм, антисоветский, антивирус, антиреклама (pol. antyreklama), антиобщественный, антиплагиат itp.*). Антибэби – środek antykoncepcyjny. W języku polskim – *antywalentynka, antyweb, antyradio, antywirus, antykoncepcja, antykatrania itp.*). Про (*prorosyjski, proamerykański, проформа, прозападный, прозаходни – j. pol.*). Супер (*суперэкспресс, суперзвезда, супермаркет, супердержава, суперинтендант, суперсерия, супергерой itp.*) Нано (*наночастица, нанотехнология, нанометр, наноампер*). Гига, мега (*гигаватт, гиганьютон, гигабайт, мегабайт, мегавольт, мегаватт*). Do grupy aktywnych prefiksów w słowotwórstwie rosyjskim ostatnich lat zalicza się również: а (*асоциальный*), гипер (*гиперинфляция, гиперссылка*), инфра (*инфрамикробиология*), гипо (*гипофункция*), де, дез (*деквалификация*), пост (*постсоветский*), ре (*ретрансляция*), ультра (*ультраправый*), экс (*экс-муж, экс-премьер, экс-примадонна*), кибер (*киберсталкинг, кибернасилие*), cyber (*cyber-ulica, cyberstalking, cyberprzestrzeń*) (w języku polskim). Co ciekawe, wymienione prefiksy, głównie pochodzenia greckiego i łacińskiego, ponieważ są produktywnymi

słotwórczymi morfemami w systemie języka rosyjskiego, wypierają rodzime prefiksy (*под, над, сверх, по, против*).

Sufiksacja. Sufiksacja rzeczownikowa. Najbardziej produktywnym we współczesnym języku rosyjskim jest sufiks – *к*. Poprzez dodawanie wspomnianego morfemu zachodzi aktywny proces tworzenia nowych derywatów – rzeczowników rodzaju żeńskiego: *профурсетка* (*ładna i mloda dziewczyna nie mająca większych ambicji zawodowych, licząca na swoje wdzięki i szukająca bogatego sponsora*), *татьянка* (*rodzaj sukienki – princeska*), *толстовка* (*rodzaj bluzy*), *подземка* (*metro*), *вкусняшка* (*smaczność*), *личка* (*korrespondencja prywatna w portalach społecznościowych w Internecie*), *Щепка* (*Щепкинское театральное училище*), *Волоколамка* (*Волоколамское шоссе*), *Можайка* (*Можайское шоссе*), *маршрутка* (*minibus*), *Плехановка*, *Плешка* (*Российский экономический университет имени Г. В. Плеханова*), *тусовка* (*impreza*), *Вечерка* (*Вечерняя газета*), *Ленинградка* (*Ленинградское шоссе*), *Валентинка* (*por. pol. Walentynka*), *сишка* (*сигарета – papieros*), *бэшка* (*BMW*), *сушка* (*суши*), *элька* (*электронная почта*), *хабалка* (*wulgarna, ordynarna kobieta*), *прихватка* (*rękawica kuchenna*), *заморочка*, *обаяшка*, *флэшка*, *борсетка*, *восьмёрка itp.* Większość derywatów z sufiksem – *к* tworzona jest od połączenia dwuwyrazowego (uniwerbizacja i kompresja): *Волоколамское шоссе* – *Волоколамка*, *симка* (*karta Sim*). Rzeczowniki rodzaju żeńskiego z sufiksem – *к* z reguły są bogate w treść i informację i są kompresyjne pod względem długości; wchodzi w skład grupy wyrazów potocznych. Przedstawione derywaty pełnią funkcję zaspokajania potrzeb i realizowania tendencji do demokratyzacji językowej.

Warte są uwagi również derywaty prefiksarno-sufiksalne: nowy wyraz tworzony jest za pomocą prefiksu (*без, за, при, много*) i sufiksu *ж* (graficznie przedstawiony literą *ь*): *зарубежье, бездорожье, приграничье, многоголосье, безлюдье*). Na wzór danego modelu derywacyjnego pojawiają się okazjonalne autorskie neologizmy typu *закомпьютерье, забугорье*, które wyrażają i nazywają złożone pojęcia i różnego rodzaju relacje, sytuacje, desygnaty wraz z ich oceną. Przykłady neologizmów wymagających złożonej definicji: *папик, клофилинцица, профурсетка, контрактник* i inne.

Wysoką frekwencją odznaczają się derywaty powstałe w wyniku dodania sufiksu rzeczownikowego – *ациј* (tworzący derywaty – leksemy rodzaju żeńskiego najczęściej zakończone *на – зация*): *коллективизация, электрификация* (*rozpoczątek XX wieku w ZSRR*), *идеологизация, организация, цивилизация, мобилизация, приватизация, коммерциализация, стандартизация, централизация, популяризация, милитаризация, нормализация, моторизация, легализация,*

колонизация, компьютеризация, модернизация, телефонизация, периодизация, персонализация itp. Wymienione jednostki posiadają literacką i publicystyczną identyfikację stylistyczną; większość z nich to terminy specjalistyczne. Służą do wyrażania ważnych zjawisk o charakterze społecznym i globalnym, pozytywnych zmian zachodzących w polityce, gospodarce, kulturze konkretnego państwa lub w świecie. W jednej z rosyjskich audycji telewizyjnych Irina Prochorowa (filolog, literaturoznawca, działacz kultury) bardzo trafnie zaznaczyła: „Ostatnio zbyt często używamy patetycznych wyrazów з – *зация*. Chciałabym, żebyśmy więcej uwagi poświęcano problemom i potrzebom konkretnego człowieka czyli jednostki.” (Cytat zapisany z audycji „Обыза для всех” programu nadawanego w telewizji rosyjskiej na ORT – „Pust goworjat” z dnia 04.03.2015). W związku z negatywnym odbiorem przez nosicieli języka rosyjskiego niektórych zbyt patetycznych wyrazów з *зация* tworzone są neologizmy – ich okazjonalne paronimy o pejoratywnym lub ironicznym zabarwieniu: *приватизация – прихватизация, мобилизация – мобелизация, модернизация – мордонизация*.

Z przyczyn całkiem zrozumiałych (potrzeba ekonomii środków językowych) dość rozpowszechnionym w języku rosyjskim (jak również w języku polskim) typem słowotwórstwa jest kompresja. Przy czym nowe jednostki leksykalne mogą być tworzone od pojedynczych leksemów, jak również od połączeń wyrazowych (uniwerbizacja): *кондер (кондиционер – klimatyzacja), напряг (напряжённость), чел (человек), мобила (мобильный телефон), макдак (MacDonald), фальшак (фальшивый), банал (банальный), кола (кока-кола) (por. w języku polskim: impra, korki, komp, matma, bus)*. Szadyko zalicza dane derywaty do tak zwanych skrótowców morfologicznych wyróżniając wśród nich apokopy, tj. derywaty z odrzuconą końcówką częścią wyrazu (*авиа*)” i *aferezis*, „tj. derywaty z odrzuconą początkową częścią wyrazu (*бус, кола*).” (Szadyko 2013, 20).

Przykłady neologizmów czasownikowych: *креативить, кусочничать, пираться (pol. lansować), нянькаться, эпатировать, навальничать, дерипасить, эрнстить, тусоваться, кликать (мышкой), визуализировать, авансировать, администрировать, гламурничать, перекантоваться, кайфовать, улыбнуть (=вызвать улыбку), запузыриться (забеременеть), лайкнуть* oraz wiele innych.

Można stwierdzić z całą pewnością, że współczesne języki cechuje tendencja do tworzenia i używania skrótowców, tj. abrewiatur i akronimów.

Wsiadając do samochodu marki BMW oczekujemy jego niezawodność. Wyjeżdżając z domu liczymy, że tak będzie, gdyż nasz pojazd wyposażony jest w system *ABS*, *ASR* czy *ESP*... Do celu dotrzemy posługując się urządzeniem *GPS*... W czasie naszej podróży często szukamy punktu *CPN*, aby uzupełnić paliwo... W mieście załatwiamy sprawy w urzędach takich jak *PZU* czy *ZUS* i często wykonujemy transakcje bankowe w *BP PKO SA*. Zaś wypełniając *PIT* dla *US* powinniśmy podać dokładny numer *NIP* i *PESEL*... Po powrocie do domu włączamy komputer *PC*, który jest podłączony do sieci internetowej za pomocą modemu *Wi-Fi*. Na biurku mamy monitor *LSD*, a w salonie kilka nowych odbiorników *RTV* (Szadyko 2013, 12).

W leksyce współczesnego języka rosyjskiego nowe jednostki – akronimy, tj. abrewiatury – również cechuje zwiększona produktywność. Są to jednostki powtórnej nominacji: najpierw powstaje wieloczłonowa nazwa nowego desygnatu; potem następuje skrócenie danego znaku (uniwerbizacja). Rodzaje abrewiatur: fonetyczne (fonematyczne) – *МРОТ*, literowe – *СТС*, sylabowe – *генсек*, mieszane – *СанПиН*. Przykłady rosyjskich abrewiatur: *ДТП* (*Дорожно-транспортное происшествие*), *МЧС* (*Министерство по чрезвычайным ситуациям*), *КПП* (*контрольно-пропускной пункт*), *ЕГЭ* (*Единый государственный экзамен*), *ООО* (*Общество с ограниченной ответственностью*), *ОАО* (*Открытое акционерное общество*), *ЗАО* (*закрытое акционерное общество*), *МРОТ* (*минимальный размер оплаты труда*), *НДС* (*налог на добавленную стоимость*), *ИТ* (*информационные технологии*), *ПК* (*персональный компьютер*), *Рунет* (*русский интернет*), *СМИ* (*средства массовой информации*), *ИНН* (*индивидуальный номер налогоплательщика*).

Trudno w tym miejscu znów nie zacytować Szadyki:

Wśród różnorodnych przyczyn tego stanu rzeczy („eksplozja i ekspansja nominatów abrewiacyjnych”) należy wymienić w szczególności tempo życia i wyścig z czasem, przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze, powstanie i rozbudowę aparatu administracyjnego państwa, partii politycznych i organizacji społecznych i ekonomicznych, rozwój gospodarki rynkowej, powstanie nowych placówek handlowych, różnorodnych firm i spółek, banków i giełd, wzrost liczby terminów technicznych, naukowych, biznesowych i środowiskowych (2013, 12).

Zwiększa się objętość informacji i wiedzy, powstają i mnożą się jej źródła i możliwości przekazu; tempo życia i ograniczony czas zmuszają do korzystania z minimalnej liczby znaków, w wyniku czego rozwija się tendencja do minimalizacji, tj. kompresji

środków językowych, między innymi tworzenia abrewiatur (Sitkowski 2010, 139). „Bez danej kategorii leksyki nie mogą funkcjonować współczesne języki” (Szadyko 2013, 14). Chociaż, jak twierdzi Szadyko, trudność rozkodowania abrewiatur przez odbiorcę informacji może nie tylko nie wspomagać, lecz wręcz zakłócać komunikację; dzieje się to w związku z użyciem dopiero co utworzonych znaków. W wielu przypadkach jednak nie można sobie wyobrazić innego nominata na miejscu takich jednostek leksykalnych, jak *PIT, ZUS, PIS, SMS, MMS, MP3, PIN, PESEL, VAT, PZU, PKO, RTV, BMW (samochód;* co ciekawe, od niedawna istnieje w języku polskim akronim *BMW*, który oznacza: *Bilet Młodego Warszawiaka, A4, NIP, Wi-Fi* (w języku polskim); *ДТП, СМИ, МЧС, СМС, НДС, КПП, ЕГЭ, ГИБДД, ВВП, бoмж, ВИЧ, СПИД, ОРЗ, ПМЖ, ОБИР, ТСЖ* (w języku rosyjskim).

Do grupy niemorfologicznych typów słowotwórstwa zalicza się neosemantyzację jednostki leksykalnej (powstają tak zwane neologizmy znaczeniowe, tj. neosemantyzmy). Istniejący już w systemie językowym wyraz przybiera nowe znaczenie; w rezultacie tworzy się zupełnie nowa, odrębna jednostka leksykalna: *myszka, komórka, zamek, korek, beton (zahamowany człowiek), sieć, grzyb (stary człowiek)*. Neologizmy znaczeniowe (semantyczne) w języku rosyjskim: *копейка («Жигули»), мышка, тормоз, бомбить (зарабатывать на перевозке людей), сбрасывать (звонки), ссылка (link), ящик (электронный), корзина, окно, карта, сеть, спираль, страница, пароль, папка, вирус, диск, защита, цифровой, щелчок (współczesna terminologia komputerowa)*.

Jak zaznaczono powyżej, procesy innowacyjne często spowodowane są tendencją do zapożyczania elementów (przede wszystkim leksykalnych) z innych języków. Obecnie wśród zapożyczanych dominują elementy języka angielskiego. Wyrazy i frazeologizmy obcojęzyczne mogą wypierać istniejące już nazwy desygnatów języka ojczystego: *омбудсмен (уполномоченный по правам человека), бебиситтер (няня), голкипер (вратарь), адвокат (защитник), бонус (премия), направление (тренд), креативный (творческий), биллинг (счёт), бэби (ребёнок), шузы (ботинки, фрики (чудаки), бизнес-леди, файл, байт, процессор, юзер, гейт, дьюти-фри, бой-френд, бейджик, дефолт, абстракт (streszczenie), ОК (dobrze), lunch, departament, men, woman, folder (j. pol)*. Inne elementy obcojęzyczne przedostają się do języka zapożyczającego w wyniku pojawienia się w środowisku jego użytkowników nowych desygnatów: *бутик, маркетинг, риелтер, интерактив, интрефейс, драйв, драйвер, скриншот, твeрк, сайт, кибербанд, ню (z francuskiego), e-mail, менеджер, сканер, принтер, апгрейд, аккаунт, 3D,*

флешмоб, маржа, селфи. (ros.), *pendrive, stalking, szopping, cyberbuling, recykling* (pol). Wpływ języka angielskiego na współczesne procesy innowacyjne w językach słowiańskich (między innymi w języku rosyjskim) jest wielki.

Istnieją tak zwane zapożyczenia sztuczne, tj. hybrydy językowe (Markowski 2009). W roli zapożyczanych elementów występują części wyrazu – innojęzyczne morfemy słowotwórcze, które łącząc się ze słowiańskojęzycznymi morfemami tworzą nowe zhybrydowane leksemy: *linkowanie* (link+owanie), *grobing* (grob+ angielski sufiks ing – odwiedzanie grobów w Dniu Zmarłych), *kontroling, zadanioholizm* (zadanie+ holizm – por. alkoholizm, pracoholizm), *autokar* (auto+ car), „Pol-English”, *собакинг* (собака + инг – ang. ing), *яхтинг* (яхта + инг), *рунглиш* (ру + English). We współczesnym języku rosyjskim pojawił się nowy sposób leksykalnej derywacji – zhybrydacja graficzna: część wyrazu napisana jest cyrylicą, część – łacińskimi literami. Zaś jednostka leksykalna języka rosyjskiego zachowuje swoją tożsamość, natomiast wdrażane elementy obcojęzyczne tworzą dodatkowe skojarzenia, efekty stylistyczne, aluzje kontekstualne i aksjologiczne, na przykład: *ТVоu мысли – не твои; Человек; Любоff/on* (Оксана Робски). Są to innowacje okazjonalne, autorskie. Zaś ich potencjał stylistyczny jest ogromny.

W celu wzmocnienia ekspresji stylistycznej autorzy dzieł literackich oraz publicystycznych tworzą własne neologizmy (okazjonalizmy): *забомжевавший, местоблюстительница* (złożenie i paronomazja), *раззвездяй* (*разгильдяй+звезда*) (złożenie-skrót i paronomazja), *амерехня* (*Америка+брехня*) (uniwerbizacja i paronomazja), *челобака* (*человек+собака*) (złożenie-skrót), *волкособы* (*волки+собаки*) (złożenie-skrót), *геополитика* (*геополитика*) (złożenie i paronomazja), *зомбоящик* (*телевизор – złożenie*), *импорт* (*импорт+порт*) (złożenie i paronomazja), *жоних* (*женственный жених – paronomazja*), *полкачиха* (*жена полковника – paronomazja*), *апофегей* (*апогей+ по фигу*) (złożenie i paronomazja). W języku polskim: *bangsterzy* (bank+ gangsterzy). W danym przypadku można mówić również o kontaminacji leksykalnej.

Przykłady neologizmów frazeologicznych: *офисный планктон, корпоративная вечеринка, силовая поддержка, размазать по стенке, гнать волну, гнать пургу, сложить лапки домиком, раскопать досье, подписываться под байду, вляпаться по самое не хочу, люди с прибабахом, скинуть адрес, пойти в отказку, в одной лодке, пробить телефоны, обойтись по чесноку, за державу обидно, поющие труссы*.

Przełom XX i XXI wieku to epoka politycznych i ustrojowych wstrząsów, rewolucji globalnych i lokalnych, czego wyrazem są nowe frazeologizmy z komponentem *революция*: *Цветные революции*; *Бархатная революция* w Czechosłowacji; *Бульдозерная революция* w Jugosławii; *Революция роз* w Gruzji; *Оранжевая революция* na Ukrainie; *Тюльпановая революция* w Kirgizji; *Попытка цветной революции* w Uzbekistanie; *Революция кедров* w Libanie; *попытка Васильковой революции* w Białorusii; *Дынная революция* – wtóra Kirgizská революция.

Kalki frazeologiczne: *мозговой штурм* (*ang. brain – storming*), *лобовой приём* (*ang. cold call*), *белый товар* (*ang. white goods*). Frazeologizmy autorskie (okazjonalne): *профессиональный мордобой*, *обновочное событие*. Systemowe jednostki frazeologiczne mogą ulegać semantycznym i formalnym transformacjom, co dodaje ekspresji i innowacyjności kontekstu i samym jednostkom.

We współczesnym świecie toczą się walki na tle politycznym, geopolitycznym, i w związku z tym, wojny informacyjne. W języku rosyjskim, między innymi pojawiają nowe jednostki odzwierciedlające napięte stosunki pomiędzy partiami, państwami, kontynentami. (*майдан*, *Евромайдан*, *антимайдан*, *сепаратисты*, *колорады*, *силловики*, *Новороссия* itp.). „Ekspansja metafory wojennej jest bardzo niebezpieczna” (Aleksienko 1997, 19). W tej dziedzinie niezbędne jest rozważne posługiwanie się nową leksyką.

W procesie nauczania i uczenia się języka obcego (miedzy innymi – rosyjskiego) należy zwracać uwagę na niuanse językowe, tendencje, warunki oraz przyczyny innowacji językowych na środki językowe, za pomocą których najskuteczniej można realizować konkretne cele komunikacyjne; w miarę możliwości opisywać i określać statut stylistyczny, ekspresywny i kulturoznawczy innowacyjnych elementów języka.

Bibliografia

- Adair, John. 2000. *Anatomia biznesu – Komunikacja*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka.
- Акишина, Алла и Шляхов, Владимир. 1991. *Учим читать быстро и эффективно*. Москва: Русский язык.
- Aleksiejenko, Michaił. 1997. *Лексико-фразеологическая эволюция русского языка последнего десятилетия*. W *Innowacje w językach wschodniosłowiańskich*, pod redakcją Bazylego Tichoniuka, 13-20. Zielona Góra: Biblioteka WLSiFW.

- Верещагин, Евгений; Костомаров, Виталий. 2005. *Язык и культура: три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы*. Москва: Индрик.
- Чайковский. 2012. „Элементы бытовой культуры страны исходного языка и помехи при их отражении в художественном переводе.” W *Восток-Запад: проблемы межкультурной коммуникации*: сб. науч. ст. межрегион. науч.-практ. конф. с междунар. участием. Петропавловск, 16-17 ноября 2012, 347-354. Петропавловск-Камчатский: КамГУ им. Витуса Беринга.
- Ćwiklinska, Jolanta; Szadyko, Stanisław. 2005. „Obszary wiedzy specjalistycznej w wybranych wariantach języka business communication.” W *Języki specjalistyczne 5. Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach*, pod redakcją J. Lewandowskiego, M. Kornackiej, 81-88. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Jakobson, Roman. 1989. *Poetyka w świetle językoznawstwa*. W R. Jakobson, *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, pod redakcją M. R. Mayenowej, 77-124. Warszawa: PIW.
- Gajda, Stanisław. 1999. *Współczesna polska rzeczywistość i jej badanie*. W: *Mowa rozświetlona myślą: świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków*, pod redakcją J. Miodka, M. Zaśko-Zielińskiej i I. Borkowskiego. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Grabias, Stanisław 1991. *Kultura słowa a sprawności komunikacyjne*. W „Polonistyka” 7: 419-429.
- Gregorczykova, Renata, Jerzy Bartmiński. 1991. *Język a kultura*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Гумбольдт В фон. 1984. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. W *Гумбольдт В фон. Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс.
- de Saussure, Ferdinand 1961. *Kurs językoznawstwa ogólnego*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.
- Земская, Елена. 1992. *Словообразование как деятельность*. Москва: Наука.
- Kaliszan, Jerzy. 1997. *Семантико-конденсационная универбация составных наименований в русском языке последних десятилетий*. W *Innowacje w językach wschodniosłowiańskich*, pod redakcją Bazylego Tichoniuka, 61-66. Zielona Góra: Biblioteka WLSiFW.

- Konopielko, Bronisława. 1997. *О становлении новых отраслевых терминосистем (на примере русской и белорусской маркетинговой терминологии)*. W *Innowacje w językach wschodniosłowiańskich*, pod redakcją Bazylego Tichoniuka, 45-52. Zielona Góra: Biblioteka WLSiFW.
- Костомаров, Виталий. 1994. *Языковой вкус эпохи: из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*. Москва: Педагогика-Пресс.
- Kurkowska, Halina. 1978. *Kryteria oceny innowacji językowych*. W *Kultura języka polskiego. Podręcznik dla słuchaczy uczelni wojskowych*, pod redakcją M. Szymczaka, 22-45. Warszawa: Wojskowa Akad. Polityczna.
- Лотман, Юрий Михайлович. 1992. *Культура и взрыв*. Москва: Гнозис; Издательская группа «Прогресс».
- Маринова, Елена. 2012. *Иноязычная лексика современного русского языка. Учебное пособие*. Москва: ФЛИНТА. Наука.
- Markowski, Andrzej. 2009. *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Milewski, Tadeusz. 2009. *Językoznawstwo*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Nowak, Tomasz. 2007. *Nauka o języku w teorii i zadaniach*. Warszawa: Dom wydawniczy Bellona.
- Пассов, Ефим. 2000. *Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. «Развитие индивидуальности в диалоге культур»*. Москва: Просвещение.
- Porayski-Pomsta, Józef. 2002. *II. Komunikacja językowa. III. Kultura języka*. W *Nauka o języku dla polonistów*, pod redakcją Stanisława Dubisza, 19-112. Warszawa: Książka i wiedza.
- Pstyga, Alicja. 1997. *Struktura formalna neologizmów słowotwórczych we współczesnym języku rosyjskim i ich interpretacja*. W *Innowacje w językach wschodniosłowiańskich*, pod redakcją Bazylego Tichoniuka, 67-74. Zielona Góra: Biblioteka WLSiFW.
- Sękowska, Elżbieta. 2002. *Praktyczna stylistyka (wybrane zagadnienia)*. W *Nauka o języku dla polonistów*, pod redakcją Stanisława Dubisza, 412-450. Warszawa: Książka i wiedza.
- Sitkowski, Krzysztof. 2010. *Kompresja tekstowa jako indeks metafrastyczny*. W *Języki specjalistyczne. Metafrastyczna teoria języków*, 139-148. Warszawa: KJS UW.
- Stasińska, Polina. 1991. *Язык газетного заголовка (на материале современных российских газет)*. W *Innowacje w językach wschodniosłowiańskich*, pod redakcją Bazylego Tichoniuka, 75-80. Zielona Góra: Biblioteka WLSiFW.

Szadyko, Stanisław. 2013. *Metodyka tłumaczenia skrótowców morfologicznych w rosyjskim i polskim tekstach specjalistycznych*. W *W dialogu języków i kultur III*, pod redakcją Krzysztofa Fordońskiego i Łukasza Karpińskiego, 11-24. Warszawa: LSW.

Тер-Минасова, Светлана. 2000. „Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово.” Data odczytu: 27 października 2015. <http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf>.

ГГ. 2015. „Русский язык, 21 век: новые заимствованные слова”. Data odczytu: 20 września 2015 r. <http://gab-garevoi.livejournal.com/1310.html>.

Rola czasopism specjalistycznych w nauczaniu medycznego języka obcego studentów medycyny

Żelazowska Magda

Wydział Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa

Zabielska Magdalena

Wydział Anglistyki UAM, Poznań

Abstract

The aim of this paper is to present the role of professional medical journals in teaching LMP (Language for Medical Purposes). Medical language is characterised by specific features which have bearing on the teaching process. The theoretical part of this paper offers a description of LSP (Language for Specific Purposes) and LMP, the aims and role of specialised texts, including authentic materials, as well as the structure and types of scientific publications. The empirical part constitutes a linguistic analysis of selected scientific articles of otolaryngology. The paper also includes exercises with difficult terminology and sample answers, both based on the texts studied. Additionally, the paper demonstrates the results of a survey conducted among 40 medical students from three universities in Warsaw. The results show that over 85% of students would like to study medical language using authentic material from scientific journals.

Keywords: specialist journals, scientific articles, medical language, Language for Medical Purposes, medical students

Abstrakt

Celem pracy jest przedstawienie roli czasopism specjalistycznych w nauczaniu obcego języka medycznego, który posiada określone cechy, determinujące ten proces. Część teoretyczna pracy prezentuje charakterystykę właściwości języka specjalistycznego (ESP) i języka medycznego (EMP), cele i funkcje tekstów specjalistycznych, w tym materiałów autentycznych, oraz typy i strukturę artykułów naukowych. Część praktyczna to językowa analiza materiału badawczego, który stanowiły artykuły naukowe z otolaryngologii. Zostały tu również zawarte przykłady terminologii, które mogą sprawić trudność dla studentów w ich rozumieniu i stosowaniu, a także proponowane ćwiczenia wraz z przykładami z analizowanych prac naukowych. Dodatkowo, artykuł prezentuje wyniki ankiety przeprowadzonej wśród 40 studentów medycyny trzech uczelni warszawskich, które pokazują, iż ponad 80% respondentów wykazuje chęć pracy z artykułami naukowymi podczas wykładów i samodzielnej nauki.

Słowa kluczowe: czasopisma specjalistyczne, artykuły naukowe, język medyczny, dydaktyka języka medycznego, studenci medycyny

1. Cel

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie roli czasopism specjalistycznych w nauczaniu obcego języka medycznego, które jest ważnym elementem w przygotowaniu studentów medycyny do komunikacji międzynarodowej w środowisku lekarzy i specjalistów. Językiem wiodącym w dziedzinie medycyny jest język angielski, w którym publikowana jest większość osiągnięć naukowych, wyników badań i opisów chorób. Ponadto jest on językiem oficjalnym większości konferencji specjalistycznych, zarówno w kraju, jak i za granicą. Ze względu na rosnącą popularność i zastosowanie języka angielskiego w dziedzinie medycyny, powstała nowa nazwa tej odmiany języka specjalistycznego – English for Medical Purposes. Definicja Fergusona (2013), który określa nauczanie języka medycznego jako „przedsięwzięcie pedagogiczne i badawcze mające na celu doskonalenie sprawności językowych kadry medycznej spoza obszarów anglojęzycznych”¹, pokazuje, iż celem takiego nauczania jest pogłębienie znajomości terminologii specjalistycznej,

¹ Wszystkie tłumaczenia M. Ż.

stosowanych konstrukcji gramatyczno-składniowych oraz charakterystycznych skrótów i abreviatur języka medycznego. Rozpatrując wyżej wymienione składniki, zauważyć można, iż są one głównymi elementami języka medycznego, charakteryzującego się określonymi cechami, które to z kolei determinują proces jego nauczania.

Niniejsza praca podzielona jest na część teoretyczną i praktyczną. Część pierwsza krótko charakteryzuje język specjalistyczny i medyczny oraz ich nauczanie a także gatunki tekstów akademickich w medycynie – ich cele, strukturę oraz cechy. Część druga przedstawia wyniki analizy językowej badanych artykułów naukowych a także rezultaty ankiety przeprowadzonej wśród 40 studentów medycyny trzech uczelni warszawskich dotyczącej wykorzystania czasopism specjalistycznych do nauki obcego języka medycznego. Zawiera także przykładowe ćwiczenia, które mogą stanowić pomoc na lektoratach języka medycznego oraz podczas samodzielnej nauki, opracowane na podstawie autentycznego materiału, tj. medycznych publikacji naukowych.

2. Rozważania teoretyczne

2.1 Nauczanie języka specjalistycznego (Language for Specific Purposes)

Rozważania teoretyczne na temat nauczania języka specjalistycznego warto zacząć od jego krótkiej charakterystyki. Języki specjalistyczne są to języki ludzkie, tworzone przez specjalistów w celu porozumiewania w środowisku zawodowym. Bazują one na językach ogólnych, jednak w odróżnieniu od języka naturalnego, nie są kompletne ani samodzielne, posiadając wspólną fonemikę, gramatykę oraz elementy leksyki (Grucza 2004, 37 – 8). Na polskich uczelniach rozróżniamy trzy typy nauczania językowego: 1. w ramach filologii, 2. zorientowane zawodowo, oraz 3. kształcenie w języku obcym poza kierunkiem filologicznym. Zajęcia podejmowane w ramach danej filologii, które mogą stanowić także elementy lektoratów na innych kierunkach, dzielą się na praktyczną naukę języka (PNJ) oraz zajęcia tłumaczeniowe. Podczas PNJ używane są teksty oraz materiały autentyczne, dostosowane do poziomu danej grupy, stanowiące jednak uzupełnienie poruszanego tematu, a nie główny element zajęć. Pracy z tekstem na tym etapie towarzyszą działania dydaktyczne podejmowane wspólnie, takie jak wyjaśnienie wyrażeń z tekstu, wyszukiwanie jednostek leksykalnych, ćwiczenia pomagające utrwalić nowo poznane słownictwo itp. W ramach warsztatów tłumaczeniowych stosowane są teksty o większym poziomie trudności, przeznaczone dla studentów posiadających

wiedzę językową i merytoryczną (Weigt 2012, 135 – 6). Jak zauważa Płużyczka (2009, 108), studenci mogą napotkać problemy w tłumaczeniu tekstów autentycznych, dlatego zalecane jest, aby przed rozpoczęciem tłumaczenia danego tekstu przeprowadzić ćwiczenia wstępne, w tym omówienie terminologii danego zagadnienia, skrótów, wyrazów bliskoznacznych i tych bez ekwiwalentów oraz fałszywych przyjaciół tłumacza, itd.

Nauczanie języka specjalistycznego (Language for Specific Purposes – LSP lub English for Specific Purposes – ESP) jest podejściem do uczenia się języka, które dostosowane jest do potrzeb uczących się, a treści nauczania wiążą się tematycznie z działalnością zawodową lub dziedziną, w której uczący podejmuje aktywność, koncentrując się na języku danej dziedziny na płaszczyźnie leksykalnej, składniowej, gramatycznej, pragmatycznej oraz dyskursu. W ESP możliwe jest także zawężenie nauczanych sprawności oraz stosowanie wybranej metodologii nauczania, która powinna być związana z dziedzinami, którym język służy. Głównym celem pośrednim w ESP jest określenie potrzeb uczących się w ramach danego języka specjalistycznego oraz wyznaczenie celu nauczania. Program ESP składa się z nauki terminologii specjalistycznej, struktur gramatycznych, konwencji dyskursu oraz rozwijania umiejętności komunikacyjnych, które obowiązują w określonej dyscyplinie nauki (Anthony 1997, 9 – 10; Donesh-Jeżo 2013, 7 – 26).

2.2 Nauczanie języka medycznego (Language for Medical Purposes)

Nauczanie języka medycznego (Language for Medical Purposes – LPS lub English for Medical Purposes – EMP) jest tożsame z nauczaniem ESP, skupia się jednak w głównej mierze na nauczaniu terminologii, która pozwala osiągnąć cele komunikacyjne w dziedzinie ochrony zdrowia (Radu 2008). EMP umożliwia komunikację w środowisku zawodowym i z pacjentami, dzielenie się swoimi doświadczeniami i osiągnięciami oraz korzystanie z osiągnięć innych specjalistów, rozwój współpracy w jednostkach i pomiędzy nimi, zdobywanie nowej wiedzy, a także promocję nauki poza granicami kraju. Może przyczynić się też do osiągnięcia pozycji lidera w danej dziedzinie (Allum 2012; Skelton i Whetstone 2012, 91 – 4). Cytując za Dudzik, język medyczny „odgrywa olbrzymią rolę w uwrażliwianiu studentów medycyny i praktykującej kadry medycznej na znaczenie języka w komunikacji zarówno z pacjentem, jak i współpracownikami sektora medycznego” (2014, 74).

Należy również zauważyć, iż specyfika języka medycznego determinuje proces jego nauczania. Język medyczny zawiera wiele słów utworzonych od jednego słowa poprzez dodanie afiksów, które pozwalają na zmianę części mowy i znaczenia. Radu (2008, 145)

porównuje terminy medyczne do puzzli, które składają się z poszczególnych części, a zrozumienie ich tworzenia (układania) jest kluczem do zrozumienia i przyswojenia terminologii medycznej. Przykładem takich terminów może być np. *prowitamina* – prefiks „pro-” oznacza niższy stopień od tego, wyrażonego przez rzeczownik (Kokot 2007, 46 – 7). Istnieją również terminy zawierające prefiksy, korzenie jednego lub dwóch wyrazów oraz sufiksy w różnych kombinacjach, np. *cytologia* – „cyto” jest korzeniem a „-logia” stanowi sufiks. Rozpoznanie części mowy i dobranie odpowiedniego prefiksu lub sufiksu może stanowić trudność dla studentów, co zostanie zilustrowane na przykładach w dalszej części pracy.

Co więcej, język medyczny jest systemem otwartym, zawierającym wiele jednostek oraz stale tworzącym nowe, dlatego też nauczanie LMP powinno być skupione na najbardziej rozpowszechnionych i często stosowanych elementach języka specjalistycznego danej dziedziny (Radu 2008, 145). Każdy język medyczny posiada charakterystyczne struktury leksykalno-gramatyczne i składniowe, eponimy, abrewiatury oraz skróty, które mogą sprzyjać nauczaniu LMP poprzez ich podobieństwo do języka ojczystego, lub też powodować trudności w LMP poprzez różnice pomiędzy językami, co również przedstawione zostanie w dalszej części pracy.

2.3 Materiały autentyczne

Stosowanie autentycznych tekstów w nauczaniu języka obcego staje się coraz powszechniejsze w obecnej dydaktyce. Analiza akademickiego gatunku, rozumianego jako typ dyskursu pojawiającego się w danym kontekście, mającego charakterystyczne wzory i reguły tworzenia, pełniące jednocześnie określone funkcje komunikacyjne, jest podstawowym narzędziem w ESP i EMP. Warto zauważyć, iż uczący się często posiadają bogatą wiedzę merytoryczną w danej dziedzinie, przy niewystarczającej znajomości terminologii, struktur gramatycznych oraz zasad tworzenia tekstów specjalistycznych w danym języku obcym (Kaliska 2012, 84 – 5; Weigt 2012, 136 – 41). Teksty autentyczne stanowią wiarygodne źródło wiedzy specjalistycznej z danej dziedziny oraz słownictwa specjalistycznego i struktur gramatycznych, będąc jednocześnie wzorem tekstów użytkowych. Pomagają także rozwinąć umiejętność wyszukiwania i przetwarzania informacji, oraz doskonalić tłumaczenie tekstów, w tym stosowanie odpowiednich ekwiwalentów dla danej terminologii, co przyczynić się może do zwiększenia liczby publikowanych artykułów w czasopismach zagranicznych, a co za tym idzie, wpłynąć na popularyzację nauki poza granicami kraju oraz rozwój współpracy międzynarodowej, także w zakresie wymiany

studenckiej. Co więcej, różnorodność artykułów naukowych daje możliwość urozmaicenia pracy na zajęciach, a dodatkowym atutem jest ich dostępność.

Gatunki akademickie podzielić można na te mające formę pisemną i ustną, oraz te tworzone zgodnie z normami i spontanicznie. Niniejsza praca skupia się wyłącznie na artykułach naukowych, tj. na gatunkach tworzonych zgodnie z przyjętymi zasadami i wzorcami, do których zaliczyć można również abstrakty konferencyjne, wnioski grantowe, eseje, rozprawy doktorskie, recenzje książek, podręczniki oraz listy do wydawcy (Donesh-Jeżo 2013, 41). Zostaną tu omówione ich rodzaje i struktura, które to mogą determinować pracę i podejmowane aktywności w ramach ESP i EMP. Jednym z elementów analizy gatunku są ćwiczenia wymagające wykonania zadań komunikacyjnych i kognitywnych, które ukierunkowane są na osiągnięcie danego celu. Ćwiczenia te polegają na zrozumieniu tekstu, jego dalszym modyfikowaniu oraz tworzeniu nowych tekstów, dostosowanych do sytuacji (Swales 1990, 76; Donesh-Jeżo 2013, 39 – 41). Zakres tekstów autentycznych w ramach zajęć ESP lub EMP powinien być przemyślany, zgodny z przedmiotem zainteresowania studentów lub celem nauczania. Co więcej, teksty takie nie powinny być upraszczane, gdyż pozbawia je to specjalistycznego charakteru. Autentyczny materiał motywuje uczących się, z jednej strony do zdobycia nowej wiedzy lub zgłębienia zagadnienia, a z drugiej do poszerzenia leksyki z danej dyscypliny, gdyż wymaga operowania środkami i normami językowymi na materiale oryginalnym. Ważnymi elementami w pracy z tekstem jest też eksplikowanie znaczenia danych terminów oraz tworzenie list, glosariuszy a także słowników z danymi o terminach, które czerpią z innych źródeł, np. słowników jedno- lub wielojęzycznych, leksykonów, encyklopedii itp. Kolejnym elementem pracy z autentycznym tekstem w ramach pracy terminologicznej jest pozyskiwanie terminów i ich ekwiwalentów z tekstów paralelnych oraz baz terminologicznych jak również ich analiza (Weigt 2012, 138 – 41).

Publikacje naukowe, które są doskonałym materiałem autentycznym, podzielić można na: prace oryginalne, zawierające oryginalne i nie publikowane wcześniej wyniki badań, nowe hipotezy itp.; przeglądowe, prezentujące prace oryginalne, opublikowane w danym okresie na dany temat; pogładowe, zawierające najpopularniejsze, powszechnie przyjęte twierdzenia na dany temat; oraz kazuistyczne, w tym opisy przypadków, których celem jest opisanie nowej lub rzadkiej choroby lub rzadkiego przejawu choroby już znanej (Weiner 2012, 25 – 42). Artykuły badawcze zazwyczaj posiadają układ według schematu (S)IMRAD: Summary (Streszczenie), Introduction (Wstęp/Wprowadzenie), Methods/Material and methods (Materiał i Metody), Results (Wyniki) oraz Discussion (Dyskusja/Omówienie) (Masic 2011, 74 – 5).

3. Badania w ramach ESP/EMP z wykorzystaniem autentycznych materiałów z dziedziny medycyny

Badania terminologii specjalistycznej z dziedziny medycyny w zakresie języka angielskiego (pkt. 1 – 5) oraz polskiego (pkt. 6) podejmowano w:

1. Méndez-Cendón (2009) – związki frazeologiczne na podstawie medycznych opisów przypadku i medycznych forów internetowych, np.:
physical examination revealed/showed SIGN
Physical examination also showed an enlarged axillary lymph node.
2. Helán (2012) – typowe frazy i sformułowania z medycznych opisów przypadku, np.:
was admitted to/with/
A 33 year old Caucasian female was admitted to the medicine service at our institution with (...). CJ1/1/432
3. Salazar i in. (2013) – badanie korpusowe języka biomedycznego na podstawie języka naukowego, np.:
in this case/in the present case.
In the present case in which SAC6 is overexpressed, these bars likely reflect an increase in actin filament cross-linking activity. G5
4. Mungra i Canziani (2013) – lista słownictwa z dziedziny medycyny klinicznej sporządzona na podstawie ilościowej analizy słownictwa historii chorób
5. *Studencki słownik terminoelementów angielskiego języka medycyny*, przygotowany przez Koło Naukowe BAJT, Katedra Języków Specjalistycznych UW
6. Lekarski poradnik językowy, <http://lpj.pl/>.

Tego typu badania mogą być również wykorzystywane jako gotowe listy słownictwa/glosariusze podczas zajęć z terminologii medycznej, oprócz materiałów autentycznych, opisywanych w niniejszej pracy.

4. Materiał i metody

Część empiryczną niniejszej pracy badawczej stanowiła analiza językowa 53 artykułów naukowych – prac oryginalnych, poglądowych oraz opisów przypadków z zakresu otolaryngologii – która miała na celu określenie roli czasopism specjalistycznych w nauczaniu obcego języka medycznego, charakterystykę potencjalnych trudności dla studentów oraz przygotowanie przykładowych ćwiczeń, które mogą być stosowane w ramach EMP.

Wyboru dziedziny dokonano na podstawie stopnia jej specjalizacji – jest ona ściśle skupiona na leczeniu określonych narządów (ucho, nos, gardło, krtań oraz inne narządy szyi i głowy), co ma swoje odzwierciedlenie w nasyceniu tekstów terminami. Cecha ta czyni z nich bogatszy i atrakcyjniejszy materiał do nauki, ale i jednocześnie, dzięki różnorodności typów artykułów, umożliwia wybór stopnia trudności. Artykuły zaczerpnięte zostały z jednego wiodącego czasopisma polskiego – *Otorynolaryngologia* (37 artykułów) – oraz jednego w języku angielskim – *Journal of Hearing Science* (JHS) (16 artykułów). Artykuły wybrano losowo: w przypadku *Otorynolaryngologii* wybrano po jednym artykule oryginalnym, poglądowym i opisie przypadku z każdego numeru w latach 2012 – 2015, a z *Journal of Hearing Science* wybrano jeden artykuł z każdego numeru, począwszy od momentu jego wydania, tj. 2011 roku. Z uwagi, iż JHS wydawane jest częściowo przez jednostkę z siedzibą w Polsce, a część artykułów jest autorstwa polskich naukowców, zanalizowano artykuły autorów zagranicznych, skupiając się na tekstach tworzonych przez natywnych użytkowników języka angielskiego. Wyboru czasopism dokonano ze względu na ich prestiż w oparciu o punkty naukowe Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (po 5 pkt każde)² i wskaźnika Index Copernicus (*Otorynolaryngologia* – 4.21, *Journal of Hearing Science* – 6.81)³. Dużym atutem wybranych czasopism jest fakt, iż dostępne są one bezpłatnie w wersji elektronicznej, co znacznie ułatwia ich wykorzystanie na zajęciach z języka obcego. W przypadku *Otorynolaryngologii*, artykuły miały od 3 do 12 stron, co średnio daje 7,5 strony, a dla *Journal of Hearing Science* dane te wynoszą kolejno od 3 do 11 stron, średnio 6 stron. Materiał badawczy poddano analizie językowej polegającej na wyszukaniu terminologii, w tym skrótów i skrótów, oraz struktur gramatycznych, zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

5. Analiza i wyniki

W tej części zostaną omówione wyniki analizy językowej badanych artykułów naukowych, począwszy od jednostek terminologicznych, poprzez przykłady różnic gramatyczno-składniowych, po błędy, które mogą wystąpić podczas dobierania odpowiednich ekwiwalentów w języku obcym. Przedstawione zostaną również rezultaty

² Według Ujednoliconego wykazu czasopism naukowych, część B. http://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_12/c47eabc3ea1048d087074f73e2b0723a.pdf (dostęp: 03.09.2015).

³ Według Index Copernicus International. <http://journals.indexcopernicus.com/Journal+of+Hearing+Science,p3884,6.html> oraz <http://journals.indexcopernicus.com/Otorynolaryngologia+-+Przeglad+Kliniczny,p4985,6.html> (dostęp: 03.09.2015).

ankiety przeprowadzonej wśród studentów kierunków medycznych na temat użycia artykułów naukowych w nauce języka medycznego, oraz przykładowe ćwiczenia, opracowane na podstawie materiału badawczego, które mogą być wykorzystane w EMP. Zebrany korpus z założenia nie miał na celu zdobycia nowej wiedzy o języku medycznym a jedynie zaprezentowanie przykładów zjawisk w nim zachodzących. Podobna selekcja materiału może być jednym z ćwiczeń wykonywanych na zajęciach, a także umożliwić i ułatwić zrozumienie językowych mechanizmów, co przyczynia się do bardziej świadomego i biegłego jego stosowania.

5.1 Przykładowe jednostki terminologiczne

Na podstawie przeprowadzonej analizy z materiału badawczego wyselekcjonowano przykłady terminów pojedynczych, złożonych, zawierających cyfrę, oraz eponimów, w tym toponimów i skrótów, stanowiących składniki terminologii specjalistycznej, której to opanowanie jest niezbędne w efektywnej komunikacji w dziedzinie medycyny. Tabela I poniżej przedstawia wyróżnione na podstawie analizy jednostki terminologiczne wraz z przykładami w języku polskim i angielskim.

Rodzaj jednostki terminologicznej	Język polski	Język angielski
Terminy proste (jednowyrazowe)	<i>kowadełko</i>	<i>incus</i>
Złożenia	<i>nosogardło</i>	<i>nasopharynx</i>
Terminy złożone	<i>kanał słuchowy wewnętrzny</i>	<i>internal auditory meatus</i>
Terminy zawierające cyfry	<i>nerw czaszkowy VII</i>	<i>seventh (VII) cranial nerve</i>
Abrewiatury (skrót)	<i>SPP (subiektywne postrzeganie pionu)</i>	<i>SVV (subjective visual vertical)</i>
Eponimy	<i>dren Mikulicza</i>	<i>Mikulicz drain</i>
Toponimy	<i>gorączka Gór Skalistych</i>	<i>Rocky Mountain spotted fever</i>
Eponimy (pochodzące od zwierząt)	<i>ślimak</i>	<i>cochlea</i>
Eponimy (pochodzące z mitologii lub Biblii)	<i>jablko Adama</i>	<i>Adam's apple</i>

Tabela I. Jednostki terminologiczne z przykładami w języku polskim i angielskim.

5.2 Różnice gramatyczno-składniowe

Po drugie, analiza tekstów polskich i angielskich pozwoliła przytoczyć przykłady różnic gramatyczno-składniowych pomiędzy medycznym językiem polskim i angielskim. W języku angielskim, w przeciwieństwie do języka polskiego, przymiotnik umieszczany jest przed rzeczownikiem. Dodatkowo, w języku polskim, formy osobowe oraz związki pomiędzy wyrazami tworzone są w formie dopełniacza, a w angielskim mają formę mianownika, przyimka „of” lub dopełniacza saksońskiego „’s”. Ostatnią różnicą jest forma złożonych przymiotników, która w języku polskim przyjmuje postać zakończoną na samogłoskę „-o”, podczas gdy w języku angielskim stanowi jeden wyraz bez myślników. Wyżej wymienione cechy mogą być ćwiczone przy wykorzystaniu artykułów naukowych jako materiału dydaktycznego. Tabela II przedstawia wyżej omówione różnice wraz z przykładami.

Struktura gramatyczna	Język polski	Język angielski
Miejsce przymiotnika jako określenia rzeczownika	<i>blona <u>bębenkowa</u></i>	<i><u>tympanic</u> membrane</i>
Forma dopełniacza/ mianownika (of lub 's)	<i>próba <u>Webera</u> dół przysieczny <u>szczęki</u></i>	<i><u>Weber</u> test incisive fossa <u>of maxilla</u></i>
Forma przymiotników złożonych	<i>dysplazja oczno-zębowo-palcowa</i>	<i>oculodentodigital dysplasia</i>

Tabela II. Struktury gramatyczne z przykładami w języku polskim i angielskim.

5.3 Błędy w dobieraniu ekwiwalentów

Po trzecie, dobór odpowiednich ekwiwalentów na potrzeby rozumienia, tłumaczenia oraz tworzenia tekstów medycznych może być zadaniem problematycznym. Poniższe przykłady mogą zatem stanowić materiał do ćwiczeń na zajęciach medycznego języka obcego. Na podstawie źródła internetowego „O bęlkocie w medycynie” (Kramer 2010) i analizy materiału badawczego wykazano, iż jednymi z częstszych trudności w przyswajaniu obcojęzycznej terminologii medycznej mogą być:

1. Błędy w doborze odpowiedniego ekwiwalentu (nieodpowiedni przekład):
 - **Oval window** = okienko okrągłe (niepoprawnie) – okienko owalne (poprawnie) (dwie różne struktury ucha środkowego),

- **Hurler syndrome** = zespół Hurlera – zespół Hurler (eponim utworzony od nazwiska kobiety),
 - **Carvalho's sign** = objaw Rivero-Carvallo – objaw Rivero Carvallo (eponim od imienia i nazwiska jednego badacza),
 - **Takotsubo cardiomyopathy** = kardiomiopatia Tako Tsubo – kardiomiopatia tako-tsubo (eponim od naczynia do połowu ośmiornic),
 - **Russell's viper diluted venom time** = czas krzepnięcia metodą Russella z użyciem rozcieńczonego jadu żmii – czas krzepnięcia krwi po dodaniu do próbki jadu daboii łańcuszkowej (błędna nazwa żmii).
2. Interpretacja skrótów w jednym języku:
- HD**
- **Hodgkin disease** (ziarnica złośliwa)
 - **Hemodialysis** (hemodializa)
 - **Huntington's disease** (pląsawica Huntingtona)
3. Różnice pomiędzy skrótami w języku polskim i angielskim:
- central nervous system (**CNS**) – ośrodkowy układ nerwowy (**OUN**)
4. Obecność kilku ekwiwalentów określających jedno zagadnienie:
- Hodgkin disease – **ziarnica złośliwa, choroba Hodgkina** (Niektóre ekwiwalenty mogą być stosowane w zależności od specjalizacji tekstu i rejestru językowego.)
5. Tworzenie i identyfikacja różnych części mowy, w tym przy pomocy sufiksów i prefiksów:
- **abort** – przerwać (czasownik)
 - **abortifacient; abortive** – poronny (przymiotnik)
 - **abortion** – poronienie (rzeczownik)
 - **abortus** – płód poroniony (rzeczownik)

5.4 Ankieta

Jako uzupełnienie badania roli czasopism specjalistycznych w nauczaniu medycznego języka obcego przeprowadzono ankietę wśród 40 studentów kierunków medycznych: medycyna, pielęgniarstwo, logopedia, audiofonologia, położnictwo oraz logopedia, na trzech uczelniach: Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Warszawski oraz Wyższa Szkoła Zawodowa Kosmetologii i Ochrony Zdrowia w Warszawie. Respondenci stanowili grupę studentów w wieku od 21 do 26 lat, w tym 35 (87,5%) kobiet i 5 mężczyzn (12,5%). Rok ukończenia studiów lub planowany rok obejmował lata 2014 – 2016, co oznacza, iż respondenci ukończyli niedawno studia medyczne lub są w ich trakcie,

co z kolei bezsprzecznie pozwala zaliczyć ich do kategorii młodych adeptów sztuki medycznej. Ankieta zawierała 14 pytań o rolę czasopism specjalistycznych w przyswojeniu języka medycznego oraz 6 pytań personalnych o płeć, rok urodzenia, ukończony lub realizowany kierunek, uczelnię, specjalizację, oraz (planowany) rok ukończenia studiów. Ankieta przeprowadzona została w dwojaki sposób: za pomocą metody tradycyjnej – przekazana studentom osobiście (24 ankietowanych) oraz za pomocą portalu Survio.com (16 ankietowanych).

Wyniki ankiety pokazują, iż 100% studentów czyta prasę fachową ze swojej dziedziny w języku polskim, a dodatkowo 93,8% także w języku angielskim. Respondenci czytają artykuły naukowe codziennie (6,3%), kilka razy w tygodniu (12,5%), raz w tygodniu (6,3%), kilka razy w miesiącu (50%), raz w miesiącu (12,5%) oraz kilka razy w roku (12,5%). Z 40 studentów 18,8% czyta artykuły wyłącznie ze swojej specjalizacji, a 81,3% czyta również czasopisma z innych specjalizacji.

Powyższe rezultaty pokazują, iż artykuły naukowe w języku angielskim czytane są równie często jak w języku polskim, co potwierdza powszechność języka angielskiego jako języka nauki. Studenci sięgają po artykuły regularnie, co świadczyć może o wpływie materiałów autentycznych na rozwijanie wiedzy i umiejętności oraz pokazuje zainteresowanie piśmiennictwem naukowym.

Kolejne pytania dotyczyły stopnia zrozumienia terminologii specjalistycznej w języku obcym: 6,3% rozumie wszystko, 68,80% prawie wszystko a 25% połowę. Brak jest osób, które rozumieją mniej niż połowę lub nic, co świadczy o opanowaniu języka angielskiego i terminologii medycznej na poziomie minimum komunikatywnym. Daje to też podstawę do wprowadzania i zastosowania zaawansowanych artykułów naukowych w nauce języka obcego. Co więcej, 100% studentów uważa, iż czytanie artykułów polskojęzycznych i anglojęzycznych pozwala rozwijać znajomość terminologii specjalistycznej. 87,5% ankietowanych chętnie uczestniczyłoby w dodatkowych zajęciach z języka obcego na uczelni. 100% ankietowanych uważa też, iż artykuły naukowe powinny być wykorzystywane w nauce języka obcego, w tym na lektoratach, a 81,3% chętnie wzięłoby udział w zajęciach z języka obcego medycznego, jeśli ćwiczenia oparte byłyby na materiale z czasopism naukowych.

Wyżej omówiona ankieta, choć przeprowadzona na małej próbie, pokazuje pozytywne nastawienie studentów medycyny do wprowadzenia materiałów autentycznych na zajęcia z języka medycznego, jak również celowość podjęcia niniejszych badań.

Podsumowując, czasopisma specjalistyczne stanowią bogaty zasób materiałów do nauki języka obcego, które można dowolnie modyfikować na potrzeby specjalizacji, poziomu znajomości języka obcego, okoliczności itp. Praca z artykułami naukowymi

obejmuje szeroki wachlarz zajęć: omawianie kontekstu oraz celów komunikacyjnych danego artykułu, analizowanie makrostruktury pracy (według schematu IMRAD), formułowanie reguł gramatyczno-leksykalnych, w tym zasad tworzenia terminów, wyszukiwanie terminów i tworzenie glosariuszy, samodzielne pisanie poszczególnych elementów artykułu, np. abstraktu, oraz rodzajów artykułów, np. opisu przypadku, porównywanie artykułów w obu językach ze wskazaniem podobieństw i różnic, wyszukiwanie terminów ekwiwalentnych w tekstach paralelnych i dostępnych źródłach, tworzenie mikrokorpusów w danym języku itp. Studenci mogą pracować samodzielnie, w grupach, pod kierunkiem nauczyciela lub wybranej osoby z grupy (Donesh-Jeżo 2013, 157 – 87; Kaliska 2012, 95).

6. Dyskusja i konkluzje

We współczesnej dydaktyce języków specjalistycznych, w tym również języka medycznego, popularne staje się stosowanie tekstów autentycznych. Badania na tym polu podejmuje wielu dydaktyków, zarówno w Polsce: Komorowska (2002), Mamet (1999; 2000; 2000a), Smuk (2013), Sosnowski (2012), jak i za granicą: Allum (2012), Brown (1994), Hedge (2003), Jacobson, Degener i Purcell-Gates (2003), Lund (1992), Rutherford (1987), Sanderson (1999) oraz wielu innych. Wszystkie te badania potwierdzają istotną rolę materiałów autentycznych w przyswajaniu terminologii, reguł gramatycznych i składniowych, doskonaleniu umiejętności czytania, rozumienia, tworzenia i tłumaczenia tekstów specjalistycznych oraz w zaznajamianiu uczących się z wzorcami tekstów wykorzystywanych wśród specjalistów danej dziedziny. Wyniki badania przeprowadzonego na potrzeby niniejszej pracy również potwierdzają te spostrzeżenia, o czym świadczą odpowiedzi udzielone w ankiecie. Ponad 87% studentów chętnie uczestniczyłoby w dodatkowych zajęciach z języka obcego na uczelni, 100% potwierdza, iż artykuły naukowe powinny być wykorzystywane w nauce języka obcego, a 81,3% chętnie wzięłoby udział w zajęciach z języka obcego medycznego z wykorzystaniem materiałów autentycznych. Badanie pokazało również, iż ponieważ w medycznych artykułach naukowych znajdują się elementy, które mogą spowodować trudności w ich interpretacji i przyswojeniu, dlatego tak ważne jest przemyślane dobranie materiału do poziomu językowego uczniów i ich potrzeb oraz celu nauczania. Odpowiednio przygotowane ćwiczenia dotyczące terminologii i gramatyki, słuchania, mówienia oraz tworzenia tekstów własnych, są pomocnym narzędziem w pokonywaniu i niwelowaniu tychże trudności. Opierając się na tych badaniach, uzasadnione jest, aby w przyszłości podjąć dokładniejsze prace nad wpływem

autentycznych materiałów w nauczaniu języka medycyny, nie tylko w odniesieniu do czasopism specjalistycznych. Niemniej jednak, ze względu na rozwój i popularność zagadnienia, oraz korzyści płynące z użycia materiałów autentycznych w dydaktyce języka medycznego, warto rozpowszechnić ich stosowanie na lektoratach.

Podsumowując, wyniki językowej analizy materiału badawczego oraz przeprowadzonej ankiety pokazują, iż czasopisma naukowe pełnią ważną rolę w nauczaniu medycznego języka obcego (w szczególności angielskiego) wśród studentów medycyny i kierunków medycznych. Ćwiczenia oparte na artykułach naukowych pomagają rozwijać znajomość terminologii specjalistycznej oraz rozumienie, tworzenie i tłumaczenie tekstów medycznych, w tym abstraktów, opisów przypadków oraz innych artykułów naukowych i dokumentacji medycznej. Pomagają także kształcić umiejętność poszukiwania informacji, w tym odpowiednich ekwiwalentów, w różnorodnych źródłach. Co więcej, materiał z czasopism naukowych może być dowolnie modyfikowany i dobierany do poziomu studentów, specjalizacji i potrzeb.

7. Przykładowe ćwiczenia z wykorzystaniem materiałów autentycznych

Poniżej zostały przedstawione przykłady ćwiczeń, które mogą być zastosowane podczas wykładów i w samodzielnej pracy studenta, opracowane w ramach analizy materiału badawczego na podstawie polskich i angielskich artykułów oryginalnych, kazuistycznych, przeglądowych oraz opisów przypadków. Niektóre z ćwiczeń zilustrowane są na przykładach, które pochodzą z analizowanego materiału (53 artykuły). Przy każdym z przykładów umieszczony został numer artykułu naukowego (AN), których spis zawarty jest jako załączniki do niniejszej pracy – ryciny 1 i 2. Niektóre ćwiczenia zawierają również komentarz, umieszczony w nawiasach kwadratowych. Warto zauważyć iż większość polskojęzycznych artykułów naukowych zawierała obok polskich terminów ich nazwy w języku angielskim, co znacznie ułatwia przyswajanie i zdobywanie nowej terminologii specjalistycznej.

I. Praktyczne użycie struktur gramatyczno-leksykalnych

1. Wypisz abrewiatury z poniższego fragmentu w języku polskim, rozwiń je i dopisz ekwiwalent w angielskim. Ułóż zdania z ekwiwalentem w języku angielskim.

Przykład:

TK – tomografia komputerowa – computer tomography (CT) (AN 23)

The CT is performed during the diagnosis process of partial deafness.

Pozostałe przykładowe abrewiatury:

MR – rezonans magnetyczny – magnetic resonance imaging (MRI) (AN 23)

EMG – elektromiografia – electromyography (EMG) (AN 23)

[Warto tu zauważyć, iż abrewiatura ma tę samą formę w obu językach.]

SLA – stwardnienie zanikowe boczne – amyotrophic lateral sclerosis (ALS) (AN 23)

[Stosowana w języku polskim abrewiatura pochodzi od łac. *sclerosis lateralis amyotrophic.*]

EGF – naskórkowy czynnik wzrostu – epidermal growth factor (EGF) (AN 17)

[Stosowana w języku polskim abrewiatura pochodzi od nazwy z języka angielskiego.]

SPP – subiektywne postrzeganie pionu – subjective visual vertical (SVV) (AN 21)

2. Dopisz do podanej anglojęzycznej abrewiatury zbliżone abrewiatury, odnoszące się do tego samego zjawiska – **MRI**. Opisz krótko różnice pomiędzy nimi (w języku angielskim).

Przykład:

MRI – magnetic resonance imaging

NMR – nuclear magnetic resonance imaging

MRT – magnetic resonance tomography

fMRI – functional magnetic resonance imaging

CMR – cardiovascular magnetic resonance imaging (AN 23)

3. Z tekstu w języku angielskim wypisz eponimy. Omów ich znaczenie. Jeśli to możliwe dopisz synonimy (pozostałe ekwiwalenty). Przetłumacz je na język polski.

Przykład:

Mann-Whitney U-test – Mann-Whitney-Wilcoxon (MWW), Wilcoxon rank-sum test (WRS), Wilcoxon-Mann-Whitney test

Pol.: test Manna-Whitneya-Wilcoxona – test Manna-Whitneya, test sumy rang Wilcoxona, test Wilcoxona (AN 7)

def.: nieparametryczny test, który wymaga pobierania niezależnych próbek (Perlińska i Krzyżowski 2009, 428)

4. Do podanych eponimów (jednostek chorobowych) w języku angielskim dopisz nazwy narządów/części ciała, których dotyczą, lub określenia, które są z nimi powiązane.

Przykład:

Addison disease – the adrenal glands

5. Z podanego fragmentu w języku angielskim wypisz użycia strony biernej i przetłumacz je na język polski z wykorzystaniem bezosobowych form czasownika.

Przykład:

no statistically significant differences were detected (AN 27)

Nie wykazano żadnych statystycznie znaczących zmian.

Pozostałe przykłady:

the performance was found to (AN 6)

two longitudinal case studies are presented (AN 11)

endoscopic examination of the larynx was performed (AN 18)

6. Z podanego fragmentu w języku polskim wybierz bezosobowe formy czasownika i przetłumacz je na język angielski z użyciem strony biernej.

Przykład:

badanie wykonano/przeprowadzono (AN 21)

The examination was performed.

Pozostałe przykłady:

poddano analizie wyniki badania endoskopowego (AN 18)

w pracy przedstawiono przegląd piśmiennictwa (AN 17)

uzyskano istotną statystyczną poprawę wartości analizowanych paramentów (AN 24)

7. Z podanego fragmentu w języku angielskim wypisz użycia strony biernej i przekształć je na formy strony czynnej.

Przykład:

the performance was found to (AN 6)

we found the performance

8. Z tekstu w języku angielskim wybierz i omów elementy dyskursu asekuracyjnego (ang. hedges). Utwórz zdania z podanymi przykładami, związane z jedną dziedziną.

Przykład:

tinnitus can cause emotional problems (AN 4)

however, if subtle changes in performance across ages are... (AN 2)

it has been suggested that (AN 6)

it has been noted that (AN 12)

it is strange that (AN 12)

It has been noted that 60% of examined patients has problems with understanding speech in quiet environment.

Perforated eardrum can cause hearing loss and vertigo.

9. Znajdź, omów i popraw błędy w podanych tłumaczeniach z języka angielskiego.

Przykład:

Hurler syndrome is also known as mucopolysaccharidosis type I.

Zespół Hurlera zwany jest także multipolisacharydozą typu I.

*Zespół **Hurler** zwany jest także multipolisacharydozą typu I. (od nazwiska kobiety – Huler).*

Oval window is located in the end of middle ear.

Okienko okrągłe położone jest na końcu ucha wewnętrznego.

Okienko **owalne** położone jest na końcu ucha środkowego.

10. Utwórz wyrazy złożone w języku angielskim z podanych wyrazów.

Przykład:

ocular, dental, digital (dysplasia) – oculodentodigital dysplasia

ocular, facial – oculofacial

11. Podane wyrazy złożone rozdziel na pojedyncze wyrazy, z których zostały utworzone.

Przykład:

pneumonoultramicroscopicsilicovolcanoconiosis – pneumonia, ultramicroscopic, silica, volcano, coniosis

12. Za pomocą podanych przedrostków utwórz nazwy nomenklaturowe. Wyjaśnij w języku angielskim znaczenie (funkcję) przedrostków. Ułóż zdania z utworzonymi nazwami.

Przykład:

dis- = dislocation (negation, lack, deprivation)

The patient suffered from a knee dislocation after the car accident.

Pozostałe przykłady:

ant/anti- = antacid (against, in opposition to, opposite of)

electro- = electrotherapy (relating to electricity)

audio- = audiology (relating to hearing or sound)

mal- = malformation (bad or badly)

13. Wypisz z tekstu 10 przymiotników. Utwórz od nich rzeczowniki pochodne.

Przykłady:

facial – face

tonic – tonicity

deaf – deafness

rectal – rectum

14. Wypisz z tekstu rzeczowniki i utwórz od nich przymiotniki. Dopisz do nich minimum po jednym przykładzie użycia.

Przykład:

rectum – rectal (rectal thermometer)

endometrium – endometrial (endometrial biopsy)

II. Omówienie poszczególnych elementów struktury (na podstawie materiału składającego się z 10 fragmentów anglojęzycznych artykułów naukowych, przedstawiających jedną z sekcji, np. Materiał i metody)

1. Wskaż, w jaki sposób autor określa cel pracy. Ułóż własne zdania z pięcioma wybranymi wyrażeniami.

Przykład: *aim(s), purpose(s), study(ies), investigation, research* itp.

the paper reports the results of (AN 5)

The paper reports the results of the hearing screening program among school age children in Poland.

Pozostałe przykłady:

this is a cross-sectional study that comprised 20 adults (AN 15)

this paper provides a review of the current literature (AN 14)

this paper takes a closer look at the functional similarities (AN 12)

the paper has explored (AN 12)

the aims were to examine (AN 11)

the case study is a longitudinal investigation of the vocalisation (AN 11)

the purpose of the current study was to provide information of the (AN 10)

the paper reports the results of (AN 5)

the aim of the work is (AN 18)

2. Wskaż, jakie wyrażenia stosowane są do wprowadzenia/opisu badań oraz grupy badawczej i wyników w języku angielskim. Ułóż własne zdania z pięcioma wybranymi wyrażeniami.

Przykład:

the results indicate that (AN 8)

The results indicate that 50% of examined children suffer from flu longer than two weeks.

Pozostałe przykłady:

the results of the screening were consistent with previous studies (AN 16)

the study included 20 patients (AN 15)

the longitudinal case studies are presented (AN 11)

there were 47 participants in the present study (AN 7)

exactly 25 children were sampled from six special education schools (AN 6)

the performance was found (AN 6)

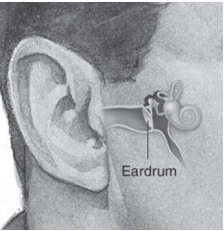
testing was conducted by an experienced pediatric audiologist (AN 5)

the mean values obtained by the 189 children (AN 2)

III. Tworzenie własnego tekstu

1. Przeczytaj opis przypadku w języku angielskim. Napisz krótką notatkę o opisywanym przypadku w języku polskim (maksymalnie 10 zdań).
2. Przetłumacz na język polski poniższy fragment artykułu naukowego.
3. Przygotuj abstrakt w języku angielskim do załączonego artykułu.
4. Na podstawie dowolnie wybranego artykułu naukowego w języku angielskim przygotuj krótką prezentację multimedialną w języku polskim (maksymalnie 5 slajdów). Przedstaw cele badania, materiał i metody, wyniki oraz wnioski.
5. Przygotuj słownik najważniejszych terminów (minimum 20) z wybranego tekstu z definicją, kolokacjami w języku polskim i angielskim oraz ilustracją.

Przykład:

<p>błona bębenkowa – cienka, mocna, mało sprężysta błona o owalnym kształcie, rozpięta między przewodem słuchowym zewnętrznym a jamą bębenkową.</p> <p><i>perforacja ~y~ej, przezierna ~, zachowana ~, matowa ~</i></p> <p><i>Polski słownik medyczny, PZWL, s. 99</i></p>	 <p><i>http://www.fairview.org/fv/groups/public/documents/images/6076.jpg</i></p>
<p>tympanic membrane (eardrum) – the circular membrane that separates the outer ear from the middle ear. The eardrum vibrates in response to sound waves, conducting the sound to the inner ear through the ossicles.</p> <p><i>normal ~, perforated ~</i></p> <p><i>Illustrated Medical Dictionary, British Medical Association, s. 189</i></p>	

(opracowanie własne)⁴

IV. Ćwiczenia dla obcokrajowców – medyczny język polski

1. Znajdź w tekście nazwy chorób i dopisz do nich definicję w języku polskim oraz ekwiwalenty w języku angielskim.

Przykład:

Oczopląs – skojarzone, rytmiczne, wahadłowe lub skaczące, niezależnie od woli ruchy gałek ocznych w kierunku poziomym, pionowym lub kołowe. Występuje najczęściej w znacznym upośledzeniu wzroku, wywołanym wadami wrodzonymi oka, także w chorobach ośrodkowego układu nerwowego błędnika; ang. nystagmus (Barczyński i Bogusz 1993, 256). (AN 29)

2. Znajdź w tekście przykłady terminów i wyrażeń, podziel je na kategorie: narządy, badania, objawy, choroby; oraz dopisz ich angielskie ekwiwalenty. Ułóż zdania z pięcioma wybranymi wyrażeniami.

⁴ w ramach działalności w Międzyośrodkowym Studenckim Kole Naukowym przy WUM i IFPS.

Przykład:

Narządy – głowa i szyja (head and neck), zatoka szczękowa (maxillary sinus), pęcherz moczowy (urinary bladder)

Badania – tomografia komputerowa (computer tomography), endoskopia (endoscopy)

Objawy – krwawienia w nosa (nose bleeding)

Choroby – naczyniaki (haemangiomas) (AN 50)

Charakterystycznym objawem zapalenia zatoki szczękowej jest ból głowy.

3. Na podstawie opisu przypadku wypisz sformułowania, przy pomocy których przedstawiony został pacjent.

Przykład:

25-dniowy **noworodek**; 12-miesięczny **chłopiec**; **chłopiec** w pierwszym roku życia (AN 19)

dziewczynka D.B, 1.12, mieszkająca na wsi; **dziecko** (AN 22)

pacjent PD w wieku 29 lat (AN 25)

przypadek pacjentki z dysfunkcjami układu stomatognatycznego; **kobieta** 23-letnia leczona (AN 46)

pacjentka AZ (31 lat, pracownik biurowy) (AN 53)

Więcej na temat badania w Zabielska (2014) oraz Zabielska i Żelazowska (2014).

4. Wypisz z tekstu nazwy narządów i dobierz do nich pasującą kolokację w języku polskim.

Przykład:

błona bębenkowa – błona bębenkowa przezierna (AN 17)

ągiewka – jatrogenne uszkodzenie ągiewki (AN 21)

Bibliografia

Allum, Virginia. 2012. *Teaching English for Medical Purposes*. Lulu.com.

Anthony, Laurence. 1997. *English for Specific Purposes: What Does it Mean? Why Is It Different?* "CUE" 5: 9 – 10.

Brown, H. Douglas. 1994. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Englewood Cliffs: Prentice Hall Regents.

- Donesh-Jeżo, Ewa. 2013. *Akademicki dyskurs medyczny w językach angielskim i polskim w ujęciu lingwistycznym i metodycznym: Artykuł naukowy i jego abstrakt*. Kraków: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne Vesalius.
- Dudzik, Agnieszka. 2014. *Co to dziś znaczy nauczać języka medycznego?* „*Języki Obce w Szkole*” 1: 73 – 76.
- Ferguson, Gibson. 2013. *English for Medical Purposes*. W *The Handbook of English for Specific Purposes*, pod redakcją Brian Paltridge i Sue Starfield, 243 – 61. Malden: Wiley-Blackwell.
- Grucza, Sambor. 2004. *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Hedge, Tricia. 2003. *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford: Oxford University Press.
- Helán, Robert. 2012. “Analysis of Published Medical Case Reports: Genre-based Study.” PhD diss., Masaryk University.
- Jacobson, Erik, Sophie Degener, i Victoria Purcell-Gates. 2003. *Creating Authentic Materials and Activities for the Adult Literacy Classroom*. Boston: National Center for the Study of Adult Learning and Literacy.
- Kaliska, Marta. 2012. *Teksty prasowe w nauczaniu włoskiego języka ekonomii*. „*Lingwistyka Stosowana*” 6: 83 – 98.
- Kokot, Urszula. 2007. *Medyczna leksyka specjalistyczna w kognitywnej analizie kontrastywnej niemiecko-polskiej i metodyce nauczania języka obcego*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo ATH.
- Komorowska, Hanna. 2002. *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Kramer, Edward. 2010. „O bełkocie w medycynie.” Data dostępu 4 kwietnia 2015 <http://serwistlumacza.com/content/view/197/32/>
- Lekarski poradnik językowy. 2015. Data dostępu 4 kwietnia 2015 <http://lpj.pl/>
- Lund, Steven. 1992. *Giving Your Courses a Dose of Reality*. “*English Teaching Forum*” 30: 10 – 15.
- Mamet, Piotr. 1999. *Zastosowanie materiałów autentycznych w nauczaniu języka biznesu*. „*Języki Obce w Szkole*” 2: 114 – 117.
- Mamet, Piotr. 2000. *Bank Anglii jako źródło materiałów autentycznych do nauki angielskiego języka specjalistycznego*. „*Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej*” 7: 19 – 36.
- Mamet, Piotr. 2000a. *Authentic Materials and Their Application in the Process of Teaching Business English*. W *Spectrum 2000 The Proceedings of the ATECR 2nd International*

- and 6th National Conference, Plzeň, 15 – 17 September 2000, pod redakcją Andrew Tollet i Jana Dvořáková, 69 – 72. Praga: Asociace učitelů angličtiny ČR.
- Masic, Izet. 2011. *How to Search, Write, Prepare and Publish the Scientific Papers in the Biomedical Journals*. "AIM" 19: 68 – 79.
- Méndez-Cendón, Beatriz. 2009. *Combinatorial Patterns in Medical Case Reports: An English-Spanish Contrastive Analysis*. "The Journal of Specialised Translation" 11: 169 – 90.
- Mungra, Phillipa, i Tatiana Canziani. 2013. *Lexicographic Studies in Medicine: Academic Word List for Clinical Case Histories*. „Ibérica” 25: 39 – 62.
- Perlińska, Linda, i Janusz Krzyżowski. 2009. *Medical Eponyms. Leksykon*. Warszawa: Medyk.
- Plużyczka, Monika. 2009. *Ćwiczenia specjalistyczne w kształceniu tłumaczy – eksperyment badawczy*. „Komunikacja specjalistyczna” 2: 99 – 113.
- Radu, Mirela. 2008. *English for Medical Purpose Teaching*. „Revista Romana de Stomatologie” LIV (2 – 3): 145 – 147.
- Rutherford, William E. 1987. *Second Language Grammar: Learning and Teaching*. New York: Longman.
- Salazar, Danica, Isabel Verdaguer, Natalia Judith Laso, Elizabet Comelles, Emilia Castano, i Joseph Hilferty. 2013. *Formal and Functional Variation of Lexical Bundles in Biomedical English*. W *Biomedical English. A Corpus-based Approach*, pod redakcją Isabel Verdaguer, Natalia Judith Laso i Danica Salazar, 39 – 53. Amsterdam: John Benjamins.
- Sanderson, Paul. 1999. *Using Newspapers in the Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandrock, Tanya M., Sharon M. Brower, Kurt A. Toenjes, i Alison E. M. Adams. 1995. *Suppressor Analysis of Fimbrin (Sac6p) Overexpression in Yeast*. „Genetics” 151: 1287 – 1297. G5
- Skelton, John, i Jan Whetstone. 2012. *English for Medical Purposes and Academic Medicine: Looking for Common Ground*. „Iberica” 24: 87 – 102.
- Smuk, Maciej. 2013. *Definicje i redefinicje materiałów autentycznych – perspektywa podmiotowa ucznia*. „Języki obce w szkole” 1: 76 – 81.
- Sosnowski, Michał. 2012. *Prasa, audycje radiowe, filmy, literatura – dlaczego warto wykorzystywać materiały autentyczne na zajęciach języka obcego?* „Języki obce w szkole” 4: 104 – 109.
- Stewart, Donald, Michael Hughes, i William W. Hope. 2008. *Laparoscopic-assisted Small Bowel Resection for Treatment of Adult Small Bowel Intussusception: A Case*

- Report*. „Cases Journal” 1: 432. CJ1/1/432. Data dostępu 4 kwietnia 2015 <http://www.casesjournal.com/content/1/1/432>.
- Swales, John. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weigt, Zenon. 2012. *Tekst specjalistyczny w dydaktyce uniwersyteckiej*. „Lingwistyka stosowana” 5: 135 – 144.
- Weiner, Janusz. 2012. *Technika pisania i prezentowania przyrodniczych prac naukowych*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Zabielska, Magdalena. 2014. *Spójność tekstu specjalistycznego a obraz pacjenta w medycznym opisie przypadku*. „Studi@ naukowe. Spójność tekstu specjalistycznego” 23: 80-89.
- Zabielska, Magdalena, i Magda Żelazowska. 2014. *Spójność tekstu specjalistycznego a obraz pacjenta w medycznym opisie przypadku – kontynuacja badania*. Praca konferencyjna nieopublikowana.
- Żelazowska, Magda, i Magdalena Zabielska. 2014. *Jednostki chorobowe w opisach przypadków w otolaryngologii w translatorycznym ujęciu polsko-angielsko-rosyjskim*. „Komunikacja specjalistyczna” 8: 92 – 103.

Słowniki medyczne:

- Dorland Medyczny słownik angielsko-polski i polsko-angielski*. 2012. Wrocław: Elsevier Urban & Partner.
- Illustrated Medical Dictionary*. 2013. pod redakcją Michael Peters. London: Dorling Kindersley.
- Medyczny słownik encyklopedyczny*. 1993. pod redakcją Mariana Barczyńskiego i Józefa Bogusza. Kraków: Oficyna Wydawnicza.
- Polski słownik medyczny*. 1981. pod redakcją Dymitra Aleksandrowa. Warszawa: PZWL.
- Studencki Słownik Terminoelementów Angielskiego Języka Medycyny*, przygotowany przez Koło Naukowe BAJT, Katedra Języków Specjalistycznych UW. 2008. „Debiuty Naukowe” II: 117 – 176.

Załączniki

Ryc. 1 i 2 – materiał badawczy.

Material badawczy:

- AN 1 – Martins, Jorge H. i wsp. 2015. *Cochlear implants and telephone use: performance assessment in adult patients*. "JHS" 5(1): 31-37.
- AN 2 – Vaidyanath, Ramya i Asha Yathiraj. 2014. *Relation between two scoring procedures to assess auditory memory and sequencing abilities*. "JHS" 4(4): 42-50.
- AN 3 – Moran, Michelle i wsp. 2014. *Outcomes for patients with sloping hearing loss given standard cochlear implants*. "JHS" 4(3): 9-19.
- AN 4 – Prabhu, P. i P. Sneha. 2014. *Self-reported tinnitus handicap in individuals with auditory neuropathy spectrum disorder*. "JHS" 4(3): 43-50.
- AN 5 – Giordano, Pietro i wsp. 2014. *Auditory brainstem responses in high-risk neonates: 3 years' experience at an Italian hospital*. "JHS" 4(2): 17-23.
- AN 6 – Driscoll, Carlie i wsp. 2014. *Diagnostic accuracy of high-frequency distortion-product otoacoustic emission screening of schoolchildren with Down syndrome*. "JHS" 4(1): 9-17.
- AN 7 – Bansal, Shalini i wsp. 2013. *Cervical and ocular vestibular evoked myogenic potential in individuals with severe to profound hearing loss*. "JHS" 3(4): 56-63.
- AN 8 – Gerbesiotis, Panagiotis i wsp. 2013. *Meniere's disease and migrainous vertigo: could we differentiate those using otoneurologic tests?* "JHS" 3(3): 45-51.
- AN 9 – Sampathkumar, Reghundan i wsp. 2013. *Clinical study of aided cortical auditory evoked potentials in pediatric auditory brainstem implantees*. "JHS" 3(2): 22-29.
- AN 10 – Binos, Paraskevas i wsp. 2013. *Suprasegmental features of CI children via classification of pre-linguistic utterances: two longitudinal case studies*. "JHS" 3(1): 37-46.
- AN 11 – Gifford, Rene i wsp. 2012. *Hearing psychophysics, and cochlear implantation: experiences of older individuals with mild sloping to profound sensory hearing loss*. "JHS" 2(4): 9-17.
- AN 12 – Bell, Andrew. 2012. *Reptile ears and mammalian ears: hearing without a travelling wave*. "JHS" 2(3): 14-22.
- AN 13 – Gifford, Rene i Michael Dorman. 2012. *The psychophysics of low-frequency acoustic hearing in electric and acoustic stimulation (EAS) and bimodal patients*. "JHS" 2(2): 33-44.
- AN 14 – Mc Dermott, Hugh. 2012. *New solution for high-frequency hearing impairment*. "JHS" 2(1): 17-22.
- AN 15 – Shereen, El-Adb i wsp. 2011. *Vestibulospinal reflex in cochlear implant recipients*. "JHS" 1(3): 76-79.
- AN 16 – Vormes, Emily i wsp. 2012. *Screening using a speech-in-noise 3-digit hearing test by phone: scoring, response time, and age*. "JHS" 1(2): 76-78.
- AN 17 – Makuszevska, Maria i wsp. 2015. *Zastosowanie technik inżynierii tkankowej w leczeniu perforacji błon bębenkowych*. „Otorynolaryngologia” 14(1): 1-9.
- AN 18 – Zawadzka-Głos, Lidia i Krzysztof Ślącza. 2015. *Ocena endoskopowa wczesnych zmian pointubacyjnych krtań u dzieci*. „Otorynolaryngologia” 14(1): 20-24.
- AN 19 – Pucher, Beata i wsp. 2015. *Fibromatosis juvenilis u dzieci – opisy przypadków*. „Otorynolaryngologia” 14(1): 48-50.
- AN 20 – Obrębowski, Andrzej i Edward Hojan. 2014. *Uwagi w sprawie obustronnego niedosłuchu minimalnego w wieku szkolnym*. „Otorynolaryngologia” 13(4): 181-185.
- AN 21 – Józefowicz-Korczyńska, Magdalena i wsp. 2014. *Ocena zaburzeń subiektywnego postrzegania pionu u pacjentów ze stwardnieniem rozsianym*. „Otorynolaryngologia” 13(4): 205-212.
- AN 22 – Narożny, Waldemar i wsp. 2014. *Postać wrzodząco-węzłowa tularemii głowy i szyi u 12-letniego dziecka*. „Otorynolaryngologia” 13(4): 231-235.
- AN 23 – Wiskirka-Woźnica, Bożena. 2014. *Możliwości obiektywizacji badania foniatrycznego w zaburzeniach mowy*. „Otorynolaryngologia” 13(3): 127-130.
- AN 24 – Miałkiewicz, Beata i Agata Szkielkowska. 2014. *Odległe wyniki w laryngoplastyce intekcyjnej z zastosowaniem kwasu hialuronowego*. „Otorynolaryngologia” 13(3): 147-154.
- AN 25 – Morawska, Joanna, Ewa Niebudek-Bogusz. 2014. *Dysfonia spastyczna – opis przypadku i przegląd piśmiennictwa*. „Otorynolaryngologia” 13(3): 169-175.
- AN 26 – Senderski, Andrzej. 2014. *Rozpoznanie i postępowanie w zaburzeniach przetwarzania słuchowego u dzieci*. „Otorynolaryngologia” 13(2): 77-81.
- AN 27 – Konopka, Wiesław i wsp. 2014. *Ocena stabilności implantu zakotwiczonego w kości u dzieci*. „Otorynolaryngologia” 13(2): 100-104.
- AN 28 – Nowak-Adamska, Elwira i wsp. 2014. *Risk factors and selected aspects of pathogenesis and treatment of acute otitis media in children: A clinical and audiological analysis of 311 cases*. „Otorynolaryngologia” 13(2): 105-113.
- AN 29 – Tacikowska, Grażyna. 2014. *Zastosowanie rezonansu czynnosiowego w otoneurologii*. „Otorynolaryngologia” 13(1): 1-5.
- AN 30 – Szmuda, Tomasz i wsp. 2014. *Traktografia nerwu twarowego w guzach kąta mostowo-mózdkowego*. „Otorynolaryngologia” 13(1): 42-50.

Ryc. 1 – Materiał badawczy, artykuły AN1 – AN30.

- AN 31 – Śliwińska-Kowalska, Mariola. 2013. *Używanie osobistych odtwarzaczy muzyki a uszkodzenie sluchu*. „Otorynolaryngologia” 12(4): 155-160.
- AN 32 – Śliwińska-Kowalska, Mariola i wsp. 2013. *Opracowanie list zdaniowych testu rozumienia zdań w szumie dla języka polskiego*. „Otorynolaryngologia” 12(4): 176-182.
- AN 33 – Zakrzewska, Anna i wsp. 2013. *Zapalenie szpiku kości czołowej jako powikładnia zapalenia zatok przynosowych w wieku rozwojowym – opisy przypadków*. „Otorynolaryngologia” 12(4): 198-207.
- AN 34 – Pujanek, Zuzanna i wsp. 2013. *Rola znieczulenia miejscowego w zwiększeniu skuteczności i bezpieczeństwa endoskopowych operacji nosa i zatok*. „Otorynolaryngologia” 12(3): 112-116.
- AN 35 – Gromnicki, Mirosław i wsp. 2013. *Kąt ostrości słyszenia kierunkowego u chorych po przebytych nagłym niedostłuchu czuciowo-nerwowym*. „Otorynolaryngologia” 12(3): 129-136.
- AN 36 – Trzaskowski, Bartosz i wsp. 2013. *System automatycznej detekcji słuchowych potencjałów wywołanych pnia mózgu. I. Opis i testowanie systemu*. „Otorynolaryngologia” 12(3): 137-147.
- AN 37 – Wolniakowska, Anna i Mariola Śliwińska-Kowalska. 20013. *Farmakologiczne metody ochrony narządu sluchu przed hałasem – przegląd badań doświadczalnych i klinicznych*. „Otorynolaryngologia” 12(2): 72-75.
- AN 38 – Gronkiewicz, Zuzanna i wsp. 2013. *Powikłania wewnątrzczaszkowe i kostne u pacjenta z przewlekłym zapaleniem zatok z polipali nosa w przebiegu zespołu nadwrażliwości na niesteroidowe leki przeciwzapalne*. „Otorynolaryngologia” 12(2): 89-95.
- AN 39 – Konopka, Wiesław i wsp. 2013. *Penetrujący uraz twarzy i kości czaszki u dziecka*. „Otorynolaryngologia” 12(2): 100-103.
- AN 40 – Jamróz, Barbara i Kazimierz Niemczyk. 2013. *Nerwiak nerwu słuchowego – diagnostyka i leczenie*. „Otorynolaryngologia” 12(1): 8-18.
- AN 41 – Śmiechura, Małgorzata i wsp. 2013. *Obiektywna ocena sluchu u dzieci z opóźnionym rozwojem mowy*. „Otorynolaryngologia” 12(1): 30-33.
- AN 42 – Zamysłowska-Szmytka, Ewa i Mariola Śliwińska-Kowalska. 2012. *Badania układu równowagi dla potrzeb medycyny pracy*. „Otorynolaryngologia” 11(4): 139-145.
- AN 43 – Orzechowska, Monika i wsp. 2012. *Ocena wyników leczenia zwężeń szpary głośni w materiale Kliniki Otolaryngologii i Onkologii Laryngologicznej w Bydgoszczy w latach 2000-2010*. „Otorynolaryngologia” 11(4): 163-167.
- AN 44 – Bojanowska-Poźniak, Katarzyna i wsp. 2012. *Sarkoidoza głowy i szyi – opisy przypadków*. „Otorynolaryngologia” 11(4): 174-178.
- AN 45 – Sielska-Badurek, Ewelina i wsp. 2012. *Rola foniatrii w multidyscyplinarnej opiece nad wokalistami*. „Otorynolaryngologia” 11(3): 87-94.
- AN 46 – Doroszyńska-Tomczyk, Magdalena i wsp. 2012. *Ocena skuteczności onkologicznej chordektomii laserowych w 5-letnim okresie obserwacji*. „Otorynolaryngologia” 11(3): 109-114.
- AN 47 – Maciejewska, Barbara i wsp. 2012. *Subiektywne i obiektywne zjawiska akustyczne w przebiegu czynnościowych zaburzeń układu ruchowego narządu zucia – analiza przypadku*. „Otorynolaryngologia” 11(3): 132-138.
- AN 48 – Pucher, Beata i wsp. 2012. *EXIT (ex utero intrapartum treatment) jako postępowanie z wyboru w przypadku wrodzonej niedrożności dróg oddechowych u noworodków*. „Otorynolaryngologia” 11(2): 23-43.
- AN 49 – Śpiewak, Przemysław i wsp. 2012. *Binaural Masking Levels Difference in children with Language-based Learning Disability correspond to speech in noise comprehensiveness*. „Otorynolaryngologia” 11(2): 47-52.
- AN 50 – Zieliński, Rafał i Anna Zakrzewska. 2012. *Naczyniak jamy nosowej – opis przypadku*. „Otorynolaryngologia” 11(2): 83-86.
- AN 51 – Morawski, Krzysztof i wsp. 2012. *Czynniki prognostyczne zachowania sluchu u pacjentów operowanych z powodu guza kąta mostowo-mózdkowego*. „Otorynolaryngologia” 11(1): 1-6.
- AN 52 – Piłka, Edyta i wsp. 2012. *Ocena możliwości wykorzystania emisji otoakustycznych w badaniach przesiewowych sluchu u dzieci szkolnych w wieku 6-13 lat*. „Otorynolaryngologia” 11(1): 7-12.
- AN 53 – Niebudek-Bogusz, Ewa i wsp. 2012. *Gruźlica krtani – opis przypadku*. „Otorynolaryngologia” 11(1): 31-34.

Ryc. 2 – Materiał badawczy, artykuły AN30 – AN53.

Nowoczesne mechanizmy oceniania znajomości języka obcego (rosyjskiego) na poziomie akademickim

Agata Buchowiecka-Fudała

Dorota Piekarska-Winkler

Uniwersytet Warszawski

Abstract

The purpose of this paper is to discuss the quality and assessment of teaching/learning a foreign language in academic teaching. Many factors that determine the effectiveness of the learning process, including the competence of the teacher, the curriculum, the teaching methods and means and the conditions of the education process affect the improvement of the quality of language teaching. Formative assessment strategies are more adequate when measuring the effectiveness and usefulness of the process of teaching/ learning a foreign language than examination tests. They can be applied in teaching students. The systematic use of formative assessment strategies in the teaching process creates favourable conditions, not only to improve the academic education, but also to improve the self-esteem of students and the results of their studying.

Keywords: glottodidactics, the standards for foreign language education, the system to solve language test, linguistic awareness, formative assessment

Abstrakt

W przedstawionym artykule zostały omówione główne założenia nowoczesnego procesu nauczania języka obcego na poziomie akademickim ze zwróceniem szczególnej uwagi na jego jakość i formy kontroli efektów kształcenia. Na poprawę jakości kształcenia mają wpływ takie czynniki jak kompetencje nauczyciela, program nauczania, metody i techniki pracy, warunki, w jakich przebiega proces kształcenia i inne. Ocenianie kształtujące stosowane jako forma kontroli w przebiegu procesu glottodydaktycznego poprawia efektywność akademickiego nauczania języka obcego. Strategie oceniania kształtującego są skuteczniejszą niż testy egzaminacyjne formą kontroli efektów kształcenia w zakresie nauczania języka obcego. Stosowane systematycznie nie tylko poprawiają jakość kształcenia akademickiego, przyczyniają się również do poprawy samooceny studentów i ich wyników w nauce.

Słowa kluczowe: glottodydaktyka, standardy kształcenia językowego, techniki rozwiązywania językowych zadań testowych, świadomość językowa, ocenianie kształtujące

Wraz z postępującą masowością studiów wyższych w Polsce coraz powszechniej wykorzystuje się testy w kwalifikowaniu wiedzy studentów do przeprowadzania egzaminów końcowych z różnych przedmiotów, w tym z języków obcych. Po wejściu w życie znowelizowanej Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 18 marca 2011 r. nauczyciele akademicy zobowiązani zostali do drobiazgowego planowania i kontroli procesu nauczania-uczenia się. W praktyce oznaczało to konieczność dokonania opisu kształcenia przy wykorzystaniu metody KRK (Krajowe Ramy Kwalifikacji) w języku efektów kształcenia. Opis ten przedstawia wymagania, jakim powinien sprostać student po zakończeniu nauki w określonym cyklu. Sprawdzenie stopnia opanowania wyznaczonych efektów często odbywa się za pomocą egzaminów testowych. Czy rozliczanie edukacji uniwersyteckiej za pomocą testów prowadzi do jej doskonalenia? Czy testowanie sprawności językowych sprzyja poprawie jakości kształcenia wyznaczonej przez założenia współczesnej glottodydaktyki?

Zgodnie z wytycznymi Rady Europy zadaniem zasadniczym w nauczaniu języka obcego jest łączenie kompetencji lingwistycznych z kulturologicznymi w celu zwiększenia efektywności komunikacji w danym języku. W nowoczesnej metodyce nauczania języków obcych z perspektywy kulturologicznej za kluczowe uznawane są nie tylko kompetencje językowe, ale też umiejętności pośredniczenia pomiędzy kulturami języka

ojczystego i obcego, rozwiązywanie problemów otwartych, kreatywność i wrażliwość międzykulturowa. Niezbędne w tym miejscu wydaje się zastrzeżenie, że w zależności od celów, jakie przyświecają aktowi oceniania (ocenianie bieżące, sumujące, certyfikacyjne) i w zależności od kontekstu sytuacyjnego, w którym ocenianie się odbywa, można i należy stosować różne jego rodzaje. W wyborze rozwiązań pomocny jest ESOKJ, w którym wiele miejsca poświęca się możliwościom podejmowania określonych rozstrzygnięć związanych z procesem oceniania. W dokumencie tym oprócz definicji poszczególnych terminów odnajdujemy wykaz zalet i szereg uwag krytycznych w odniesieniu do wybranych celów i kontekstów sytuacyjnych.

W rozważaniach dotyczących procesu oceniania istotne jest rozgraniczenie na sytuację edukacyjną i sytuację egzaminacyjną. O ile w przeprowadzaniu egzaminów testy, jako jeden z elementów oceniania analitycznego, wydają się rozwiązaniem poprawnym, choć nie idealnym, o tyle w kontekście edukacyjnym ich częste wykorzystanie nie przynosi korzyści.

Można zaryzykować stwierdzenie, że testy zbyt często stają się sposobem kontroli postępów w nauce, w typowej sytuacji edukacyjnej, szczególnie testy śródsesemestralne sprawdzające przerobione zagadnienia leksykalne lub gramatyczne. Nie zajmując zbyt wiele czasu szkoleniowego pozwalają w trakcie trwania cyklu dydaktycznego sprawdzić stopień przyswojenia materiału oraz szybko zdiagnozować ewentualne problemy. Nietety nie udaje się za pomocą testów zmierzyć wrażliwości międzykulturowej, empatii, kreatywności.

Końcowe egzaminy testowe przeprowadzane na poziomie akademickim mają sumujący charakter, ale jednocześnie pomijają istotne kompetencje, które uczyć się powinni osiąść. Tworzenie systemu edukacyjnego tylko w oparciu o standardy i sprawdzanie ich wykonania w formie testowej prowadzi do sytuacji, w której zamiast rozwijania umiejętności komunikacji, współpracy, refleksji i głębokiego myślenia, mamy do czynienia z przyswajaniem faktów i algorytmów. Nauczyciel wpada w pułapkę. W nauczaniu koncentruje się na przygotowaniu studenta do prawidłowego rozwiązania testu zaniebując rozwijanie myślenia, kształtowanie poprawnych relacji międzyludzkich, analizę i doskonalenie metod nauczania i form pracy.

Formuła testu przewiduje zazwyczaj udzielenie standardowej odpowiedzi w stosunkowo krótkim czasie. Zadanie umiejętnego wykorzystania czasu testu posłużyło do opracowania technik i strategii egzaminacyjnych, pomagających np. zdobyć certyfikat biegłości językowej. Techniki rozwiązywania określonych typów zadań nie tylko pozwalają skutecznie wykorzystać znajomość języka obcego, ale mogą być też stosowane w celu kompensowania braków w opanowaniu języka na danym poziomie. Zastosowanie

odpowiednich strategii ułatwia rozwiązywanie zadań na testach językowych i znacznie skraca czas niezbędny do ich wykonania.

Nauczanie technik rozwiązywania testów jest obecnie jednym z celów kursów językowych, odgrywa również istotną rolę w ocenianiu skuteczności programów nauczania języków obcych. Dlatego tak często organizatorzy kursów językowych podkreślają w ofertach ich skuteczność (np.: „Strategie egzaminacyjne, czyli dzięki nam zdasz na piątkę” (Facebook), „Nasi słuchacze poznają standardy egzaminacyjne i typy obowiązujących zadań” (fragment ogłoszenia kursu językowego)), podobnie jak autorzy programów nauczania języków obcych, którzy eksponują gwarancje sukcesu egzaminacyjnego (np. „Cel: wdrożenie studenta w strategie egzaminacyjne ułatwiające rozumienie poleceń i osiągnięcie oczekiwanego rezultatu” (z programu akademickiego nauczania języka obcego)).

Nauczanie technik rozwiązywania językowych zadań testowych nie może gwarantować sukcesu, ale znacznie poprawia skuteczność w udzielaniu przewidywanych odpowiedzi, pozwala wyćwiczyć mechanizmy radzenia sobie z określonymi typami poleceń. Przykładowe instrukcje kształtujące mechanizmy rozwiązywania testów językowych mają zazwyczaj charakter wskazówek, które powinny pomóc osobie uczącej się wyćwiczyć konkretne umiejętności. Na stronie <http://www.rzeszow.lektordlaciebie.com> znajdziemy następujące wytyczne:

Wykonywanie każdego z zadań na rozumienie tekstu czytanego należy rozpocząć od uważnego przeczytania polecenia, tytułu tekstu oraz szybkiego przeczytania treści tekstu. Szybkie czytanie tekstu pozwoli na ogólne zrozumienie szerszego kontekstu bez zbędnego koncentrowania się na nieznanach słowach. Warto oszacować, ile czasu potrzebne będzie na wykonanie każdego zadania i starać się nie zatrzymywać zbyt długo przy bardziej kłopotliwych pytaniach.

Zadanie na dobieranie wymaga wstawienia usuniętych fragmentów tekstu w odpowiednie luki. Przeczytaj szybko tekst pomijając luki i zastanów się, czego dotyczy. Postaraj się zidentyfikować myśl przewodnią każdego akapitu tekstu oddzielnie. Zapoznaj się z usuniętymi fragmentami tekstu, następnie wróć do luk tekstu głównego. Przeanalizuj zdanie poprzedzające i zdanie następujące po usuniętym fragmencie i poszukaj brakującego fragmentu w proponowanych odpowiedziach. Szukając powiązań między tekstem głównym a usuniętymi fragmentami zwracaj szczególną uwagę na związki tematyczne i językowe takie jak odniesienia do ludzi, miejsc i czasu, łączniki, wyrażenia, które odnoszą się do wcześniejszych lub późniejszych fragmentów tekstu. Pamiętaj, aby zawsze w pierwszej kolejności wstawiać w luki fragmenty tekstu, co do których jesteś pewien. Uzupełniając najłatwiejsze luki eliminujesz opcje, co ułatwi ci rozwiązanie najtrudniejszych luk. (Jaguszewski 2012:1)

Przyjrzyjmy się, jak działają w praktyce techniki rozwiązywania językowych zadań testowych, w które są wyposażeni studenci oraz słuchacze kursów językowych. Posłużymy się w tym celu fragmentem testu z języka rosyjskiego на poziomie B2, który zdają studenci UW w ramach obowiązkowego на studiach licencjackich egzaminu certyfikacyjnego. Przykłady testów pochodzą ze strony głównej Rady Koordynacyjnej ds. Certyfikacji Biegłości Językowej.

Przykład

2.2 Вопросы 23-30

Прочитайте внимательно текст с пропущенными фрагментами. Дополните его фрагментами, данными после текста. Отметьте свой выбор в карте ответа.

Зачем люди присаживаются перед дальней дорогой?

«Присядем на дорожку», – так говорят каждый раз, когда настает пора выйти из дома и отправиться в путешествие. И все садятся, кто на стул, а кто на чемодан или рюкзак. Посидят минутку, встют и выходят за дверь. Зачастую даже не (23) _____. Ничего не поделаешь – традиция. А традиции, даже те, чьего смысла мы не помним, – вещь упрямая. Однако в примете, предписывающей посидеть на дорожку, есть немало смысла.

Прежде всего, этот смысл – практический, и лежит он буквально на поверхности. Сборы – это всегда нервы и суета. Пытаешься понять, что (24) _____ списку. Потом оказываешься, что в перечне вещей не хватает самых важных, и что за ними надо идти в магазин... Идешь, покупаешь, засовываешь все это добро в чемодан и выясняешь, что теперь он не закрывается, даже если усесться на него сверху. Выкидываешь (25) _____ вон плохо.

Короче, сборы – волнительный процесс, и в этой ситуации фраза перед выходом «Присядем на дорожку» – это повод действительно (26) _____ спокойно выйти из дома. Ну и, быть может, ноги в пути будут уставать медленнее, если дать им отдохнуть перед выходом.

Помимо явно практического смысла, у этой приметы есть психологический смысл. Человек, остановившись и дав себе паузу, в эти моменты погружается в раздумья о будущем путешествии. У него есть (27) _____

нет, то в такие моменты он мысленно как бы просматривает весь путь, который ему предстоит проделать, настраивается на движение, мысленно удаляет препятствия с этого пути. Это, если хотите, такая настройка на удачу.

Народ как-то справлялся с этой проблемой, потому что в течение многих веков в роли позитивного тренинга выступала молитва. Некоторые даже считают, что сам обычай присесть на дорожку связан с нею.

До революции верующие (28) _____ начались гонения, многие молиться перестали, а вот правило присесть на дорожку и собраться с мыслями осталось. Однако у этой приметы есть более глубокие корни, которые ведут не к христианству, а к язычеству, а конкретнее – к духу дома, которого называли домовым. Домовой – у славянских народов домашний дух, мифологический хозяин и покровитель дома, обеспечивающий нормальную жизнь семьи, здоровье людей и животных, плодородие. От бесов он отличается тем, что не делает серьезного зла. Если домовый полюбил домашних, то он завивает им волосы и бороды в косы, предупреждает о несчастьи, караулит дом и двор.

Принадлежащими дому он считает все: посуду, мебель, кошек и даже людей. Поэтому отъезд кого-либо в дорогу был для домового невыносим. Считалось, что он может чинить какие-то препятствия отъезжающим, а если в доме (29) _____ ему всякие пакости. Из принципа, чтоб не ездил куда попало из дома. Правда, домашний дух мягкого нрава и мог благословить путника, чтоб тот скорее сделал все нужные дела на чужбине и вернулся домой.

Возможно, обычай посидеть на дорожку связан с этим поверьем о домовых. Есть и еще одно (30) _____ сказать: «Туда хорошо, а обратно – лучше». Это сейчас дорога для нас – дело более-менее привычное. Но не так давно люди были куда более оседлыми. Они могли прожить всю жизнь на одном месте, не выезжая дальше ста километров – в соседнюю деревню или на ярмарку. Разъездами занимались в основном купцы, и именно поэтому их профессия считалась такой опасной. (2714 znaków bez spacji)

Фрагменты для заданий 23-26 (один из фрагментов является лишним):

- A. сесть, расслабиться, подумать, не забыл ли ты что-то и вправду важное, и уже потом
- B. понадобится в поездке, потом пишешь список, собираешь вещи по
- C. сомневающийся, зачем нам может понадобится постоять
- D. задумываясь, зачем им понадобилось вдруг немного посидеть
- E. половину вещей, закрываешь чемодан и нервничаешь, что собрался из рук

Фрагменты для заданий 27-30 (один из фрагментов является лишним):

- A. возможность передумать, если он не уверен, стоит ли ему вообще ехать. Если же сомнений
- B. обитал не просто домовой, а злой дух, тот вообще мог увязаться следом за человеком и в пути делать
- C. поверье: когда присаживаешься на дорожку, надо мысленно
- D. никого нет, то можно спокойно, не боясь быть пойманным, делать
- E. люди перед дорогой всегда молились. После революции, когда на Церковь

Ответы

23	24	25	26	27	28	29	30
D	B	E	A	A	E	B	C

Co robi student z powyższym zadaniem na dobieranie brakujących fragmentów tekstu? Posługując się wyćwiczonymi umiejętnościami rozwiązywania zadań testowych czyta szybko tekst i koncentruje się na fragmentach kluczowych dla dopasowania połączeń wyrazowych, poprawnej budowy zdania, zachowania logicznego związku myśli. Polski student rozwiązujący dane zadanie testowe z języka rosyjskiego ma do czynienia z językiem pokrewnym, co znacznie ułatwia mu sprawne określenie nazwanych zależności. Tekst zostaje skrócony z 2735 znaków do ok. 1172, tj. ponad połowę i wygląda mniej więcej tak:

Зачем люди присаживаются перед дальней дорогой?

«Присядем на дорожку», – так говорят каждый раз, когда настает пора выйти из дома... И все садятся, кто на стул, а кто на чемодан или рюкзак... Зачастую даже не (23) _____. Ничего не поделаешь – традиция... Сборы – это всегда нервы и суета. Пытаешься понять, что (24) _____ списку. Потом оказываешься, что в перечне вещей не хватает самых важных... Идешь, покупаешь, засовываешь все это добро в чемодан и выясняешь, что теперь он не закрывается, даже если усесться на него сверху. Выкидываешь (25) _____ вон плохо.

Короче, сборы – волнительный процесс, и в этой ситуации фраза перед выходом «Присядем на дорожку» – это повод действительно (26) _____ спокойно выйти из дома...

Помимо явно практического смысла, у этой приметы есть психологический смысл. Человек, остановившись и дав себе паузу, в эти моменты погружается в раздумья о будущем путешествии. У него есть (27) _____ нет, то в такие моменты он мысленно как бы просматривает весь путь...

До революции верующие (28) _____ начались гонения, многие молиться перестали...

Поэтому отъезд кого-либо в дорогу был для домового невыносим. Считалось, что он может чинить какие-то препятствия отъезжающим, а если в доме (29) _____ ему всякие пакости. Из принципа, чтоб не ездил куда попало из дома...

Возможно, обычай посидеть на дорожку связан с этим поверьем о домовых. Есть и еще одно (30) _____ сказать: «Туда хорошо, а обратно – лучше» (1172 – znaków bez spacji)

Dla rozwiązania przedstawionego zadania testu nie ma większego znaczenia, ile informacji kulturologicznej zapamiętuje student po przeczytaniu tekstu opisującego zwyczaj przysiadania przed podróżą. Czy student potrafiłby odpowiedzieć na pytanie postawione w tytule tekstu egzaminacyjnego? Formuła testu nie przewiduje sprawdzenia takiej wiedzy. Student myśli nie tyle nad opisywanym zwyczajem i historią jego pochodzenia, ile nad odpowiednim dołączeniem brakujących części zdań w ściśle określonym czasie. Szczególnie trudno wytłumaczyć, z jakich kompetencji w zakresie języka rosyjskiego korzysta student dopasowując do podanych cyfr łacińskie litery.

Przeanalizujmy kolejny przykład testu, który zdają studenci UW na poziomie C2 (poziom biegłości językowej wyższy). Jednym z elementów testu jest tzw. użycie języka. Zgodnie z opisem umieszczonym w dokumencie *Zakres i format egzaminu pisemnego na poziomie C2* wśród czterech proponowanych zadań znajduje się takie, które polega na przeczytaniu tekstu zawierającego jeden zbędny wyraz w każdej ponumerowanej linii. Zadanie takie, według autorów, sprawdza świadomość językową przydatną w autentycznej komunikacji. W podanym przykładowym zadaniu zbędny wyraz podkreślono.

3.4. Задания 81-90.

Прочитайте текст, найдите 10 лишних слов. Выпишите их в карту ответа № 2.

Блондинки эпохи палеолита

Страшно представить, какой необычно серой была бы наша жизнь без блондинок. (81) Сколько каких шуток не появилось бы на свет. Например, не было бы такого анекдота: на три вещи можно смотреть бесконечно – на огонь, на воду и на то, как (82) блондинка паркуется рулем. Еще мы бы не узнали про группу Blondie, а сказка про Златовласку так бы и осталась сказкой... (83) И все же блондинки уже среди нас. За это надо сказать спасибо не только (84) способной на чудеса генетике, но и древни предкам нынешних скандинавов. (85) Именно завтра они сохранили и донесли блондинистые гены до наших дней. (86) Блондины и блондинки в те далекие близкие времена считались настоящим чудом, а следовательно, были популярны среди соплеменников противоположного пола. Это и (87) сыграло роль в дальнейшей «блондинизации» скандинавов. Дело лежит в том, что (88) питание первобытных племен тогда полностью зависело от охоты, с которой занимались мужчины. Походы за добычей были делом рискованным и для многих охотников заканчивались плачевно – добыча их убивала. Высокая смертность мужчин приводила к тому, что женщины в древних племенах имели некоторый численный перевес. А значит, мужчины могли выбирать из большего (89) числа женщин. Надо ли приятно говорить, что темноволосые соплеменницы (90) пользовались меньшей популярностью, чем белокурые. Так что с каждым новым разом шансы наследования необычной внешности у следующих поколений существенно росли, и, судя по всему, через тысячелетия «светлые» гены у скандинавов стали доминирующими.

Termin świadomość językowa doczekał się wielu definicji, ale niezależnie od tego, którą z nich zastosujemy, jest to pojęcie złożone, wieloaspektowe. Tadeusz Zgółka zaproponował hierarchiczny porządek warstw świadomości językowej. Pierwsza warstwa to kompetencja językowa, czyli znajomość systemu językowego. Przejawia się ona w umiejętności tworzenia sensownych i poprawnych pod względem gramatycznym zdań, ale jej nabycie nie jest równoznaczne z możliwością pełnoprawnego udziału w autentycznym akcie komunikacyjnym. Ten udział zapewnia dopiero wiedza o regułach używania języka w zależności od sytuacji stworzonej przez daną wspólnotę społeczną (kompetencja komunikacyjna) oraz kolejny element świadomości językowej – poczucie językowe, czyli indywidualna wiedza o języku, wyrażająca się we wrażliwości na piękno słowa (1996, 13-19).

Prezentowane zadanie testowe sprawdza tylko jeden element świadomości językowej, tzn. poprawność gramatyczną zdań, a dokładniej – sensowność zdań. Żadne z zaznaczonych zdań testu nie spełnia kryterium poprawności logicznej, wszystkie pozbawione są sensu informacyjnego. Student po przeczytaniu polecenia koncentruje się na ponumerowanych liniach tekstu. Z dwudziestu jeden wersów wybiera dziesięć i szuka zbyteknego słowa. Zdający nie musi wykazać się kompetencją komunikacyjną, ponieważ test nie sprawdza jego wiedzy z zakresu zachowań językowych, ignoruje również kompetencję kulturową, czyli wiedzę na temat zjawisk rzeczywistości i subiektywną interpretację tych zjawisk. Test nie daje również możliwości wykazania się wrażliwością na piękno języka. W związku z powyższym błędnym wydaje się przekonanie wyrażone przez autorów opisu egzaminu, że przedstawiona forma testu sprawdza świadomość językową. Sprawdza ona jeden jej fragment – kompetencję językową, ograniczoną w tym przypadku do umiejętności odróżniania tekstów zbudowanych poprawnie (a dokładniej – sensownie) od zbudowanych błędnie.

W świetle rozbieżności głównych założeń glottodydaktyki i stosowanej praktyki testowania kompetencji językowych nie dziwią ironiczne opinie osób zdających testy językowe, np.:

Najpewniejszy sposób określenia poziomu biegłości językowej to, niestety, egzamin w instytucji, która przydziela „literki” – B2, C1 itd. Jeżeli np. nie chcesz dużo płacić za egzamin, to przy uczelniach są centra językowe, które mają takie uprawnienia – ja nauczyłam się sama angielskiego, i żeby określić swój poziom, podeszłam do egzaminu w Jagiellońskim Centrum Językowym. Koszt takiego egzaminu to 150 zł, składa się z części pisemnej (test) i ustnej (prezentacja) i teraz wiem, że jestem na poziomie C1 lub wyższym:) (Stodolna 2013,13:04)

Nie ulega wątpliwości fakt, że akademickiej glottodydaktyce potrzebne są miarodajne mechanizmy do poznawania, kontroli i ewaluacji rezultatów pracy studentów, do kwalifikowania ich wiedzy i umiejętności. Takie mechanizmy konieczne są też do wyłaniania, wspierania i promowania pracowitych, zdolnych i kreatywnych młodych ludzi. Praktyką, która pozwala to osiągnąć jest np. ocenianie kształtujące nazywane jest *ocenianiem pomagającym się uczyć*. Liczne badania i raporty organizacji, które zajmują się oświatą, potwierdzają, że ocenianie kształtujące jest skutecznym sposobem podnoszenia osiągnięć osób uczących się. Według definicji OECD zamieszczonej w *Formative Assessment; Improving Learning in Secondary Classrooms* (Ocenianie kształtujące; poprawa uczenia w klasach szkoły średniej, 2005) ocenianie kształtujące to systematyczne, wielokrotne przekazywanie uczniowi informacji na temat kolejnych etapów nauki oraz wskazywanie mu dalszej drogi uczenia się. Z powyższej definicji wynika, że stosując ten rodzaj oceniania nauczyciel ma szansę dobrze zdiagnozować mocne i słabe strony swoich uczniów i odpowiednio na bieżąco modyfikować dalsze nauczanie, uczeń natomiast otrzymuje cenną informację zwrotną, która pomaga mu w dalszym procesie uczenia się. Ten rodzaj oceniania doskonale przygotowuje do uczenia się przez całe życie, czyli do idei permanentnej edukacji, umożliwia zdobycie umiejętności aktywnego budowania własnej wiedzy i rozumienia zjawisk.

Stosując ocenianie kształtujące należy pamiętać, że jest to cały kompleks wzajemnie uzupełniających się i koniecznych działań. W ramach programu *Educational Testing Service „Keeping Learning on Track”*¹ przedstawiono listę pięciu strategii oceniania kształtującego i odpowiadających im technik nauczania. Uwzględniając wymogi nauczania akademickiego należałoby przedstawić je następująco:

1. Określanie i wyjaśnianie studentom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
2. Organizowanie w grupie studenckiej dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak studenci się uczą.
3. Udzielanie studentom takich informacji zwrotnych, które umożliwiają widoczny postęp.
4. Wspomaganie studentów, by stali się autorami i podmiotami procesu swojego uczenia się.
5. Umożliwianie studentom, by korzystali wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności.

¹ Keeping Learning on Track – program *Educational Testing Service* przedstawiony w publikacji *Tight but Loose: Scaling Up Teacher Professional Development in Diverse Contexts* pod redakcją E. Caroline Wylie, ETS 2008.

Pierwsza strategia zakłada, że nauczyciel musi przede wszystkim uświadomić sobie, jakie cele chce zrealizować na zajęciach, następnie powinien sformułować je w jasny, przejrzysty sposób i, przystępując do zajęć, poinformować o nich studentów. Pod koniec zajęć powinien sprawdzić, czy cel udało się osiągnąć. Może to zrobić poprzez zadanie pytań kontrolnych lub za pomocą krótkiej pracy (również w formie testu) sprawdzającej zrozumienie wprowadzonego zagadnienia. Może również wykorzystać mechanizm kontroli bieżącej w postaci mini dyskusji kończącej zajęcia zebraniem wniosków. Dzięki stosowaniu takiej strategii organizacyjnej studenci mają stworzone warunki do tego, by stać się świadomymi uczestnikami procesu nauczania-uczenia się, ponadto szybko uzyskują dowód, że naprawdę się uczą. Ważnym elementem omawianej strategii jest określenie wraz ze studentami kryteriów oceniania. Studenci zawierają z nauczycielem swego rodzaju kontrakt, obowiązujący obie strony, który dokładnie określa, co podlega ocenie i precyzuje kryteria sukcesu.

Druga strategia oceniania kształtującego polega na ciągłym monitorowaniu procesu uczenia się studentów, poprzez prowadzenie z nimi rozmowy na temat tego, co już zrozumieli i opanowali i tego, co wymaga jeszcze wspólnej pracy. Z tą strategią wiąże się umiejętność formułowania i zadawania przez nauczyciela tzw. pytań kluczowych, czyli takich, które ukazują omawiane zagadnienie w szerszym kontekście i skłaniają studentów do refleksji, aktywności intelektualnej, poszukiwania odpowiedzi. Pytania powinny angażować wszystkich studentów w myślenie nad rozwiązaniem postawionego przez nauczyciela problemu, dlatego należy kierować je do całej grupy, warto umożliwić poszukiwanie rozwiązań w parach lub w większych zespołach, uważnie słuchać wszystkich odpowiedzi i starać się twórczo wykorzystać nawet te niepoprawne. Realizacja tej strategii nie zawsze kończy się powodzeniem, ponieważ studenci niechętnie przyznają się do tego, czego nie opanowali i nie zrozumieli. Wsparciem dla nauczyciela w uzyskiwaniu informacji o tym, czy i jak studenci się uczą pozostają testy śródsesemestralne i inne śródsesemestralne prace kontrolne.

Trzecia strategia polega na wykorzystaniu w ocenianiu informacji zwrotnej, zarówno nauczyciela – skierowanej do studenta, jak i studenta – skierowanej do nauczyciela. Tradycyjna ocena wyrażona za pomocą skali ocen (stopni lub punktów) nie jest informacją w pełni użyteczną, nie zawiera żadnego komentarza. Aby ocena przyniosła studentowi określone korzyści musi mieć formę wyczerpującego uzasadnienia i zawierać cztery niezbędne elementy. Powinna wskazywać dobre aspekty pracy studenta, odnotować to, co wymaga poprawienia i dodatkowej pracy. W informacji zwrotnej należy także zawrzeć wskazówki, w jaki sposób poprawić błędy lub nadrobić braki oraz jak dalej pracować, by osiągnąć sukces. Informacja, którą student kieruje do nauczyciela, jest dla

tego ostatniego źródłem wiedzy na temat odbioru jego działań przez adresatów. Ze zrozumiałych względów rzadko będzie to szczerą odpowiedzią na postawione wprost pytanie. Nauczyciel na podstawie zachowania studentów, ich pracy podczas zajęć, stopnia zaangażowania może sądzić o jakości swojej pracy. Rozwiązaniem jest też anonimowa ankieta stosowana na przykład na Uniwersytecie Warszawskim od 2008 roku przez Pracownię Ewaluacji Jakości Kształcenia. Bazuje ona na kwestionariuszu zawierającym kilkanaście pytań dotyczących oceny zajęć. Posługując się skalą od -2 do +2 studenci po skończonym cyklu dydaktycznym oceniają np. poziom zaangażowania nauczyciela, sposób przekazywania treści oraz ich zgodność z sylabusami przedmiotów, sposób traktowania studentów, punktualność rozpoczynania i kończenia zajęć, dostępność nauczyciela na dyżurach.

W naszej praktyce dydaktycznej stosujemy ankietę ewaluacyjną po realizacji bloków tematycznych (np. osobliwości architektoniczne Rosji, rosyjska sztuka użytkowa, współczesna estrada rosyjska, kinematografia w Rosji) zawartych w programie nauczania praktycznej nauki języka rosyjskiego na studiach filologicznych pierwszego stopnia. Jej analiza pomaga nam optymalizować proces nauczania, śledzić potrzeby i uwzględniać zainteresowania studentów. Wyniki ankiety mają wpływ na dobór materiałów dydaktycznych w realizacji tematyki programowej, coraz częściej wskazują na konieczność stosowania oczekiwanych technik pracy, szczególnie z wykorzystaniem nowoczesnych środków komunikacji.

Przykład:

Data.....

Ankieta ewaluacyjna bloku tematycznego.....

Proszę o udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania. Uzyskane informacje i opinie pozwolą udoskonalić materiały i techniki dydaktyczne.

1. Czy informacje merytoryczne były dla Ciebie zrozumiałe?
 - a/ tak
 - b/ nie
 - c/tylko niektóre
 - d/ inne.....
2. Stopień trudności przekazywanych treści był:
 - a/zbyt duży
 - b/ w sam raz
 - c/ trudno powiedzieć
 - d/ inne.....

3. Jak oceniasz stopień wyczerpania tematu?
 - a/ temat został wyczerpany w całości
 - b/ chciałbym/chciałabym, by temat został rozwinięty
 - c/ chciałbym, by temat został skrócony
 - d/ inne.....
4. Czy opracowanie danego bloku tematycznego pozwoliło Ci rozwinąć kompetencje językowe?
 - a/tak
 - b/nie
 - c/nie mam zdania
 - d/ inne.....
5. Czy opracowanie danego bloku tematycznego stworzyło Ci możliwości do pracy indywidualnej (tempo, eksploracja, udział w projektach itp.)?
 - a/ tak
 - b/ nie
 - c/ nie mam zdania
 - d/ inne.....
6. Czy zaproponowana formuła bloku tematycznego pomogła uporządkować i poszerzyć Twoją wiedzę?
 - a/ tak
 - b/ nie
 - c/ nie mam zdania
 - d/ inne.....
7. Inne uwagi i spostrzeżenia:
.....
.....

Dziękuję za wypełnienie ankiety

Strategia oceniania kształtującego określana jako wspomaganie studentów stymuluje ich do wzięcia większej odpowiedzialności za własną naukę. Tylko odpowiednio zmotywowany przez nauczyciela, posiadający wiedzę odnośnie swoich mocnych i słabych stron, zachęcany do aktywności student podejmie trud współodpowiedzialności. Efektywnym narzędziem oceniania jest samoocena, pozwalająca na osiągnięcie pełniejszej kontroli nad własnym działaniem i rozwojem. Student pod jej wpływem zaczyna się

bardziej angażować, wzrasta jego poczucie własnej wartości, nie obawia się zadawać pytań i przyznać do tego, że czegoś nie rozumie.

Strategia oceniania kształtującego umożliwiająca studentom wzajemne wspieranie się w procesie edukacyjnym opiera się na stwierdzeniu, że nauczanie jest procesem społecznym, a człowiek najefektywniej uczy się w grupie. Zadaniem nauczyciela jest takie zorganizowanie przebiegu procesu nauczania-uczenia się, aby studenci mogli pracować w zespołach lub parach. Strategia ta doskonale sprawdza się w ocenie koleżeńskiej. Studenci na podstawie wcześniej uzgodnionych kryteriów wzajemnie recenzują swoją pracę oraz udzielają sobie wskazówek.

Omówione strategie oceniania kształtującego nie są w dydaktyce języków obcych zagadnieniami nowymi. Większość zawartych w nich zasad organizowania i przeprowadzania procesu kształcenia jest od dawna postulowana. Zostały one sformułowane w obowiązujących w polskich szkołach programach nauczania języków obcych powstałych w oparciu o „Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie” (ESOKJ) – dokument wydany w 2003 r. przez Radę Europy. Uczelnie wyższe w Polsce po wprowadzeniu podziału na studia I i II stopnia oraz jednolite magisterskie (Ustawa z 27 lipca 2005 r.) zostały zobowiązane do opracowania nowych standardów kształcenia na wszystkich kierunkach studiów. Regulacje prawne w zakresie nauczania języków obcych na uczelniach ciągle jeszcze są dopracowywane. Standardy kształcenia językowego stanowiące załącznik do Rozporządzenia MNiSW z dnia 12 lipca 2007 roku zakładały opanowanie języka na poziomie B2 na studiach I stopnia oraz studiach jednolitych magisterskich. Począwszy od roku akademickiego 2012/13 studenci, którzy zostali przyjęci na studia drugiego stopnia oraz jednolite magisterskie, winni na mocy Rozporządzenia MNiSW z 2 listopada 2011 r. wykazać się biegłością językową na poziomie B2+ według ESOKJ.

Skutkiem wprowadzenia do polskiego systemu szkolnictwa wyższego Krajowych Ram Kwalifikacji było opracowanie nowych programów nauczania, które obowiązują od 1 października 2012 r. i ciągle implikują konieczność szukania nowych rozwiązań w glotodydaktyce. Zasady organizacji procesu kształcenia, o których jest mowa w dokumencie Rady Europy oraz w postulowanych strategiach oceniania kształtującego znalazły w dużej mierze odzwierciedlenie w nowo opracowanych programach nauczania języków obcych na uczelniach. Jednak praktyka dydaktyczna oraz wyniki hospitacji akademickich zajęć językowych nie zawsze potwierdzają ich stosowanie. Przyczynom tego zjawiska należałoby poświęcić dużo uwagi i rzetelnych analiz, które uwzględniłyby sytuację nauczyciela, zobligowanego do sprostaną rosnącym wymaganiom i niejednokrotnie pozostawionego bez wsparcia metodycznego.

Ocenianie kształtujące ma wśród glottodydaktyków dość jednoznacznie pozytywną opinię, ale przecież nie można go traktować jako jedynie słusznego wyboru spośród licznych możliwych sposobów oceniania. Ewa Filipiak zwraca uwagę na konieczność *wrażliwej kontroli procesu nauczania* (2012, 31), a Jolanta Sujecka-Zajac posługuje się kategorią oceniania *wrażliwego, które oparte jest na dialogu, interakcji, wymianie myśli i słowa*. Jest ono procedurą w wysokim stopniu zindywidualizowaną, uwzględniającą niezwykłą złożoność sytuacji dydaktycznej, łączy *narzędzia obiektywizujące (techniki testowe) z postępowaniem subiektywnym (obserwacja, dialog, refleksja)*, dlatego *nie jest podporządkowane jednemu schematowi teoretycznemu*. Badaczka postuluje stosowanie polifonicznego podejścia do oceniania, które korzysta z różnorodnych wariantów (2015, 13).

Reasumując, w dążeniu do podwyższenia jakości procesu nauczania-uczenia się języka obcego celem dydaktyki akademickiej nie może być pomiar oderwanych od aktu komunikacji umiejętności i sprawności językowych. Na poprawę jakości glottodydaktyki mają wpływ liczne czynniki, które decydują o efektywności procesu kształcenia, m.in.: kompetencje nauczyciela, treści programowe, metody i środki dydaktyczne, warunki procesu kształcenia. Skuteczność i użyteczność procesu nauczania-uczenia się języka obcego lepiej od testów egzaminacyjnych potwierdzają, naszym zdaniem, strategie oceniania kształtującego. Można je stosować w kształceniu studentów nie tylko na zajęciach o charakterze ćwiczeń. Takie elementy oceniania kształtującego jak jasno podane cele i wymagania powinny stać się integralnym elementem zajęć prowadzonych każdą metodą (wykład, konwersatorium, warsztat). Systematyczne stosowanie strategii oceniania kształtującego stwarza dogodne warunki nie tylko do poprawy dydaktyki akademickiej, ale też do poprawy samooceny studentów i wyników studiów.

Bibliografia

- Filipiak, Ewa. 2012. *Rozwijanie zdolności uczenia się z Wygotskim i Brunerem w tle*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Jaguszewski, Jakub. 2012. „Matura z angielskiego. Jak ugryźć rozumienie tekstu czytanego? – porady.” Data dostępu 12 kwietnia. <http://artelis.pl/artykuly/45871/Matura-z-angielskiego.-Jak-ugryzc-rozumienie-tekstu-czytanego-porady>.
- Rada Europy. 2003. *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Warszawa: CODN.

- Stodolna, Aleksandra. 2013. „W jaki sposób ocenić znajomość języka”. Data dostępu 12 lutego. [http:// forum.mlingua.pl/archive/index.php/t-28711.html](http://forum.mlingua.pl/archive/index.php/t-28711.html).
- Sujecka-Zajac, Jolanta. 2015. *Wrażliwe ocenianie jako element interwencji proaktywnej w kontekście glottodydaktycznym*. „Języki Obce w Szkole.” Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji 3: 13-13.
- Wilk, Ewa. 2014. *Czy warto jeszcze się uczyć*. „Polityka” 20:13-15.
- Wylie, Caroline. 2008. *Tight but Loose: Scaling Up Teacher Professional Development in Diverse Contexts*. Princeton: ETS.
- Zgółka, Tadeusz. 1996. *Warstwy świadomości językowej*. W *Świadomość językowa – kompetencja – dydaktyka. Materiały ogólnopolskiej konferencji Z badań nad kompetencją i świadomością językową dzieci i młodzieży*, pod redakcją Sękowska Elżbieta, 3-19. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Wkład autorów w powstanie publikacji: po 50%

Reviews

Recenzje

Danilo Facca, Valentina Lepri, 2013. *Polish culture in the Renaissance. Studies in the arts, humanism and political thought*. Firenze University Press: Firenze. pp. 140.

Roberto Peressin

Conceived as an introduction to the complex and specific experience of the Polish Renaissance, *Polish culture in the Renaissance: Studies in the arts, humanism and political thought* gathers seven papers which were presented over the course of the Annual Meeting of the Renaissance Society of America held in San Diego in 2013. The aim of the editors was to give not only scholars interested in Humanism, but also general readers, a survey of different aspects of the Renaissance phenomenon in Poland, touching on a variety of subjects from the original reception of Western cultural models in art, literature and philosophy, reaching towards the debate on the modern idea of Europe and its Eastern borders. The compilers by no means secondary aim was also to support the interpretation of local variations of the Renaissance, attempting to deliver its diverse cultural aspects from the nowadays widespread italo-centric vision.

The coexistence of multiple artistic styles in the diversified Polish territory is clearly described in the opening article by Robin Craren, which is devoted to the development of Cracow, the capital and main commercial and cultural hub of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Gothic influences, hailing from bordering Germany, blend with the new Classicistic shapes of Italian making, that proliferated in and developed from the 16th century under the reign of Sigismund I Jagiellon. Yet Renaissance influences never entirely replaced previous Gothic models: this is evident in the cathedral and castle on the Wawel Hill, the seat of the political and religious powers of the city.

In the second paper Maria Kozłowska illustrates, by means of a comparative analysis of the work *Lingua* by Erasm of Rotterdam and its Polish translation, the divulgative strategy of an editor and the quick ascent of the invention of the printing press in Poland from the mid-16th century. In the translation of the Erasmian treatise one can trace the intent of popularisation of a work intended for general local readers, simplified in style and enhanced with explanatory notes.

Charles Keenan's exposition concerning religious tolerance deals with a pivotal point in the political and social configuration of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The Confederation of Warsaw, stipulated in 1573, was to guarantee religious peace in the kingdom – where different confessions were represented – with the purpose of avoiding violence excesses; nevertheless it also led to opposition from the Catholic Church, which saw in it a serious threat to its commitment to arresting the spread of Protestantism. The Confederation was indeed opposed for a long time, but Polish kings generally accepted its articles, to assure themselves the consent of member electors (among whom many were of Protestant confession) for their election to the throne.

Related to the old question of the Eastern borders of Europe, Katharina Piechocki's article examines the work *Tractatus de Duabus Sarmatiis* (1517) by geographer Maciej Miechowita, which outlines the historical implications of the term "Sarmatia", starting from Ptolomy's *Geography* up until Humanists' interpretations. Miechowita brightly grasps through his terminological study a progressive shift towards the East of a portion of territory that was called Sarmatia in the ancient times. This focus is a result of the conquests by the Polish Armies and thus can be described as a *translatio imperii*, which can be symmetrically compared to the contemporary military expansion to the West promoted by Portugal.

The special geographical and political position of Poland can easily explain the success of Niccolò Machiavelli's works within its borders: Valentina Lepri takes into consideration 16th century diplomat Krzysztof Warszewicki and his *De legato legationeque* (1595), a book that was addressed to ambassadors. The author, in describing the qualities of a good ambassador, reassesses and adjusts machiavellian values according to the current political situation, providing additional reflections by Italian Humanists, like Poggio Bracciolini and Coluccio Salutati. For instance, Warszewicki confers a slightly different role to religion, which he considers not only as an instrument of power, but also as a source of unity and motivation for one nation against a common enemy (the Turks).

In a similar way other works from the same period can be considered adaptations, like *Dworzanin polski (The Polish Courtier)* (1566) by Łukasz Górnicki – free translation

of Castiglione's *Cortegiano* – and *De optimo senatore* (1568) by Wawrzyniec Goślicki, as we read in Marta Wojtkowska-Maksymik's paper. Both treatises show the purpose of training perfect courtiers and senators just as their original Italian models, nonetheless their authors do not ignore the different political system in which they operate and, moreover, they reveal a deep influence of Platonic and Neoplatonic ideas, which are filtered by Marsilio Ficino's thought.

The volume is closed by Danilo Facca, who presents two intriguing, as well as oppositional, exponents of the Humanistic Aristotelian reflection. In the Polish *res publica*, where to some extent the political principle of the so called "mixed government" was realised, the interest in Aristotle's practical wisdom (Ethics and Politics) was understandably remarkable. Among the different interpretations it could assume, it is interesting to examine the positions of Bartholomaeus Keckermann, native of Gdańsk and belonging to the mercantile middle class of the Protestant tradition; and Sebastian Petrycy, court gentleman of Catholic faith. The former asserts – along with Aristotle – in his work *Systema disciplinae politicae* (1606) that *polis* should encourage "dianoetic virtues", i.e. science and not religious cult, to promote citizens' intellectual advancement and to prevent tyranny. On the other hand, Petrycy's translations show a more pedagogic and moralising approach to Aristotelian practical philosophy: he makes an appeal for the preservation of the mixed government and the virtue of *prudentia*, to restrain the passions and the anarchic urges of the soul (of which he often accused the *szlachta*, viz. minor nobility).

As one can plainly see from this overview, the book does not offer a general or a systematic guide to the Polish Renaissance, papers indeed go into detail regarding very specific topics, which are not often related to each other. Even so, the survey in its heterogeneity may arouse interest among wide ranges of specialists in the field of Renaissance studies and certainly be an authoritative source for the debate on the reception of classical models in Europe's borderlands.

Authors' biodata

Agata Buchowiecka-Fudała studied at the University of Warsaw, Department of Applied Linguistics and East Slavonic Philology. She gained her MA in the Institute of Russian Studies. Her main fields of interest are intercultural communication in teaching Russian, curriculum design and teaching innovation, motivating learning/teaching techniques and formative assessment.

Renata Czaplikowska, born 1968, is a graduate of the Faculty of Education and Psychology and Faculty of Philology, University of Silesia; she completed her PhD in German Linguistics at the University of Silesia and is currently assistant professor in the Faculty of Philology of the Pedagogical University of Cracow. In her research and teaching practice she specialized in topics including e-learning tools in foreign language teaching. Her research interests focus especially around LMS and e-learning evaluation tools. Since 2004, as an e-tutor and moderator, she has conducted courses in cooperation with the Goethe Institute in Munich, *Multimedia Führerschein D*, and *Deutsch lehren lernen* in distance learning. She is co-author of two books: *Grundlagen der Fremdsprachendidaktik* and *Methodik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache. Lehr- und Übungsbuch*.

Sybilla Daković received her MA from Adam Mickiewicz University in Poznań in Serbian and Croatian studies, specializing in linguistics (1998). In the same year she began doctoral studies in Slavonic languages at the University of Wrocław. She received her PhD in 2003. The thesis that was focused on Polish, Serbian, Croatian, and Russian Interjections (“Interiekcje w Języku Polskim, Serbskim, Chorwackim i Rosyjskim”) was published in 1996 by Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Since 2004 she has worked as an assistant professor in the Department of Slavonic Languages and Literatures at the University of Wrocław. She also teaches both undergraduate and graduate courses (modern Serbian grammar, Serbian language, Croatian language, Serbian and Croatian lexicography, BA and MA seminars). She is currently completing her post-doctoral dissertation (praca habilitacyjna) on Croatian and Polish Datives. Sybilla Daković's

articles have appeared in Polish, Serbian and Croatian journals and edited volumes. Her main research interests focus on contrastive linguistics, syntax, semantics, cognitive linguistics, lexicography and lexicology.

Izabela Dąbrowska is a lecturer at Paul John II School of Higher Education in Biała Podlaska. She gained her MA in the English Department, UMCS, and her PhD degree at Pułtusk Academy of Humanities. Her PhD research was devoted to the 19th century British political system and resulted in the publication of several articles on British politics, social and cultural issues as well as the monograph *Arystokraci w rządach XIX-wiecznej Wielkiej Brytanii* (2011). Presently, her interests are focused on introducing methods and insights into interpreting multimodal texts, which build up cultural competence.

Iwona Drabik, PhD in applied linguistics, psychologist, Vice-Rector for Organizational Affairs and Assistant Professor at Warsaw School of Applied Linguistics. Upon graduation from English and German philology with a particular emphasis placed upon specialist translation and interpretation, she commenced delivering workshops and lectures, the focus of which was on the field of linguistics understood in a broad sense. The vast repertoire of her research interests embraces linguistic culturology, terminography, specialist lexicography, translation studies, as well as neuro- and psycholinguistics.

Krzysztof Fordoński, born in 1970, studied at Adam Mickiewicz University Poznan and University College Galway. He gained his MA in English Studies in 1994, and his PhD in 2002 at the Adam Mickiewicz University, Poznań, and DLitt at University of Warsaw in 2013. He is Assistant Professor at the Department of Applied Linguistics, University of Warsaw. His main fields of interest are English literature at the turn of the 19th and 20th century, literary translation, and the histories of England and Scotland. The author has published monographs on the novelists William Wharton (2004) and E. M. Forster (2005), edited a collection of English language translations of the poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski (2010) and anthologies of English literature, and has written numerous scholarly articles. He is also an active literary and audiovisual translator, author of translations of over thirty books, both fiction and non-fiction.

Małgorzata Holda, affiliated at The Pontifical University of John Paul II in Cracow, received her PhD in British literature from Nicholas Copernicus University, Toruń. Her research interests include postmodernism, postmodern philosophy (Baudrillard, Derida), literature and culture, hermeneutics with special reference to Paul Ricoeur and

Hans-Georg Gadamer, British and American postmodern fiction, multiculturalism and transculturalism. She is the author of *Between Liberal Humanism and Postmodernist Fun: The Fiction of Malcolm Bradbury*; *Aporia of Time in Virginia Woolf's Mrs. Dalloway* and "Kew Gardens" in the *Light of Paul Ricoeur's Hermeneutics*; *Unreliable Stories, Vacillating Borders and Impossible Possibilities – An Attempt At a Deconstructive Reading of Graham Swift's Short Story "Seraglio", Whose Body Is This? Playing with the Body Politics in Malcolm Bradbury's "Composition" and "Miniature Golf"*, and numerous articles on postmodern fiction, postmodern philosophy, ethical dilemma and philosophical hermeneutics.

Roberto Peressin is currently a PhD candidate at the University of Warsaw. He graduated from the Faculty of Classical Languages at the Catholic University in Milan, Italy, where he specialized in translatology in Greek and Armenian texts. His current interests focus on the Reception of the Classical heritage in Eastern Europe and in particular the role, aims and places of Humanist Greek in Early Modern Europe. He has given conference papers (Warsaw, Gdansk, Berlin – RSA 2015) on the interest and study of Ancient Greek in the Polish-Lithuanian Commonwealth. He is also interested in glottodidactics and teaches Italian language.

Dorota Piekarska-Winkler studied at the University of Warsaw, Department of Applied Linguistics and East Slavonic Philology. She gained her MA at the Institute of Russian Studies, and her PhD at the University of Warsaw, Faculty of History. Her main fields of interest are intercultural communication in the practice of teaching Russian, teaching innovation, and motivating learning/teaching techniques.

Lenka Ptak is Adjunct Professor at the Institute of Slavonic languages of Wrocław University. She completed her PhD in 2007. Her PhD research was focused on a synchronic-comparative analysis of Czech, Slovak and Polish adjectives of a specific category of deverbal adjectives, which convey the notion of possibility. Her research interests focus around the following domains: comparative linguistics, Czech, Slovak and Polish languages, especially their lexicology, word formation and semantics.

Elwira Stefańska, PhD in humanities. Her thesis was centred on phraseology and stylistics. She is a Lecturer in translation and cultural studies, descriptive, functional and contrastive grammar, and foreign language teaching (Russian). Her work has been published in Polish and in Russian and she is the translator of professional, academic and

commercial texts and documents. She is also language editor of the quarterly journals “Myśl ekonomiczna i polityczna” and “Lus Novum”. She has promoted 38 students at Warsaw School of Applied Linguistics.

Paweł Wojtas is Assistant Professor at Warsaw School of Applied Linguistics and Lecturer of English at the Faculty of Artes Liberales, University of Warsaw. He completed an MLitt degree in English Studies at Stirling University (2008), and his PhD at the University of Warsaw (2012). He has published and given conference papers on Anglo-American and Polish modernism and postmodernism. He has reviewed a number of books covering the aspects of cultural and literary theory and (post)modernism. In 2007 he was awarded the University of Stirling Postgraduate Scholarship. His PhD research was centred on a deconstructive analysis of English translations of Witold Gombrowicz's works. He is author of *Translating Gombrowicz's Liminal Aesthetics* (2014) and, since 2010, the Executive Editor of the scholarly journal *Language and Literary Studies of Warsaw*.

Magdalena Zabielska, PhD, is an Assistant professor in the Department of Sociolinguistics and Discourse Studies, Faculty of English, Adam Mickiewicz University in Poznan. Her scientific interests include sociolinguistics, discourse analysis, medical discourse and Dutch language and culture. She has published a number of papers and a monograph devoted to the discourse of case reports derived from specialist medical journals. She is also a member of the Polish Association for the Study of English (PASE), the Polish Association of Applied Linguistic and Societas Linguistica Europaea.

Magda Żelazowska is a PhD student in applied linguistics at the University of Warsaw; she gained an MA in specialised translation in Russian in the Faculty of Applied Linguistics, University of Warsaw and a BA in Russian language at the Warsaw School of Applied Linguistics. Her scientific interests include medical language and medical translation, translation studies, doctor-patient communication and scientific writing. She is a member of the Polish Society of Sworn and Specialised Translators, the Association of Polish Translators and Interpreters, the Polish Association of Applied Linguistic, the Polish Medical Writers Association, The British Association of Applied Linguistic and the *Linguistics Association* of Great Britain. She is an active member of national and international conferences, author and co-author of papers in scientific journals.

Procedura recenzowania i przyjmowania do druku

„Language and Literary Studies of Warsaw” (Rocznik Naukowy Lingwistycznej Szkoły Wyższej w Warszawie) to interdyscyplinarne recenzowane pismo naukowe ukazujące się raz w roku. Zapraszamy do składania do druku artykułów dotyczących wszelkich aspektów studiów filologicznych i językoznawczych, studiów literaturoznawczych, kulturoznawczych oraz historycznych. Publikujemy artykuły w językach polskim i angielskim, ale interesują nas artykuły dotyczące np. języka i literatury np. Niemiec, Francji czy Hiszpanii. Zachęcamy również do składania do druku recenzji lub proponowania książek do zrecenzowania.

1. Złożenie artykułu w redakcji „Language and Literary Studies of Warsaw” („LLSW”) z zamiarem opublikowania jest równoznaczne z akceptacją przez autora następujących punktów:
 - w czasopiśmie publikowane są artykuły naukowe zawierające nowe, oryginalne materiały i informacje;
 - nie wypłaca się honorariów autorskich, autor otrzymuje jedynie egzemplarz opublikowanego czasopisma;
 - pełne wersje artykułów są publikowane w wersji drukowanej (pierwotnej) oraz elektronicznej na stronie: <http://www.lingwistyka.edu.pl/Roczniki/Index>;
 - czasopismo jest indeksowane w bazach czasopism (np. MLA International Bibliography, ABELL);
 - wszelkie informacje oraz rysunki są zamieszczone w artykułach na odpowiedzialność autorów publikacji;
 - artykuły wieloautorskie zawierają pełne informacje na temat wkładu merytorycznego, rzeczowego, finansowego etc., poszczególnych autorów, innych podmiotów i osób trzecich, jeśli taki wkład miał miejsce;
 - w przypadku artykułów z jednym autorem złożenie artykułu jest równoznaczne ze stwierdzeniem, że składający i podpisany jest jedynym autorem całości tekstu;
 - autor zgłaszający artykuł do publikacji ponosi pełną odpowiedzialność w przypadku jakichkolwiek zastrzeżeń.

2. Każdy artykuł przeznaczony do publikacji w „LLSW” podlega wstępnej ocenie redakcji czasopisma. Niezgodność tematyki artykułu z profilem pisma, formatem, nieakademicki charakter tekstu czy rażące błędy mogą być przyczyną odrzucenia artykułu na etapie wstępnym. Autor zostanie o takiej decyzji poinformowany bezzwłocznie.
3. Artykuły nieodpowiadające wymogom edycyjnym pisma nie będą rozpatrywane. Prosimy o każdorazowe zapoznanie się z aktualnymi wymogami na stronie internetowej pisma.
4. Artykuł po wstępnej akceptacji zostaje przekazany niezależnym recenzentom zewnętrznym dobranym zgodnie z dziedziną i tematem artykułu w ramach procedury „double blind review”. Wybór recenzentów jest poufny, a recenzenci nie otrzymują żadnych informacji na temat autorów, stąd redakcja prosi o przesyłanie artykułów w formie, która pozwala na usunięcie wszystkich danych autora.
5. Każda recenzja musi zawierać jednoznaczną ocenę przedłożonego artykułu i rekomendację dotyczącą jego publikacji lub odrzucenia.
6. Redakcja zastrzega sobie prawo powoływania recenzentów spoza opublikowanej listy zgodnie z tematem i dziedziną nadesłanych prac. Lista recenzentów ma charakter otwarty.
7. Nazwiska nowo powołanych recenzentów zostają następnie dodane do listy publikowanej w kolejnym numerze i na stronie internetowej pisma, gdzie znajduje się pełen wykaz recenzentów uczestniczących w procesie recenzowania od powstania rocznika.
8. Autor otrzymuje decyzję redakcji oraz recenzje swojego tekstu bezzwłocznie i ma prawo się do nich odnieść w formie pisemnej.
9. W przypadku sprzecznych recenzji, decyzję o publikacji podejmuje redakcja. Możliwe jest również skierowanie artykułu do dodatkowej recenzji zewnętrznej.
10. Autorzy artykułów zrecenzowanych pozytywnie proszeni są o odniesienie się do ewentualnych uwag recenzentów na piśmie oraz o wprowadzenie zasugerowanych przez recenzentów poprawek i dostarczenie do redakcji zaktualizowanej wersji publikacji tak szybko, jak to możliwe.
11. Zaakceptowane do publikacji artykuły są poddawane korekcie językowej i sprawdzane przez redakcję pod względem zgodności z wytycznymi formalnymi. Korekty artykułów publikowanych w języku angielskim dokonuje redaktor językowy. Autorzy zobowiązani są skorygować wszelkie błędy i dostarczyć artykuł w ostatecznej wersji do redakcji.

12. O numerze czasopisma, w którym zostanie opublikowany artykuł, decyduje redakcja. Czasopismo ukazuje się raz w roku. Redakcja dokłada wszelkich starań, by nadsyłane artykuły ukazywały się tak szybko jak to możliwe. Terminy nadsyłania materiałów do kolejnych numerów podawane są na stronie internetowej pisma.
13. Wersję pierwotną czasopisma stanowi wersja drukowana.
14. Zjawiska „ghostwriting”, „guest authorship” są przejawem nierzetelności naukowej autorów publikacji. Wszelkie wykryte przypadki związane z tymi zjawiskami będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucji zatrudniających autorów, towarzystw naukowych, stowarzyszeń itp.).

Uwagi techniczne dla autorów

1. Artykuł nie powinien być dłuższy niż 6000 słów (włączając cytaty tekstowe, przypisy i bibliografię).
2. Należy dołączyć do artykułu abstrakty w języku polskim oraz angielskim (150-200 słów każdy) wraz z pięcioma słowami kluczowymi.
3. Wymagane jest dostosowanie tekstu do tzw. konwencji Chicago (wersja author-date). Niedostosowanie się do tego wymogu będzie wiązało się z odrzuceniem artykułu.
4. Należy dołączyć biogram autora artykułu (100-200 słów) obejmujący wykształcenie, doświadczenie, afiliacje naukowe, osiągnięcia naukowe, itp.
5. Podstawowe zasady są następujące:
 - cytowanie opatrzone odsyłaczem wg wzoru (Kowalski 2013, 37) (nazwisko rok, strona) umieszczanym w tekście artykułu po cytacie – wszelkie dalsze informacje bibliograficzne umieszczamy wyłącznie w spisie bibliografii na końcu pracy,
 - Zapis w bibliografii i odpowiednie odesłania:

Książka z jednym autorem:

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals*. New York: Penguin.

Cytowana w tekście w formie: (Pollan 2006, 69)

Książka z dwoma autorami:

Ward, Geoffrey C., i Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941 – 1945*. New York: Knopf.

Cytowana w tekście w formie: (Ward i Burns 2007, 52).

Artykuł w czasopiśmie naukowym:

Weinstein, Joshua I. 2009. *The Market in Plato's Republic*. „Classical Philology” 104: 439 – 58.

Cytowany w tekście w formie: (Weinstein 2009, 440)

Artykuł w książce:

Kelly, John D. 2010. *Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana*. W *Anthropology and Global Counterinsurgency*, pod redakcją John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell i Jeremy Walton, 67 – 83. Chicago: University of Chicago Press.

Cytowany w tekście w formie: (Kelly 2010, 77)

Bardziej szczegółowe informacje (opcja author-date!) dostępne są na http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

6. Krótkie cytaty (do 60 znaków) powinny być umieszczane w tekście i wydzielone cudzysłowem. Cytaty długie (powyżej 60 znaków) powinny być wydzielone jako nowy akapit z wcięciami po obu stronach, bez cudzysłówów.
7. Ilość przypisów dolnych powinna być ograniczona do minimum. Podczas cytowania źródła, używaj wyłącznie odsyłaczy w tekście a nie przypisów dolnych.
8. Kursywa (zamiast podkreślania) powinna być użyta dla tytułów prac, a cudzysłów dla tytułów czasopism.
9. Używaj znaków wymowy brytyjskiej (tj: końcówek – ize, w przypadku pisania prac po angielsku).
10. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania drobnych korekt w ostatecznych wersjach artykułów.
11. Recenzje książek NIE powinny zawierać: tytułu, abstraktów, słów kluczowych, bibliografii, odniesień tekstowych.
12. Recenzje powinny być poprzedzone informacją bibliograficzną dot. recenzowanej książki w następującym porządku i konwencji:

Terry Eagleton, 2013. How to Read Literature (New Have and London: Yale University Press)
13. Powyższe zasady dotyczą wyłącznie artykułów w języku polskim.

Uwaga! Jedynie artykuły dostosowane do wymaganej konwencji Chicago author-date oraz opatrzone kompletną listą wymogów publikacyjnych (konkretnie, artykuł z tytułem, abstrakty z pięcioma słowami kluczowymi po polsku i angielsku, pełna bibliografia z odnośnikami tekstowymi w konwencji Chicago author-date, oraz biogram autora) **będą brane pod uwagę i zostaną wysłane do recenzentów.** Poszczególne ww. komponenty nie mogą być wysyłane jako oddzielne załączniki czy wiadomości. W innym wypadku artykuł zostanie zwrócony autorowi.

Prosimy o nadsyłanie artykułów oraz zapytań do Redaktora, dra Pawła Wojtasa, na adres llsw.submissions@gmail.com.

Reviewing and accepting for publication

Language and Literary Studies of Warsaw is an interdisciplinary reviewed journal which appears once a year. The journal welcomes articles on all aspects of languages and encourages previously unpublished submissions in linguistics, applied linguistics, literature, cultural studies and related aspects of history. Papers should be written in either English or Polish, but they can deal with other languages or cultures such as German, French, or Spanish. Full length articles as well as book reviews and summaries of work in progress which address similar issues are also encouraged.

1. Submission of an article for *Language and Literary Studies of Warsaw* equals accepting the following:
 - the journal publishes scholarly articles which offer new, original materials and information;
 - the journal does not offer any royalties, the author is entitled to a free copy only;
 - full versions of all articles are available in the printed (primary) version and online on the website of the journal: <http://www.lingwistyka.edu.pl/Roczniki/Index>;
 - the journal is included in databases of scholarly journals;
 - the authors are fully responsible for any information, illustration etc. included in their articles;
2. Each submitted article is first evaluated by the editorial board. Articles which do not fit the subject matter of the journal, do not keep academic standards or include grave errors may be subject to desk rejection in case of which the authors will be immediately notified.
3. Articles which do not follow the editorial guidelines will not be considered. Please, acquaint yourself with current Notes for Contributors on our website.
4. After the initial acceptance by the board each article goes through double blind review process. Consequently, contributors are requested to submit their work in a form which allows the removal of all data of the author.
5. Each review must include unequivocal evaluation of the submitted text and clear recommendation concerning its acceptance or rejection.
6. The editorial board selects reviewers appropriate for each contribution also not included in the currently published list of reviewers.
7. The names of new reviewers are consequently added to the list which aims at including all the reviewers in the history of the journal.

8. The contributor receives reviews as soon as they are available as retains the right to respond to them in writing.
9. In case of inconclusive reviews the editorial boards retains the right to make the final decision or seek additional review.
10. The authors of accepted articles are requested to respond to the reviewers remarks in writing and correct their articles as soon as possible.
11. The printed version is considered the primary (reference) version.
12. „Ghostwriting” and „guest authorship” are considered scholarly unreliability and as such they will be revealed including notifying appropriate authorities.

Notes for Contributors

1. Articles should be no longer than 6,000 words (including all in-text citations, footnotes and the “Works Cited” section).
2. Abstracts in English and Polish (150-200 words each) along with 5 keywords should be attached.
3. Attached should be author’s biodata (100-200 words in length) listing the author’s education, professional experience, academic affiliations and achievements, etc.
4. Chicago style (author-date system) (accessed from http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html) should be used throughout. Major failure to comply with this requirement will result in your essay being automatically rejected.
5. Basic rules are as follows:

- reference follows this pattern (Kowalski 2013, 37) (Name Year, Page) – any more specific bibliographic data should be included in “Works Cited” section at the end of the paper,
- Examples of entries in Works Cited section:

Book with one author:

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore’s Dilemma: A Natural History of Four Meals*. New York: Penguin.

Book with two authors:

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941 – 1945*. New York: Knopf.

Article in a scholarly journal:

Weinstein, Joshua I. 2009. “The Market in Plato’s *Republic*.” *Classical Philology* 104:439 – 58.

Chapter in a book:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, and Jeremy Walton, 67 – 83. Chicago: University of Chicago Press.

More detailed information is available at: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html – (remember to choose Author-Date option!).

6. Short quotations (no more than sixty characters) should be run on (i.e. included within the text, separated by quotation marks) and enclosed within double quotation marks. Longer quotations (more than sixty characters) should appear as a separate

block, double-spaced and additionally indented left and right. They are not to be enclosed within quotation marks.

7. The number of footnotes should be kept to a minimum. When simply citing the source, use always in-text citations. Footnotes may be used only to expand some thought or concepts that transcend the main text.
8. Italics (and not underlining) should be used for titles of larger works, and double quotation marks for titles of shorter works.
9. Use British spelling but use -ize endings (realize, organize, etc.).
10. The editors reserve the right to copyedit and proof all papers accepted for publication.
11. Book reviews should NOT contain: title, abstract, keywords, "Works Cited" section, in-text citations.
12. Book reviews should be preceded by publishing details of the book under review in the following format and order:

Terry Eagleton, 2013. *How to Read Literature* (New Haven and London: Yale University Press)
13. The guidelines listed above are applicable only for the texts published in English.

NOTE! Only articles with the complete list of required components (specifically, titled article, abstracts with keywords in Polish and English, complete bibliography and in-text citations consistent with Chicago stylesheet, author's biodata) **will be considered for publication and recommended for review**. Authors are not allowed to submit any of the components separately. Otherwise, the articles will be returned to the authors until consistent with the requirements.

Papers should be submitted electronically to the Editor, dr Paweł Wojtas at: lsw.submissions@gmail.com

Further information is also available from the above address.

Errata

Uprzejmie informujemy, że w artykule pana Arkadiusza Sylwestra Mastalskiego pod tytułem *Problemy prozodyjnej segmentacji tekstu II: co kategoryzacja naturalna i semantyka kognitywna mówią o minimum wierszowej organizacji?* zamieszczonym w numerze czwartym naszego pisma, dwa z cytowanych fragmentów utworów poetyckich: 1. Czesława Miłosza (s. 124) oraz 2. Brunona Jasińskiego (s. 125) zostały przytoczone z istotnymi nieścisłościami w zapisie wersyfikacyjnym. Powinny one mieć następującą postać:

(1)

Prawo udreki wszystkiego, co żywe
kto ustanowił tutaj na ziemi?

Zachowałem dotychczas jego słowa: „I w miarę lat, im dalej w życie i świat szedłem, tym wyraźniej i boleśniej uświadamiałem sobie, że świat ten, gdy go myślą, jako całość, objąć, bezładem jest i bezrozumem, nie zaś, jak nas uczą, dziełem rozumu: nie z ręki Boga on wyszedł”.

Oto idzie na wykład w Krakowie
A z nim jego współcześni: tiul, aksamit, satyna
Dotykają ciała kobiet podobnych łodygom
Wymyślnych roślin secesyjnej mody.
Spojrzenia i wezwania z wnętrza nocy (Miłosz 2011, 1184),

(2)

Chryzantemy milczą.
Pianino słucha.
Biały mops na pomarańczowym taburecie.
Granatowe niebo jest usiane gwiazdami, jak sztandar amerykański.
Z okna trzeciego piętra wyrzwał lunatyk i nie spotkawszy księżycy wrócił w łóżko małżeńskie, jak przyzwoity
[obywatel.
A księżycy nie ma. –
Księżyc ma stosunek z kotem na dachu sąsiedniej kamienicy. (Jasiński 1921, 55-56)

